

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TARİHSEL AÇIDAN TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİNİN
BAŞLANGIÇ DÖNEMİ
(1947-1960)

Yüksek Lisans

Ceyhun ÖĞRETEN

Ankara-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TARİHSEL AÇIDAN TÜRKİYE-İMF İLİŞKİLERİNİN
BAŞLANGIÇ DÖNEMİ
(1947-1960)

Yüksek Lisans

Öğrencinin Adı

Ceyhun ÖĞRETEN

Tez Danışmanı

Yrd.Doç.Dr. Sedef BULUT

Ankara-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TARİHSEL AÇIDAN TÜRKİYE-İMF İLİŞKİLERİNİN
BAŞLANGIÇ DÖNEMİ
(1947-1960)

Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Sedef BULUT

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof.Dr. Bige SÜKAN (Başkan)
Yrd.Doç.Dr. Sedef BULUT (Danışman)
Yrd.Doç.Dr. Gökhan ERDEM

Tez Sınavı Tarihi 10.07.2014

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye yeni müttefik arayışlarına girişmiş ve bu konuda adımlar atmaya özen göstermiştir. SSCB'nin savaş sonrası Türkiye'ye karşı tutumunu değiştirmesi ve bazı Türk topraklarını istemesi Türkiye'yi Batı Blok'una yakınlaştırmış ve Batı Blok'unun öncüsü durumundaki ABD safında yer almayı seçmiştir. Bu karar Türkiye'de siyasi olarak DP'nin doğuşu gibi siyasi değişimlere neden olmanın yanında ekonomik olarak da bazı değişimlere sebep olmuştur.

CHP ve DP Hükümetleri Batı Blok'una ekonomik entegrasyonu gerçekleştirebilmek amacıyla liberal ekonomik tedbirler ile yabancı sermayeye özel haklar tanıyan yasal düzenlemeleri gerçekleştirmeyi hedeflemiş ve ayrıca 1947 yılında kapitalizmin garantörü durumundaki Bretton Woods Sistemi'ne dahil olunmuştur.

Bretton Woods Sistemi'ne girilmesi ile ekonominin liberalleştirilmesi özellikle Dünya Bankası tarafından her fırsatta dile getirilmiş ve Türkiye'de bu önerileri kusursuz bir şekilde yerine getirmeye çalışmıştır. Ancak alınan bu kararlar CHP ile başlayan DP ile görev olarak uygulanan kalkınma seferberliği adı altında Türkiye'nin plansız bir şekilde borçlanmasına sebep olmuş ve nihayetinde 11 Mayıs 1959 tarihinde borçlarını ödeyemediğini ilan etmesi ile kalkınma seferberliği başarısız bir şekilde sonlanmıştır.

Bu sebeple çalışmanın giriş bölümünde, Bretton Woods Sistemi'nin temellerinin atılması ile IMF'nin çalışma prensipleri ve misyonunun anlaşılması açısından IMF'nin yapısını ve fonksiyonlarını araştırmayı uygun gördüm.

Batı Blok'una eklenme ile Türkiye'deki ekonomik ve siyasi değişimlere, CHP Hükümetlerinin Bretton Woods Sistemi'ne üyelik kapsamında aldığı kararlar ve üyelik sonrası Dünya Bankasından talep edilen kalkınma kredileri çalışmanın ilk bölümünde incelenmiştir.

İkinci bölümde DP'nin iktidara gelmesi ile Türkiye'de liberal bir kalkınma seferberliğine girişilerek Dünya Bankasından kredilerin nasıl temin edildiği ve Dünya Bankası ziyaretleri ayrıntılı bir şekilde araştırma konusu olmuştur.

Üçüncü bölümde ise DP Hükümetleri tarafından alınan ekonomik kararlar ile plansız bir şekilde temin edilen borçların ödenememesi ve ayrıca liberal tedbirlerin ülkede yarattığı enflasyonist baskı sonrasında DP'nin liberal ekonomiden ayrılma çabaları ve bu çabaların boşa çıkmasıyla Türkiye'nin ekonomik kaderinin IMF'ye bırakılması anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca DP iktidarı boyunca alınan ekonomik kararların 27 Mayıs ve Yassıada mahkemelerine etkisi tartışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE), Devalüasyon, İstikrar Tedbirleri, Konsolidasyon, Yassıada Mahkemeleri.

ABSTRACT

Turkey to seek new allies after the Second World War and the entry has been trying to take steps in this regard. Turkey to change its stance against the Soviet Union after the war and wants some Turkish territory to Turkey have approximated the West Block and the West Block of the pioneers in the case of the United States has chosen to take place in the ranks. This decision, such as the emergence of DP in Turkey as a political cause, besides being political change has led to some changes in the economic.

CHP and DP governments of the West Block to the economic integration in order to realize the liberal economic measures and foreign capital giving special rights legislation aims to achieve and also in 1947 of capitalism guarantor in the case of the Bretton Woods system included is avoided.

Entering the Bretton Woods system, especially with the liberalization of the economy by the World Bank have been voiced at every opportunity and in Turkey to fulfill these suggestions has worked flawlessly. However, this decision CHP beginning with the DP and the task of the implemented development campaign under the name of Turkey's unplanned borrowing caused and, ultimately, May 11, 1959 on pay its debts can not be declared with the development of mobilization fail in a way that was terminated.

For this reason, in the preamble of the study, with the foundations of the Bretton Woods system, the IMF's work in terms of understanding of the principles and mission of the IMF saw fit to investigate the structure and function.

West Block to the articulation of economic and political changes in Turkey, the CHP membership of the Bretton Woods system of government decisions taken under the following membership development loans from the World Bank claimed in the first part of the study were examined.

DP came to power in Turkey with a liberal girişilerek mobilization of development loans from the World Bank and the World Bank visit the How to obtain a detailed manner has been the subject of second part of research.

Finally, DP by the Governments economic decisions made by an unplanned manner provided in debts be worth and also liberal measures in the country, the inflationary pressure after the DP's liberal economy, leaving efforts and these efforts frustration with Turkey's economic fate to the IMF, left, has been explained. In addition, the DP of economic decisions taken during the May 27 and Yassıada discussed the impact of the courts.

KEYWORDS : International Monetary Fund (IMF), World Bank, International Bank for Reconstruction and Development (IBRD), Organisation for European Economic Co-operation (OEEC), Devaluation, Stabilisation Measures, Consolidation, Yassıada Courts.

ÖNSÖZ

Türkiye, 1947-1960 yılları arası siyasi, askeri ve ekonomik olarak ABD öncülüğündeki kapitalist Batı Blok'una dahil olmuştur. “Tarihsel Açıdan Türkiye-IMF İlişkilerinin Başlangıç Dönemi (1947-1960)” konulu çalışmamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’de yaşanan değişimler ile IMF ve Dünya Bankası’nın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın konusu olan 1947-1960 yılları arasına ait ayrıntılı bir çalışma olmaması ve yapılan çalışmaların çoğunda 1960 yılı sonrası ilişkileri yer verilmesi tezin hazırlanmasında zorluklara neden olmuştur. İlişkilerin başladığı 1947-1960 yılları arasındaki dönem araştırmacıların fazla ilgisini çekmemekle birlikte ciddi emek sarf edilerek hazırlanmış sınırlı sayıdaki çalışmanın da hakkını teslim etmek gerekmektedir. Çalışma esnasında bazı bilgilere birinci şahısların kaleme aldıkları bazı eserlerden ve dipnot bilgisi olmayan kaynaklardan bilgi ayıklayarak bir bulmaca çözer gibi ulaşmaya çalışmam tezin zorluk derecesinin artmasına sebep olmuştur.

Bu sebeple araştırma esnasında arşiv belgelerindeki tarih ve kişi bilgileri takip edilerek bilgilere ulaşılmaya çalışılmış ve ilgilerin doğruluğunun sağlaştırılması maksadıyla 1945-1960 yıllarını kapsayan çok kapsamlı bir süreli yayın taraması gerçekleştirilmiştir. Basından ve arşivden temin edinilen bilgiler TBMM tutanakları ile de ilişkilendirilerek en doğru bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye IMF Masası ile de koordineye geçilmiş ancak Masa söz konusu döneme ait herhangi bir bilgi ve belgenin olmadığını iletmiştir.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki aynı dönemde Türkiye-IMF ilişkileri ile ilgili yapılmış çalışmalar genellikle ekonomik nedenler ile sonuçların analizi maksadıyla yapılmış ancak tarihsel arka planı araştırılmamıştır.

Türkiye’nin günümüze kadarki ekonomik serüveni 1947-1960 yılları arası alınan ekonomik kararlar ile belirlenmiştir. Alınan plansız borçların 2000’li yıllara dek sürmesi, Türkiye ekonomisinde yıllarca sürecektir istikrarsız durumun üzerindeki etkisi ile IMF ve Dünya Bankası’nın bu istikrarsızlıktaki etkileri kesinlikle göz ardı edilmemelidir.

Tezin hazırlanmasında TBMM Meclis Tutanaklarından, Milli Kütüphane’den, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nden, süreli yayınlar kapsamında

Ankara Üniversitesi'nin elektronik gazete arşivi ile Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi arşivinden ve ayrıca Hava Kuvvetleri Komutanlığı Kütüphanesinden imkanlar dahilinde yararlanılmıştır.

Tezimin oluşması esnasında bana yardım ve desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. Sedef BULUT'a, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof.Dr. F.Temuçin ERTAN'a ve onun şahsında tüm enstitü çalışanlarına, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi çalışanlarına, tezimin hazırlanmasında ve yazımında gösterdiği büyük özveri ve sabır ile bana destek olan eşim Tuba ERBİL ÖĞRETEN'e, maddi ve manevi destekleriyle beni yüreklendiren annem ve babam Tülay-Hayri ÖĞRETEN'e ve tüm aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET/ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii

GİRİŞ

IMF ve DÜNYA BANKASI'NIN DOĞUŞUNA GİDEN SÜREÇTE TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YAPISAL DEĞİŞİMLER ve BRETTON WOODS

KONFERANSI

A.	Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Dış Borç Sorunu	1
B.	Bretton Woods Konferansı, IMF ve Dünya Bankası'nın Yapısı ve Fonksiyonları	6
1.	White Planı	9
2.	Keynes Planı	9
3.	Bretton Woods Konferansı ve Yeni Sistemin Kuruluşu	11
4.	IMF ve Dünya Bankası'nın Temel Amaçları, Yapısı ve Fonksiyonları	15

BİRİNCİ BÖLÜM

1947-1950 YILLARI ARASI TÜRKİYE IMF İLİŞKİLERİ: TÜRKİYE'NİN BRETTON WOODS İKİZLERİNE ÜYELİK SÜRECİ VE İLK TEMASLAR

1.1.	İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ekonomik ve Siyasal Gelişmeler	22
1.1.1.	Üyelik Öncesi Önemli Bir Dönüm Noktası: 7 Eylül Kararları	25
1.1.2.	IMF ve Dünya Bankası'na Üyelik Süreci	31
1.2.	Dış Yardım Arayışları ve Heyet Ziyaretleri	39
1.2.1.	Marshall Yardımı	39
1.2.2.	IMF ve Dünya Bankası Heyetlerinin Ziyaretleri	40
1.2.3.	Thornburg Raporu	50

İKİNCİ BÖLÜM
İLİŞKİLERDE YENİ BİR DÖNEM: DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ
İLK YILLARINDA TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ
(1950-1954)

2.1.	İktidar El Değiştiriyor: 1950 Seçimleri Sonrası Demokrat Parti İktidarda	58
2.2.	Türkiye'nin Batı'ya Yaklaşması	62
2.2.1.	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü(NATO)'ne Üyeliğin Ekonomi-Politik Yönü	62
2.2.2.	Dış Sermaye, Yabancı Sermayeyi Teşvik ve Petrol Kanunları	65
2.3.	Tarımsal Alanda Kalkınma ve Gelişmeler	68
2.4.	Kalkınma Dönemi: Kalkınma Projelerinin Dünya Bankası'na Finansmanı	70
2.4.1.	Dünya Bankası'nın Türkiye Ekonomisi İncelemeleri: BARKER (Misyonu) Raporu	75
2.5.	Dünya Bankası ile Kriz ve IMF Devrede: Dünya Bankası Türkiye Masasının Kapatılması	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1954-1960 YILLARI ARASI TÜRKİYE IMF İLİŞKİLERİ: LİBERAL
EKONOMİK POLİTİKALARIN BAŞARISIZLIK ÖYKÜSÜ VE KURTARMA
ÇABALARI

3.1.	Demokrat Parti İktidarının Liberal Ekonomiden Ayrılışı	94
3.1.1.	Ekonomide Durgunluk: 1954 Seçimleri ve 6/7 Eylül Olayları	94
3.1.2.	Ertelenen 1956 Devalüasyon Önerisi	98

3.1.3.	Siyasi ve Ekonomik Sıkıntılar Gölgesinde 1957 Seçimleri	107
3.2.	Liberal Ekonominin Yeniden Tesis Edilme Çabaları	110
3.2.1.	23 Temmuz 1958 Memorandumu	110
3.2.2.	4 Ağustos 1958 Kararları	114
3.2.3.	11 Mayıs 1959 Konsolidasyonu	122
3.3	27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi, Milli Birlik Komitesi ve IMF	129
3.4.	Yassıda Mahkemelerinde Ekonomik Nedenler ve Örtülü Ödenek Davası	135
	SONUÇ	138
	KAYNAKÇA	144
	EKLER	150
	ÖZGEÇMİŞ	184

KISALTMALAR

a.g.e.	- Adı geçen eser
a.g.m.	- Adı geçen makale
ABD	- Amerika Birleşik Devletleri
BCA	- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
c.	- Cilt
CDTA	- Cumhuriyet Dönemi Tarihi Ansiklopedisi
CHP	- Cumhuriyet Halk Partisi
DP	- Demokrat Parti
GSMH	- Gayri Safı Milli Hasıla
HP	- Hürriyet Partisi
IBRD	- International Bank for Reconstruction and Development - Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICSID	- International Centre for the Settlement of Investment Disputes - Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi
IDA	- International Development Association - Uluslararası Kalkınma Birliği
IFC	- International Finance Corporation - Uluslararası Finans Kurumu
IMF	- International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu
MBK	- Milli Birlik Komitesi
MIGA	- Multilateral Investment Guarantee Agency - Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı
MP	- Millet Partisi
NATO	- North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OEEC	- Organisation for European Economic Co-operation - Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
s.	- Sayfa
SDR	- Special Drawing Rights - Özel Çekme Hakları
SSCB	- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM	- Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	- Türk Lirası
TSK	- Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	- Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ
IMF VE DÜNYA BANKASI'NIN DOĞUŞUNA GİDEN SÜREÇTE TÜRKİYE
EKONOMİSİNDEKİ YAPISAL DEĞİŞİMLER ve BRETTON WOODS
KONFERANSI

A. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Dış Borç Sorunu

Coğrafi keşifler ile bir ticaret durağı olan Osmanlı İmparatorluğu'nun gücü denizciliğin ticaretin ana unsuru olmasıyla sona ermiş ve ülkelerin zenginliğinin ve refahının sahip olduğu altın ve gümüş miktarına bağlayan merkantilizmin Avrupa'da gelişmesiyle sona doğru hızlı adımlarla ilerlemiştir. Avrupa'daki ülkelerin "*ulusal devlet*" yapısına geçmesi, sömürgelere yayılarak gelişmesi, silah yapımını ve askeri taktikleri de modernleşirmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ülkelerine göre geri kalmasına sebep olmuştur.¹

Avrupa merkantilizminin Amerika'daki İnka ve Aztek gibi büyük uygarlıkların altın kaynaklarını para biçiminde dolaşıma çıkarması Osmanlı'da büyük enflasyona yol açmış, Avrupalı tüccarın talep ettiği hammaddelerinin hem fiyatı artmış, hem de malların kıtlığı yaşanmıştır. Avrupa'nın merkantilizm sonucu dünya ticaret yollarını değiştirmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun transit ticaret gelirini azaltmıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu olumsuz durumu giderebilmek için bugünkü Süveyş kanalını açma ve doğu ticaret yollarını donanma yolları olarak ele geçirme girişimlerinde bulunmuş fakat başarılı olamamıştır. Bu gelir azalmasını gidermek amacıyla Avrupalı tüccarın bölgeye çekilmesi için kapitülasyonların arttırılması, arkasından da, karşılıklı sözleşme haline getirilmesi de bir yarar sağlayamamış aksine bu kapitülasyonlar Osmanlı'ya zamanla yarardan çok zarar vermiştir.²

19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu dışta ve içte iki önemli gelişmeyle karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan ilki Batı'nın Napolyon'un Mısır Seferi ile askeri alanda yapabilecekleri anlaşılmış ancak ekonomik yayılmasının neler doğuracağı bilinmemiştir. İkincisi ise Rusya'nın uzun bir süredir izlediği güneye doğru yayılma politikası olmuş ve 1760'ların sonlarından 1820'lerin

---

¹ Baskın Oran, "*Sevres Barış Antlaşması*", Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası, (113-138)** İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 115.

² Oran, "*Sevres Barış Antlaşması*", **a.g.e.**, s. 116.

sonlarına kadar Rusya ile sık sık savaşa girilmiş ve bu savaşlar ağır kayıplarla sonuçlanmıştır.³ Bu iki durum Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın en güçlü iki devleti olan İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşmasına sebep olmuştur.

19. yüzyılın ilk çeyreği sona ererken İngiltere Sanayi Devrimini tamamlamış ve Napolyon savaşlarından sonra dünya pazarında rakipsiz duruma gelmiştir. İngiliz sermayesinin Avrupa pazarına girmesi zor olunca İngiliz sermayesi Avrupa dışındaki pazarlara yönelmiş ve pek çok ülke ile ticaret anlaşması imzalanmıştır. İngiltere, Osmanlı Devleti ile de ticaret anlaşmaları imzalamaya çalışmış beklediği fırsatı ise Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa isyanının Osmanlı İmparatorluğu tarafından bastırılmayarak toprak kaybı riskine kadar giden süreçte karşısına çıkmıştır. Bu tehditten kurtulmak isteyen Osmanlı da kurtuluşu İngilizlere sığınmakta bulmuştur. Bu koşullar altında 1838 yılının 16 Ağustos günü Sadrazam Reşit Paşa'nın Boğaziçi'nde Balta Limanı'ndaki konağında Reşit Paşa ile İngiliz Elçisi Ponsonby iki devlet arasında ticaret anlaşmasını imzalamışlardır. Tarihe Balta Limanı anlaşması olarak geçen bu anlaşma sonrası Fransa daha sonra da diğer Avrupa devletleriyle benzer anlaşmalar imzalanmıştır.⁴

Balta Limanı anlaşması ile devlet dış ticaretteki vergiler ve sınırlamalar hakkında vazgeçmiştir. Böylece Osmanlı hammaddelerinin dış ticarete açılması kolaylaştırılmış ayrıca Osmanlı Devleti özellikle mali bunalım dönemlerinde başvurduğu gümrük vergisi gibi önemli bir ek gelir kaynağını kaybetmiştir. Anlaşma ile Osmanlı Devleti kendi gümrük vergilerini Avrupa devletleriyle birlikte saptamayı ilke olarak kabul etmiş ve böylece bağımsız bir dış ticaret politikası izleyebilme hakkından vazgeçmiştir. Osmanlı Devleti anlaşma hükümlerini Birinci Dünya Savaşı'nın olağanüstü koşullarına kadar uygulamıştır.⁵

Osmanlı İmparatorluğu, Balta Limanı anlaşması ile yeni Batı kapitalizmine ilk eklemlenmeyi başlatmıştır. Kırım savaşında da Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın desteğini alarak savaşı kazanmış ve bu devletlerle imzaladığı bir takım

---

³ Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s. 17.

⁴ **a.g.e.**, s. 17.

⁵ **a.g.e.**, s.18-21. Anlaşma sonrası 1860-1861 yıllarında yaşanan mali bunalım sırasında Osmanlı Devleti ihracattan alınan gümrük vergilerini %1'e indirmiştir.

anlaşmalar ile Avrupa devletleriyle uyum içinde olacağını kabul etmiştir.⁶ Kırım Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti mali güçlükler yaşaması sebebiyle tarihinde ilk kez İngiltere ve Fransa'dan dış borç almıştır. Anlaşma gereği Padişah Abdülmecit 4 Ağustos 1854'te hükümete 5 milyon İngiliz Lirası kadar borçlanma yetkisi vermiş, Hükümet de Mısır Eyaleti'nin vergi gelirlerini karşılık göstererek İngiliz ve Fransız piyasalarına tahvil ihraç etmiştir.⁷

Dış borç serüveni 1876 yılında borçların anapara ve faiz taksitlerinin geri ödemesinin tamamen durdurulmasına kadar sürmüş ve Osmanlı Devleti çeşitli aralıklar ile on beş kez Osmanlı tahvillerini Batı piyasalarına sürmek suretiyle borç almıştır.⁸ 4 Şubat 1863 tarihinde de borç veren ülkeler verdikleri borçları garanti altına almak, Osmanlı Devleti'nde mali bir istikrar sağlamak ve dış borç taksitlerini yatırtmak için Banka Osman-ı Şahane'nin kurulmasını sağlamışlar ancak kurulan bu banka da beklenenin aksine devletin mali işlemlerinde bir düzenleme sağlayamamıştır.⁹

Osmanlı Devleti'nin her geçen gün daha yüksek faiz ile borçlanması ve borçlanmanın bekleneni verememesi üzerine Osmanlı Devleti 6 Ekim 1875 tarihinde borçlarının anapara ve faizlerini % 50 oranında düşürmüş¹⁰ ve bir yıl sonra 1876 tarihinde borçların anapara ve faiz ödemelerinin tümüyle durdurduğunu ilan etmiştir.¹¹

Borç ödemeleri durdurulduktan sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa, İngiltere, Avusturya, Almanya ve diğer alacakların temsilcileri arasında 1881 yılının Aralık ya da Hicri takvime göre Muharrem ayında imzalanan bir anlaşmayla sonuçlanmıştır.¹²

Muharrem Kararnamesi olarak adlandırılan bu anlaşma ile dış borçların miktarları indirilmiş ve ödeme koşulları yeniden düzenlenmiştir. Kararlar ile

---

⁶ Stefanos Yerasimos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Tanzimat'tan 1. Dünya Savaşına, Cilt II**, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 130.

⁷ Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi 1914-2001**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 23.

⁸ Kenan Bulutoğlu, **Türkiye'de Yabancı Sermaye**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 67.

⁹ Yerasimos, **Tanzimat'tan 1. Dünya Savaşına, Cilt II**, s. 175.

¹⁰ **a.g.e.**, s. 214-220.

¹¹ Pamuk, **a.g.e.**, s. 68.

¹² Bulutoğlu, **a.g.e.**, s. 79.

Osmanlı Devleti, imparatorluk içinde yabancı alacaklıların temsilcisi olarak çalışacak, devletin vergi gelirlerinin bir bölümünü yabancı alacaklılar adına toplayarak Avrupa'ya aktaracak yeni bir örgütün kurulmasını kabul etmiştir. Osmanlı maliyesinin gelir kaynakları arasında tuz ve tütün tekelleri, damga resmi, balıkçılıktan ve alkollü içkilerden alınan vergiler, ham ipekten toplanan öşür¹³ ile Doğu Rumeli vilayetinin ödediği yıllık vergi, Duyun-u Umumiye (Genel Borçlar) İdaresi adı verilen ve yabancı alacaklılar tarafından yönetilen bu yeni kuruluşa teslim edilmiştir.¹⁴

Osmanlı Devleti, 1883 yılında da yabancı sermayeyle kurulacak olan Tütün Rejisi Şirketi'ne Osmanlı toprakları içinde tütün üretiminin denetlenmesi, tütün alım ve satımı ve sigara üretiminde ayrıcalıklar tanımıştır. Osmanlı için önemli bir gelir kaynağı olan Reji Şirketi'nin yıllık karlarının bir bölümü dış borç ödemelerinde kullanılmak üzere Duyun-u Umumiye İdaresi'ne aktarılmış ve böylece Osmanlı maliyesinin vergi kaynaklarının bir bölümü üzerinde ayrıntılı bir denetim kurulmuştur. Bu durum Reji gelirlerinin doğrudan Avrupa'daki alacaklılara aktarılması sonucunu doğurmuştur.¹⁵

Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan meclis hükümeti ise Duyun-u Umumiye İdaresi'ni tanımamıştır. Bu sebeple Lozan'da Osmanlı Devleti borçlarının tamamını üstüne almamaya çalışmış ve bunda kısmen de olsa başarılı olmuştur. 1928'de de yapılan bir anlaşma ile yıllık taksitler ve bunların hangi para ile ödeneceği gibi daha çok teknik konular üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Ancak 1929'da patlayan Büyük Buhran¹⁶ ile Türkiye, borç taksitlerini para ile ödemekte, büyük güçlükler çekmiştir.¹⁷

---

¹³ İslam hukukuna göre ürünlerden onda bir oranında alınan vergidir. (Orhan Hançerlioğlu, **Ekonomi Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 270-273.)

¹⁴ Pamuk, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁵ **a.g.e.**, s. 69.

¹⁶ **1929 Dünya Bunalımı**: Dünya kapitalist düzeninin kalbi durumunda olan Wall Street Borsası'nın çöküşüyle patlak vermiştir. Kapitalizmin karşılaştığı bunalımlarından en şiddetlisi ve en yıkıcısıdır. ABD'de 1920'li yılların sonuna doğru ülkedeki toplam arz, piyasadaki talebin çok önüne geçmiş ve bu durum şirketler stoklarının aşırı ölçüde büyümesine sebep olmuştur. Stoklar eritemeyince şirketler borsadaki hisselerini satarak borçlarını karşılamayı düşünmüşlerdir. Bu yoğun satış borsadaki panik yaratmış, hisse senetleri hızla değer yitirmiş ve iflaslar birbirini izlemiştir. İşyerleri kapanmış, işsizlik büyümüştür. Versay Antlaşmasının ekonomik hükümleri nedeniyle sarsıntıyı en fazla hisseden ülke Almanya olmuştur. Dünya krizi bu yoksulluğu ve işsizliği daha da arttırmış ve Nazilerin

Büyük Buhran ile Türkiye'nin de ihracatı düşünce hükümet ilk olarak Türkiye'de yabancı para, tahvil, hisse senedi alım satımını yasaklamış, kambiyo kontrol rejimini getirmiştir. Bu durumda Türk parası ile yapılan ödeme ile yabancı para ile yapılan ödeme arasında çok büyük farklar ortaya çıkmıştır. Bu gelişme üzerine Türk hükümeti yıllık taksitlerin azaltılmasını ya da bir kısmının Türk parası ile ödenmesini istemiştir. Uzun ve çetin müzakereler sonucu 1933'de varılan bir anlaşma ile yıllık taksitler yeniden tespit edilerek yıllık taksitler tutarı indirilmiş, böylece geri ödeme dönemi 30 sene yerine 50 seneye çıkarılmıştır. Bundan sonra Cumhuriyet Hükümeti borç taksitlerini düzenli bir şekilde ödemiştir. 1933 anlaşması Hükümete 1943 tarihinden itibaren üç ay önceden bildirmek kaydıyla erken ödeme hakkını da tanımıştır.¹⁸

Hükümet, savaş yıllarında biriktirdiği dövize güvenerek erken ödeme kararı almış ve bunu 1944'de Türkiye'de ve tahvil sahiplerinin bulunduğu ülkelere duyurmuştur. Bu tarihten itibaren on yıllık bir süre içinde erken ödeme yapılacağı ve tahvil sahiplerinin başvurularına gerek duyulduğu bildirilmiştir. Bu dönemin sona erdiği 25 Mayıs 1954'te de Osmanlı Borçları, alınmaya başladığı tarihten tam yüz yıl sonra sona ermiştir.¹⁹

Osmanlı Devleti'nin dış yardımlar ile ayakta kalabilen ekonomisinin geri kalmışlığı Osmanlı Hükümetlerinin ekonomik konularla ilgilenmemesi ve halkı sadece asker deposu ve vergi kaynağı olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hakim devlet anlayışı Sanayi Devrimi'nin ekonomik getirilerinden de yararlanılamamasına sebep olmuştur.²⁰

1908 yılındaki Jön Türk hareketi Osmanlı'daki hakim devlet anlayışını sona erdirerek ekonomik ve siyasi alanlarda liberalleşmeyi amaçlamıştır. Ancak İttihat ve Terakki'nin başlattığı Osmanlı ulusçuluğu, etnik unsurların bağımsızlık istekleri

---

iktidarını bu koşullar sağlamıştır. (Tevfik Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960**, İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 227-230)

¹⁷ Bulutoğlu, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁸ **a.g.e.**, s. 98.

¹⁹ Aynı yer.

²⁰ Oktay Yenal, **Cumhuriyet'in İktisat Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 27-30.

nedeniyle sona erdirilmiş²¹ ve bu sebeple İttihat ve Terakki Hükümetleri, Türkçülük akımının da etkisiyle ekonomi Türkleştirilmeye çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında yabancılara tanınan ayrıcalıklar azaltılmış, kapitülasyonlar kaldırılmış ve Türk asıllı işadamları desteklenmiştir.²² Piyasanın millileştirilmesi maksadıyla kooperatifler aracılığıyla ticaret yabancı ve gayr-ı Müslimlerden alınarak Müslüman-Türklere devredilmiştir.²³

Cumhuriyet'in ilanı ile de Türkiye'nin ekonomik alanda kalkınması ve bu kalkınmanın halka dönük olması amaçlanmış ve bu kapsamda vatandaşların yoksulluğu azaltılmış ve ekonominin çağdaşlaşması yönünde adımlar atılmıştır. İktisadi altyapı alanında da en önemli faaliyet yabancıların elindeki demiryollarının satın alınması ile demiryolu yapımına önem verilmesi olmuştur. Ancak tüm bu çabalara rağmen Türkiye Büyük Buhran öncesi yoksul bir ülke durumunda kalmıştır. Büyük Buhran ile Türkiye de krizden etkilenen birçok ülkede olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürdürülecek devletçi bir ekonomik politika izlemiştir.²⁴

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonunda altını dolara sabitleyen yeni Bretton Woods sistemine dahil olmadan önceki yüz yıl zarfında liberal daha sonra da milli bir iktisat politikası izlemiş, cumhuriyetin ilanı ile beraber ise başarılı halkçı bir ekonomi tesis edilmiş, Büyük Buhran sonrası ise alınan bazı kararlar ile devletçi bir ekonomik politika ile İkinci Dünya Savaşı sonunda döviz birikimi yapmasına neden olmuştur.

B. Bretton Woods Konferansı, IMF ve Dünya Bankası'nın Yapısı ve Fonksiyonları

Dünya ekonomisinde 1870'lerden 1'inci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede altın standardı uluslararası para sisteminin temelini oluşturmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'na kadar kısmen yürürlükte kalan bu sistemde tüm ulusal

---

²¹ Zafer Toprak, **Türkiye'de Milli İktisat**, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, s. 18.

²² Yenal, **a.g.e.**, s. 35.

²³ Toprak, **a.g.e.**, s. 21.

²⁴ Yenal, **a.g.e.**, s. 50-71.

paralar altına endekslenmiştir.²⁵Bu sisteme göre bir ülkenin ödemeler dengesi²⁶ açık verdiğinde o ülkeden yurt dışına altın ihracı olmakta ve o ülkenin rezervleri azalmaktadır.

Altın standardı sistemine göre her ülke kendi parasını altına göre sabit bir oran üzerinden değerlendirmiş ve çeşitli ülkelerin paraları arasında da sabit bir kur meydana çıkmıştır. Kurları sabit tutmak için altın para sistemi ideal bir sistem olmuş ancak 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile büyük darbe almıştır.²⁷Bu dönemde yaşanan iflaslar neticesinde dünyada altına hücum başlamış ve altın kıtlığı belirmiştir. Altın kıtlığının yaşandığı bu süreçte altın fiyatlarının yükselmesi²⁸ ile birlikte yüksek enflasyon²⁹ dünyaya hâkim olmuştur. Altın rezervlerinin tükenmesi kambiyo³⁰ denetimi uygulamasını gündeme getirmiştir.³¹Bu gelişmeler üzerine altın para sistemini uygulayan ülkelerden başta İngiltere (1931) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) (1933) olmak üzere Fransa (1936) ayrılmalar başlamıştır.³²

Altın para sisteminin yıkılması, milli paraların birbirlerine dönüştürülme (konvertibilite)³³imkânlarını ortadan kaldırmış, bu durum uluslararası ödemelerde ve çok taraflı denkleştirmelerde büyük sorunlar yaratmaya başlamıştır.³⁴Bu gelişmelerden en çok dünya ticaret üstünlüğünü İngiltere'den almak üzere olan ABD

---

²⁵ 1914 yılı itibariyle 1 İngiliz Sterlini 0,257 ons ve 1 ABD doları 0,053 ons altın olarak belirlenmiştir. (Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, İstanbul, 1998, s. 544-588.)

²⁶ **Ödemeler Dengesi:** Bir ülkenin başka ülke ya da ülkelerle olan alacak-verecek hesaplarının dökümü yapılarak alacak ya da verecek durumu ve farkının belirtilmesi. (Hançerlioğlu, **a.g.e.**, s. 308.)

²⁷ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s. 544-588.

²⁸ Fiyatlar, savaş sonu düzeyine göre Avusturya'da 14 bin, Macaristan'da 23 bin, Polonya'da 2.5 Milyon, Sovyetler Birliği'nde 14 milyar ve Almanya'da 1 trilyon kez yükselmiştir. (Ergun Türkcan, "IMF'nin Kökenleri", Cevdet Erdost (Ed.) **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**, (1-54), Savaş Yayınları, Ankara, 1982., s. 2.)

²⁹ **Enflasyon:** Fiyatlar genel seviyesindeki değişimdir. Bugün için, parasal bir olgu olduğu ve uzun dönemde parasal bir büyüme olmadığı sürece enflasyonun artmayacağı genel olarak kabul görmektedir. Toptan eşya fiyat endeksleri, tüketici fiyat endeksleri, üretici fiyat endeksleri ve özel kapsamlı TÜFE göstergeleri gibi çeşitli endeksler aracılığı ile ölçülmektedir. (www.tcmb.gov.tr, **Merkez Bankası İktisat Terimleri Sözlüğü**)

³⁰ **Kambiyo:** Para ya da para yerine geçen değerlerin ülkeler arasında değiştirilmeleriyle ilgili işlemlerdir. (Hançerlioğlu, **a.g.e.**, s. 202.)

³¹ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 1998, s. 415.

³² Dominick Salvatore, **Uluslararası İktisat, Teori ve Problemler**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 170.

³³ **Konvertibilite:** Bir ülke parasının, döviz piyasalarında başka bir ülke parası ile serbestçe değiştirilebilmesi ve uluslararası ticari işlemlerde değişim aracı olarak kullanılabilmesidir. (**Merkez Bankası İktisat Terimleri Sözlüğü**)

³⁴ Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, s. 415

rahatsız olmuştur. Diğer ülkelerin, döviz ile mal alım-satımını engellemeleri ve ticaret rakiplerine ait ürünlerin fiyatlarını devalüasyonlarla³⁵ ucuzlatmaları ABD ihracatının giderek azalmasına yol açmıştır. Bu süreçte Nazi Almanya'sının sürekli olarak döviz ve ithal kısıtlamaları uygulaması ve ithal satımlarını ikili anlaşmalar yoluyla yapması ise sürtüşmelere yol açarken İkinci Dünya Savaşı'nın da temel nedenlerinden birisini oluşturmuştur.³⁶

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) uluslararası mali ve parasal ilişkilerde büyük bir karışıklık yaratmış, özellikle Avrupa ülkelerinin ekonomileri için yıkıcı olmuştur. Bu durum Avrupa ülkelerinin güçlerinin düşmesine ve yatırımların azalmasına yol açmıştır.³⁷ Savaşın sonu yaklaştıkça, çıkarları dış ticaretin özgür olarak devam etmesi yönünde olan Amerika 'sabit döviz kurları'³⁸ amaçlayan yeni bir uluslararası para sistemi üzerinde çalışmaya başlamıştır.³⁹ Bu kapsamda girişimler başlamış, başta ABD ve İngiltere olmak üzere 44 ülke (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dahil) temsilcisi, ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında uluslararası bir konferansta buluşmuşlardır.⁴⁰

Bretton Woods'ta geliştirilmek istenen uluslararası ekonomik düzenlemelerin baş mimarları ise; dönemin ABD Hazine Bakanı Harry Dexter WHITE ve İngiltere Hükümetini temsilen iktisatçı John Maynard KEYNES'tir.⁴¹ White ve Keynes'in yanı sıra Kanada, Fransa ve Amerika Bankacılar Cemiyeti tarafından da çeşitli planlar hazırlanmıştır.⁴²

---

³⁵ **Devalüasyon:** Ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerinin azalmasını ifade eder. Örneğin, Yeni Türk Lirasının ABD doları karşısındaki değerinin 1,2 YTL'den 1,3 YTL'ye düşmesi, YTL'nin (ABD dolarınının değer kazanması) 0,1 Lira değer kaybetmesi anlamındadır. (**Merkez Bankası İktisat Terimleri Sözlüğü**)

³⁶ Cheryl Payer, **Borç Tuzağı IMF ve Üçüncü Dünya**, İstanbul, 1974, s. 33.

³⁷ Nevzat Güran ve İsmail Aktürk, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Tuğra Ofset, Isparta, 1999, s. 30.

³⁸ **Sabit Döviz Kuru Sistemi:** Ulusal bir paranın yabancı bir para veya paralardan oluşan bir sepet değerine sabitlendiği ve bu değer in sürmesinin para otoritesi tarafından bazen açık bazen de zımni olarak garanti edildiği sistemlerdir. Ulusal paranın değeri önceden belirlendiğinden o andaki arz talep koşullarını yansıtmaz. (**Merkez Bankası İktisat Terimleri Sözlüğü**)

³⁹ Hasan Alpago, **IMF Türkiye İlişkileri**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s. 22.

⁴⁰ **Basın**, Temmuz 1944.

⁴¹ Alpago, **a.g.e.**, 23.

⁴² T. Hacim Çarıklı, **Bretton Woods Anlaşması ve Türkiye**, İstanbul, 1947, s. 44.

1. White Planı

Harvard mezunu olan Harry Dexter White,⁴³ 1935 Mart ayında ABD hazinesine bir rapor sunarak uluslararası dengesizlik üzerinde durmuş ve ülkeler arasındaki çeşitli kurların uygunluklarını araştırmıştır. White'ın raporu, 10 Temmuz 1943'te birinci, 23 Ağustos 1943'te ise ikinci değişikliğe uğradıktan sonra son halini almıştır.⁴⁴ White Planının amacını, müttefik ülkelerin para sistemlerini güçlendirmek ve kurların sabitlenmesi için gerekli araç ve yöntemleri sağlamak, müttefik ülkelerin iktisaden düzelmelerine yardım etmek, savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçişi hızlandırmak ve kolaylaştırmak, ticaret hacmini arttırmak için, gerekirse özel kaynaklara da başvurularak kısa vadeli sermaye sağlamak olarak belirlemiştir. Bu amaçları gerçekleştirmek için ise Müttefikler arası bir Banka ve İstikrar Fonu olmak üzere iki ayrı kuruluş öngörmüştür.⁴⁵

White, her hangi bir milli paranın başka bir para cinsinden değerinin de karmaşık işlemlerle belirlendiğini ve koşullara göre kurların değişmesinin yarattığı sorunların önemini ifade ederek, “*ticaret doları*”, “*Demos*” veya “*Victor*” gibi yeni bir para birimi yaratmanın gerekliliğini ve yararlarını sıralamıştır.⁴⁶

White Planında sabit döviz kuru sisteminin tesis edilmesi ve döviz kontrollerinin azaltılmasının yanı sıra doların fiyatının altının fiyatına bağlanması amaçlanmıştır.⁴⁷ White istikrar fonunun kotasını ise 5 milyar dolar olarak tasarlamıştır.⁴⁸

2. Keynes Planı

John Maynard Keynes, yirminci yüzyılın en önemli iktisat düşünürlerinden biridir. Cambridge Üniversitesinden mezuniyeti sonrası hayatının sonuna kadar bu üniversitede öğretim görevini sürdürmüş ve çeşitli tarihlerde İngiliz Hükümetine üst

---

⁴³ Harry Dexter White, savaş boyunca ABD mali idaresinin kilit adamlarından biri olarak görev yaptıktan sonra 1946 yılında IMF'deki görevi için Bakanlıktan ayrılmış, 1948 yılında ölmüştür. (Türkcan, **a.g.m.**, s. 8.)

⁴⁴ Çarıklı, **a.g.e.**, s. 45.

⁴⁵ Türkcan, **a.g.m.**, s. 12.

⁴⁶ **a.g.m.**, s. 19.

⁴⁷ Doğan Uysal, **IMF Politikaları ve Türkiye**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2004, s. 7.

⁴⁸ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, **Dış İktisadi İlişkiler/IMF Cilt:II**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 488.

düzyeyde danışmanlık yapmıştır. Keynes Savaş boyunca İngiltere ile ABD arasındaki mali ve iktisadi ilişkileri düzenleme ve ortaya çıkan ödeme sorunlarına çözüm bulma görevini üstlenmiştir.⁴⁹

Keynes, 8 Eylül 1941’de çalışmasıyla ilgili ilk taslağını Maliye Bakanlığı’na sunmuş, değişen ekonomik koşullara ve eleştirilere göre de birçok taslak hazırlamıştır. Keynes’in Planı, ilkeler, mekanizmalar ve ayrıntıları kapsayan 66 maddelik bir memorandum niteliğindedir. Keynes’in tasarladığı sistem ana hatlarıyla şöyledir:

i. Uluslararası Kliring Birliği (Para Birliği Önerisi): Bancor denilen, altın cinsinden sabit (fakat değiştirilebilir) altın eşiti olarak kabul edilecek uluslararası bir kaydi para. Dünya merkez bankaları, birbirleriyle hesaplarının tasfiyesini yürütecek olan uluslararası Kliring Birliği ile ilgili kayıtlarını “*bancor*” cinsinden ifade edilmiş kurlara göre tutacaklardır.

ii. Para Birliği’nin temel düşüncesi, her hangi bir kapalı sistemdeki bankacılık ilkesini genelleştirmek gibi basittir. Alacakların, varlıkların ve borçların eşit olması amaçlanmıştır.

iii. Para Birliği’nin ABD ve İngiltere tarafından kurulması ve bu ülkelere kurucu-devlet olarak özel bir yer verilmesi önerilmektedir.

iv. Planın amacı, dünya ticaretinde daraltıcı baskılar yerine genişletici etkileri ikame etmektir.⁵⁰

Plana göre “uluslararası kliring birliği” oluşturulması ve bu birliğin uluslararası ödemeleri denkleştirebilecek bir merkez bankası rolü oynaması planlanmıştır. Plana göre birlik, “*bancor*” adı verilen bir para oluşturulacak ve uluslararası ödeme aracı olan bancor, uluslararası rezerv gereksinimlerini karşılayacaktır. Keynes, her üye ülke merkez bankasının kabul edebileceği birlik parasının (*bancor*), diğer ülke paraları arasındaki değişim sorununu uzun vadede çözeceğini iddia etmiştir.⁵¹

---

⁴⁹ Türkcan, **a.g.m.**, s. 19.

⁵⁰ **a.g.m.**, s. 28.

⁵¹ Alpago, **a.g.e.**, s. 24.

Keynes, birliğe 26 milyar dolar değerinde bancor tahsis edilmesini savunmuştur.⁵² Keynes'e göre, bancor'un paritesi altın ile ifade edilmeli, fakat altın sadece hesap birimi olarak kalmalıydı. Ülkeler ellerindeki altınla bancor satın alabilmeli, ama bancor'u altına çevirememeliydi.⁵³

Keynes kurulacak birliğin merkezinin New York'ta olmasını istemiştir. Çünkü bu merkez Washington'da olursa onun ABD yönetiminin ve Hazinesi'nin etkisi altında kalacağını iddia etmiştir.⁵⁴ Keynes'e rağmen birliğin merkezi Washington'da kurulmuştur. Washington'da şu anki adıyla IMF ve Dünya Bankası'nın karşı karşıya, alttan iki tünelle birbirine bağlı ve Beyaz Saray'a bir-iki kilometre mesafede olması Keynes'in haklı olduğunu düşündürtebilir.⁵⁵

Her iki iktisatçının planları revizeler sonrası Ortak Bildiriyle 4 Nisan 1944'te açıklanmıştır. Ortak bildiriyle "*Uluslararası Para Fonu*"(IMF) ilk defa resmi bir ifadede yer almış ve tarih sahnesine girmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı, 25 Mayıs 1944'de, "Uluslararası Para Fonu ve muhtemel bir İmar ve Kalkınma Bankası için yapılmış önerileri formüle etmek amacıyla" 44 Hükümetin temsilcisini 1 Temmuz'da Bretton Woods 'da toplanacak konferansa (Birleşmiş Milletler Uluslararası Para ve Maliye Konferansı) davet etmiştir.⁵⁶

3. Bretton Woods Konferansı ve Yeni Sistemin Kuruluşu

Bretton Woods'daki konferanstan önce daha az sayıda ülke taslağı tartışmak üzere, Haziran ayında, Atlantic City'de toplanacak konferansa uzman göndermeye davet edilmiştir.⁵⁷ Atlantik City'de, 4 Nisan'da yayımlanan Ortak Bildiri üzerindeki anlaşılamayan noktalar üzerinde durulmuş ve önemli konular üzerinde anlaşmaya varılarak, anlaşılamayan diğer konular Bretton Woods'da tartışılmaya bırakılmıştır.⁵⁸

---

⁵² CDTA, *Dış İktisadi İlişkiler/IMF Cilt:II*, s. 488.

⁵³ Karluk, *Uluslararası Ekonomi*, s. 417

⁵⁴ Nazım Öztürk, "*IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri*", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ankara, 2002, s. 99.

⁵⁵ Yalçın Doğan, *IMF Kısacasında Türkiye 1946-1980*, Toplum Yayınevi, Ankara, 1980, s. 53.

⁵⁶ Türkcan, *a.g.m.*, s. 42-43.

⁵⁷ Aynı yer. Atlantik City Konferansı 24 Haziran 1944 tarihinde ABD dışında 16 ülke temsilcisiyle açılmıştır: Avusturalya, Belçika, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Küba, Çekoslovakya, Fransa, Yunanistan, Hindistan, Meksika, Hollanda, Norveç, SSCB ve İngiltere'dir. (Türkcan, *a.g.m.*, s. 43.)

⁵⁸ Türkcan, *a.g.m.*, s. 43.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Para ve Maliye Konferansı, 1 Temmuz 1944'de, New Hampshire Eyaleti'nin, Mount Washington Otelinde toplanmıştır. Konferans üç ana komisyona⁵⁹Fon ile ilgili komisyon ise 4 ayrı komiteye ayrılmıştır.⁶⁰

Birçok özel komite ve alt komite ile yürütülen çalışmalar, Fon ve Banka Anlaşmalarını kapsayan nihai metin ile diğer bazı karar suretlerinin Konferansa katılan tüm ülke temsilcileri tarafından paraflanmasıyla, 23 Temmuz 1944'de sona ermiştir.⁶¹

Konferansta White ve Keynes planlarının yanı sıra, Fransa ve Kanada planları da gözden geçirilmiş; ancak 1914-1942 zaman dilimi içerisinde tasarlanmış olan Keynes planı ve bundan daha ağırlıklı olarak White'ın planı konferansın rotasını belirlemiştir. Konferansta başta Hindistan olmak üzere yoksul nüfus oranının yüksek olduğu diğer bazı katılımcı ülkeler, gelişmekte olan ülkeler lehine kararların alınması yönünde çabalar harcamış ancak gelişmiş ülkeler karşısında yeterince etkili olamamışlardır.⁶²

Keynes'in planı uluslararası ilişkiler açısından demokratik bir nitelik taşıması, radikal unsurlar içermesi ve yıkılmış Avrupa'nın çıkarlarını gözetilen bir plan olmasına rağmen görüşmeler sonucunda White Planı kabul edilmiştir. White Planı'nın seçimini esas olarak Keynes'in ve White'ın planları arasındaki fark değil ABD ve İngiltere arasındaki güç farkı belirlemiştir. Keynes'in akademik bilgisinin yenedünyanın lideri ABD'nin gücü karşısında yetersiz kaldığı söylenebilir.

Konferans sonucunda biri savaştan sonra uluslararası para istikrarını temin edecek bir fon (Uluslararası Para Fonu-IMF), diğeri de yıkılan ve bozulan ekonomilerin kalkınması ve gelişmesi için devletlerin muhtaç oldukları mali

---

⁵⁹ Fon ile ilgili komisyona White, bankayla ilgili komisyona Keynes ve diğer mali işler ile ilgili komisyona Meksikalı Eduardo Suarez başkanlık etmiştir. (Türkcan, **a.g.m.**, s. 43.)

⁶⁰ Bu komiteler şöyledir: i. Amaçlar, Politikalar ve Kotalar ii. Fonun çalışması, iii. Fonun Örgütlenmesi ve Yönetimi iv. Fonun Biçimi ve Statüsünü düzenleyen komiteler. (Türkcan, **a.g.m.**, s. 43.)

⁶¹ **Basın**, 24 Temmuz 1944.

⁶² Alpago, **a.g.e.**, s. 23.

imkânları temin edecek bir bankanın (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası-WB) kurulması hakkında iki anlaşma metni kabul edilmiştir.⁶³

Washington'da, Dışişleri Bakanlığı'nda 27 Aralık 1945'de resmi imza töreni yapılmıştır.⁶⁴ Törene 29 ülke iştirak etmiş,⁶⁵ 31 Aralık tarihine kadar anlaşma metnini altı ülkenin daha imzalamasıyla üyeler 35'e yükselmiştir. Ülkelerin, IMF ve Dünya Bankası kuruluşlarını onaylaması ve IMF kotasının %80'ini, Banka sermayesinin 65'ini taahhüt etmesiyle resmen yürürlüğe girmiştir.⁶⁶ Dünya Bankası faaliyetlerine Haziran 1946'da, IMF ise Mart 1947'de başlamıştır.⁶⁷

Birlikte doğmuş olmaları nedeniyle bu iki kurum bazen "*Bretton Woods Kurumları*" ya da "*Bretton Woods İkizleri*" adıyla anılmaktadırlar.⁶⁸ Bretton Woods Sistemi, iki savaş arası dönemde ekonomik durumu ihmal eden Versay Anlaşması⁶⁹'ndan, Milletler Cemiyeti⁷⁰ tecrübesinden, Büyük Buhran ve İkinci

---

⁶³ Maliye Vekaleti Mali Tetkik Heyeti, **Bretton Woods Konferansı Mukarreratı**, Damga Matbaası, Ankara, 1944, s. 3. ve **Basın**, Temmuz 1944.

⁶⁴ Türkcan, **a.g.m.**, s. 53.

⁶⁵ **27 Aralık 1945**; Brezila, Bolivya, Belçika, Kanada, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Çekoslovakya, Ekvator, Mısır, Etopya, Fransa, Yunanistan, Guatemala, Honduras, İzlanda, Hindistan, Irak, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Paraguay, Filipinler, Polonya, Güney Afrika Birliği, İngiltere, ABD, Uruguay, Yugoslavya. **28 Aralık 1945**; İran ve Dominik Cumhuriyeti. **31 Aralık 1945**; Şili, Küba, Meksika ve Peru. (Doğan, **a.g.e.**, s. 42.)

⁶⁶ IMF'nin kuruluşundan sonra oluşturulan 8 milyar 800 milyon dolar tutarındaki sermayesi 44 ülke tarafından taahhüt edilmiştir. Bu ülkelere katılan Danimarka'nın iştirak hissesinin miktarı ise Danimarka hükümetinin anlaşmayı imzalayacağını bildirmesi dolayısıyla imzadan önce Fon tarafından belirleneceği kararlaştırılmıştır. (Çarıklı, **a.g.e.**, s. 74-75.)

⁶⁷ Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995, s. 224. SSCB, ABD ve İngiltere'nin girişimini desteklemiş, toplantılara sürekli katılmış, hatta Fon'a üye olabilmek için belirlenen ilkelerde kendi görüşlerini de dile getirmiştir. Örneğin, ABD ve İngiltere Fon'a üyelikte altın payının toplam üye payı içinde %25 olmasını önerirken, Sovyetler Birliği bunun %15'le sınırlanmasını önermiştir. Savaşta zarar görmüş ülkeler için ise, altın payının %7.5'te kalmasını savunmuştur. Kendisi altın üreticisi olduğundan, üyelikten sonra çıkaracağı altınların hesap dışı tutulmasını istemiş, Fon'un çok önemli ilkelerinden biri olan '*kurların saptanması*' ilkesine de karşı çıkmıştır. Bunun dışında, Fon'un bir başka temel ilkesine de, Fon'un ülkelerin tüm ekonomik verilerini ve bilgilerini öğrenmesi kuralının kendisi için geçerli olmaması noktasında diretmiştir. (Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, s. 224.)

⁶⁸ Mahfi Eğilmez, **Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası Grubu ve Türkiye**, Dünya Bankası Yayınları, İstanbul, 1996, s. 18.

⁶⁹ **Versay Andlaşması**: 1. Dünya Savaşı sonrası Almanlar ile müttefikler arasında 18 Ocak 1919'da başlayıp, 28 Haziran 1919'da Versailles sarayında, Alman basının Diktat adını verdikleri antlaşmadır. Antlaşma ile; Almanya bütün denizaşırı topraklarından vazgeçmiş, bu sömürgelerde, Milletler Cemiyeti'nin kontrolü altında yeni sömürgecilik rejimleri kurulmuştur. Almanya'ya tamirat borcu adı altında savaş tazminatı yükletilmiştir. Bu borcun miktarı sonradan bir Müttefikler arası Komisyon tarafından tespit edildi ki, bu miktar 1921'de 56 Milyar Dolar olarak tespit edilmiş iken, aynı yıl içinde bir süre sonra 33 Milyar Dolar'a indirilmiştir. (Mustafa Aydın, "*İkinci Dünya Savaş ve Türkiye 1939-1945*", Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (399-476) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.

Dünya Savaşı'nı doğuran ekonomik faktörlerden alınan derslerden yola çıkılarak tasarlanmaya çalışılmıştır.⁷¹

Anlaşmayı imzalayarak üye olan ülkeler 1974'te Bretton Woods Sistemi çökünceye kadar resmi kur oranlarını (onsu 35 dolardan altına çevrilebilen) Amerikan dolarına endeksleyerek “köklü bir ekonomik dengesizlik haricinde IMF onayı olmadan kur oranlarını değiştirmeyeceklerine” dair teminat vermişlerdir. Böylece dolar küresel para birimi haline gelmiş, IMF'nin finansmanı ve kredilendirme kararları üzerindeki ABD egemenliği perçinlenmiştir.⁷²

Bretton Woods Sistemi, 1960'lı yıllardan itibaren ABD'nin küresel rekabet avantajındaki gerileme, Almanya ve Japonya gibi alternatif küresel güçlerin oluşması, uluslararası özel finans hareketlerindeki artış ve Vietnam Savaşı ile sosyal harcamaların Amerikan ekonomisinde doğurduğu enflasyonist baskılar yüzünden sürdürülemez hale gelmiştir.⁷³

1968'den itibaren ABD doları üzerinde artan baskılar sonucu altının onsu doların çok üstünde bir değere ulaşmıştır. Bu gelişme başta ABD olmak üzere, paralarını ABD doları üzerinden dolaylı şekilde altına bağlamış olan diğer gelişmiş ülkelerde de sorunlar yaratmış ve bu ülkelerde devalüasyonlar kaçınılmaz bir hal almıştır.⁷⁴

12 Şubat 1973'te doların %11 oranında devüle edilmesi,⁷⁵ ABD dolarına karşı duyulan güvenin azalması, az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunları ve tüm bu

---

401. ve Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt:1-2**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 146-147.)

⁷⁰ **Milletler Cemiyeti**: 1'inci Dünya Savaşından sonra, savaşın galipleri tarafından uluslararası ilişkilerde barışın sağlanması amacıyla oluşturulmuştur. Başlıca amacı Versay Andlaşması ile tespit edilen savaş sonrası düzenin devamını sağlamaktır. Türkiye savaşta yenilgiye uğradığı için teşkilatın asil üyeleri arasına alınmamıştır. Cemiyetin Genel Kurul'u 6 Temmuz 1932'de Çin-japon uyumsuzluğunu görüşmek için yaptığı olağanüstü toplantıya Türkiye'yi de davet etmiş, Türkiye'de Mecliste görüşülen bir karar tasarısı ile 9 Temmuz'da daveti kabul etmiştir. 18 Temmuz 1932'de Cemiyetin çoğunlukla aldığı bir kararla üyelik tamamlanmıştır. (İlhan Uzgel, “Batı Avrupa'yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (258-313) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 311. ve Mehmet Gönübol, “1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası”, Mehmet Gönübol (Ed.) **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, (3-126) Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 94-97.)

⁷¹ Sadık Ünay, “IMF'nin Küresel Misyon Arayışı”, **SETA Analiz**, Sayı: 13, Ekim 2009, s. 4.

⁷² **a.g.m.**, s. 5.

⁷³ Aynı yer.

⁷⁴ Eğilmez, **Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası Grubu ve Türkiye**, s. 18.

sorunların mevcut sistem içinde çözülememesi, Bretton Woods Sistemi'nin 1973 yılında çökmesine neden olmuştur.⁷⁶

Bretton Woods Sistemi'nin yıkılması ile birçok ülke gözetimli dalgalanmaya geçmiştir. Bu yeni sistemde kur önceden belli değildir ve müdahaleler sadece Merkez Bankası'nın sapmaları tehlikeli bulunduğu durumda gerçekleştirilmektedir. Üye ülkelerin gözetimli dalgalanmaya ilişkin bu yeni kur sistemini benimsemeleri, IMF ile olan ilişkilerini bir süreliğine zayıflatmıştır. Aslında sabit kuru denetleme görevi verilen IMF, Bretton Woods Sistemi'nin çöküşüyle işsiz kalmıştır.⁷⁷ Ancak dünya ekonomisinde yaşanan petrol krizi, uluslararası finansal sistemi koruyuculuk görevini üstlenen ve sorunların çözümüne ilişkin planlar üreten IMF'nin faaliyetlerini devam ettirmesine yol açmıştır. Zengin ülkeler tarafından desteklenen bir manevra ile IMF, yoksul ülkelere makro siyasa konusunda akıl veren ve kredi açan bir kurum niteliği almıştır.⁷⁸

4. IMF ve Dünya Bankası'nın Temel Amaçları, Yapısı ve Fonksiyonları

IMF'nin amacı genel hatlarıyla uluslararası işbirliğini sağlayarak uluslararası ticaretin genişlemesine katkıda bulunmak, ayrıca dış ödeme gücünü çeken üyelere kaynak yardımında bulunarak, devalüasyonları önleyici tedbirler almaktır.⁷⁹

Bugün ise IMF'nin temel işlevi dünya ticaretinin serbest bir formda gelişmesinin parasal koşullarını gözeterek borçlu ülkelerin borçlarını ödeyebilmesinin koşullarını yaratmaktır.⁸⁰ Ancak, IMF gelişmekte olan ülkelere yönelik işleyen bir kurum niteliğine dönüşmüş ve iktisat politikalarına yön veren bir merkez durumuna gelmiştir. Bu bakımdan sanayileşmiş ülkelerin IMF ile olan ilişkisi, ekonomik politikadaki koordinasyondan ibaret olmuş, finansman ihtiyaçlarını uluslararası piyasalardan karşılamışlardır. Sanayileşmiş ülkeler

---

⁷⁵ Alpago, **a.g.e.**, s. 28.

⁷⁶ Şükrü Binay, **Tarihsel Süreçte Uluslararası Para Fonu (IMF)**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, 2004, s. 7.

⁷⁷ Yenal, **a.g.e.**, s. 159.

⁷⁸ Aynı yer.

⁷⁹ Maliye Vekaleti Mali Tetkik Heyeti, **a.g.e.**, s. 8.

⁸⁰ Baskın Oran, *"Batı Bloku Ekseninde Türkiye"*, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (479-498) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 481.

ekonomik sorunlarına serbest piyasada çare buldukları anda IMF'yi devre dışı bırakmayı tercih etmişlerdir.⁸¹

IMF'nin Ana Sözleşmesi'nde Birleşmiş Milletler Para ve Maliye Konferansı'nda temsil edilmiş olan hükümetler (kurucu üyeler) ile 31 Aralık 1945 tarihinden önce üyeliği kabul edilen ülkeler IMF'nin kurucu üyeleri olarak tanımlanmıştır. (Fon'un kurucu üyeleri 1945 tarihli Bretton Woods Konferansı'na katılan kırk dört ülkedir)⁸²

IMF'nin örgüt ve yönetim yapısı Ana Sözleşme'nin on ikinci maddesinde düzenlenmiştir. IMF; Güvernörler Kurulu (Genel Kurul), Yürütme Kurulu, Genel Müdür (IMF Başkanı) ve IMF personelinden oluşmaktadır. IMF'nin bütün yetkileri Güvernörler Kuruluna verilmiştir. Güvernörler Kurulu, kendine ait yetkilerden birini kullanması amacıyla Yürütme Kuruluna (İcra Direktörleri Kurulu) verebilir. Yürütme Kurulu, IMF'nin genel işlemlerinin sevk ve idaresinden sorumludur. Bu sebeple Güvernörler Kurulu tarafından kendisine verilen bütün yetkileri kullanır. Yürütme Kurulu, IMF'yi idare ve koordine eden en yetkili ve etkin birimdir.⁸³

---

⁸¹ Alpago, **a.g.e.**, s. 33.

⁸² **a.g.e.**, s. 34. Ana Sözleşme'de belirtilen şartlara uymak kaydıyla her ülke IMF'ye üye olabilir. Bunun için ülkelerin IMF Ana Sözleşmesi'ni ulusal parlamentolarında onaylayıp kendileri için hesaplanan kotayı ödemesi veya taahhüt etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bir ülkenin IMF'ye üye olabilmesi için, IMF Güvernörler Kurulu'na (Genel Kurul) katılan tarafların % 85'inin onayını alması gerekmektedir. IMF'ye üye ülkeler aynı zamanda Dünya Bankası'na da üye olmaktadır. Bretton Woods Konferansı'na katılan 44 ülkeden 39'unun yanı sıra 6 yeni ülke daha 1945'te IMF Ana Sözleşmesini onaylayarak IMF'nin kurucu üyeleri olmuşlardır. Bu ülkelerin ardından, IMF'nin üye sayısı 10 yıl içinde 58'e, 1965'te 100'e çıkmıştır. 1975 ve 1985'te de sırasıyla 130 ve 150'ye yaklaşan üye ülke sayısı, 1997'de 181 olarak gerçekleşmiştir. Son dönemde 5 ülkenin daha katılımı ile 2012 yılı sonu itibarıyla IMF'nin üye sayısı 188'dir. SSCB'nin dağılması ile sosyalist bloktan ayrılan ülkeler ve savaş sonrası birçok yeni ülkelerin üye olması IMF'ye üye sayısının kuruluşundan bugüne hızla artmasının sebebi olmuştur. (<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/memdate.htm>)

⁸³ Maliye Vekaleti Mali Tetkik Heyeti, **a.g.e.**, s. 24-26. Güvernörler Kurulu, her üye ülkenin gönderdiği bir asil bir yedekten oluşur. Asil ve yedek üyelerin görev süreleri beş yıldır ve görev süreleri dolduktan sonra tekrar görevlendirilebilirler. Oy hakkı asil üyededir. Kurulan heyet kendi arasından bir başkan seçer. Güvernörler kurulu şu durumlarda yetki devri yapmaz: (1) Yeni üye kabulü ve bunların kabulüne ilişkin şartları belirlemek, (2) Kotalarda yapılan bir değişikliği onaylamak, (3) Bütün üyelerin paralarının birebir kıymetinde aynı oranda genel bir değişikliği onaylamak, (4) Diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak üzere anlaşmalar yapmak, (5) IMF'nin net gelirinin dağıtım şekline karar vermek, (6) Bir üyenin IMF'den çekilmesini istemek, (7) IMF'nin tasfiyesine karar vermek. Güvernörler Kurulu sayılan bu görevleri kendi yerine getirmek zorundadır ve hiçbir şekilde Yürütme Kurulu'na devredemez.(Çörtük, **a.g.m.**, s. 16.) Yürütme Kurulu (İcra Direktörleri); ABD, Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa tarafından seçilen birer üye, Suudi Arabistan,

IMF'nin mali kaynakları ise kotalar, borçlanma, altın rezervleri, ödünç alma genel anlaşması⁸⁴, özel çekme hakları (SDR) gibi çeşitli kaynaklardan oluşur. Bunlardan, kotalar ve borçlanma en önemli iki kaynaktır.⁸⁵

IMF'ye üyelikte kota uygulaması üyeliğin temellerini teşkil etmesi bakımından oldukça önemlidir. IMF bir anonim şirket ise, kotalar, şirketin hisseleri niteliğinde kabul edilebilir. Bu hisseler de şirketin sermayesini oluşturur. Dolayısıyla her ülkenin IMF'deki kotası, o ülkenin IMF'deki ortaklık payını temsil eder. Her üye ülkenin IMF'de SDR⁸⁶ cinsinden belirlenmiş bir kotası vardır.⁸⁷

IMF, üyelerine yaptığı finansal desteğinin önemli bir kısmını kotalardan sağlar.⁸⁸ Bir üyenin SDR miktarı, kotası ile orantılı olarak belirlenir.⁸⁹ Kotalar, her bir

---

Çin ve Rusya'nın seçtikleri üç üye ile diğer üye ülkelerin meydana getirdikleri on altı üye olmak üzere toplam 24 üyeden oluşmaktadır. Bu kişiler ilgili üye ülke yeni bir atama yapmaya kadar görev yaparlar. İcra Direktörlerinin görev süresi ise 2 yıldır. Türkiye; Belçika, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Bela Rus, Slovenya, Slovak Cumhuriyeti, Lüksemburg ve Kazakistan ile aynı grupta yer almaktadır. Grubun en yüksek oy gücüne sahip olan Belçika, İcra Direktörlüğünü yapmakta ve grubu temsil etmektedir. Türkiye, bu grubun İcra Direktörlüğü ofisinde Hazine Müsteşarlığının atadığı bir "İcra Direktörü Danışmanı" ve bir de "Teknik Asistan" bulundurmaktadır. (Maliye Vekaleti Mali Tetkik Heyeti, **a.g.e.**, s. 24-26.)

⁸⁴ **Ödünç Alma Genel Anlaşması:** IMF ile onlar grubu olarak bilinen başlıca 10 sanayileşmiş ülke (Amerika, Almanya, Japonya, Fransa, İngiltere, İtalya, Kanada, Hollanda, Belçika, İsveç) arasında 1962 yılında yapılmış olan bir anlaşmadır. İsviçre 1964 yılında anlaşmaya katılmıştır. Uluslararası para sistemini bozacak veya sistemin işleyişini engelleyecek herhangi bir gelişme karşısında bu ülkeler tarafından Fona ek kaynak sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. 2013 yılı itibariyle 17 milyon SDR kaynak mevcuttur. (Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Tütünbank Yayınları, İstanbul, 1996, s. 263.)

⁸⁵ Doğan Uysal, **a.g.e.**, s. 7-9.

⁸⁶ **Özel Çekme Hakları (SDR)**, IMF tarafından, Bretton Woods Sisteminin çökmesinin ardından uluslararası rezervlerde ortaya çıkan tikanıklıkların aşılması ve özel bir uluslararası rezerv yaratmanın kaçınılmazlığı karşısında 1969 yılında yapılan bir Ana Sözleşme değişikliği sonucu oluşturulmuştur. SDR, bir rezerv aracıdır. SDR, hem IMF'nin hesap birimi, hem de altına alternatif ek bir rezerv niteliği taşımaktadır. Rezerv olarak niteliğini tanımlamak için "kâğıt altın" adı da verilmektedir. Ocak 1970'te 3.4 milyar dolarlık bir SDR'nin oluşumu ve üye ülkelere tahsisiyle uygulamaya başlanmıştır. IMF'nin kurulduğu yıllarda SDR'nin değeri 0,888671 gram saf altına eşit olarak belirlenmiş ve bu aynı zamanda ABD dolarının Bretton Woods Sistemindeki sabit değeri olduğundan, SDR'nin ABD dolarına çevrilebilmesine imkan tanımıştır. (Çörtük, **a.g.m.**, s. 27.) SDR'nin değeri günümüzde; Euro, Japon Yeni, İngiliz Sterlini ve ABD dolarından oluşan bir kur sepeti kullanılarak günlük olarak, % 41,9 ABD doları, % 37,4 euro, % 9,4 Japon yeni, % 11,3 İngiliz sterlininin ağırlıklarına göre hesaplanmaktadır. 1 SDR yaklaşık olarak 1.54 dolara eşittir. (<http://www.imf.org/external/np/tre/sdr/sdrbasket.htm>- 30 Aralık 2010.)

⁸⁷ Mahfi Eğilmez, **a.g.e.**, s. 27. IMF'nin 2013 Mayıs ayı itibariyle toplam kotası 238 milyar SDR'dir (yaklaşık 368 milyar dolar). Ülkelerin kotaları için bakınız. <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members>. Ancak IMF, '14. Genel Kota Artırımı Toplantısı'nda IMF'nin kotasını iki katına 476 milyar SDR'ye (yaklaşık 735 milyar dolar) çıkarma kararı almıştır. (<http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2010/pr10477.html>)

⁸⁸ Alpago, **a.g.e.**, s. 40.

⁸⁹ IMF Dış İlişkiler Bölümü, **a.g.e.**, s. 5.

üyenin sahip olduğu eşit birim oy sayısı⁹⁰ ile birlikte, ülkelerin oy gücünü belirlemektedir.⁹¹

IMF’de kotaları yüksek olan üye ülkeler ile parası en çok talep edilen ülkelerin belirgin bir etkinliği söz konusudur.⁹² Bu sebeple, birçok ülke kotasını artırıp Fon’da daha etkili hale gelmeyi istemektedir. ABD’nin kotasının % 17,69 olması % 85 çoğunluk getiren kararlarda ona veto hakkı vermektedir. Oylamada adalet açısından olumsuz olan bu durum birkaç ülkenin bir araya gelerek istediklerini diğer ülkelere kabul ettirmelerine sebep olmaktadır.⁹³

IMF’nin ikinci önemli finansal kaynağı borçlanmadır. Ülkelerin ve kurumların sıkça başvurduğu borçlanma, IMF açısından da temel bir kaynaktır. IMF, aldığı borç tutarını sahip olduğu kota miktarıyla sınırlandırmıştır. Borç alınan fonlar toplam kotaların % 50-60’ını geçemez.⁹⁴ IMF’nin borçlanması, diğer işlemlerinde olduğu gibi SDR üzerinden yapılmakta ve beş yıllık bir ortalama vadeyi kapsamaktadır.⁹⁵ IMF, altın rezervlerinin satışından da finansal kaynak yaratmaktadır.⁹⁶

IMF’nin mali kaynakları, üye ülkelere çeşitli politika ve kolaylıklar şeklinde kullanılmaktadır. Bu kullandırma, bütün üye ülkelere aynı şekilde ve aynı koşullar altında yapılır. IMF imkânları genel olarak bir borçlanma değil; bir değiş-tokuş, bir alım-satım işlemidir. Buna göre dış kaynak ihtiyacı içine giren üye ülke, kendi parasını verip karşılığında bir başka üye ülkenin parasını almakta ve zamanı gelince bu tutar tekrar değiş-tokuşa tabi tutulmaktadır. Bu nedenle IMF’den finansal kaynak

---

⁹⁰ Her üyenin 250 ve buna ilaveten kotasının yüz bin ABD dolarına tekabül eden her kısmı için ayrıca bir oyu vardır. Aksine bir hüküm olmadıkça, IMF’nin bütün kararları kullanılan oyların mutlak çoğunluğuyla alınır. (Maliye Vekaleti Mali Tetkik Heyeti, **a.g.e.**, s. 28.)

⁹¹ <http://www.imf.org/external/country/TUR/rr/2011/overview.pdf>. ABD 421,961 oy ile (toplamın %16,75’i) en yüksek oy sayısına, Tuvalu 755 oy ile (toplamın %0,03’ü) en düşük oy sayısına sahip ülkelerdir. Türkiye’nin oy sayısı 15.295 olup, IMF toplamının 0.61’ine tekabül etmektedir. (<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx>)

⁹² Alpago, **a.g.e.**, s. 40.

⁹³ Cem Alpar-M.Tuba Ongun, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Evrim Yayınları, İstanbul, 1988, s. 144. - ABD, toplamda %17.69 oran ile (42 milyar SDR - 63 milyar dolar) en yüksek kotaya sahip ülke iken, Tuvalu, % 0.001 oran ile (1,8 milyon SDR – 2,7 milyon dolar) IMF’nin en düşük kotaya sahip ülkesidir. Türkiye’nin kotası 1.45 milyar SDR, yani yaklaşık 2,2 milyar dolardır. Türkiye’nin toplam içinde oranı ise 0,61’dir. (<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx>)

⁹⁴ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat, Teori ve Politika**, Güzem Yayınları, İstanbul, 1994, s. 694.

⁹⁵ Alpago, **a.g.e.**, s. 44.

⁹⁶ Karluk, **Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, s. 261.

kullanan bir ülkenin bir başka ülkenin parasının kullanımına “*alım*” geri ödemesine de “*geri alım*” adı verilmektedir. Üye ülke öncelikle, IMF’den sağlayacağı bu kaynakları dış açığını gidermek için kullanacağını ve bunu yaparken de bir istikrar programı izleyeceğini taahhüt etmektedir.⁹⁷

İlk finansal kaynak kullanımı 1952 tarihinde gelişmiş bir ülke olan Belçika ile yapılmıştır. Bu dönemde, IMF’den kaynak kullanımı gelişmekte olan ekonomilerin ödemeler dengesi sorunlarının çözülmesinden çok, gelişmiş ülkelerin savaş zararlarının telafisi olarak görülmüştür.⁹⁸

IMF zaman içerisinde üye ülkeler için birçok imkan geliştirmiştir. Başta Türkiye ve bazı Latin Amerika ülkeleri olmak üzere üye ülkelerin birçoğu, IMF’nin finansal kaynaklarından yararlanmışlardır. Ancak, IMF tarafından sağlanan krediler çok yüksek olmayan faiz oranı içermelerine rağmen şartlılık ilkesine bağlı olmalarından dolayı üye ülkeler tarafından başvurulacak son alternatif olarak değerlendirilmektedir.⁹⁹

---

⁹⁷ Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat, Teori ve Politika**, s. 687. Uygulanması taahhüt edilen, ülkenin alacağı önlemleri ortaya koyan ve doğrudan IMF Başkanı’na hitaben yazılan bu programa “*Niyet Mektubu*” adı verilmektedir. IMF’nin, Yürütme Kurulu’na sunulan niyet mektubu kabul edildiği takdirde; üye ülkenin kullanacağı miktar kadar kendi ulusal parasını IMF hesabına yatırması ya da bu paranın karşılığı taahhüt senedini hazır bulundurması gerekmektedir. Ayrıca, istekte bulunan üye ülke parlamentosunda da bu anlaşma onaylanmalıdır. IMF, üye ülkelerin niyet mektubu ile izlemeye taahhüt ettikleri politikaları inceler ve bu doğrultuda söz konusu ülkeler ile stand-by anlaşmalar imzalar. Stand-by düzenlemesi, üye ülkelerin ödemeler dengesi sorununu çözmek amacıyla IMF ile anlaşığı konuları içeren bir düzenlemedir. IMF Yürütme Kurulunun programı onaylaması ile istikrar programına yönelik mali kaynaklar, 1-2 yıllık bir süre zarfında ve genellikle aylık taksitler halinde üye ülkeye kullanılır. Niyet mektubu ile başvuru bu düzenleme çerçevesinde her bir taksit serbest bırakılmadan önce düzenlemede öngörülen performans kriterlerinin ve Niyet Mektubunda yer alan taahhütlerin yerine getirilip getirilmediği incelenir. Taahhütlerin yerine getirilmemesi halinde IMF’nin tek taraflı olarak finansal kaynaklarının kullanımına son vermesi söz konusudur. Kullanılan kredinin geri ödemesi 3-5 yıl içinde yapılır. Ayrıca, vadenin uzatılmasının gerekli görüldüğü durumlarda programın süresi üç yıla kadar uzatılabilmektedir. (Mahfi Eğilmez, **Hazine**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 131.) Stand-by düzenlemeleri kapsamında kullanılan kaynakların vadesi 3 yıl 3 ayı geri ödemesiz dönem olmak üzere toplam 5 yıl olarak belirlenmiştir. IMF kaynaklarını kullanan üye ülkeler, kullandıkları IMF kredisi karşılığında IMF’ye net bir faiz ödemektedirler. Kullanılan kaynağın üye ülke kotasının; %200’üne kadar ki kısmı için ayarlanmış oran, %200-300’ü arasındaki kısım için ayarlanmış oran + 100 baz puan, %300’ünden fazla olan kısım için ayarlanmış oran + 200 baz puan uygulanmaktadır. Ek faiz uygulaması 28 Kasım 2000 tarihi itibarıyla başlamıştır. Bu tarihten önceki kaynak kullanımları için ayarlanmış oran üzerinden faiz tahakkuk ettirilmiştir. (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **IMF’de Kullanılan Kaynakların Maliyeti ile ilgili Basın Duyurusu**, Ankara, 2003.)

⁹⁸ Binay, **a.g.e.**, s. 5.

⁹⁹ Alpago, **a.g.e.**, s. 53.

Kaynakların birçok şekilde kullanılmasına olanak sağlayan bu imkanlar; normal mali imkanlar, özel imkanlar, geçici imkanlar ve az gelişmiş ülkelere uygulanan imkanlar olarak dört gruba ayrılmaktadır.¹⁰⁰

IMF imkânlarını kullanan üye ülkeler kullandıkları imkanları vadelerinde geri ödemekle yükümlüdürler. Bir üye ülkenin kullandığı IMF imkanını geri ödememesi durumunda, geri ödemesini zamanında yapmamış üye ülkenin IMF imkanlarından yararlanması durdurulur ya da söz konusu üye ülkenin oy haklarını askıya alınmaktadır.¹⁰¹

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin oy hakları askıya alınmış, Polonya ve Küba IMF uygulamalarını benimsemeyerek üyelikten kendi istekleri doğrultusunda çekilmişlerdir. Ayrıca, Çekoslovakya'nın parasını izinsiz olarak % 45 devüle etmesi¹⁰² nedeniyle IMF tarafından Fon Ana Sözleşmesi'nin maddelerini ihlal ettiği gerekçesi ile üyelikten çıkarılmıştır. Ancak IMF üyeliğinden kendi istekleri doğrultusunda çıkan veya IMF tarafından üyelikleri feshedilen söz konusu ülkelere Küba hariç, Polonya ve Çekoslovakya (Çek Cumhuriyeti ve Slovakya) yeniden IMF üyesi olmuşlardır.¹⁰³

Dünya Bankası'nın amacı ise; İkinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu yıkıntıların düzeltilerek ekonomisi savaştan etkilenen ülkelerin yeniden kalkınması ve yeniden yapılanması yardımcı olmak, özel sermayenin yetersiz olduğu yerlere finansal destek sağlamak ve ayrıca uluslararası ticareti geliştirmek ve ödemeler

---

¹⁰⁰ Çörtük, **a.g.e.**, s. 39. Üyelerin kotaları ile sınırlı kalarak kullandıkları IMF kaynaklarına "Normal Mali İmkânlar" adı verilmektedir. Normal Mali imkanlar kendi içinde üç grupta toplanmışlardır. Bunlar; Kredi Dilimleri Anlaşmaları, Uzatılmış Fon Kolaylığı ve Genişletilmiş Kullanım Politikası şeklinde ifade edilmektedir. Özel İmkânlar; IMF üyesi ülkelerin ekonomilerini etkileyen beklenmedik olumsuz gelişmeleri telafi etmeyi amaçlayan kaynaklardan oluşmaktadır. Telafi Edici ve Olağanüstü Finansman Kolaylığı, Olağanüstü Finansman Kolaylığı, Tampon Stok Finansman Kolaylığı ve Ek Rezerv Kolaylığından oluşmaktadır. IMF, bazı özel şartların ortaya çıkması karşısında, mevcut sorunlara çözüm bulmak amacıyla bir takım geçici önlemler paketi geliştirmektedir. IMF, bu özel uygulamaları ile ödemeler dengesi sorunlarını kısa vadede çözmeyi hedefler. Bu tür imkanlar, söz konusu geçici durumun etkisini yitirmesine kadar yürürlükte kalmaktadır. Geçici imkanların gerekliliği ortadan kalktığında imkanlar sonlandırılır. Petrol Kolaylığı, Acil Yardım Kredisi ve Sistem Değişim Kolaylığından oluşmaktadır. Gelir düzeyine çok düşük ülkeler için de imkanlar tasarlanmıştır. İki özel imkandan oluşur bunlar; Yapısal uyum Kolaylığı ve Artırılmış Yapısal uyum kolaylığıdır.(Alpago, **a.g.e.**, s. 53.)

¹⁰¹ Çörtük, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁰² CDTA, **Dış İktisadi İlişkiler/IMF Cilt:II**, s. 493.

¹⁰³ Alpago, **a.g.e.**, s. 59-60.

dengeyi istikrarını sürdürebilmek için kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirme olarak özetlenebilir.¹⁰⁴

Dünya Bankası, üye ülkelerde sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı desteklemek suretiyle yoksulluğu azaltmayı hedefleyen bir kalkınma örgütü olmakla birlikte aynı zamanda insani gelişme, yolların yapımı, hukuki kuralların konulması, kadın haklarının tanınması, kadınların eğitimi, yolsuzlukla mücadele edilmesi, çevrenin korunması, çocukların aşılması vs. ile de ilgilenmektedir.¹⁰⁵

Dünya Bankası klasik anlamda bir banka olmayıp gelişmekte olan ülkelere kredi veren dünyadaki en büyük kamu kalkınma kuruluşudur. Banka, antlaşmasında belirtilen amaçlara kapsamında hükümetlere, kalkınma projeleri ve ekonomik reformların finansmanı için uzun vadeli, düşük faizli krediler vermektedir. Buna ek olarak, faizsiz krediler ve hibeler de tahsis etmektedir.¹⁰⁶

Dünya Bankası Grubu, yoksulluğu azaltma ve gelişmekte olan ülkelere ekonomik büyümeyi sağlama gibi benzer görevlere sahip, dördü 1944'ten sonra kurulmuş toplam beş kuruluşten oluşmaktadır. Bunlar arasındaki temel kuruluşlar, kısaca Dünya Bankası olarak bilinen, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development-IBRD) ve Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association-IDA)'dir. Bunlara daha sonra, Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation-IFC), Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency-MIGA) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (International Centre for the Settlement of Investment Disputes-ICSID) dahil olmuştur.¹⁰⁷

Dünya Bankası beş kuruluşten sadece IBRD ve IDA için kullanılan bir terim olup, çoğu zaman sadece IBRD için kullanılmaktadır. Türkiye kredilerini IBRD kaynaklarından sağlamış ancak çalışmamızda IBRD yerine genel olarak Dünya Bankası terimi kullanılmıştır.

---

¹⁰⁴ Safiye Saka, "Dünya Bankası ve Türkiye", *Sayıştay Dergisi* Sayı 46-47, s. 7.

¹⁰⁵ a.g.m., s. 19.

¹⁰⁶ Zeynep Oya Usal, "Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları ve İnsan Hakları", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:39, Ekim 2008, s. 235.

¹⁰⁷ a.g.m., s. 234.

BİRİNCİ BÖLÜM

1947-1950 YILLARI ARASI TÜRKİYE - IMF İLİŞKİLERİ: TÜRKİYE’NİN BRETTON WOODS İKİZLERİNE ÜYELİK SÜRECİ VE İLK TEMASLAR

1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ekonomik ve Siyasal Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD, İngiltere ile Fransa’dan boşalan yeri doldurmak ve kapitalizmin yeni lideri olabilmek için dünya sahnesine çıkmış ülkelerin ekonomi politikaları üzerinde söz sahibi olmaya çalışmıştır. Bu sebeple de Avrupa ülkelerine yaptığı yardımı arttırmak için ticaretin serbestleştirilmesi konusunda ısrarcı olmuştur.¹⁰⁸Dünya siyaset ve ekonomisinde ABD’nin ağırlığı, Bretton Woods Konferansları’nda alınan kararlar ve White Planı’nın kabulünde de kendini göstermiş ve amaçladığı gibi ekonomi politikaları üzerinde söz sahibi olmayı başarmıştır.

Savaş sonrası askeri ve ekonomik yardım arayışında olan Türkiye, savaşa girmese bile savaşın ekonomik yıkıntılarını fazlasıyla hissetmiştir. Savaş sırasında döviz biriktirmiş ancak 1939-1943 yılları arasında fiyatların %450 artmasına engel olamamış ve bu sebeple elindeki döviz stoklarına rağmen Fransa ve İngiltere’den borç almıştır. Savaştan etkilenen bazı ülkelerin arka arkaya devalüasyon yapmaları, buna karşın Türk Lirasının(TL) değerinin sabit tutulması, lira ile diğer paralar arasındaki değer farkını yükseltmiştir. Aynı dönem içerisinde bazı paraların kıtlığının yaşanması sonucu ödemeler dengesinde güçlükler çekilmiş ve bunun sonucu olarak yenedünyanın ticaret garantörü kimliğindeki Bretton Woods ikizlerine katılmanın yolları aranmıştır.¹⁰⁹

Türkiye, kapitalist kampın lideri olma çabasındaki ABD ile sosyalizmin öncüsü SSCB taraflarından birini seçmek zorunda kalmış ve SSCB’nin 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının¹¹⁰ uzatılmayacağını bildirmesi, Stalin’in 1945 Aralık

---

¹⁰⁸ Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri**, SBF Yayınları, Ankara, 1979, s. 51.

¹⁰⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 52.

¹¹⁰ **1925 Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması**: 17 Aralık 1925 tarihinde Dışişleri Bakanları Dr. Tevfik Rüştü Aras ve Çiçerin arasında Paris’te imzalanmış ve 26 Haziran 1926’da yürürlüğe girmiştir. Anlaşma üç madde, üç protokol ve bir gizli mektuptan oluşmaktadır. İki ülkeden birine başka bir ülke savaş açtığında iki ülke birbirlerine karşı tarafsızlığını koruyacağını, taraflara karşı olan ittifaklara katılmayacaklarını ve anlaşmanın üç yıl süreceği ve süre bitiminden 6 ay önce taraflardan biri

ayında Kars ile Ardahan'ı istemesi ve Ağustos 1946'da Boğazlar statüsünün yeniden görüşülmesini talep etmesi Türkiye'nin seçim yapmasını kolaylaştırmıştır. Bu gelişmeler Türkiye'nin, ABD'nin öncüsü olduğu Batı Blok'unu seçmesine neden olmuştur.¹¹¹

ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya ticaretinin savaş yıllarına göre serbest, güvenli ve sağlıklı yapılabilmesi amacıyla IMF ve Dünya Bankası'nın kurulmasına büyük destek vermiştir. Türkiye de istikrar tedbirleri almayı düşünmüş ve alınan tedbirlerle de Batılı devletlerin ekonomik sistemlerine özellikle de Bretton Woods Sistemi'ne entegre olmaya çalışmıştır.¹¹²Bu entegrasyon Türkiye'yi sadece ekonomik olarak değil siyasi olarak da yeni değişimlere zorlamış ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e girişi ile ülkedeki tek parti rejiminin temelleri de sarsılmaya başlamıştır.¹¹³

Uzun yıllar boyunca iktidara hakim olan Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) içindeki muhalefet, bu süreçte belirginleşmiş ve 1 Ocak 1945 tarihinde büyük arazi sahiplerinin direnişiyle karşılanan Toprak Reformu Yasası¹¹⁴ve Mayıs 1945 tarihindeki bütçe görüşmelerinde 5 kişinin aleyhte oy kullanmasıyla¹¹⁵kendini açığa vurmuştur.

Toprak sahipleri, Toprak Reformu Tasarısı'nın ruhunu teşkil eden 17 ve 21'inci maddelerini kaldırmaya, hiç olmazsa yumuşatmaya çalışmışlardır. Bu maddelere itiraz edenlerin başında Adnan Menderes ve Refik Koraltan gelmiştir.¹¹⁶ Muhalif milletvekillerinin itirazlarına rağmen bu yasa 11 Haziran 1945 tarihinde kabul edilmiştir.¹¹⁷ Esasen Toprak Reformu Kanunu'nun kabulünden bir kaç gün

---

anlaşmayı sonlandıracağını bildirmezse anlaşmanın devam edeceği kararlaştırılmıştır. Anlaşma 1929, 1931 ve 1935'te uzatılmıştır. (Oran, "*Batı Bloku Ekseninde Türkiye*", s. 490-498.)

¹¹¹ Oran, "*Batı Bloku Ekseninde Türkiye*", s. 490-498.

¹¹² Alpago, **a.g.e.**, s. 90.

¹¹³ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 228.

¹¹⁴ Reform tasarısının 17'inci maddesinde 5.000 dönümlük oldukça geniş bir üst mülkiyet sınırı tanımakla beraber, toprağın yetmediği yerlerde, topraksız ve az topraklılara dağıtılmak üzere 50 dönüme kadar arazinin kamulaştırılabileceği öngörülmüş, 21'inci maddesinde ise kamulaştırmalar gerçek bedel üzerinden değil, arazi vergisine matrah olan değere orantılı olarak yapılması planlanmıştır. (Eroğul, **a.g.e.**, s. 26.)

¹¹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt 17, 21-30.5.1945.

¹¹⁶ Eroğul, **a.g.e.**, s.26

¹¹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 7. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt 17, 11.6.1945.

önce, bu kanuna muhalefet eden Adnan Menderes, Refik Koraltan ile birlikte Celal Bayar ve Fuat Köprülü, CHP grubuna dörtlü bir takrir vererek, Demokrat Parti(DP)'nin kuruluşuna yol açan hareketi başlatmışlardır.¹¹⁸Takirde,

*“Milli hâkimiyetin yeri olan Büyük Millet Meclisi’nde, hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve anayasanın halkçı ruhunu takyit eden bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrasını”*¹¹⁹ istemişlerdir.¹²⁰

1 Kasım’da meclis açılış konuşmasında İsmet İnönü’nün *“Memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır”*¹²¹sözleriyle muhalefet partisinin lüzumunu belirtmesi ile 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti kurulmuştur.¹²²

CHP, DP’nin kuruluşunu olumlu karşılamış, bu yeni partinin kendi partilerinden farklı bir program uygulayacağını ummuşlardır. Demokrat Parti’nin Doğu bölgelerinde, sınır vilayetlerinde ve köylerde şube açamaması ve faaliyetlerinin sınırlı olması başlangıçta her iki parti arasındaki ilişkilerin dostça olmasına sebep olmuş ancak DP büyüdükçe CHP’nin dostça tavırları değişmiş ve DP memleketteki tüm muhalefeti kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. DP’nin henüz parti olarak kabul edilmiş bir programının olmaması ve görüşlerinin henüz açıkça ifade edilmemiş olmasına rağmen kasaba ve köylerde vatandaşlar bir araya gelip DP şubeleri açmışlardır.¹²³

---

¹¹⁸ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye’nin Düzeni**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 247.

¹¹⁹ **Vatan**, 2 Ekim 1945.

¹²⁰ İstekler özellikle üç noktada toplanmıştır, kanunlardaki ve parti tüzüğündeki antidemokratik hükümlerin tasfiyesi, meclisin hükümeti gerçekten denetlemesi imkan verilmesi ve seçimlerin serbestçe yapılmasıdır. (Eroğul, **a.g.e.**, s. 28.)

¹²¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 7. Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt 20, 11.6.1945.

¹²² **Basın**, 8-9.Ocak 1946. Aslında muhalefetten ilk cesaretli adım 5 Eylül 1945’te Nuri Demirağ’ın Milli Kalkınma Partisi’ni kurmasıyla atılmıştır. (**Cumhuriyet**, 6 Eylül 1945) Parti Programında ekonominin liberalleştirilmesi ve serbest girişimin geliştirilmesi konularından bahsedilmiştir. (Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 310.)

¹²³ Karpata, **a.g.e.**, s. 239-241.

DP'nin etkinliğinin artmasıyla İnönü, parti lideri sıfatıyla yetkisini kullanarak, olağanüstü kongreyi 10 Mayıs 1946 tarihinde toplantıya çağırması ve kongre de genel seçimlerin 1947 yerine 1946'da yapılmasını kararlaştırmıştır.¹²⁴ Kanımızca İnönü muhalefetin daha fazla güçlenmeden seçime girmesini istemiştir. Bu karardan sonra 21 Temmuz 1946'da ilk kez tek dereceli seçimler gerçekleştirilmiş,¹²⁵ seçimlerin sonucunda 465¹²⁶ sandalyeden CHP 396 milletvekili çıkararak DP'nin 63 milletvekili karşısında ezici ama oyların açık verilmesi, sayımın gizli yapılması nedeniyle tartışmalı bir çoğunluk elde etmiştir.¹²⁷

1.1.1. Üyelik Sürecinde Önemli Bir Dönüm Noktası: 7 Eylül Kararları

1946 seçimlerinin sonuçları açıklandıktan sonra Hükümeti kurma görevi verilen Recep Peker hükümet programında yeni siyasi ve ekonomik düzenin sinyallerini vermiştir.

“İktisâdi faaliyetimizi de hususi teşebbüs ve sermayeden faydalanmak, hususi teşebbüslerle devlet işletmeleri arasında farklı bir muameleye meydan vermemek, onların emniyetle çalışmalarına ve gelişmelerine yardım etmek, Devlet teşebbüsleriyle hususi sermaye arasında işbirliği sağlamak, Devlet işletmelerinin hususi teşebbüslerle başarılacak sahalarla yayılmalarını önlemek ve buna aykırı durumları gidermek kararındayız. Dış ticarete serbest döviz esasına gitmekte de tabii bir ihtiyaç ve zaruret vardır... Dış ticaret politikamızın hedefi, çok taraflı ve geniş sahalı mal mübadelelerini mümkün kılan serbest dövizle ticaret sistemine

---

¹²⁴ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, Hil Yayın, Ankara, 2010, s. 33. 1938'de Cumhurbaşkanı seçilmesinden hemen sonra İnönü'nün kendisine verdiği Milli Şef unvanı da kongre tarafından kaldırılmıştır. (Ahmad, **a.g.e.**, s. 33.)

¹²⁵ **Basın**, 22 Temmuz 1946.

¹²⁶ 465 sandalyenin 7'sini bağımsızlar kazanmıştır. CHP bürokratlarının seçimler sırasındaki davranışları partiler arasındaki havayı bozmuştur. Ancak, muhalefetin hükümeti sert şekilde eleştirmeyi sürdürmesinin nedeni kendi programıyla CHP programı arasındaki farkların gittikçe azalıyor olmasındadır. DP, Kemalizm'in milliyetçilik ve laiklik gibi temel ilkelerini kabul etmiş bu yüzden kendisini bu konularda hükümetten farklı gösterememiştir. CHP'den başlangıçta ayrı düştüğü hususlar ise (siyasal ve ekonomik liberalleşme), iktidar partisi tarafından 1947-1950 yılları arasında büyük ölçüde devralınmıştır. Bu yüzden DP, kamuoyunu harekete geçirmek için sürekli yüksek gerilimli bir ortama ihtiyaç duymuş ve meclise neredeyse yalnızca günlük olaylar temelinde yeni şikayet konuları getirmiştir. (Zürcher, **a.g.e.**, 2010, s. 312.)

¹²⁷ Doğan, **a.g.e.**, s. 53. **Basın**, 22-23 Temmuz 1946.

katılmaktır. Bu yoldaki çalışmalarımızı verimli kılacak tedbirleri alacağız.”¹²⁸

Peker’in Hükümet programında bahsettiği serbest ticarete katılabilmek için alınacak önlemler 7 Eylül 1946 tarihinde bir takım ekonomik kararlar ile açıklanmıştır. Kararlar ile Türk Lirası devüle edilmiş ve Bretton Woods İkizleri’ne katılmadan önce paranın değeri saptanmıştır.¹²⁹

7 Eylül 1946 tarihinde Seyhan Milletvekili Hilmi Uran başkanlığında toplanan CHP Meclis Grubu tarihi kararları kamuoyuna duyurmuştur.¹³⁰ Toplantıda söz alan Peker, ülke ve dünya koşullarına uygun bir fiyat seviyesinin belirlenmesi gereğine dikkat çekerek fiyat yüksekliği sebebiyle satılamayan ürünlerin ihraç edilebileceğini buna dayalı şekilde ithalatın da genişleme imkânına kavuşacağını ileri sürmüştür.¹³¹ Ayrıca, milletlerarası ticaretin ilerlemesini sağlayacak Bretton Woods prensiplerine sağlam bir para ile dahil olunacağını söylemiştir.¹³²

Ticaret Bakanlığı aynı gün yayımladığı bir tebliğ ile ithalata döviz tahsis edileceğini, ithal mallar ile ilgili tüm tedbir ve fiyat kontrollerinin 9 Eylül 1946 Pazartesi itibariyle kaldırıldığını, Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerinde karne ile ekmek satışı usulünün sonlandırılarak bu malzemelerin satışının serbest bırakıldığını, bazı hububat ve unların yine aynı şehirlere sokulması yasağının da 10 Ekim 1946 tarihinden itibaren kaldırılacağını duyurmuştur. Gümrük ve Tekel Bakanlığı ise 9 Eylül tarihi itibariyle Ankara ve İstanbul şehirlerinde altın satışına başlanıldığını bir tebliğ ile kamuoyuna açıklamıştır.¹³³

Alınan kararlar çerçevesinde TL’nin yabancı paralar karşısındaki değeri düşürülmüş, Türk Lirasının bir ABD doları karşısındaki değeri 1,30 TL’den % 53,6 dolayında düşürülerek 2,8 TL yapılmıştır.¹³⁴

---

¹²⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 1, Hükümet Programı, 14.8.1946.

¹²⁹ **Basın**, 8 Eylül 1946.

¹³⁰ Serkan Tuna, “*Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946*”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:13, 2007, s. 96-97.

¹³¹ **a.g.m.**, s. 96-97.

¹³² **Ulus**, 8 Eylül 1946

¹³³ Nazif Ekzen, **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını No: 1980/226, Ankara, 1980, s. 4-5.

Maliye Bakanı Halit Nazmi, devalüasyonun ihracat ve ithalat olanaklarını geliştirerek piyasaları rahatlatacağından bahsetmiş ve kararların Bretton Woods Sistemi ile ilgisini de şöyle açıklamıştır.

“Yapılan para ayarlamasının dünya ticaretine çoktan beri izlediğimiz normal usullerle katılmak yolunda hayırlı ve tesirli bir tedbir olduğunu da ifade etmek isterim. Önümüzde dünya ticareti görüşünü ifade eden Bretton Woods ve dünya ticareti teşkilatı anlaşmaları vardır. Biz Birleşik Milletlerin politika sahasında olduğu gibi, ticaret sahasında da prensiplerine uyarak çalışmayı gönülden isteyen bir üyesiyiz. Aldığımız tedbirler iktisadi bünyemizi bu görüş dairesinde hazırlamanın da ifadesidir.”¹³⁵

Bretton Woods hükümleri gereği üye ülke paralarının ilk değer tespitinin IMF tarafından yapılması ve daha sonraki para ayarlamaları için ise %10'luk bir dalgalanmaya izin vermesi Türkiye'yi 7 Eylül kararlarını almaya itmiştir. Türkiye, TL'nin değerini yeniden tespit etmeden IMF'ye başvurmuş olsaydı, TL'nin yeni değerinin belirlenmesi, IMF'ye bırakılmış olacağından paranın değerini Türkiye kendi tespit etmiş ve IMF'ye giriş işlemlerine böyle başlamıştır.

Hazine Genel Müdürü Sait Naci, Bretton Woods Sistemi'ne katılmanın an meselesi olması nedeniyle 7 Eylül kararlarının alındığını söylemiş¹³⁶ Maliye Bakanı Halit Nazmi ise Tasvir gazetesi başyazarı Cihat Baban'a şu açıklamayı yapmıştır.

“27 Eylül'de Bretton Woods Anlaşmasına girmemiz hakkında bir karar verilecektir. Bu anlaşma bize ancak %10 nispetinde bir marj bırakıyor. İşte bu mülahazalarla hakiki paritenin biraz altında kalmayı nasip gördük”¹³⁷

---

¹³⁴ Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984, s. 123. Ayrıca, toz şekerin kilosu 150 kuruştan 100 kuruşa, kesme şekerin kilosu 170 kuruştan 120 kuruşa, Sümerbank basması 130 kuruştan 100 kuruşa, kaput bezi 90 kuruştan 75 kuruşa indirilmiştir. (Doğan, **a.g.e.**, s. 57-58.)

¹³⁵ Tuna, **a.g.m.**, s. 96-97.

¹³⁶ **Ulus**, 9 Eylül 1946.

¹³⁷ Siyasi İlimler Mecmuası, **7 Eylül Kararları ve Akisleri**, 1946, Sayı:186, s. 303.

Türk basınının alınan kararlara olumlu ve olumsuz tepkileri olmuştur. Tanin gazetesi, yurdun her tarafından tebrik telgrafları geldiğini, tarihi düzenlemenin İstanbul piyasasında adeta bir bayram havasının yaşanmasına sebep olduğu belirtilerek, piyasadaki hâkim kanaatin iç piyasadaki fiyatların başlangıçta yükseleceği buna karşılık dışarı satılamayan üzüm, incir, fındık ve tiftik gibi ürünlerin kolayca müşteri bulabileceğini duyurmuştur.¹³⁸

Vatan gazetesi ise alınan kararların piyasada ve ticaret âleminde tereddüt doğurduğu ve ithal malları fiyatlarının yükseleceği endişesinin piyasada hâkim olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.¹³⁹ Eylül tarihinde de, devalüasyon öncesinde gümrüklere 187 milyon liraya gelen ithalat mallarının, tüketiciye 600 milyon liraya satıldığı, bu 400 küsur milyon liralık farkın 300 milyon lirasının tüccarın karını teşkil ettiğini iddia etmiştir.¹⁴⁰

Kararların açıklanmasından hemen sonra 10 Eylül'de Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri kapatılmıştır.¹⁴¹ Sıkıyönetim Komutanlığı kararlardan sonraki bir ay içinde altı gazete, bir dergi, bunlarla birlikte Türkiye Sosyalist Partisi'ni kapatmış ve solcular halkı tahrik ettikleri gerekçesiyle tutuklanmışlardır.¹⁴²

Yabancı yayın organları da hükümetin aldığı bu kararlara tepkiler vermiştir. Devalüasyon öncesi liberasyona¹⁴³ gidilmesi ve gerçekçi bir kur ayarlaması, yabancı şirketlere kolaylıklar sağlanmasını ve karların ülke dışına çıkarılabilmesini savunan The Economist, kararlara müteakip şu değerlendirmede bulunmuştur.

“Türkiye, Londra Bankerlerini bile şaşkına çeviren ani ve ağır bir devalüasyon yapmıştır. Türkiye'nin bu adımı IMF'nin kur değerlerini gerçekçi biçimde saptamaları için üyelerine yaptığı çağrıyla bağlantılı olarak attığı sanılıyor. Türkiye Maliye Bakanı

---

¹³⁸ **Tanin**, 10 Eylül 1946.

¹³⁹ **Vatan**, 10 Eylül 1946.

¹⁴⁰ **Vatan**, 9 Eylül 1946.

¹⁴¹ **Basın**, 11-12 Eylül 1946.

¹⁴² Karpat, **a.g.e.**, 260.

¹⁴³ İthalatın üzerindeki kısıtlamaların kaldırılarak, serbest bırakılması. (Hançerlioğlu, **a.g.e.**, 272-273.)

*ülkesinin henüz IMF'ye üye olmamasına karşın, Bretton Woods Anlaşması'na uymayı ilke edindiğini açıklamıştır*¹⁴⁴

5 Ekim 1946 tarihli yazıda ise kararların ABD'den alınacak kredi ile ilgili bağlantısını şu sözlerle tespit etmiştir.

*“Ankara Hükümeti devalüasyon ile birlikte ABD'den büyük bir dolar kredisi alabileceğini sanıyor. Washington'daki görüşmelerde söz konusu edilen 300 ile 500 milyon dolarlık krediyle devalüasyon şokunu gidermeyi planlıyor. Ancak, umutları gerçekleşmedi. Türkiye'nin kısa süre sonra Bretton Woods Anlaşması'na üye olacağını hatırlatarak, o zaman IMF ve Dünya Bankası'ndan kredi sağlayabileceğini belirttiler. Bu cevap Batılı dostlarından platonik dostluk söylevleri yanı sıra, somut ve maddi destek bekleyen Türk Hükümeti için pek zayıf bir teselli oldu*¹⁴⁵

Kararlar, iç gelişmelerden çok 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan siyasal ve ekonomik dış koşulların bir sebebi olarak düşünüldüğünde IMF ve Dünya Bankası'na üyeliğin onaylanması ve saptanan kurun söz konusu kuruluşlarca kabul görmesi kararları başarılı bir operasyon olduğunu düşünmemize sebep olabilir. Ayrıca, kararlar Türk dış ticaretinin liberalleşmesi ve ABD ile yakınlaşma açısından da önemlidir. Ancak, kararlar ülke içinde bir muhalefet doğurmuş ve bu muhalefet DP iktidarının sebeplerinden birini oluşturmuştur. Türkiye kararların sonuçlarını ve uzun vadede etkilerini görmeden Mart 1947'de IMF ve Dünya Bankası'na üye olmuş ve IMF de 1 doları 280 kuruş olarak kabul etmiştir.

Alınan tedbirler ticarete serbestlik verirken ekonominin diğer sektörlerine, özellikle de üretim ve yatırıma etki etmemiştir. Maaşlar ve işçi ücretleri aynı kaldığı için hayat pahalılığının artması ile dar gelirli grupların yaşam düzeyi daha da düşmüştür. Çeşitli toplumsal grupların yaşam düzeyleri arasındaki farkların artması hükümete karşı duyulan hoşnutsuzluğun daha da büyümesine sebep olmuş bu durum da hükümetin itibarını düşürerek halkı muhalefete daha da yakınlaştırmıştır. Türkiye

---

¹⁴⁴ Doğan, a.g.e., s. 59.

¹⁴⁵ Osman Ulagay, “IMF, Borç Tuzağı ve Türkiye”, **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1977, s. 4.

Büyük Millet Meclisi (TBMM) 1 Kasım 1946'da toplanır toplanmaz Demokratlar 7 Eylül Kararlarını eleştiren bir önergeyi meclise sunmuştur.¹⁴⁶

Önergenin sahibi Eskişehir milletvekili Ahmet Oğuz, kararların zamansız alındığını ayrıca alınmasına da gerek olmadığını söylemiş ve böyle bir karar alındıysa bile yeni kurun gerçekçi saptanmadığını belirtmiştir. Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir ise önergeye verdiği cevapta kurun belirlenmesinde eşya fiyatları endeksinden yararlandıklarını, aslında kurun 350 kuruş olması gerekirken 280 kuruş olarak saptandığını belirtmiş ve bu yeni kurun Bretton Woods Anlaşmasına girerken değişmesine gerek olmayan bir kur olduğunu söylemiştir.¹⁴⁷

Maliye Bakanı yaklaşık bir saat süren cevabında alınan kararlar ve kur tespiti hususlarında Bretton Woods Anlaşmaları'na giriş için yapıldığını ısrarla tekrarlamıştır.

“Bir kuru Bretton Woods Anlaşması'na iltihak edeceğimizi de düşünerek bu anlaşmanın koyduğu hüküm dairesinde tespit ettik. Bu anlaşmaya iltihak kararındayız ve bizim kabulümüze karar verilmiş bir vaziyettedir. Yakında Yüksek Meclisten bu hususta yetki almak için bir kanun tasarısı sunacağız”¹⁴⁸

Maliye Bakanının sözlerinden anlaşıldığı gibi Hükümet Türk Lirası üzerinde IMF tarafından yapılacak olası bir para ayarlamasını Fon'un yetkisine bırakmak istememiştir. Bu görüşü Bakan da şu sözlerle desteklemiştir.

“ Öyle umuyoruz ki tespit ettiğimiz parite o kadar makul bir paritedir ki, iç ve dış realitelere o kadar uygun bir paritedir ki Bretton Woods'a bunu hiç düşünmeden iltihak edeceğiz. Ve hiç değiştirme lüzumunu hissetmeyeceğiz.”¹⁴⁹

Ancak, bu düşünce Türkiye'yi daha IMF'ye üye olmadan onun güdümüne sokmuştur.

---

¹⁴⁶ Karpat, a.g.e., s. 261-262.

¹⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 13.11.1946, s. 19-37.

¹⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 13.11.1946, s. 38.

¹⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 13.11.1946, s. 19.

1.1.2. IMF ve Dünya Bankası'na Üyelik Süreci

Türkiye 7 Eylül kararlarından sonra Bretton Woods İkizleri'ne üye olabilmek için girişimlere başlamış ve ilk olarak “*Milletlerarası Para Fonu ile Kalkınma ve İmar Bankası'na Katılmamız İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanun*” tasarısı TBMM gündemine getirilmiştir. Kanun tasarısı Dışişleri, Ticaret, ve Bütçe Komisyonları ile TBMM de uzun tartışmalara sebep olmuştur.

Komisyonlar, Bretton Woods kuruluşlarına üyeliğin ekonomik avantajlarını belirtmenin yanında Türkiye Cumhuriyeti'nin takip ettiği Dış politikanın ana prensipleri açısından da uygun değerlendirmişlerdir.¹⁵⁰ Komisyon raporları incelendiğinde kuruluşlara üyeliğin ekonomiden çok Türkiye'nin yenedünyada alacağı siyasi yer açısından değerlendirildiği görülmektedir. Raporlarda DP'nin Maliye Bakanı olacak Hasan Polatkan ile uzun yıllar CHP Genel Sekreterliği yapacak Kasım Gülek'in de imzaları bulunmaktadır.¹⁵¹

Meclise sunulan gerekçede ise; Bretton Woods Anlaşmalarının uluslararası ekonomi tarihinde eşine rastlanmayan bir durum olduğu ve Türkiye'nin bu kadar önemli bir anlaşmayla ilgilenmemesi durumunda uluslararası mali ve ekonomik ilişkilerden uzak kalacağı, bu sebeple dünya barışı için diğer uluslar ile işbirliği yapmak zorunda olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca, 1946 yılı başlarında üyelik için gerekli girişimlerinin yapıldığından bahsedilmiş ve iki kurumun Guvernörler Meclisi tarafından 43 milyon ABD doları hisseyle kabulümüzün uygun görüldüğü belirtilmiştir.¹⁵²

Kanun görüşmeleri 14 Şubat 1947 tarihinde yapılmış ve uzun uzun tartışılmıştır. Birkaç ufak farkla aynı ekonomik modeli savunan¹⁵³ iki parti doğal

---

¹⁵⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 2.

¹⁵¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁵² **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 3. Gerekçede IMF ve Dünya Bankasına üyelik hisselerinin nasıl ödeneceğine dair açıklamalara da yer verilmiştir. IMF'ye 10,75 milyon ABD dolarını altın geri kalan 33,25 milyon doları ise Türk Lirası olarak ödenmesi planlanmıştır. Dünya Bankasına ise 43 milyon ABD dolarının %2'sini ABD doları, %18'ini Türk Lirası ve geriye kalan %80'ini ise altın, dolar veya Bankanın ihtiyacı olacak herhangi bir para ile ödeneceği dile getirilmiştir. (**TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 3.)

olarak IMF ve Dünya Bankası'na üyelik sürecinde birbirlerini eleştirmeden aynı noktada buluşmuşlardır. Kanuna dair ilk sözü DP Sinop milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk istemiş ve kanun kabulü lehinde bir konuşma yapmıştır.¹⁵⁴

Tengirşenk, Bretton Woods Anlaşmaları'ndan kısaca bahsederek, İngiltere'nin liberal siyasetten ayrılarak sosyalizme gittiğini, aksine ABD'nin ise dünyadaki en büyük kuvvet olduğunu, ayrıca ABD'nin dünya altın rezervinin¹⁵⁵ beşte dördünü elinde tuttuğunu söylemiştir. Tengirşenk, İngiltere'nin savaş sonrası kaybettiği gücün sebebini liberal siyasetten uzaklaşmasına bağlamış ve liberal siyasetin somut sonucu olarak gördüğü ABD'yi dünyanın en güçlü ülkesi saymıştır.¹⁵⁶

Tengirşenk'in kanun lehine konuştuğunu göz önünde bulundurduğumuzda böyle bir çıkarım da bulunması Bretton Woods Anlaşması'nda belirtilen şartların altına bağlanması bağlamında doğrudur. Dünyadaki altının hemen hemen hepsine sahip bir ülkenin önerdiği kurumlar veya ekonomik sistemin hali hazırdaki durum itibariyle mantıklı olduğu söylenebilir.

---

¹⁵³ Her iki parti ülkedeki değişimleri değerlendirmek ve yeni bir rota çizmek amacıyla 1947 yılının başında DP, sonlarına doğru da CHP kurultayları toplanmıştır. DP kurultayında, okullara dini ders konulması, Köy Enstitü programlarının yeniden düzenlenmesi, devlet ticari teşebbüslerinin kaldırılması gibi konular ele alınmıştır. DP kongrede Hürriyet Misakını kabul etmiştir. Bu terim 1920 Misakı Millisinin kasti olarak benzetilmiş ve DP kendini Atatürk'ün başlattıklarını tamamlayacak yeni siyasal akım olarak görmüştür. (Zürcher, **a.g.e.**, s. 314.) CHP kurultayında ise Toprak Yasası'nın tartışılan 17'nci maddesinin kaldırılması kararlaştırılmıştır. Okullarda din öğretimi uzun tartışmalara yol açmış, Köy Enstitülerinde pratik işlerden çok kültür derslerine önem verilmesi ve bütün solcu faaliyetlerin sıkı kontrol edilip önlenmesi istenmiştir. Devletçilik, CHP programı değiştirilerek, teker teker sayılan kamu hizmeti niteliğindeki işlerle sınırlandırılmış, bunlar dışında kalan her türlü ekonomi işlerinin özel teşebbüsler eliyle kurulması, devletin bu teşebbüsleri teşvik etmesi, koruması ve bunlara gerekli yardımlarda bulunulması kabul edilmiştir. Bir sürü çiftliklere sahip olan devlet, kar amacıyla tarım yapmayacaktır. Devlet fabrikalarının satılması, devlet işletmeciliği olmadan devletçilik yapılması gibi görüşler DP kurultayında olduğu gibi CHP kurultayında da işitilmiştir. (Avcıoğlu, **a.g.e.**, s. 251.) Kongreler sonrasında CHP ve DP arasında ekonomi siyaset bağlamında hiçbir fark kalmadığı söylenebilir. Tek farklılık DP'nin devlet kuruluşlarını satışa çıkarmak istemesi CHP'nin ise buna karşı çıkışı olmuştur. CHP'nin aldığı bu kararlar Demokratlar için ciddi sorunlar yaratmıştır; çünkü onları bir arada tutan şey, tutarlı bir siyasi program değil, CHP'ye karşı yürüttükleri ortak muhalefet olmuştur. DP liderlerini gereğinden fazla ılımlı bulan ve CHP'ye karşı daha uzlaşmaz bir muhalefet isteyen bazı milletvekili grupları partiden kopmuştur. (Zürcher, **a.g.e.**, s. 316.)

¹⁵⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947.

¹⁵⁵ Merkez Bankası bültenine göre, 1940 yılında dünyada nakde çevrilebilecek 25.500 ton altının 19.500 tonu yani beşte dördü ABD elindedir. (**TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 158.)

¹⁵⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 159 – 160.

Tengirşenk konuşmasına şöyle devam etmiştir;

“...bana sorarsanız, deseniz, 44 Devlet en zeki adamlarını göndermişse bunu kabul etmişler, sen burada ne uğraşıp duruyorsun? Cevabım şudur: Bu anlaşmalara bağlanmada Türk Milletinin istiklali, Türk Milletinin hürriyeti mevzubahistir... Para anlaşmasının iki mühim noktasından birisi kambiyo meselesidir. Yani her milletin parasının altın ile ifadesidir.”¹⁵⁷

Görüldüğü üzere Tengirşenk’e göre üyeliğin iki önemli noktası mevcuttur. Bunlardan bir tanesi kambiyo, diğeri ise milletin hürriyetidir.

Konuşmasının devamında altın-para ile ilgili görüşlerini iletmiş ve Fon’un öngördüğü ulusal paraların değerinin %10 nispetinde oynanmasına izin verilmesi konusunu iyimser karşılamış, %20 sonrası oynamaların Fon’a danışılacak olmasını ülkelerin iç siyasetine bir müdahale olmadığını hatta ülkelerin iç siyasetine karışılmayacağına hüküm altına alındığını söylemiştir. Teorik olarak bu doğrudur ancak IMF’nin geçmişteki ve günümüzdeki borç verdiği ülkelere uygulatmak istediği ekonomik tedbirlere bakıldığında bu görüş gerçeği yansıtmamaktadır.

Tengirşenk konuşmasını şöyle sürdürür;

“...iki noktanın (milletin hürriyeti ve kambiyo) ikisi itibariyle de milletlerarası para sandığına veya fonun iltihak etmekteğimize mani bir cihet yoktur. (Bravo Sesleri) Emniyetle, huzurla iltihak edebiliriz...harp de tahribat görmüş memleketlerden bahsediliyor. Biz kendimiz için para alırsak, çok dikkatli olarak vereceklerdir, verilerse eğer. O parayı behemehal istihsal manbaina, yapıcı ve yaratıcı kudrete sarfedeceğiz... kuvvetle ümit ediyorum ki biz artık bu milletlerle, şimdi arz ettiğim gibi, birleşmiş olarak çalışmağa karar verdik, Türk Milleti yeni bir hamle yapacak.” Ayrıca kanuna muhalefet olacak şu cümleyi de söylemiştir. *“Yalnız bir de bunun ters tarafı vardır. O nedir? Demin arz ettiğim gibi filan Devlet ödünç*

---

¹⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 159 – 160.

*aldığı parayı vermeyecek cezasını biz çekeceğiz, hissemizden. Bunu bu külfetle alacağız.*¹⁵⁸

Görüşmelerin ikinci oturumunda CHP Tokat milletvekili Nazım Poroy söz istemiş ve konuşmasına her zamankinden fazla bir heyecanla başladığını söyleyerek şu cümlelerle aktarmıştır.

*“Biraz üzerinde durmak istediğim bu bahsin pek ihtisasım dahilinde olmamasıdır. Hele muhterem Hocam Yusuf Kemal (Tengirşenk) Beyin gayet etraflı ve derin izahatından sonra bu meselede söz almış olması biraz da hadnaşinaslık addederim. Bunu için affınıza sığınmak isterim. Bu vesile ile duyduğum büyük bir bahtiyarlığı da ifade etmekten kendimi alamayacağım. O da, Demokrat Parti’den olan ve bu gibi mesailde Ankara Hukuk Fakültesi’nde senelerce iktisat dersi okutmuş olmak sıfasiyle, en büyük bir iktisat mütehassısı bulunan hocamızın ifadatını dinlemiş olmaktan doğan bahtiyarlıktır. Zannederim ki, Meclisin ilk gününden beri iki Parti arasında en tatlı müzakere bu olmuştur ve şu ümidi de izhar etmek isterim ki, daima bu gibi mesailden böyle tatlı ve güzel görüşmüş olalım”*¹⁵⁹

IMF ve Dünya Bankası’nın ABD ve İngiltere güdümünde kurumlar olduğunu ancak bu durumun ülkenin istikbalini tehlikeye düşürecek bir durum olmadığını savunmuştur. Poroy sözlerine bazı tespitler ile devam etmiştir.

“...Bugünkü vaziyet, sermaye, iş ve istihsal bakımından Amerika’nın bütün dünyaya hakim olması vaziyetidir. Amerika’nın bu hususta zaten kabul edilmiş bir hegemonyası vardır. Bir kere Kurumlara sermayenin en büyüğünü Amerika verdiği için Bretton Woods

---

¹⁵⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 161. Tengirşenk konuşmasının aynı bölümünde anlaşmaların ödeme dengesi ile direk ilişkili olduğunu söylemiş ve bir milletin ayağını yorganına göre uzatması durumunda ödeme dengesini sağlayabileceğini söylemiştir. Ödeme dengesinin öncelikle ticaret dengesiyle oluşabileceğini belirtmiştir. Bu dengenin tutturulması için ülkenin tasarruf yapması gerektiğini ve bu nedenle ihracatımızın çoğaltılarak ithalatımızın azaltılmasını savunmuştur. Ödemeler dengesinin açık vermesi durumunda talip olacağımız başka milletlerin paralarını bir iki kere istedikten sonra Fon’dan çıkartılabileceğimizi söylemiştir. Bu sebeple, *“sağlam siyaset, tasarruf siyasetidir.”* demiştir. (**TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 161-162)

¹⁵⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 163.

mukavelesinin iki tesisi de beş sene için dahi olsa Amerika'da kurulacağıdır. Bunların umumi müdürleri, yine muvakkat bir müddet için dahi olsa, yine Amerika olacaktır. Bunlar çok tabidir. Çünkü Amerika yaptığı, bu hamle ile bütün dünyada paranın istikrarını temine matuf bir yükü üzerine almıştır”¹⁶⁰

Nazım Poroy'un bu samimi değerlendirmeleri IMF ile ilgili gerçeği yansıtmaktadır. ABD'nin günümüzde de IMF ve Dünya Bankası üzerinde etkisi çok büyüktür. Poroy'un konuşmasında belirttiği gibi kuruluşların merkezleri sadece 5 yıl için ABD'de kalmamış aksine ABD'nin dışına hiç çıkamamıştır.

Poroy, bu anlaşmaların imzalanmasını Türkiye için elzem görmüş ve başka türlü bir şey yapmanın katiyen doğru olmadığını söylemiştir.¹⁶¹ Bu görüşlerinden sonra Hükümete yetki verilmesini rica etmiştir.

Kanun hakkında birkaç ufak düzeltme sonrası Türkiye'nin IMF'ye girişine yetki verecek kanun 19 Şubat 1947 günü TBMM'de onaylanarak kabul edilmiştir. Oylama günü 465 milletvekilinden 305'i oylamada bulunmuş ve vekillerin tamamı tarafından kabul oyu kullanılmıştır.¹⁶²

Gerekli işlemlerden sonra durum Washington'a bildirilmiş ve Türkiye Büyük Elçisi Hüseyin Ragıp Baydur ile Hazine Genel Müdürü Sait Naci Ergin iki kuruma ait anlaşmaları 11 Mart 1947'de Washington'da imzalamışlardır.¹⁶³ Türkiye bu imzalarla fiilen ve resmen IMF ve Dünya Bankası üyesi olmuştur.¹⁶⁴

IMF'ye üye olunmasından bir gün sonra ABD Başkan Truman, Türkiye ve Yunanistan'a verilmek üzere 400 milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardım için ünlü doktrinini ABD Kongresine sunmuş ve IMF üyesi Türkiye'nin de bu yardımdan yararlanması kararlaştırılmıştır.¹⁶⁵ Üyelikten bir gün sonra böyle bir kararın alınması, Türkiye'nin IMF üyeliğinden duyulan memnuniyetin göstergesi olabilir.

---

¹⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 167.

¹⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 14.2.1947. s. 167-168.

¹⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 19.2.1947. s. 289-292.

¹⁶³ Ulus, 13 Mart 1947.

¹⁶⁴ Doğan, a.g.e., s. 65.

Kanunun kabulünden yaklaşık üç ay sonra Haziran 1947 tarihinde Dışişleri Bakanı Hasan Saka imzasıyla, Maliye Bakanlığına, Türkiye'nin San Francisco Başkonsolosluğunun Dünya Bankası ile ilgili raporu gönderilmiştir.¹⁶⁶ Dünya Bankası'nın Fransa'ya açtığı 250 milyon dolarlık kredi ile ilgili olarak Başkonsolosluğun 31 Mayıs 1947 tarihli raporu Bankanın şartlarını anlamak açısından ilgi çekicidir. Meclisteki havanın tersine San Francisco Başkonsolosu aynı iyimser hava içerisinde değildir.

Başkonsolos; Dünya Bankası'ndan para almanın kolay olmayacağını iletmiş, borç alma şartlarının ABD Ödünç Verme ve Kiralama şartlarından daha ağır olduğunu ve borç ödemelerinin garantiye alacak önlemlerin Bankaca alındığını söylemiştir.¹⁶⁷

Konsolos bazı faiz değerleri verdikten sonra şu değerlendirmede bulunmuştur. "*Dünya Bankası'ndan istikraz yapmanın pek de karlı bir iş olmadığı tezahür etmektedir.*"¹⁶⁸ Banka yetkilileriyle yapılan konuşmalar sonrası Bankanın faiz miktarının %4'ü aşacağını ve bu yüksek faiz karşısında, bazı ecnebi memleketlerin, Dünya Bankası'ndan borç almaktansa, hususi müesseselerden istikraz yapmayı daha elverişli bulacaklarının tahmin edildiğini dile getirmiştir.¹⁶⁹

---

¹⁶⁵ **Truman Doktrini:** 2. Dünya Savaşı sonrasında, dönemin ABD Başkanı Harry S. Truman'ın Avrupa'daki SSCB etkisini dengelemek için Batı Avrupa ülkelerine yardım yapılmasına ilişkin görüşü olarak tarihe geçmiş bir programdır. Kongrenin sonucunda Yunanistan'a 300 milyon, Türkiye'ye ise 100 milyon dolarlık yardım öngörülmüş ve 'Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Yasası' adıyla 22 Mayıs 1947 tarihinde başkan Truman'ın imzasıyla yürürlüğe girmiştir. Yardım kapsamında Türkiye'nin elinde bulundurduğundan daha yeni savaş artığı malzemeler gönderilmiştir. Yardım çerçevesinde Türk ordusuna verilen malzemenin bakımı ve yedek parça ihtiyaçlarının sadece ABD'den sağlanabilmesi, kısa süre sonra yardımların anlamını yitirmesine sebep olmuştur. Karşılıksız olarak verilen 100 milyon dolarlık savaş artığı malzemenin bakım ve yedek parçaları için bütçeden yılda 143 milyon dolar ayırması sonucunu doğurmuştur. Bu meblağın harcanmasıyla Türkiye'nin elinde tuttuğu dolar rezervleri erimiş ve ileriki yıllarda ABD'den yapılan ithalat arttıkça, dolar sıkıntısı daha da büyümüş, bir kısır döngüye giren dış ticaret bir daha düzelmeyecek şekilde bozulmuştur. ABD, yardımlar ile kısa vadede, Yunanistan ve Türkiye'yi Sovyet tehdidinde karşı askeri ve ekonomik olarak güçlendirmek, uzun vadede ise Sovyet genişlemesini, dünyanın neresinde olursa olsun engellemek ve Amerikan ekonomik ve siyasal anlayışının, yani kapitalizmin ve siyasal liberalizmin yayılmasını sağlamayı amaçlamıştır. (Çağrı Erhan, "*ABD ve NATO'yla İlişkiler*", Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (522-575) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 527-529.)

¹⁶⁶ **BCA**, Tarih: 14.6.1947, Fon Kodu: 030.10. Kutu No: 222. Dosya No: 496. Sıra No: 2

¹⁶⁷ Aynı yer.

¹⁶⁸ **BCA**, Tarih :14.6.1947, Fon Kodu: 030.10. Kutu No: 222. Dosya No: 496. Sıra No: 16.

¹⁶⁹ Aynı yer.

Başkonsoloslukça yapılan değerlendirmeler açık bir şekilde doğrudur ancak tek partili dönem ve sonrası çok partili hayata geçiş dahil Türkiye'deki partiler uzun süre iktidarda kalabilmek amacıyla bazı toplum kesimlerine memnun etme çabasına girişmişler ve karşılığı olmayan yatırımlar ile halk kitlelerini etkilemeyi başarmışlardır. Yatırımlar için şartlarına bakılmaksızın krediler alınmış ve bunun sonucu olarak ülkenin IMF ve Dünya Bankası serüveni acı tecrübeler, IMF'nin denetlemeleri ve teftişleriyle başlamış ve yıllarca devam etmiştir.

IMF'ye üyelik ve liberal ekonomiye entegrasyon anlamında gerek iktidar gerekse ana muhalefet partisi aynı çıkarları savunmuşlardır. Ancak, seçimlerden sonra Başbakan Recep Peker'in sert çıkışları ve muhalefetin eleştirileri, iktidar ve ana muhalefet partisi arasındaki ilişkileri çok gerginleştirmiştir. İki parti arasındaki iplerin kopacağı noktada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 12 Temmuz 1947 beyannamesi ile iktidar-muhalefet ilişkilerini düzenlemiştir. İnönü bu beyannamesinde hükümetle muhalefet arasında düzenlediği temasları anlatmış ve gayesinin iki taraf arasında bir güvenlik duygusu yaratmak olduğunu bildirmiştir.¹⁷⁰

Hukuki niteliği ve maksadı tartışılmakla beraber 12 Temmuz Beyannamesi, Türkiye'de siyasi partiler yasasının gelişmesinde en önemli belgelerden biri olmuştur. Kemal Karpat'a göre 21 Temmuz 1946 seçimleri ile İnönü'nün 12 Temmuz 1947 tarihli beyannamesi arasındaki dönem, Türkiye'de çok partili sistemin kurulması açısından en önemli dönemdir.¹⁷¹

Beyanname sonrası Peker Hükümeti, 26 Ağustos tarihinde CHP Meclis Grubu'ndan güvenoyu istemiş, Gruptan Peker Hükümetine aleyhte 35 oy çıkmıştır. Bu gelişme üzerine Recep Peker 4 Eylül'de gruptan kabinesini değiştirmek için izin istemiş bu kez de 47 aleyhte oy kullanılınca, Peker 9 Eylül tarihinde sıhhi sebeplerle istifa etmiştir.¹⁷²

Peker'in istifası sonrası, hükümet kurma yetkisi sırasıyla Maliye, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları yapmış, deneyimli ve liberal bir devlet adamı olan Dışişleri

---

¹⁷⁰ Eroğul, **a.g.e.**, s. 58.

¹⁷¹ Karpat, **a.g.e.**, s. 278-284.

¹⁷² Eroğul, **a.g.e.**, 60.

Bakanı Hasan Saka'ya verilmiştir. Yeni kabinede birçok yeni isim olmakla birlikte tek parti taraftarı olarak tanınan hiç kimseye görev verilmemiştir. Saka kabinesi, ortalama bir yol tutmayı savunan partililerden oluşmuştur.¹⁷³

Saka, Hükümet programında hayat pahalılığını gidermenin yolunun her alanda üretimin artırılmasından geçtiğini söylemiş ve Türkiye'nin ekonomi temeli olan toprak üretimine gerekli önemi vereceklerini bildirmiştir. Devletçilik sahası ile hususi sermaye ve teşebbüslere ayrılan yerin uzun vadeli bir planla kesin olarak kararlaştırılıp ilân edileceğini ve devletin hususi teşebbüslerle kendi sahası arasında rekabete girişmemesine dikkat edeceğini söylemiştir.¹⁷⁴

CHP'deki değişime ve beklentilere rağmen parti içindeki bir kanat özellikle demokratikleşme anlamında daha fazla reform yanlısı olmuştur.¹⁷⁵ Muhalefet ise antidemokratik kanunlarda yapılacak değişikliklerin açık olarak bildirilmesini istemiş, CHP'nin kendi kendisine demokrasinin kurucusu sıfatını almasına itiraz etmiştir.¹⁷⁶

Hem parti içi hem de muhalefet partisinin istekleri ve baskıları sebebiyle CHP kendini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu değişimin ilk işareti CHP'nin 7'nci Kurultayında görülmektedir. 17 Kasım 1947'de Ankara'da toplanan kongrede¹⁷⁷ tartışmalar özellikle parti örgütü ve görevleri, basın, kültür ve gençlik örgütleri, devletçilik ve okullarda din öğretimi gibi sorunlar üzerinde şekillenmiştir.¹⁷⁸

---

¹⁷³ Eroğul, **a.g.e.**, s. 291.

¹⁷⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 6, 13.10.1947. s. 672 – 734.

¹⁷⁵ Ahmad, **a.g.e.**, s. 46.

¹⁷⁶ **Vatan**, 14 Ekim 1947.

¹⁷⁷ **Basın**, 18 Kasım 1947.

¹⁷⁸ Karpat, **a.g.e.**, s. 294-295. Kurultayda, DP'nin kurulması sürecinin en önemli nedenlerinden biri olan Topraklandırma Kanunu'nun 17'nci maddesinin kaldırılması kararı alınmıştır. Köy enstitülerinin öğretim programlarında pratik işlerden ziyade kültür derslerine önem verilmesi, bütün solcu faaliyetlerin sıkı biçimde denetlenmesi, halkevlerinin bütün halkın faydalanacağı kültür kurumları olması kararlaştırılmıştır. (**Ulus**, 9 Aralık 1947) Kurultay, İnönü'yü Genel Başkan, Hilmi Uran'ı da İkinci Başkan Seçmiş, İnönü'nün Cumhurbaşkanı olması üzerine Hilmi Uran Genel Başkan Vekili olmuştur. Parti Genel Başkanı ile ikinci başkan iki yıl için seçilecek, Genel Başkan Cumhurbaşkanı seçildiği takdirde ikinci başkan, Genel Başkan'ın görevlerini üzerine alması kararlaştırılmıştır(Madde 69). Devletçilik yorumu, özel sektöre karşı ayrımcılığı kaldırarak derecede daha çok esnekleştirilmiş ve Laiklik konusundaki tartışmalar en ateşli ve en kavgalı tartışmalar olmuştur. Bu ilke konusunda da Kongre, partinin İslam'a karşı militan politikayı terk etmesini kararlaştırmıştır. (Ahmad, **a.g.e.**, s. 47.)

Kurultay'dan hemen sonra İstanbul'daki sıkıyönetim Aralık 1947'de kaldırılmıştır. Kurultay sonrası DP ile CHP'nin ekonomi siyasetleri arasında hemen hemen hiç fark kalmamıştır. İki parti arasındaki tek farklılık DP'nin devlet kuruluşlarını satışa çıkarmak istemesi CHP'nin ise buna yanaşmaması olmuştur. Bu konu dışında iki parti de liberal ekonomik atılımları ılımlı karşılaşmışlar ve tüm politikaları da bu yönde olmuştur.

1.2. Dış Yardım Arayışları ve Heyet Ziyaretleri

1.2.1. Marshall Yardımı

Saka'nın hükümet programında vurguladığı dış yardım ihtiyacı konusunda adımlar hızla atılmaya başlanmış, ülkeye dış kaynak akımını sağlamak amacıyla yabancı sermaye ile ilgili tahditler kaldırılmış ve dış kredi olanakları aranmıştır. Türkiye'de bu gelişmeler yaşanırken yardımın ilk belirtisi 1947 Haziranında ABD Dışişleri Bakanı General George Marshall'ın kendi adıyla anılacak olan ünlü finansman planını açıklamasıyla ortaya çıkmıştır.¹⁷⁹

Marshall yardımı, Avrupa ülkelerinin ekonomik yapılarını güçlendirmeye yönelik bir program olarak tasarlanmış ve plan kapsamında 16 Nisan 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (O.E.E.C.) kurulmuştur. Türkiye'de teşkilata ait sözleşmeye iştirak etmiş ve bu sözleşme 8 Temmuz 1948 tarihinde TBMM tarafından yasalaştırılmıştır.¹⁸⁰

Marshall Planı kapsamında yapılan yardımlar ithalatın karşılanması için yapılan dolar yardımı ve sözleşmeyi imzalayan devletlerden yapılacak ithalat ve ihracatı karşılamak üzere sağlanan yardımlar olmak üzere iki şekilde yapılmıştır.¹⁸¹

Türkiye diğer ülkelerden farklı olarak yardımın büyük bir kısmını ziraatın makineleştirilmesi, yeraltı servetlerinin işletilmesi, mevcut işletmelerin modern araçlarla teçhizi, enerji kaynaklarının genişletilmesi, ana yolların hızla ıslahı ve genişletilmesi ile ulaşım araçlarının yenilenmesi gibi çeşitli kalkınma konularından

---

¹⁷⁹ Erhan, **a.g.e.**, s. 538.

¹⁸⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt 12, 8.7.1948.

¹⁸¹ **BCA**, Tarih: 4.1.1952, Fon Kodu: 030.01. Kutu No: 125. Dosya No:801. Sıra No: 5.

almıştır. Zaman zaman da acil ihtiyaç duyulan tüketim maddelerinin temini için kullanılmıştır.¹⁸²

Marshall Planı ile Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardımın temel hedefi, tarımsal üretim kapasitesinin artırılması ve Türkiye'nin OEEC ülkelerinin hammadde ve yiyecek maddeleri talebini karşılaması olmuştur.

Marshall Yardımları'ndan Türkiye'nin aldığı yardım, tüm yardımların sadece binde 36'sını oluşturmuştur. Türkiye'ye gelen ABD'li uzmanların tavsiyeleri çerçevesinde yardımların yaklaşık %60'ı tarım sektörüne yatırılmıştır. 1948 - 1953 döneminde yaklaşık 135 bin tarım alet ve makinesi Türkiye'ye girmiş, 1950-1953 yılları arasında uygulanan serbestlik ile bu rakam 235 bini bulmuştur.¹⁸³

Marshall Yardımı'nın, tarım alanları ve temel tarım ürünlerinin üretimi göz önünde bulundurulduğunda Türk tarımına katkıda bulunduğu söylenebilir.¹⁸⁴ Ancak, tarım aletlerinin yurtdışından alınması araçların bakım, idame ve işletme giderlerini dışa bağımlılığını artırmış ve alınan yardımların büyük kısmı söz konusu ihtiyaçların karşılanması için ABD'ye geri dönmüştür.¹⁸⁵

Marshall Planı, tarım alanında bir atılım gerçekleştirmiş olmasına rağmen alınan yardımlar Türkiye'nin beklediğinden az gerçekleşmiştir. Bu yardımların kullanım alanları ile Türk ekonomisinin Amerikalılarca belirlenmesi sonucunda, Marshall yardımları 1950'lerin başlangıcından itibaren Türkiye'nin dışa bağımlı olmasına sebep olmuştur.

1.2.2. IMF ve Dünya Bankası Heyetlerinin Ziyaretleri

Ülkede giderek artan ekonomik sorunlar, hayat pahalılığı gibi nedenler Saka Hükümetine olan güveni sarsmış, DP Eskişehir milletvekili Kemal Zeytinlioğlu'nun

---

¹⁸² **BCA**, Tarih: 4.1.1952, Fon Kodu: 030.01. Kutu No: 125. Dosya No:801. Sıra No: 5. Türkiye 1948-1952 yılları arası dönemde 352 milyon ABD doları yardım almıştır. Bu yardımlar yaklaşık olarak %50 nispetinde direkt ve endirekt yardım şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin aldığı yardım, tüm yardımların sadece binde 36'sını oluşturmuştur. (**BCA**, Tarih: 4.1.1952, Fon Kodu: 030.01. Kutu No: 125. Dosya No:801. Sıra No: 5.)

¹⁸³ **BCA**, Tarih :28.5.1953, Fon Kodu: 030.01. Kutu No: 107. Dosya No: 625. Sıra No: 6.

¹⁸⁴ T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu (TİK), **İstatistiki Göstergeler 1923-2011**, Ankara, Aralık 2012, s. 177-185.

¹⁸⁵ Erhan, **a.g.e.**, s. 542.

21 Mayıs 1948 tarihinde hayat pahalılığı ve geçim zorluğu hakkındaki sorusu bu güvensizliğin en somut göstergesini oluşturmuştur. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmed Barutçu söz konusu soruyu cevaplamıştır.¹⁸⁶

Zeytinlioğlu, ekonomik zorlukları giderebilmenin yolunun dış kredi sağlamaktan geçtiğini ve Hükümetin bu alanda önemli teşebbüsler yaptığını, Milli kalkınmanın sağlanabilmesi maksadıyla tarım, ulaştırma, bayındırlık, maden, enerji ve sanayi sahalarını kapsayan bir çalışma yapılarak (projeler hazırlayarak) gerekli ihtiyacın iç ve dış kaynaklardan finanse edilmesi konusunda gerekli çalışmaların başlatıldığını söylemiştir.¹⁸⁷

Bu kapsamda, Dünya Bankası ile yapılan temasların memnuniyet verici olduğu; ancak gerekli yardımların yapılmasından önce Banka tarafından bir heyet gönderilerek memlekette incelemeler yapılacağını söylemiştir. Bankanın hazırlanan projeleri enteresan bulduğunu ve bu projelerin finansmanına katkı sağlayabileceğini bildirdiğini söylemiştir. Ancak, Bankanın uzun süreli projelerin finansmanını prensip itibarıyla hiçbir ülke için kabul etmediğini ve bunlardan daha kısa süreyle ikmal olunabilecek kısımlara ayrılmasını ve yapılacak istikrazın bir kerede değil birkaç kerede alınmasını istediğini söylemiştir.¹⁸⁸

Dikkat edilecek olursa 1947-1950 yılları arasında Türkiye'nin ticaret ödemelerinde bir problem olmaması sebebiyle ilişkiler Türkiye'nin kalkınması ışığında Dünya Bankası ile gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinde Dünya Bankası'ndan talep edilen borç kapsamında kalkınma projelerinin bankanın verdiği cevaba uygun şekilde kısımlara ayrılacağı, bu çalışmaların Amerika'ya gönderileceği ve gönderilen çalışmalara istinaden bankadan bir heyetin Türkiye'de incelemeler yapacağı belirtilmiştir.¹⁸⁹

Zeytinlioğlu'nun bu açıklamalarına rağmen ekonomik sıkıntılar Hasan Saka Kabinesi'nin durumunu zorlaştırmış¹⁹⁰ Hasan Saka da bu başarısızlık nedeniyle 9

---

¹⁸⁶ **Basın**, 22 Mayıs 1948.

¹⁸⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt 2, 21.5.1948, s. 415.

¹⁸⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt 2, 21.5.1948, s. 415-416.

¹⁸⁹ **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1948.

¹⁹⁰ **Karpat, a.g.e.**, s. 249.

Haziran 1948’de istifa ederek ikinci kabinesini kurmuştur. Yeni ekibini, programını gerçekleştirmeyi yeterli gördüğü Nihat Erim (Bayındırlık Bakanı) ve Cemil Sıtkı Barlas (Ticaret Bakanı) gibi Türk siyaset yaşamında önemli roller oynamaya aday daha genç ve hırslı kişileri de kapsayan Bakanlardan oluşturmuştur.¹⁹¹ Ancak Saka’nın ikinci hükümeti de ekonomik sıkıntıları gideremeyince hem parti içinden hem de muhalefetten aldığı eleştirilere daha fazla dayanamayarak 14 Ocak 1949’da ikinci kez istifa etmiştir.¹⁹²

Hükümet kurma görevi, ılımlı, politik ve kültürel sorunlarda liberal, din konusunda anlayışlı ve dengeli görüşe sahip biri olarak tanınan Şemsettin Günaltay’a verilmiştir.¹⁹³ Günaltay, hükümet programında ekonomik kalkınma için özel teşebbüsün işlevini arttıracaklarını ve dış yardımlardan da azami şekilde yararlanılacağını belirtmiştir.

“Hususi sermayenin iktisâdi sahalarda girişeceği teşebbüsleri teşvik etmek ve kolaylaştırmak Hükümetin başlıca şiarı olacaktır... Avrupa kalkınması için Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin girişmiş olduğu büyük ölçüde yardım hareketinden gereği gibi faydalanabilmeye azami derecede dikkât göstermek kararındayız. Hükümetiniz, bu yardımı kalkınma ve istihâli çoğaltma işlerinde başlıca destek saymaktadır.”¹⁹⁴

İhtiyaç duyulan dış krediler için ilk müracaat yapılmadan önce Bakanlıklarca verilecek işleri yürütmek, krediler ile ilgili yapılacak sözleşmeleri imzalamak ve satın alınan malların Türkiye’ye naklini sağlamak maksadıyla ABD’de bir “*Türk Ekonomi Heyeti*” kurulmuştur. Heyet başkanlığına Mali Müşavir Bülent Yazıcı, üyeliklere ise ABD’de bulunan Ekonomi Bakanlığı Mütahassısı Cemal Sait Bark ve Tarım Bakanlığı üyesi Fuat Eren getirilmiştir.¹⁹⁵

---

¹⁹¹ Ahmad, **a.g.e.**, s. 49.

¹⁹² Eroğul, **a.g.e.**, 71.

¹⁹³ **a.g.e.**, s. 51. Günaltay’ın İslam sempatisini olduğu ve Kemalizm’e sırt döneceği düşüncesiyle bu görevlendirmeyi protesto eden Behçet Kemal Çağlar Meclis’teki görevinden istifa etmiş ve CHP’den ayrılmıştır. (Eroğul, **a.g.e.**, s. 71.)

¹⁹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt 15, 24.1.1949. s. 162-202.

¹⁹⁵ **BCA**, Tarih: 22.9.1948, Fon Kodu: 030.10. Kutu No: 268. Dosya No: 806. Sıra No: 16.

Türk Ekonomi heyetinin kurulmasıyla Türkiye'nin kredi talebinde bulunması için hiçbir hukuki eksikliği kalmamıştır. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu dış yardım Ekim ayının ilk haftasında Dünya Bankası'ndan talep edilmiş ve Banka ile müzakerelere başlanmıştır.¹⁹⁶Ulus gazetesi, borç alınacak tutarla imar faaliyetlerine girişileceğini ve kredinin alınması durumunda yol, sulama ve elektrik santrallerinin modernleştirilmesi kapsamında alınacak makine ve malzemeye sarf edileceğini duyurmuştur.¹⁹⁷

Dünya Bankası İdari Meclisi'nde Türkiye'ye kredi açılmasına karar verilmesi ile Dünya Bankası İkrazat Dairesi Müdürü G. Steavart Mason, E.Harison Clark ve William Diamond'dan oluşan üç kişilik bir heyet 20 Ocak 1949 tarihinde Türkiye'ye gelmişlerdir.¹⁹⁸ Heyeti, İstanbul Kambiyo Müdürü Bekir Lütfullah karşılamıştır.¹⁹⁹

Heyet adına Harison Clark yaptığı açıklamada, Türkiye'nin daveti üzerine geldiklerini Türkiye'de ekonomik durumu gözden geçirerek sonuçlarını Banka İdari Meclisi'ne bildireceklerini ve bu tetkiklerin Türkiye'ye kredi verilip verilmemesi konusunda Banka'nın vereceği karara ışık tutacağını söylemiştir.²⁰⁰

Clark, büyük çapta olmamak şartıyla ekonomik kalkınma yardımının Banka tarafından birinci plana alındığını ve Türkiye'nin de ekonomik kalkınma programından faydalanacak memleketlerden biri olması sebebiyle ziyaretin Türk ekonomisinin kalkınması ile ilgili olduğunu söylemiştir.²⁰¹

Dünya Bankası heyeti yaklaşık kırk gün boyunca Türkiye ekonomisini incelemiş ve bu süre içerisinde Ankara, Mersin, İskenderun, İstanbul ve İzmir'i ziyaret etmiş ancak kış şartlarının ağır olması gerekçesiyle ziraat bölgelerinde tetkiklerde bulunamamıştır.²⁰² Heyet'in zirai bölgeleri kar ve ağır kış şartları nedeniyle görmemiş olması düşündürücüdür. Gezilen bölgelerden Ankara dışında ağır kış şartları yaşanabilecek bölge bulunmamaktadır. Ziyaretlerin zirai bölgeleri

---

¹⁹⁶ **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1948.

¹⁹⁷ **Ulus**, 9 Ekim 1948.

¹⁹⁸ **Yeni Sabah**, 21 Ocak 1949.

¹⁹⁹ **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1949.

²⁰⁰ **Vatan**, 21 Ocak 1949.

²⁰¹ **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1949.

²⁰² **Ulus**, 27 Şubat 1949.

görmek amacıyla değil Türkiye'deki liman ve sanayi bölgelerinin belirlenmesi maksadıyla yapıldığı söylenebilir.

Mason, 28 Şubat'ta Türkiye'ye gelecek Banka Genel Müdürü Lee Garner ile incelemelere devam edeceklerini ve henüz Türkiye'ye verilecek kredi miktarının belli olmadığını, kesin kararın Banka tarafından verileceğini söylemiştir. Faiz konusu ile ilgili bir soruya ise, faiz konusunun da kredi tutarı gibi belli olmadığını ancak şimdiye kadar bankanın Şili, Brezilya ve Meksika'ya 25'er sene vade ile yüzde 4.5 faizle para verdiğini belirtmiştir.²⁰³

Mason'ın söylediği gibi Dünya Bankası Genel Müdür Yardımcısı Robert Lee Garner, krediler şefi E.A. Beyn ve Banka'nın ekonomik mümessili J.A. Willechaise ile birlikte 28 Şubat 1949'da Türkiye'ye gelmiştir.²⁰⁴ Garner'ı, Hazine Genel Müdürü Vekili Nahid Alpar, Ticaret Odası İdare Meclisi Başkanı Ahmet Karamustafaoğlu, Ziraat Bankası İstanbul şubesi müdürü Mehmet Ali Tıney ve Bankanın Türkiye temsilcileri karşılamıştır.²⁰⁵

Türkiye'nin beklentisinin aksine Garner ülkeye ayak bastığı ilk dakikalarda bir gazetecinin sorusuna, “*Şimdilik kredi meselesi etrafında hiçbir şey söyleyecek durumda değilim. Tetkikleri görmeliyim*”²⁰⁶ diyerek temkinli konuşmuş ve aynı gün Ticaret ve Sanayi Odası tarafından heyet şerefine verilen ziyafette şu önemli açıklamaları yapmıştır:

“Görüyorum ki bu toplantıda benimle birlikte bulunan arkadaşlar hükümet mensupları değil, iş adamlarıdır. Bu itibarla onları kendime daha yakın hissediyorum. Memleketiniz Amerika'nın yüz elli sene evvel ki kabiliyetine maliktir. Şu hale göre bizim o zaman yaptığımızı siz bugün niçin yapmıyorsunuz? Diyeceksiniz ki hükümet mani oluyor. Ben, hükümetin böyle bir engel teşkil etmediğine inanıyorum. Faaliyete geçmemiz lazımdır. Size şurasını hatırlatmak isterim ki kendi paranızı başka işlere değil, kendinize kalkındırmaya

---

²⁰³ **Yeni Sabah**, 27 Şubat 1949.

²⁰⁴ **Cumhuriyet**, 1 Mart 1949.

²⁰⁵ **Akşam**, 1 Mart 1949.

²⁰⁶ **Yeni Sabah**, 1 Mart 1949.

sarf ediniz. O zaman aradığınız iktisadi yardımın sizin ayağınıza geldiğini göreceksiniz”²⁰⁷

Garner iki gün incelemelerde bulunduktan sonra bir basın toplantısı icra etmiştir.²⁰⁸ Garner, Türkiye’nin iktisadi sahada geniş gelişme imkânlarına sahip olduğuyula sözlerine başlamış ve Türkiye’de zirai üretimin arttırılması gerektiğini vurgulamıştır.

“Türkiye’de yapılacak ilk işin zirai istihsali arttırmak olduğu kanaatindeyim. Kolayca müşteri bulabilecek zirai mahsullerinizi daha çok miktarda elde edebilmek imkânlarını araştırmalısınız. Bunun yanı sıra ulaştırma işlerini ıslah ile liman ve liman tesislerini takviye etmeniz gerekmektedir.”²⁰⁹

Kredi miktarıyla ilgili bir soruya, projeler bitmediği için bir rakam veremeyeceğini ve Banka’nın 48 ülkeden üyesi olduğunu bunlardan birisinin de Türk iktisatçı Metin Onaran olduğunu söylemiştir.²¹⁰ Kanımızca Garner, Türkiye’ye verilecek kredi miktarını Onaran’ın Banka nezdindeki çalışmalarının belirleyeceğini söylemeye çalışmıştır.

Türkiye’nin sadece zirai değil sanayi kalkınma planları olduğu konusundaki soruya, Türkiye’de ziraat ile endüstrinin beraber gelişmesini önermiş ancak Türkiye nüfusunun %90’ının ziraatla uğraşmasından hareketle, “*Tarım, Türkiye için ilk önce üzerinde durulması lazım gelen bir mevzudur.*”²¹¹ demiştir.

Garner, Türkiye’nin kredi almak için hiçbir resmi müracaatta bulunmadığını belirterek kalkınma projelerinin hangilerinin Banka, hangilerinin de Marshall Planı kapsamında yapılacağı konusunda Türkiye ile anlaştıklarını söylemiştir.²¹²

Garner, İstanbul Bölgesi Sanayi Birliği Başkanı Hilmi Naili Barlo, Şakir Zümre ve İhsan Altıok’tan oluşan bir grup sanayici ile de görüşmüştür. Sanayiciler,

---

²⁰⁷ **Vatan**, 1 Mart 1949.

²⁰⁸ **Akşam**, 3 Mart 1949.

²⁰⁹ **Basın**, 3 Mart 1949.

²¹⁰ **Vatan**, 3 Mart 1949.

²¹¹ **Cumhuriyet**, 3 Mart 1949.

²¹² **Vatan**, 3 Mart 1949.

kurmak istedikleri sanayi bankasına, Dünya Bankası'nın kredi vererek desteklemesinin mümkün olup olmadığını sormuşlar ve bu sorularına olumlu yanıt almışlardır.²¹³

Garner, Türkiye'de birçok proje inceledikten sonra zirai, yeni endüstri tesisleri, liman ve nakliye işleri ile ilgili değerlendirmelere yer verdiği raporunu Dünya Bankası'na göndermiştir.²¹⁴

Garner'ın raporu doğrultusunda incelemelerde bulunmak için Dünya Bankası'ndan 4 kişilik başka bir ekip 13 Eylül 1949 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir.²¹⁵ Heyette, Banka'nın İkrizat Dairesi Müdürü Georkes Stewart Mason ile birlikte çeşitli projelerin tetkikleri için R.J. de Forgue, J.Mc.Nash, ve Eugene E.

---

²¹³ **Basın**, 4 Mart 1949. Türkiye'deki ekonomik dönüşümün temellerinde sanayici ve iş adamlarının rolü çok büyüktür. Sadece banka heyetininle ilgili temaslarda değil henüz heyet gelmeden önce İstanbul'da toplanan iktisat kongresinde de bu etki görülmüştür. Sanayici ve İş adamlarının desteklediği Türkiye İktisat Kongresi 22-27 Kasım 1948 tarihlerinde İstanbul'da toplanmıştır. Kongrede, Feridun Ergin, Muhlis Ete, Hazım Atif Kuyucak ve Cihat İren gibi üniversite hocaları da iş adamları ile birlikte devletçiliğin aleyhinde söylemlerde bulunmuşlardır. Kongreyi açan İstanbul Tüccar Derneği Genel Sekreteri Ahmet Hamdi Başar, "İktisadi hayatın memurlar vasıtasıyla ve tepeden inme idaresi manasına gelen bugünkü devletçiliğin geniş ölçüde tasfiyeye tabi tutulmasını" istemiştir. Devletçilik yıllarında önemli görevlerde bulunan ve sonraları mobil müşaviri olan Prof. Hazım Atif Kuyucak ise Amerika'da bile başarısız olan ölçüde sınırlanmasını savunmuştur; "Devlet hususi teşebbüsün giriştiği istihsal sahalarına bizzat girerek müdahale eylemekten çekinmeli ve milli savunma bakımından bir istihsal şubesinin yaratılmasına lüzum görüyorsa, bunu hususi teşebbüslere yaptırmaya çalışmalıdır. Ormanların millileştirilmesi yerine esaslı bir murakabe daha faydalı olabilir... Deniz nakliyatında devletin işletmecilik şeklinde müdahalesi için hiçbir sebep mevcut değildir." Kongrenin devletçilik ile ilgili aldığı kararda "devletin iktisadi siyaseti, hususi mülkiyete dayanan ferdin iktisadi hürriyetlerini koruyan, iktisadiyat sahasında hususi teşebbüsü esas tutan ve milli ekonomiye rehberlik eden ve içtimai adaleti ehemmiyetle ele alan bir sistem olmalıdır...Devlet Cumhuriyet rejimi ile kurucu ve genişletici görevini ifa etmiştir...devlet bazı hizmetler (Demir Yolları, Limanlar, P.T.T., Enerji İşletmeleri, Orman Bölgeleri, Üretici Mahsulünü Koruyan Müesseseler, Posta ve Yolcu Gemiciliği, devlet Kredi Kuruluşları, Öğretim kuruluşları, kalkınmaya ihtiyacı olan bölgelerde sınıai teşebbüsler. Bu işletmelerin devlet elinde kalması önerilmiştir.) dışında kalan, zirai, ticari ve sınıai mahiyetteki işlerden peyderpey elini çekmeli ve bilhassa hiçbir suretle serbest piyasadaki teşebbüsler karşısında hem rakip hem de murakıp durumunda bulunmamalıdır... Devlet bundan böyle amme mahiyetini haiz olmayan işletmelere devam etmemeli ve yeni tesisler ve tevsiler yapmamalı ve mevcut işletmeleri peyderpey hususi teşebbüslere ve kooperatiflere devretmek üzere esaslar hazırlamalıdır." Devletin serbest rekabete fırsat vermesi gerektiği ve döviz ve sermaye kaynaklarımızın darlığı durumunda süratle yabancı sermayenin anormal imtiyazlara malik olamamak şartıyla Türk ekonomisine katılmasını ve bu maksatla kararlar alınmasını lüzumlu görmüşlerdir. Tarım ürünleri üretiminin arttırılmasının yanında maden ve taş kömürü ihracatının ehemmiyetli bir rol oynayacak seviye çıkarılması için acilen harekete geçirilmesi vurgulanmıştır. Dış ticaret ödememizi denkleştirmek için ihracatı arttırmamızın yanında ithalatı azaltmamamızın önemli olduğu kararlaştırılmıştır. (<http://ekutup.dpt.gov.tr>, e-kütüphane, **Türkiye İktisat Kongresinde Kabul Edilen Rapor ve Kararlar**, s. 385.) Kongreyi örgütleyen kuruluşun devlet ya da bir parti değil de bir sivil kuruluş olması önemlidir.(Taner TİMUR, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, s. 96.)

²¹⁴ **Basın**, 27 Nisan - 2 Haziran 1949.

²¹⁵ **Akşam**, 13 Eylül 1949.

Holmas bulunmuştur.²¹⁶ Heyet, Bayındırlık, Tarım Bakanlıkları, Toprak Ofisi, Elektrik Etüd İdaresi, temsilcileri ile müzakerelerde bulunmayı amaçlamış ve başlıca üç mevzuu üzerinde çalışacağını duyurmuştur.²¹⁷

Mason yaptığı açıklamada, 1949'un Ocak ve Mart aylarındaki heyetlerin devamı olarak geldiklerini, yapılan incelemeler sonunda mali ve teknik bakımdan elverişli görülmesi durumunda, Türkiye'ye kredi verilebileceğini ayrıca Türkiye tarafından teklif edilen kalkınma projelerinden üç tanesinin Dünya Bankası tarafından uygun bulunduğunu söylemiştir.²¹⁸

“Üç proje şöyledir; (1) Feyezanlardan korunmak (Çukurova'nın su baskınlarından önlenmesi), sulama imkanlarını temin etmek ve hidro-elektrik tesisleri kurmak maksadıyla Seyhan nehrinde bir bend inşa edilmesi, (2) Toprak Mahsulleri Ofisi için silolar inşa edilmesi, (3) Umumiyetle bütün limanların ıslah ve inkişafı... Banka, azası olan memleketlerin istihsal kaynaklarının ıslahı, beynelmilel tediye muvazelerinin kuvvetlenmesi ve halkın hayat standardının yükselmesi için azami müessir olacak projeleri seçmektedir. Bu projelerin teknik bakımdan icrası mümkün ve mali bakımdan elverişli olmaları da şarttır.”²¹⁹

Fergues'in Seyhan nehrinde inşa edilecek barajı, Mc Nash'in silo inşasını ve Halmos'un da liman projeleri üzerinde çalışacaklarını ancak söz konusu incelemelerin Banka'nın bu projeler için kredi vereceği garantisini taşımadığını, kararın Türkiye'nin ekonomik durumu göz önünde bulundurularak verileceğini söylemiştir.²²⁰

Mason, sözlerine şöyle devam etmiştir;

“Bu münasebetle iki noktaya temas etmek isterim. Birincisi, banka azası olan memleketler için muayyen kotalar ayırmamıştır.

---

²¹⁶ **Yeni Sabah**, 13 Eylül 1949.

²¹⁷ **Ulus**, 13 Eylül 1949.

²¹⁸ **Akşam**, 13 Eylül 1949.

²¹⁹ **Vatan**, 13 Eylül 1949.

²²⁰ **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1949.

İstikrazlarının vüs'ati doğrudan doğruya her hususta münferit şartlara göre taayyün eder. İlk nazarı itibare alınacak nokta aza memleketin ilave olunacak harici borçlarını ödeme kabiliyeti, istikraz müddetince tediye vaziyetinde memul olunan nuvazene ve yatırım programının makul olmasıdır. Son kısmın mali cihetten ehemmiyeti büyüktür. Banka azaları ile olan münasebetini tek bir istikraz ile hudutlamış addetmemektedir. Fakat ufaktan başlamayı tercih etmekte ve ilk olarak istihsalı arttırmak için yapılacak yatırımların banka ile azaları arasında bu sayede kurulacak münasebetlerin yeni yatırım tasarılarına meydan vereceğini ümit etmektedir.”²²¹

Heyetin Türkiye’de bulunduğu günlerde IMF’nin yıllık konferansı başlamıştır.²²² IMF, banka sermayesinden faydalanan memleketlerin ihracatlarını Batı yarım küresi ve bilhassa ABD istikametinde arttırmak için ellerindeki mevcut imkanlar ile dünya kalkınmasına katkı sağlamayı ana amaç edinmeleri gerektiğini önermiştir.²²³ Ayrıca Fon, üye ülkelerin özel sermayeyi yerleşmesini teşvik ile kendi gümrük tarifelerini indirmek ve milli gelirlerini arttırmak zorunda olduklarını bildirmiştir.²²⁴

Raporda, Türkiye’nin kalkınmasını sağlamak, mali ve idari bünyesini kuvvetlendirmek, özel sermayeyi geliştirmek maksadıyla Dünya Bankası’ndan yardım istediği ve Banka’nın da yardımı kabul ettiği belirtilmiştir. *“Türkiye’nin müşküllerini halletmek için uzun vadeli hal çareleri bulmak gayesi ile elden gelen her yardımın yapılacağını tebarruz ettirmektedir.”²²⁵*

---

²²¹ **Vatan**, 13 Eylül 1949.

²²² **Zafer**, 14 Eylül 1949.

²²³ **Yeni Sabah**, 14 Eylül 1949. Rapora göre bu memleketler istihsellerini fazlaştırmak ve fiyatları indirmek zorundadırlar. Rapor ekonomi bütçelerinde açık veren bir çok memleketlerin ticaret mübadelelerinde ve kambiolarında tahditler yapmanın kaçınılmaz bir zaruret olduğunu kabul etmekte, fakat bu tahditlerin kuvvetli yabancı döviz elde etmek gibi hayati zaruret karşısında meseleyi halleden devamlı bir usul olmadığı ve olmayacağını kaydetmektedir. Fon teşkilatı bu münasebetle tahditlerin faydasız sürüp gitmesinin vereceği tek neticenin dünyayı iktisaden bloklara ayırmak gibi, ekonomileri zayıf memleketleri bağımsızlık ve kuvvet bakımından tehlikeli surette tehdit edebilecek bir amil mahiyetini taşıyabileceğini işaret etmektedir. (**Yeni Sabah**, 14 Eylül 1949.)

²²⁴ **Ulus**, 14 Eylül 1949.

²²⁵ **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1949.

Türkiye’de bulunan Heyet çalışmalarını Aralık ayında sona erdirmiştir. Heyet Türkiye’de bulunduğu sürece Kayseri ve Adana’daki Sümerbank’ı, Zonguldak kömür havzasını, Çatalağzı elektrik santralini, İzmir ve Bursa’da da özel teşebbüsleri ziyaret etmiştir. Mason, Türkiye’den ayrılmadan önce gazetecilere Türkiye’deki tüm Bakanlıklarla sürekli temasta olduklarını belirttikten sonra Türkiye’nin ekonomik kalkınma için ayrı ayrı projelerinin olduğunu buna rağmen tek bir ekonomik planın bulunmadığını ve bu sebeple Hükümetin bu konuda uyarıldığını söylemiştir.²²⁶

Mason ve heyetinin Türkiye’den ayrılmasından sonra Mason’un bahsettiği ekonomik plan konusunda önlemler alınabilmesi için Dünya Bankası, Ekim ayında Harold Johnson’ı, Kasım ayında da James Barker’ı Türkiye’ye göndermiştir.²²⁷

Barker, ilk tetkiklerini Aralık ayında bitirmiş ve devlet kalkınma planının iki yılda biteceğini belirtmiştir. Barker yaptığı tetkikleri şöyle açıklamıştır;

*“Türkiye’nin iktisadi kalkınma planını doğrudan doğruya hükümetin talebi ile değil fakat Türkiye’nin Milletlerarası Bankadan kredi talebi üzerine bu kredinin hangi sahalara ne şekilde harcanacağını tesbit için hazırlıyorum.”*²²⁸

Ekonomik bir plan yapılabilmesi için çalışmaların sürdüğü sırada Dünya Bankası da 1949 yılı raporunu yayımlamıştır. Raporunda, Türkiye’de özel sanayiye para yardımında bulunmak için özel sermayeli bir banka kurulacağı duyurulmuştur.²²⁹

Bu gelişme üzerine Türkiye Şubat ayında Dünya Bankası’ndan özel sanayinin gelişmesi için 10 milyon dolarlık kredi talebinde bulunmuş²³⁰ ve hemen ardından “Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Anonim Ortaklığı”nı 12 Mayıs 1950 tarihinde 12,5 milyon lira sermaye ile kurmuştur.²³¹

---

²²⁶ **Yeni Sabah**, 9 Aralık 1949.

²²⁷ **Basın**, Aralık 1949.

²²⁸ **Yeni Sabah**, 15 Aralık 1949.

²²⁹ **Basın**, Ocak 1950.

²³⁰ **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1950.

²³¹ **BCA**, Tarih: 12.5.1950, Fon Kodu: 030.18.1.02. Kutu No: 122. Dosya No: 41. Sıra No: 2. Bankanın kuruluş amacı, “Türkiye’de yeni hususi sanayinin kurulmasına ve mevcutlarının tevsiine ve

Dünya Bankası tarafından 1947 – 1950 yılları arası gönderilen heyetlerin tetkikleri ve önerileri sonucunda en somut adım Türk Sınai Kalkınma Bankası'nın kuruluşu olmuştur. Heyetler tarafından önerilen liberal ekonomiye geçiş tavsiyelerini tamamlayıcı nitelikte tüm heyet ziyaretlerinin genel bir ifadesi anlamındaki en önemli ziyaret Max Weston Thornburg tarafından gerçekleştirilmiştir.

1.2.3. Thornburg Raporu

Türkiye'nin ekonomik açıdan analizi ve Batı'nın biçtiği rol açısından 1949 yılının en önemli ziyareti ABD'de uzun yıllar Kaliforniya Standart Oil Şirketinin Mühendisler Meclisi Başkanlığı'nı ve aynı şirketin Ortadoğu Şubelerinin Başkan Yardımcılığını yapmış olan Max Weston Thornburg'un ziyaretidir. *"Turkey, An Economic Appraisal"* isimli rapor Nail Artuner tarafından *"Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi"* şeklinde Türkçe'ye çevrilmiştir.²³²

Raporda, Türkiye'nin yeraltı ve yer üstü kaynakları, yönetim sistemi, ekonomi politikaları, politik tercihleri ayrıntılı biçimde irdelenmiş, Türkiye'deki devletçi düzen sıkı bir biçimde eleştirilerek yürütülen sanayileşme hareketinin baştan sona yanlışlarla dolu olduğu öne sürülmüş ve sistemin başta iktisadi alandan başlayarak serbestleştirilmesi ve liberal bir düzenin tesis edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²³³

Raporun amacında, ABD'nin Türk ekonomisine yardımda bulunması için rapor ile ön bilgi ve verilerin temin edileceği söylenmiş²³⁴ ve şu tespitle bulunulmuştur.

*"Türkiye, gerek Amerikan hükümetinin gerekse Amerikan özel girişiminin daha etkili bir dış iktisat siyaseti yürütebilmeleri için gerekli entelektüel hammaddeyi sağlayacaktır."*²³⁵

---

modernleştirilmesine, yerli ve yabancı hususi sermayenin Türkiye'de kurulan sanayi iştirakine yardım etmek ve mevzu ile ilgili bütün banka işlemleri ile uğraşmak." olarak tanımlanmıştır. (BCA, Tarih: 12.5.1950, Fon Kodu: 030.18.1.02. Kutu No: 122. Dosya No: 41. Sıra No: 2.)

²³² Max Weston Thornburg(Çev. Nail Artuner), **Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi**, T.C. Ziraat Bankası Matbaası, Ankara, 1950, s. 117.

²³³ Okyar Osman, "Mr. Thorburg ve Türk Ekonomisi", **İÜİF Dergisi**,1984, C.9, S.4.

²³⁴ Sami Güven, **1950'li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerinde Amerikan Kalkınma Reçeteleri**, Ezgi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 26.

Thornburg, yaptığı gözlemlerde 1950 Türkiye'sinin büyük bir kısmının ortaçağ ve hatta ilk çağda yaşadığını söylemekte ve ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimi ile ilgili olarak da “*ince bir modernlik kaplaması*” olarak değerlendirmektedir. Hatta, ülkeyi M.Ö. 3000 yıllarındaki toplumlarla eş değer görmektedir.

“Şehir içindeki hiçbir tezat, şehirle taşra arasındaki kadar bariz değildir. Türklerin beşte-dördü köylerde yaşar ve ziraatle meşgul olur. Kırk bin köy, bin seneden beri hemen hemen hiç değişmemiştir. Bu köylerde insan, Milattan Önce (M.Ö.) 3000 senesinde Sümerlerin resimlerini yapmış oldukları parmaklıksız tekerlekli kağnyı, kadim kara sabanı görür... İnsanda Türkiye'den ayrılırken kalan intiba, hariçten ithal edilecek büyük bir heves ve hareketle yukarıdan aşağı, büyük kısmı hala ortaçağ, hatta daha eski yaşama tarzları içinde bulunan bir halk üzerine empoze edilmiş ince bir modernlik kaplaması içinde bulunan bir alemin bıraktığı intibadır.”²³⁶

Thornburg, Türkiye'nin sanayileşme konusunda acele davrandığını M.Ö.3000 yıllarındaki insanlarla karşılaştırıldığı Türkiye'nin böyle hızlı yatırımlara ihtiyacı olmadığını söylemiştir. Sanayinin küçük ölçekli işlerle başlaması gerektiğini savunmuştur.

“Devletçiliği meydana getiren amillerden biri, çabuk sanayileşme hususundaki sabırsızlıktır. Türk milliyetçileri memlekette sanayinin küçük ölçüde başlayıp yavaş yavaş gelişmesini beklemek istemiyorlardı. Halbuki, sanayi yeni kurulan ve hususi teşebbüsün esas tutulduğu memleketlerde sanayinin inkişafı umumiyetle bu şekilde olur.”²³⁷

---

²³⁵ Timur, a.g.e., s. 95.

²³⁶ Güven, a.g.e., s. 28.

²³⁷ a.g.e., s. 37.

Savaştan sonra hazırlanan kalkınma planında yer alan projelerin hiçbiri Thornburg tarafından kabul edilmemiştir.²³⁸

“Esas itibariyle ziraatçi olan ve ziraat için lüzumlu olan çelik sapan ve sair malzemeyi henüz yapamayan bir memleketin lokomotif inşa etmek arzusu mevsimsizdir. Türk makamları bu şekilde düşündükleri müddetçe dolarlarımızın ve bu gibi makinaları imal edecek fabrika malzemelerimizin vatanımızda kullanılması daha iyi olacaktır.”²³⁹

Türkiye'nin sanayisini geliştirmek için dış yardıma ihtiyaç duyduğunu ve bu yardımın ABD tarafından karşılanabileceğini ancak bu yardımın Türkiye'nin devletçilik siyaseti alanındaki sanayileşmenin metod ve sonuçlarını yeniden değerlendirilmesine bağlı olduğunu belirtmiştir. Amerika'nın yardımı isteniyorsa yabancı sermayenin girişini düzenleyen, kanun ve mevzuattan yabancı sermayenin muaf tutulmasını istemekte, aksi takdirde yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmeyeceğini söylemektedir. Thornburg, Türkiye'ye Amerikan yardımının ön koşulunun ise özel teşebbüs için müsait bir hava yaratılması ile olabileceğini ifade etmiştir.

“İktisadi hayata devlet rolünü, beş yıllık planların ön sermaye üzerindeki tesiri, devlet teşebbüslerinin hedeflerini ve teşkilatının şekil ve mahiyetlerini tayin etmek Türkiye'nin kendi işidir. Fakat, Türkiye bu faaliyeti finanse etmek üzere Amerikan istikrazlarından faydalanmak istiyorsa, istikrazlarla malzemenin istismal ve tatbik sahalarını ve işletmelerinin verimliliğini tetkik işini, mevzu bahis parayı verip vermeme hususunda karar vermeye yetkili kimselere bırakmalıdır... Türkiye hususi teşebbüsün sınai gelişme sahasında daha büyük rol oynamasını teşvik etmek istiyorsa, memleketi idare edenler hususi teşebbüsün ancak müsait bir hava içinde gelişebileceğini unutmamalıdır... Türkiye, Amerikalıların bu çeşit faaliyetlerle gelişmelerini istiyorsa, Amerikalılarla kendi

---

²³⁸ Avcıoğlu, a.g.e., s. 270-271.

²³⁹ Thornburg, a.g.e., s. 117.

tecrübeleri ile başarıya imkan dahilinde sokabilecek hal ve şartları temin etmelidir.”²⁴⁰

Raporun başından itibaren Türkiye'nin kuruluşundan sonraki planlamaları şiddetli bir şekilde eleştirmiş Beş Yıllık Sanayi Planlarının Türkiye'ye bir şey kazandırmadığını iddia etmiştir.

*“Gerek İstanbul’da ve gerekse diğer şehirlerde minarelerle cumbalı köşkler arasında sülün bacalarından duman tüten modern fabrikalar, ‘Atatürk Minareleri’ mevcut bulunmaktadır. Bu fabrikalar Türk halkının ekseriyetini teşkil eden köylüler, esnaf hatta sanat erbabı için adeta esrarengiz şeylerdir. Bunlar, Avrupalı mütehassıslar tarafından kurulmuş ve yerli mühendis ve yüksek mühendisler tarafından işletilmektedir. Garp dünyası sanayinin bugünkü seviyesinin mamullerini yapmak üzere kurulmuş bulunan bu fabrikaların ‘nikel kaplamalı ve selefona kağıdı ile ambalajlı’ mamulleri birçok hallerde Türk halkının hayatı ve iptidai ihtiyaçlarına cevap vermekten, bacaları Süleymaniye Camii’ne minare olmaktan ne kadar uzak ise, o kadar uzaktır.”*²⁴¹

Thornburg Türkiye’de büyük sınai tesislerine ihtiyaç olmadığı bunun yerine madeni pulluk, tırmık ve ziraat makinelerini üretecek küçük imalathanelerin ve demirhanelerin oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğunu kaydetmiştir. Thornburg’a göre Türkiye, büyük sınai tesisleri oluşturmak yerine, tarımını geliştirmeli, basit tarım alet ve makineleri yapımına öncelik vermelidir. Mevcut sınai tesislerine ihtiyaç duyulmadığını söylemiş ve Karabük Demir Çelik Fabrikaları’nı kurma girişimini eleştirmiştir.

“Alalade demir malzeme imal eden demirhane ve dökümhaneler bir tarafa müstehliklere hizmet edecek küçük ve hafif mamuller sanayisini tesis edip geliştirmeden, Türkiye’nin Sümerbank’ın bir teşebbüse olan büyük bir ana çelik fabrikasını kurması, doğruca

---

²⁴⁰ Thornburg, **a.g.e.**, s. 71.

²⁴¹ **a.g.e.**, s. 47.

modern sanayileşmenin ortasına atılmak hususundaki yüksek gayelerle dolu gayretin tipik bir misalidir.”²⁴²

Thornburg, raporunun dikkat çekici noktalarından bir diğeri yerli üretime göre, yabancı malların daha ucuz olduğunu iddia etmesi ve dış alım yoluna gidilmesinin, halkın daha çok yararına olacağını ileri sürmesidir.

“İthal malları yerine, yerli malları ikame etmekten pek fazla istifade sağlayamazlar. Daha verimli usuller kullanarak, daha ucuz mal etmek ve ucuza satmak suretiyle mensucat mallarının istihlak arttırılmadıkça ithal malı kullanmak halk için daha istifadeli olacaktır. Bu takdirde ise, mensucat sanayine yatırılması düşünülen sermayenin hariçten temini mümkün olmayan dahili ihtiyaçlara sarf olunması daha uygun olur.”²⁴³

Thornburg, Raporunun 6. Bölümünü oluşturan ‘Enerji Kaynakları ve Gelişme’ başlığı altında Türkiye’nin izlediği ‘enerji politikası’nı ise şöyle eleştirmiştir.

“Endüstri işlerinin başında bulunan makamlar, yeni ve geniş devlet endüstrisine büyük çapta enerji temini istihdaf eden planlar tatbikine kalkmadan evvel, Karabük Çelik Fabrikası cinsinden telsizlerin mukadderatı etrafında derin incelemeler yapmalı ve Türkiye’nin şiddetle muhtaç olduğu hafif endüstri ve küçük teşebbüslerin nasıl inkişaf edebileceğini araştırmalıdır.”²⁴⁴

Raporun dokuzuncu ve sonuncu bölümü ‘Tavsiyeler’e ayrılmıştır. Thornburg, devletin geleneksel işlevlerine çekilmesini ve ekonomide özel sektöre başat bir yer tanınmasını önermektedir. Türkiye’ye bir ekonomi politikası çizerken, ‘haddinden yüksek gayeleri hedef edinmiş projelerden’ vazgeçilerek, ufak çapta faaliyete geçmenin önemli olduğu vurgulanmakta ve çalışma şu ifadelerle bitirilmektedir.

---

²⁴² Thornburg, a.g.e., s. 56.

²⁴³ a.g.e., s. 62.

²⁴⁴ a.g.e., s. 77-79.

“Mamafih Türkiye’de siyasi hâkimiyeti ellerinde bulunduranların hareketlerinde esaslı bir değişme olmadıkça ne Türkler ne de Amerikalılar için büyük imkânlar mevcut olabilir. Artan bir servetin refah yaratacak biçimde şekilde müstahsil olması isteniyorsa memleket ekonomisi ve iş sahipleri tek partili bürokratik rejimin menfaatinden ziyade müstahsil veya müstehlik halkın menfaatine faaliyette bulunmalıdır. Bütün dikkat en geniş ölçüde ihtiyaç duyulan malların verimli surette istihsali üzerine toplanmadıkça, ne amme ne de hususi teşebbüsler münasip şekilde faaliyette bulunabilirler. Türkler zengin kaynaklarını mükemmelen kullanabilecek hale gelmeden veya Amerikalılar onlara bu şekilde hareket etmeleri için yardımlarda bulunmadan önce, ağır ve yıkıcı vergiler ıslah olunmalı, keyfi ve kapris eseri idarelerle emirlerin önüne geçilmeli, idari mesuliyetin siyasi maksatlarla istimalinden kaçınılmalı, adam kayırma ve farklı muameleler ortadan kaldırılmalıdır”²⁴⁵

Thornburg’a göre, Türkiye’nin yapacağı en iyi iş, yabancı sermayeye de yerli sermaye ile eşit haklar tanıyan bir yabancı sermayeyi teşvik kanunu çıkarmaktır.²⁴⁶

“Aleyhte ve keyfi muameleye maruz kalmayacaklarına dair hükümetin hususi teşebbüse teminat vermesi, ilk nazarda kapitülasyonlarla suni bir benzerlik arz edeceğinden Türkiye’de bidayette pek hoş karşılanmayabilir. Mamafih, kapitülasyon ile bunun arasında büyük fark vardır. Kapitülasyonlar sadece ecnebileri ve bunları Türk Halkının zararına olan imtiyazlarına müdahaleye karşı himaye etmiştir.”²⁴⁷

Thornburg Raporu bu ve buna benzer tenkit ve tavsiyelerle doludur. Bu fikirlere sahip olan ve bunları haysiyet kırıcı biçimde açıklayan Thornburg’un

---

²⁴⁵ Thornburg, a.g.e., s. 138.

²⁴⁶ Avcıoğlu, a.g.e., s. 271.

²⁴⁷ Thornburg, a.g.e., s. 96.

basında, özellikle Vatan gazetesinde, 'Büyük Türk Dostu' diye söz edilmiş ve görüşleri övülmüştür.²⁴⁸

Heyet ziyaretlerinin sonucunda varılan sonuçlardan anlaşılacağı üzere Batı, Türkiye'den Batı'nın ham madde sağlayıcısı olmasını istemiş, Türkiye de bu durumdan faydalanmak için kredi taleplerinde bulunmuş ancak Türkiye 1950 yılına kadar gerekli kredileri alamamıştır.

Mayıs 1950'de, Garner'ın, Başbakan Şemsettin Günaltay'a yazdığı mektup geçmiş üç yıllık ilişkilerin anlaşılması açısından son derece önemlidir. Türkiye'ye yapılan ziyaretler sonrasındaki olumlu hava söz konusu mektupta mevcut değildir.²⁴⁹ Kanımızca Banka, kredi konusunda politik davranmış, Türkiye'deki siyasi havayı etkilememek amacıyla 1950 seçimleri öncesi kredi verilmesini uygun görmemiş ve kredi konusunu seçim sonrası değerlendirmek üzere askıya almıştır.

Garner mektubuna, Sanayi Kalkınma Bankası'nın kurulmasını memnuniyetle karşıladığını belirterek Sanayi Kalkınma Bankası teşkilatı ve idari kadrosunun Dünya Bankasını tatmin etmesi durumunda Dünya Bankası'nın, Sanayi Kalkınma Bankası'nı kredilerle finanse etmesi için elinden geleni yapacağını söyleyerek başlamıştır.²⁵⁰

Liman, silo ve Seyhan Barajı projeleri için talep edilen kredi için ABD'de Türk Heyeti ile yapılan görüşmelerin bir nokta hariç anlaşmaya varıldığını ancak bir seneden uzun sürecek vadeli kredilerin, altın teminatı ile verilebildiğini ve bu konuda Türk Heyeti²⁵¹ ile anlaşamadığını söylemiştir.²⁵²

Garner, Türkiye tarafından istenen kredi ile tetkikler sonucu elde edilen rakamlar arasında farklar olduğunu belirtmiştir. Seyhan Barajı için Mart 1949'da istenen 23 milyon doların 6 milyonluk kısmının Banka tarafından karşılanacağını

---

²⁴⁸ Avcıoğlu, **a.g.e.**, s. 271.

²⁴⁹ **BCA**, Tarih: 9.5.1950, Fon Kodu: 030.1.0. Kutu No: 5. Dosya No: 24. Sıra No: 6.

²⁵⁰ Aynı yer.

²⁵¹ Türk Heyeti'nde Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin', 1950 seçimlerinden sonra iktidara gelecek DP Hükümetlerinde Başbakan Yardımcılığı, Devlet ve Dışişleri Bakanlığı yapmış Dışişleri Bakanlığı Müdürlerinden Fatin Rüştü Zorlu bulunmaktadır. (**BCA**, Tarih: 9.5.1950, Fon Kodu: 030.1.0. Kutu No: 5. Dosya No: 24. Sıra No: 6)

²⁵² **BCA**, Tarih: 9.5.1950, Fon Kodu: 030.1.0. Kutu No: 5. Dosya No: 24. Sıra No: 6.

ancak yeni yapılan çalışma ile gerekli rakamın 60 milyon dolar seviyesine çıktığını bu meblağın da 27 milyon dolarının Banka tarafından karşılanması gerektiğini söylemiştir. Türkiye'nin, Sanayi Kalkınma Bankası, liman ve silolar için 25 milyon dolar kredi istediği bir ortamda sadece Seyhan Bendi projesi için 60 milyon dolarlık (27,5 milyon dolarlık kısmı Banka'dan alınacaktı) bir işe girmesinin iyi olmayacağını belirtmiş ve Banka'nın bu tutarı (27,5 milyon dolar) karşılayamayacağını söylemiştir.²⁵³

Banka'nın Seyhan Bendi için Barker'ın tetkiklerinin sonucu alınıncaya kadar kredi verilmemesine karar verdiğini ve Türkiye için en uygun projenin Seyhan Bendi mi yoksa başka bir proje mi olduğuna Barker Raporundan sonra karar verileceğini belirtmiştir.²⁵⁴

İlk ilişkilerin geliştiği 1947-1960 yılları arasındaki dönemde Bretton Woods İkizleri'nin Türk ekonomisini tanıma ve Batı kapitalizmine eklemeye konusunda ikna çabalarıyla geçtiğini söyleyebiliriz. Özellikle Thornburg, 27 yıllık CHP iktidarının büyük bölümünde uygulanan devletçi ekonominin hasta olduğunu ispatlamaya çalışarak tedavinin başta ABD olmak üzere Batı'nın kapitalist ülke ve kurumlarından alınacak krediler ve liberal kararlar ile mümkün olabileceğini vurgulamak istemiştir. Ancak bu dönemdeki en somut adımı Türk Sınai Kalkınma Bankası'nın kurulması olmuştur.

---

²⁵³ **BCA**, Tarih: 9.5.1950, Fon Kodu: 030.1.0. Kutu No: 5. Dosya No: 24. Sıra No: 6.

²⁵⁴ Aynı yer.

İKİNCİ BÖLÜM

İLİŞKİLERDE YENİ BİR DÖNEM: DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ İLK YILLARINDA TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ (1950-1954)

2.1. 1950 Seçimleri Sonrası Yönetim El Değiştiriyor: Demokrat Parti İktidarda

1950 yılı Türkiye’de ekonomik değişimlerin yanı sıra siyasi olarak da büyük değişimlerin yaşandığı yıl olmuştur. DP, 12 Temmuz Beyannamesi sonrası varlığının güvencesini almış ancak 1946 yılındaki seçimlerinde yaşanan sorunların giderilmesi için CHP Hükümetlerinden güvenceli bir seçim kanunu yapılması sözünü almayı başaramamıştır.

DP’nin Haziran 1949’da toplanan İkinci Kongresi’nde de en önemli sorunu seçim sistemi oluşturmuştur. Kurultay, Parti Merkez Komitesi’nin raporuna uyararak seçimlerin mahkemelerce denetlenmesi ve seçim güvenliğinin böylece garanti altına alınması üzerinde ısrar etmiştir. Birleşmiş Milletler Beyannamesi’nin 13. Maddesini, halkın iradesine müdahale edildiği takdirde halka isyan hakkı tanıdığı şeklinde yorumlayan bazı delegeler, seçim sandığının namusunu korumak için gerekirse hayatlarını fedaya hazır olduklarını belirtmişlerdir.²⁵⁵

Temel Meseleler Komitesi’nin bu görüşlere uygun olarak hazırladığı ve ‘*Milli Husumet Andı*’ adını alan bu rapor göre, Seçim Kanunu’na aykırı herhangi bir hareket vatandaşın doğal haklarının ihlali sayılacağından vatandaşın nefsi müdafaa durumuna sokacağı savunulmuştur.²⁵⁶

Kongrenin aldığı kararda şöyle bir sonuç çıkmaktadır. Seçimler, millet iradesinin serbestçe tecellisini sağlamak zorundadırlar dolayısıyla reyler tecavüz halinde, vatandaşlar meşru müdafaa durumunda kalacaklardır; ancak bu müdafaa kanuni yollarla yerine getirilmelidir, ne var ki, vatandaşlarını bu durumda bırakan idareler, milletin husumetiyle karşılaşacaklardır.²⁵⁷ Ayrıca “*Seçim Kanunu’nun ihlal*

---

²⁵⁵ Karpat, **a.g.e.**, s. 319.

²⁵⁶ **Ulus**, 22-26 Haziran 1949

²⁵⁷ Eroğul, **a.g.e.**, s. 77.

*edilmesi, vatandaşları öz savunma durumunda bırakan bireyin doğal haklarına bir saldırıya eşdeğer”*²⁵⁸ olarak görülmüştür.

CHP, kongrede kabul edilen Milli Ant'ın memurları tehdit ettiğini, vatandaşları korku ve baskı altında tutmayı hedef edindiğini ve bu tutumun hukuk devleti anlayışına aykırı olduğunu ileri sürmüştür.²⁵⁹ Ayrıca halkın, seçimlere müdahale edildiğini düşündüğü herhangi bir anda hükümete karşı ayaklanabileceğini belirtmiştir.²⁶⁰

Bu olumsuz havaya rağmen CHP Seçim Kanunu Tasarısı'nı hazırlamıştır. Tasarı; dört Profesör, Yargıtay ve Danıştay'dan ikişer üye ve üç avukattan kurulu bir bilim heyetinin incelemesine sunulmuştur.²⁶¹ Heyet, Eylül ayında siyasal partilerin görüşlerini istemiştir. DP incelemelerde bulunarak tasarıyı yetersiz bulmuş ve 16 Ekim 1949'da yapılan ara seçimlere katılmama kararı almıştır.²⁶² CHP grubu da bu gelişme üzerine ülkeyi daha fazla kaosa sürüklememek maksadıyla seçimlerin yargı güvencesine bağlanmasını kabul etmiştir.²⁶³

Çok partili hayata geçildiğinden beri partiler arasındaki en büyük sorunlardan biri olan seçim sistemi konusunda iki parti uzlaşmaya vardıldıktan sonra bilim heyeti tarafından hazırlanan Seçim Kanunu Tasarısı TBMM'ne sunulmuş ve kanun tasarısı 7 Şubat 1950 tarihinde mecliste görüşülmeye başlanmıştır.²⁶⁴

Meclisteki görüşmeler sakin bir şekilde yürütülmüş, Demokratların bazı önerileri iktidar partisi üyelerince iyi karşılanıp kabul edilmiş ve kanun tasarısı 16 Şubat 1950'de yapılan son oylamada Demokratlardan da lehte oy alarak yasalaşmıştır.²⁶⁵ Millet Partisi (MP), yetersiz bulduğu bazı teknik konulara itirazla, oyunu tasarının aleyhinde kullanmıştır.²⁶⁶

---

²⁵⁸ Ahmad, **a.g.e.**, 53.

²⁵⁹ **Ulus**, 28 Haziran 1949.

²⁶⁰ **Ayın Tarihi**, Haziran 1949, s. 58.

²⁶¹ **Cumhuriyet**, 28 Haziran 1949.

²⁶² **Basın**, 17 Ekim 1949.

²⁶³ **Ulus**, 7 Aralık 1949.

²⁶⁴ **Cumhuriyet**, 8 Şubat 1950.

²⁶⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 5. Yasama Yılı, Cilt 24, s. 710. 16.2.1949.

²⁶⁶ **Karpat, a.g.e.**, s. 323.

Tasarıda gizli oy, açık tasnif ve yargı denetimi ilkeleri yer almakla birlikte seçim kurulları başkanlığına yargıçlar getirilmiş ve ayrıca Yargıtay ile Danıştay üyelerinden kurulu bir Yüksek Seçim Kurulu öngörülmüştür.²⁶⁷

Seçim Kanunu meselesinin halledilmesiyle birlikte özellikle DP açısından seçimler için bir engel kalmamış ve üç parti birbiri ardına seçim beyannamelerini ilan etmişlerdir.

CHP Beyannamesi'nde, devletçiliğin daha da sınırlanacağını, özel girişimin teşvik edileceğini, kredi kolaylıkları sağlanacağını, yabancı sermayeye uygun şartlar tanınacağını, vergi sisteminin ıslahını ve Türk parasının değerinin korunacağını vadetmiştir. Köylünün hayat şartlarını düzeltmek için toprak dağıtımı yapılacağı, okul yapımı, su, kredi ve tarım aletleri sağlanması gibi tedbirler alınacağını belirtmiştir.²⁶⁸

DP Beyannamesi'nde ise en büyük yer CHP'nin eleştirisine ayrılmış, üretimin arttırılması, vergilerin indirilmesi, devlet tekellerinin kaldırılması gibi konular beyannamenin önemli noktalarını oluşturmuştur.²⁶⁹ Demokratlara göre, memleketin ekonomik ve toplumsal eksikleri siyasi sistemin kusurlu olmasından kaynaklanıyordu, bunun için de demokrasi esasına göre rejimi yeniden düzenlenmek gerekmektedir. Dış politika konusunda ise CHP ile aynı fikirleri savunmuşlardır.²⁷⁰

Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Samet Ağaoğlu ve diğer DP önde gelenleri sadece "hürriyet" istediklerini, iktidara geldiklerinde demokrasiyi tüm kurallarıyla işleteceklerini ayrıca işçilere grev hakkı verileceğini de söylemişlerdir.²⁷¹ CHP ise özgürlüğün ve demokrasinin anarşi anlamına gelmediğini, düşün özgürlüğünün sınırlarını, sağda dinin siyasete karıştırılması, solda ise sosyalizm ve komünizm

---

²⁶⁷ Eroğul, **a.g.e.**, s. 81.

²⁶⁸ **Basın**, Mart-Nisan 1950,

²⁶⁹ Karpat, **a.g.e.**, 326.

²⁷⁰ **Vatan**, 9-10 Mayıs 1950.

²⁷¹ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi – 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s. 18. DP, hayat pahalılığı üzerinde fazlasıyla durmuş ve bunun nedenini de CHP'nin halkı düşünmeyen politikalarından kaynaklandığını savunmuştur. Bazı DP'liler Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı'na girmemesini bile eleştirmişlerdir. O günlerin favori kavram "demokrasi" söylemini ısrarla vurgulamışlardır. Halk, demokrasi ve demokrat sözcüklerinin gerçek anlamını özümseyemediği için "Demirkırat" şeklinde telaffuz etmiştir. Daha sonraları, DP'nin izleyicisi olduğunu ileri süren "Adalet Partisi" ve "Doğru Yol Partisi"nin amblemi ya da simgesi bunu için "Kırat" olarak saptanmıştır.(Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi – 1950'den Günümüze**, s.18-19)

olarak çizmiştir. CHP, DP'nin tersine işçiye grev hakkı verilmesine bütünüyle karşı çıkmış ve grevi çağdıışı saymıştır.²⁷² MP ise halk tarafından halkın yararına denetlenen bir idare kurmayı amaç edindiğini duyurmuştur.²⁷³

Seçimler 14 Mayıs 1950 günü büyük bir sükûnet ve ağırbaşlılık içinde serbest ve dürüst bir şekilde gerçekleştirilmiştir.²⁷⁴ Tefvik Çavdar'ın betimlemesiyle “*hastalar, hatta yatalak olanlar bile kucakta, sedyede oy vermeye gitmişlerdir.*” 9 milyon seçmenin 8 milyonu oy kullanmış ve seçime katılma oranı %90'a ulaşmıştır. DP, 4.2 milyon ile oyların %53.35'ini alarak 408, CHP ise 3.2. milyon ile oyların %39'unu alarak 69 milletvekili çıkarabilmiştir.²⁷⁵

DP oyların %53.3'üne karşılık sandalyelerin %83'ünü, buna karşılık CHP %39 oya karşılık sandalyelerin ancak %14'üne hak kazanabilmiştir. Bu farkın oluşmasının sebebi seçimde uygulanan çoğunluk sisteminden²⁷⁶ kaynaklanmıştır. Çoğunluk Sistemi yerine Nispi Seçim Sistemi²⁷⁷ uygulanmış olsaydı, CHP'nin milletvekili sayısı 190, DP'nin 250 civarında olacaktır.²⁷⁸

CHP ülkenin daha kalkınmış olan batı bölgesindeki tek bir vilayette dahi üstünlük sağlayamamıştır. Kazandığı bütün vilayetler Ankara'nın doğusundadır. Zürcher'e göre bu büyük ölçüde, az gelişmiş bölgelerde CHP'ye sadık olan eşraf, aşiret reisleri ve büyük toprak sahiplerinin kullanılan oyları denetlemiş olmalarından kaynaklanmıştır.²⁷⁹

Bernard Lewis'e göre CHP'nin seçim yenilgisi, Kemalist rejimin en büyük başarısıdır, Parti'nin bizzat kaynağı olan önceki devrimi bütünleyen ve tamamlayan

---

²⁷² Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi – 1950'den Günümüze**, s. 19.

²⁷³ **Ayın Tarihi**, Mayıs 1950, s. 61-68.

²⁷⁴ Eroğul, **a.g.e.**, 83.

²⁷⁵ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi – 1950'den Günümüze**, s. 20, Eroğul, **a.g.e.**, s. 83-84. MP 250 bin ile oyların %3.1'ini alarak 1, Bağımsızlar ise 380 bin ile oyların %4.8'ini alarak 9 milletvekili çıkarabilmiştir. (Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi – 1950'den Günümüze**, s. 20, Eroğul, **a.g.e.**, s. 83-84.)

²⁷⁶ Bir seçim bölgesinde oyların çoğunluğunu kazanan adaylar milletvekili seçilir. (Servet Armağan, **Türk Esas Teşkilât Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 122-135.)

²⁷⁷ Siyasal partilerin, seçimde aldıkları oy oranında temsil edildikleri seçim sistemidir. (Özer Gürbüz, “*Seçim Sistemleri ve Parti İçi Demokrasi*”, **Türk Parlâmenterler Birliği Konferansları Yayın No. 3**, Ankara 1998, s.10-14.)

²⁷⁸ Eroğul, **a.g.e.**, s. 83-84.

²⁷⁹ Zürcher, **a.g.e.**, 318.

ikinci bir devrimdir.²⁸⁰ Karpat'a göre ise sonuçlar CHP'ye karşı birikmiş hoşnutsuzluk sayesinde ortaya çıkmıştır.²⁸¹

Neden ne olursa olsun Mayıs 1950 seçimleri sonucunda CHP'nin 27 yıllık hükümlanlığı sona ermiş ve 1950 yılından 27 Mayıs 1960 tarihine kadar Türkiye'nin ekonomik ve siyasi kaderini Menderes'in Başbakanlığında DP belirlemiştir.

Hükümetin Demokratlara devrinden sonra yeni meclis tarafından 22 Mayıs 1950 günü Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁸² Bayar tarafından hükümeti kurma görevi halkın desteklediği Adnan Menderes'e verilmiş ve o da hükümeti büyük bir hızla kurmuştur.²⁸³ Menderes, hükümet programını 29 Mayıs 1950 tarihinde Meclise sunmuştur. Programın ilk kısmı CHP'nin icraatlarının eleştirisine ayrılmıştır. CHP'nin memleketi borçlanma yoluna soktuğu ve iş ve üretim hayatını kısıtlayacak ekonomik kaynakların gelişmesine engel olduğu belirtilmiştir.²⁸⁴

Menderes Hükümeti'nin hedefleri arasında; hayatın ucuzlatılması, üretim hacminin ve istihdamın artırılması, maliyetlerin düşürülmesi, vergi adaletinin sağlanması, gümrük tarifelerinin toptan gözden geçirilmesi, özel girişim alanının mümkün olduğu kadar genişletilerek devlet işletmelerinin özel girişime devredilmesi, yabancı sermayenin teşvik edilmesi, grev hakkının içtimai nizamı ve iktisadi ahengi bozmayacak surette kanunlaştırılması, antidemokratik kanun hükümlerinin kaldırılması ve aşırı solun ezilmesi bulunmaktadır. Menderes Hükümeti bu program ile 2 Haziran'da TBMM'den güvenoyu istemiş ve güvenoyu TBMM tarafından hükümete verilmiştir.²⁸⁵

2.2. Türkiye'nin Batı'ya Yaklaşması

2.2.1. Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü(NATO)'ne Üyeliğin Ekonomi-Politik Yönü

DP'nin ilk yıllarındaki faaliyetlerini geçmiş ile CHP icraatlarıyla savaşmak olarak özetleyebiliriz. Hükümet tarafından alınan tüm kararlar geçmişin izlerini

---

²⁸⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009, s. 406.

²⁸¹ Karpat, **a.g.e.**, s. 328.

²⁸² **Basın**, 23 Mayıs 1950.

²⁸³ Ali Fuad Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 69.

²⁸⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 1, 29.5.1950.

²⁸⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 1, 2.6.1950.

silmek için gerçekleştirilmiştir. Bu saldırının en önemlilerini 16 Haziran 1950 tarihinde “*Arapça Ezan Yasağı*”nın kaldırılması²⁸⁶ ve 14 Temmuz 1950’de kabul edilen Af Kanunu oluşturmuştur.²⁸⁷ Her iki karar ile CHP’ye bir göndermede bulunulmaya çalışılmıştır. Örneğin Af Kanunu ile CHP devrinde işlenmiş bütün suçlar affedilmiştir.

Demokratlar geçmişe yüklenirken, kendi rejimlerini kurmaya da ayrı bir özen göstermişlerdir. Menderes’in hükümet programında bahsettiği liberal ekonomik kararlar Temmuz başında ilk belirtisini göstermiştir. Alınan bir kararla beş altı kalem mal dışında dış ticaretteki tüm sınırlamalar kaldırılmıştır.²⁸⁸

Siyasi olarak Batı’ya yaklaşmanın ve onun bir parçası olmanın yolunun da NATO üyeliğinden geçtiği düşünülmüştür. Türk devlet adamları NATO’ya üye olmayı, cumhuriyetin ilanından beri izlenen Batı’ya dönük dış politikanın gereği olarak görmüşlerdir. Ayrıca, 1949’da Avrupa Konseyi’nin kurucu üyelerinden olan Türkiye, NATO üyeliğini kendisine verilmesi gereken bir hak olarak değerlendirmiş ve NATO’nun dışında kalındığında ABD’den gelecek ekonomik ve askeri yardımlardan endişe duymuştur.²⁸⁹ Bu sebeple DP hükümeti de bu süreci hızlandırmak istemiş ve beklediği fırsat 25 Haziran 1950’de Kuzey Kore ile Güney Kore arasında başlayan savaşa ABD’nin ilgi göstermesiyle karşısına çıkmıştır.²⁹⁰ Hükümet, 25 Temmuz 1950’de Türkiye’nin Kore’ye 4500 asker göndereceğini açıklamıştır.²⁹¹

CHP ise 26 Temmuzda alınan bu kararın, savaş veya barışa karar verme hakkını açık ve net bir şekilde Meclis’e veren Anayasa’nın 26. maddesine²⁹² tamamen ters düştüğünü ileri sürmüş ve Kore’ye bir birliğin gönderilmesinin, açık bir şekilde bir çatışmaya katılma anlamına gelmesinden hareketle karara biçimsel

---

²⁸⁶ **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1950.

²⁸⁷ **Basın**, 15 Temmuz 1950.

²⁸⁸ Eroğul, **a.g.e.**, s. 102.

²⁸⁹ Erhan, **a.g.e.**, s. 543. CHP iktidarının son günlerinde, NATO’ya üyelik başvurusunda bulunulmuş fakat başvuru sonuca bağlanamamıştır. (Erhan, **a.g.m.**, s. 543.)

²⁹⁰ Eroğul, **a.g.e.**, s. 102.

²⁹¹ **Basın**, 26-27 Temmuz 1950.

²⁹² 26. Madde: Büyük Millet Meclisi,...devletlere muahede vesulh akdi, harp ilanı... gibi ve zaifi bizzat kendi ifa eder. (<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>)

açından itiraz etmiştir.²⁹³ Hükümete göre ise anayasa savaş ilanı yetkisini TBMM'ye vermiş ama hangi usullerin savaş ilanı olduğunu saymadığını iddia ederek asker gönderme kararı almış ancak savaş ilanı etmemiştir. Bu sebeple Hükümet bir anayasa ihlalinin söz konusu olmadığını savunmuştur.²⁹⁴

CHP'nin tüm itirazlarına rağmen Hükümet bu durumu NATO üyeliği için kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak değerlendirmiş ve Kore'ye asker gönderilmesine karar vermiştir.²⁹⁵ Asker gönderme kararının alınmasından hemen sonra 1 Ağustos 1950'de NATO üyeliği için ikinci kez başvurulmuştur. Ancak, bu başvuru NATO Bakanlar Konseyi'nce reddedilmiş ve üyelik Kore'de gösterilecek performansa bırakılmıştır.

Türkiye'yi ilgilendirmeyen bir savaşa asker gönderilme planı, ABD lehine verilen bir karar olması sebebiyle birkaç solcu grubun muhalefeti dışında başka hiç bir muhalefet ile karşılaşmamıştır. 24 Ağustos'ta Menderes'in şu beyanati gayet açıktır. *"Kore'ye asker gönderilmesi aleyhinde yapılacak propaganda ve tahrikât hiçbir surette iyi niyete ham olunamaz. Bu gibi hareketler ceza kanunumuzla suç sayılmıştır ve ağır cezalarla karşılanmıştır"*²⁹⁶

Çağrı Erhan'a göre Kore'ye asker gönderme kararı, hükümetlerin önceleri sorgulanamaz nitelikte olan dış politika eylemlerinin TBMM'de tartışılması dönemini başlatmıştır.²⁹⁷ Cem Eroğul'a göre ise DP iktidarının on yılda işlediği en büyük suçlardan biri Kore Savaşı'na katılmaktır. DP, ABD'ye bağlı olan kendi çıkarlarını savunmak için, kendi vatandaşlarını Türkiye'nin çıkarına olmayan bir savaşa sokup kırdırmayı gönül rahatlığı ile göze almıştır.²⁹⁸

Kore Savaşı'na fiili katılım sonrası NATO üyeliğine olan itirazlar da bertaraf edilmiş ve Ottawa'da toplanan NATO Bakanlar Konseyi, 21 Eylül 1951 tarihinde yayınladığı bildiri ile Türkiye ve Yunanistan'ı NATO'ya katılmaya davet etmeye

---

²⁹³ Başgil, **a.g.e.**, s. 73.

²⁹⁴ Erhan, **a.g.e.**, s. 545.

²⁹⁵ 27 Temmuz 1953'teki ateşkese kadar Türk askerlerinin 721'i şehit olurken, 672'si yaralanmıştır. 1475 yaralı askere Kore'de tedavi edilmiştir. 234 asker esir düşerken, 175 asker ise kaybolmuştur. (Erhan, **a.g.e.**, s. 547.)

²⁹⁶ **Zafer**, 25 Ağustos 1950.

²⁹⁷ Erhan, **a.g.e.**, s. 547-548.

²⁹⁸ Eroğul, **a.g.e.**, s. 105.

karar verdiğini açıklamıştır.²⁹⁹ TBMM de 19 Şubat 1952’de Türkiye’nin NATO’ya katılmasına karar vermiş ve NATO Konseyi’nin 20-25 Şubat 1952’de yaptığı Lizbon toplantısına Türkiye tam üye niteliği ile katılmıştır.³⁰⁰

NATO’ya giriş, Türkiye’de hem Demokratlar hem muhalefet tarafından çok büyük bir başarı olarak nitelendirilmiştir. NATO, Sovyet tehdidine karşı bir güvence olarak görülmüş, Türkiye’nin ihtiyacı olan Batı yardımı ile borç para akışını garantilediği düşünülmüştür.³⁰¹

Adnan Menderes NATO’ya katılma münasebetiyle Mecliste yaptığı konuşmada, NATO üyeliğini tarihi bir gün olarak nitelendirmiş ve partiler arasındaki dayanışmanın hiçbir sebeple gölgelenmemesi gerektiğini söylemiştir. NATO üyeliğini, Türk milletinin ve onun iradesinin temsilcisi olan meclisin eseri olarak nitelemiş ve bu sebeple Hükümete teşekkür edilmesini gereksiz olarak değerlendirmiştir.³⁰²

Kore Savaşı sonrası NATO’ya üyeliğin dışında Türkiye’de komünist ideoloji ile mücadele hat safhaya çıkmıştır. 13 Ocak 1951’den başlayarak komünist diye damgalanan kişiler tutuklanmaya başlanmıştır. DP hükümeti de Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. maddelerini değiştirerek, Demokrasiyi Koruma Kanun Tasarısı’nı Adalet Komisyonu’na vermiştir. Tasarının konuşulması sırasında bazı milletvekilleri ölçüyü kaçırmışlar ve komünistler için ölüm cezası bile istemişlerdir.³⁰³

2.2.2. Dış Sermaye, Yabancı Sermayeyi Teşvik ve Petrol Kanunları

DP, Türkiye’yi Batı’nın güdümüne sokarken yabancı sermayeyi de ülkeye sokmak için harcadığı çabaları yoğunlaşmıştır. TBMM’de 30 Temmuz 1951’de görüşmelerine başlanan “*Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu*” 1 Ağustos 1951’de kabul edilmiştir.³⁰⁴ Aslında Türkiye’de Mart 1950’de yabancı sermayeyi

---

²⁹⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 520.

³⁰⁰ Gönlübol, **a.g.e.**, s. 235.

³⁰¹ Zürcher, **a.g.e.**, s. 342.

³⁰² Sedef Bulut, “*Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası.*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, c.11,S 41(Mayıs 2008), s.35-63.

³⁰³ **Basın**,17 Kasım 1950.

³⁰⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 9, 1.8.1951.

teşvik eden bir kanun CHP tarafından çıkarılmış³⁰⁵ ancak kanun DP tarafından yetersiz bulunmuş ve revize edilmiştir. Yeni çıkarılan kanun ile sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm alanlarında yabancı sermaye Türkiye'ye davet edilmiştir. Bu gelen sermaye her yıl, % 10 oranında kârını transfer edebilecek ve belli şartlara uymak kaydıyla anaparasını da dışarıya çıkarabilecektir.³⁰⁶

Yapılan bu değişikliklere rağmen, kanundaki bazı ufak tefek engellerin varlığını koruması sebebiyle yabancı özel sermaye, kanun metninin baştan sona elden geçirilip son kuşkların da bertaraf edildiği 1954 yılına kadar ülkeye girmekte başarılı olamamıştır. 1951, 1952 ve 1953 yıllarında, yani söz konusu kanunun yürürlükte olduğu dönem boyunca izin verilen yatırım miktarı 47.2 milyon TL iken, bunun fiilen gerçekleşen miktarı 26 milyon Türk Lirası'nı aşmamıştır.³⁰⁷

Tüm çabalara rağmen bu kanun ile DP istediği yabancı sermayeyi memleketeye çekememiştir. Cumhurbaşkanı Bayar, New York'taki Calvin Bullock Forumu'nda bankacılardan ve finans çevrelerinden oluşan dinleyicilere şunları söylemiştir.

*“Gösterdiğimiz çaba ne kadar büyük olursa olsun, mali ve teknik kaynaklarımızın zenginlik kaynaklarımızdan gerekli hızda yararlanmaya yeterli olmadığını görüyoruz... Kaynaklarımızın daha hızlı bir şekilde üretime açılması gerekir. Yabancı sermayeyle bu mümkün olacaktır.”*³⁰⁸

DP Hükümeti, yabancı sermaye lehinde yeni tedbirler getirmeyi gerekli görmüş ve bu kararın neticesi olarak 18 Ocak 1954'te, 1951 tarihli kanunu yürürlükten kaldırarak daha liberal hükümler getiren “*Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu*”nu TBMM tarafından kabul edilmiştir.³⁰⁹

---

³⁰⁵ Bulutoğlu, **a.g.e.**, s. 154.

³⁰⁶ Eroğul, **a.g.e.**, s. 108.

³⁰⁷ Stefanos Yerasimos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye – Dünya Savaşından 1971'e**, Belge Yayınları, İstanbul, 1992, s. 180.

³⁰⁸ Ahmad, **a.g.e.**, s.169.

³⁰⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem, 5. Yasama Yılı, Cilt 27, 18.1.1954.

Tasarının görüşülmesi sırasında Ekonomi ve Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş “Yabancı sermayenin memleketimize gelmesi ana davamız olduğu için sermayeye en geniş imkanlar bahşedilmiştir”³¹⁰ demiştir.

Kanunun kabulünden sonra Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı sermayedarlar, yerli teşebbüslere tanınan bütün hak, muafiyet ve kolaylıklardan eşit olarak yararlanmışlardır. Yabancı memleketlere kâr transferleri ile ilgili bütün sınırlamalar da kaldırılmıştır. Aynı şekilde, ana sermayenin transferi tamamen serbest bırakılmıştır. Yabancı sermayenin gerekli gördüğü yabancı teknik eleman ve kalifiye personele bazı gümrük muafiyetleri tanındığı gibi, bunlara ayrıca Türkiye’deki kazançlarını dışarıya taşıma hakkı da tanınmıştır.³¹¹ Kanunun getirdiği tek önemli kayıt yabancı yatırımları, Bakanlar Kurulu’nun onaylama koşuluna bağlanması olmuştur.³¹²

CHP’nin, DP’lilerin ülkeyi yabancılara sattığı ve kapitülasyonları geri getirdikleri yönündeki iddialara karşı Menderes şu demeci vermiştir. “Hiçbir milli ekonomi yabancı sermaye olmadan gelişmemiştir. Bu nedenle, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nu meclisten geçirmeyi vatanseverlik vazifemiz olarak görüyoruz.”³¹³

Bütün teşviklere ve ödünlere karşın, yabancı yatırım düş kırıklığı yaratacak derecede düşük ve Türkiye’nin kalkınması sorununa herhangi bir katkı sağlama konusunda yetersiz kalmıştır. Ne ülkenin kaynaklarını geliştirip işletmek için gerekli sermayeyi sağlamış, ne de artan işsizliği hafifletmek için istihdam yaratabilmiştir.³¹⁴

DP, Türkiye’nin petrol kaynaklarının işletilmesi amacıyla yabancı sermayeyi petrol alanına da çekmeyi hedeflemiş ve hükümetin sermaye ve tekniklerini Türkiye ile birleştirmeye istekli yabancı firmalarla anlaşmalar yapacağını ilan etmiştir. Bu önemli bir ödündür, çünkü hükümet petrol gibi yaşamsal kaynaklarını devlet tekeli olarak koruma ilkesinden ayrılmıştır.³¹⁵ Petrol Kanunu görüşmeleri Mart ayının

---

³¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 9. Dönem, 5. Yasama Yılı, Cilt 27, 18.1.1954.

³¹¹ Eroğul, a.g.e., s. 135.

³¹² Aynı yer.

³¹³ Cumhuriyet, 4 Ekim 1956.

³¹⁴ Ahmad, a.g.e., 172.

³¹⁵ Cumhuriyet, 1 Ağustos 1952

başlarında yapılmış ve Kanun 18 Mart 1954 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir.³¹⁶

2.3. Tarımsal Alanda Kalkınma ve Gelişmeler

DP halk kitleleriyle, aydınların coşkunu içinde iktidara gelmiş ve iktisadi ve siyasi alanda Amerikan isteklerini yerine getirmiştir. Bunun sonucunda da ABD'den ekonomik yardım taleplerinde bulunmuş ve iktidarın ilk dönemi itibarıyla karşılığın almayı başarmıştır. Türkiye'den beklenen, tarıma önem vermesi ve Avrupa'nın gıda ve hammadde deposu haline gelmesi konusu DP iktidarı tarafından bir görev olarak yerine getirilmiştir. Celal Bayar, 1950'de TBMM'nin açılış nutkunda önceliğin tarıma verileceğini şöyle vurgulamıştır. *“Elimizdeki kudret ve imkanları birinci derecede bütün şubeleriyle ziraate, ziraatin yardımcısı olan işlere ve zirai sanayiye inkişafına tahsis etmeliyiz.”*³¹⁷

Adnan Menderes ise eskiden beri tarımın, tarım dışı sektör tarafından sömürüldüğünü söylemekte ve tarıma öncelik tanınmasını istemektedir. Hükümet programında tarım alanına gösterecekleri ilgiyi şöyle vurgulamıştır.

*“Nüfusumuzun yüzde sekseni ziraatla meşgul bulunmakta, Türkiye'de ziraat milli ekonominin ticaretimizin ana kaynağını teşkil etmektedir. Bunun içindir ki milli gelirin artması ve her sahada kalkınmanın ana şartı bu temelin kuvvetlenmesi suretiyle mümkün olabilecektir... Ziraatın iktisâdi bünyemizin temelini teşkil ettiğini hiç bir zaman gözden uzak tutmayacağız.”*³¹⁸

Yapılacakları da hükümet programında şu sözlerle ile belirtmiştir.

“Ziraatı ön plana alan böyle bir görüşle hareket ederek zirai kredi davasını ziraat alet ve vasıtaları meselelerini hastalık ve haşerelerle mücadele, iyi tohum ve tohumlar; islah mevzularını ziraat tekniğini ilerletme çarelerini ehemmiyetle yeni baştan gözden geçireceğiz... Küçük ve büyük sulama işlerine hız vermenin, verimi süratle artıran ve yeni yeni teşebbüslere geçmek imkânını veren bir mevzu olduğuna

---

³¹⁶ Basın, 19 Mart 1954.

³¹⁷ Avcıoğlu, a.g.e., s. 284.

³¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 9. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 1, s. 24-32. Tarih: 29.5.1950.

kaniyiz. Topraklandırma işini daha emniyetli, pratik ve süratli usullere bağlamak niyetindeyiz.”³¹⁹

DP iktidarı tarımı ekonomik politikanın köşe taşı haline getirmiştir. Aslında nüfusunun % 80’i toprakta çalışan ve Gayri Safi Milli Hasıla(GSMH)’nın % 50-55’ini tarımdan sağlayan bir ülke için normaldir. Fakat DP’liler tarım sanayisi alanında altyapı yaratma doğrultusunda aynı özen gösterilmemiştir. Bu uzun erimli bir program gerektirdiğinden DP’liler ise hızlı üretim artışıyla ilgilenmişlerdir.³²⁰DP iktidarı söz verdiği gibi tarım alanında faaliyetlere hemen başlamıştır. İlk faaliyetler traktör sayısının arttırılması, Ziraat Bankası kredilerinin genişletilmesi ve ürün fiyatlarının yükseltilmesi alanlarında gerçekleştirilmiştir.³²¹

Tarımdaki değişimi, makineleşme, özellikle de traktör kullanımı sağlamıştır. Marshall Yardımı fonlarının kullanılması, 1948-1957 döneminde her yıl artmaya devam eden tarım makineleri ithalatını kolaylaştırmıştır.³²²1950-1953 döneminde, bu politikaların sonucu olarak, tarım ürünlerinde çok büyük bir artış görülmüştür. Artışı iyi hava şartları kadar, ekilen arazi alanının hızla genişlemesi başrol oynamış ama en önemli etken traktör sayısındaki artış ile traktörün kullanım alanına girmesi oluşturmuştur. 1950’de 14,5 milyon hektar olan ekili arazi alanı, 1954’te 19,6, 1956’da 22,4 ve 1960’ta 23,2 milyona ulaşmıştır. Traktör sayısındaki artış ekili alandaki bu genişlemenin sebebini teşkil etmiştir. Buna karşı meralar azalmış 1950’de 37,8 milyon olan mera alanı, hızla azalarak 1960’ta 28,6 milyon hektara düşmüştür.³²³

Tarım alanındaki bu gelişmeler 1950-1951 yılları arasında milli geliri % 15 oranında arttırmış ve bu artış 1954 yılına kadar milli gelirin % 38,9’a ulaşmasına neden olmuştur. Milli gelirin artışının sebepleri sadece traktörün ülkeyi girmesinden kaynaklanmamıştır. DP, işsiz olan nüfusu belirli bir oran içinde de olsa bu yeni

---

³¹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem,1. Yasama Yılı, Cilt 1, s. 24-32. Tarih: 29.5.1950.

³²⁰ Ahmad, **a.g.e.**, s. 173.

³²¹ Avcioğlu, **a.g.e.**, s. 284. 1936 yılında 961, 1948 yılında 1750 olan traktör sayısı, 1952 yılında 31.415’e yükselmiş ve 1955 yılında 40 bini aşmıştır. 1936’da 104, 1948’de 994 olan biçer-döğer sayısı, 1956 yılında bini geçmiştir. Ziraat Bankası kredilerinde ise, 1940’ta zirai kredi toplamı ancak 50 milyon, 1948’de 235 milyon iken, 1953’te 1 milyar 212 milyon liraya ulaşmış ve 1957’de 2 milyar lirayı aşmıştır. Ayrıca krediler ucuzlatılmıştır. (Avcioğlu, **a.g.e.**, s. 284.)

³²² Suat Aksoy, **100 Soruda Türkiye’de Toprak Meselesi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 71.

³²³ Avcioğlu, **a.g.e.**, s. 285.

çalışma alanlarında istihdam etmiş ve ürünlerin depolama alanlarında da atılımlar gerçekleştirmiştir. Ayrıca, yol ve köprü inşaatına da büyük önem verilmiş ve bu girişim sayesinde köyleri piyasa ekonomisine çok daha büyük ölçüde bağlanması başarılmıştır.³²⁴

Kanımızca bu ekonomik başarının sebebi iyi hava şartlarının yanı sıra Kore Savaşı'nın sürmesi, dünyadaki tahıl talebini arttırmış ve böylece, hem fiyatların yükselmesine, hem de Türkiye gibi ülkelerin buğday ihraç etmesine imkân vermiştir. Kore Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte ABD elindeki tahıl stokunu pazara sürmüş ve tahıl fiyatları hızla düşmüştür. Bu gelişmeden en çok tarım ülkesi olan Türkiye etkilenmiştir.

Hava şartlarının normale dönmesi ve ABD'nin tahıl stokunu pazara sokmasının yanı sıra Türkiye tarımındaki makineleşme, ithalatla beslendiğinden, ekonominin dışa bağılılığı da ekonomide ciddi sorunlara sebep olmuştur.³²⁵ Ekonomide bazı olumsuz durumlar olsa da 1954 seçimlerine kadar milli gelir göz önünde bulundurulursa Türkiye ekonomisinin 1950-1954 cari dönemi için başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

2.4. Kalkınma Dönemi: Kalkınma Projelerinin Dünya Bankası'nca Finansmanı

İlişkilerin başladığı 1947-1950 döneminde olduğu gibi 1950'den 1954 yılına kadarki süreçte de acilen kalkınmayı düşünen Türkiye bazı projelerin finansmanı için öncelikle Dünya Bankası ile ilişki kurmuştur. Seçim öncesi azalan ilişkiler, programı daha liberal olan DP seçimi kazanınca tekrar yoğunlaşmaya başlamış ve bu yönde DP Hükümetleri tarafından gerekli adımlar atılmıştır. Hatırlanacağı gibi CHP hükümeti ile yapılan görüşmelerde üç proje (Seyhan Barajı, Liman ve Silo İnşaları Projeleri) üzerinde durulmuştu. DP Hükümetleri de aynı yolu izleyerek bu üç projenin kalkınma için en öncelikli projeler olduğunu benimsemiştir.

Öncelikle finansmanı nispeten daha kolay olan liman ve silolar için alınacak kredi anlaşmalarına dair Dünya Bankası yetkilileriyle görüşmelerde bulunulmuştur.

---

³²⁴ Eroğul, **a.g.e.**, s. 141-142.

³²⁵ **a.g.e.**, s. 147.

Bu görüşmeleri yapmak üzere Türkiye'yi temsilen Washington Büyükelçisi Vekili Melih Esenbel görevlendirilmiştir.³²⁶Yapılan bu görüşmeler olumlu sonuç vererek Dünya Bankası ile 7 Temmuz 1950 tarihinde 16,4 milyon dolar kredi anlaşması imzalanmıştır.³²⁷

Kredinin 12,5 milyon doları % 4,25 faizle İstanbul ve Samsun'da yeni birer limanın inşası ile Haydarpaşa, İzmir ve İskenderun Limanlarındaki tesislerin geliştirilmesi için, geri kalan 3,9 milyon dolarlık kısım ise %3,8 faiz ile tarım silolarının inşası için verilmiştir.³²⁸

Banka ile anlaşmaya varıldığı hafta Türkiye anlaşmanın iyi niyet göstergesi olarak dış ticaret rejiminde bazı kararlar almıştır. Alınan kararlar kapsamında beş altı kalem mal dışında ihracat tamamen serbest bırakılmış ve hiçbir lisansa tabi tutulmayacağı kararlaştırılmıştır.³²⁹ Kararların Dünya Bankası ile imzalanan kredi anlaşması sonrası alınması kredi anlaşmalarında serbest ticaret konusunda hükümler olması ve Banka'nın bu konuda ısrarcı davranmasından kaynaklanmış olup, hem Dünya Bankası hem de IMF tarafından verilen tüm krediler sonrasında Türkiye benzer kararları almıştır.

Alınan kredi "*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası arasında 7 Temmuz 1950 tarihinde imzalanan Kredi Anlaşmaları Hakkında Kanun*" adı altında TBMM gündemine getirilmiştir.³³⁰ Kanun görüşmelerinde muhalif görüş bulunmamakla birlikte sadece bazı milletvekilleri söz konusu kredilerin sadece bazı bölgelere değil memleketin tamamına yarar sağlaması gerektiği konusunda itirazlarda bulunmuşlar, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü de bu konuda şu cevabı vermiştir.

"Anlaşma gereğince karşımızdaki taraf bize parayı verirken verdiği parayı en çabuk çıkarabilecek olan en kârlı ve rantabl olan cihete sarf etmeyi tabiatıyla esas koymuştur. Bu itibarla

---

³²⁶ **BCA**, Tarih: 22.6.1950, Fon Kodu: 030.18. Kutu No: 124. Dosya No: 79. Sıra No: 9.

³²⁷ **Cumhuriyet, Yeni İstanbul**, 8 Temmuz 1950.

³²⁸ Yerasimos, **Dünya Savaşından 1971'e**, s. 180.

³²⁹ **Basın**, 7-15 Temmuz 1950.

³³⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 1, s. 687. Tarih: 14.7.1950.

bu yardım, memleketin liman ve sair ihtiyaçların karşısında devede kulak bile değildir. Onun bu istikrazı yaparken memleketin umumi menfaati hesabına en çabuk bu masrafı çıkarabilecek ve bu suretle elde edilecek para ile memleketin diğer ihtiyaçlarını süratle temin edebilecek noktalara sarf etmek mecburiyetindeyiz.”³³¹

Bu açıklamadan sonra Kanun oylanmış ve 266 oy ile kabul edilmiştir.³³²

Silo ve liman inşası projeleri kredilerinin alınmasından sonra Türkiye ihtiyaçlarına istinaden yeni krediler alabilmek için girişimlerine hız vermiştir. Dünya Bankası'nın önerisiyle 15 Mayıs 1950'de Bakanlar Kurulu tarafından kurulmasına karar verilen Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 4 Ağustos 1950 tarihinde resmen faaliyete başlamıştır.³³³ Bankanın açılışı adına verilen resepsiyonda konuşan İş Bankası Genel Müdürü Mecid Duruiz, Dünya Bankası ve Türkiye Bankaları ile yapılan müzakereler sonucu Banka'nın kurulduğunu, bankanın sermayesinden ve Banka'nın Türk iştirakçilerinden bahsettikten sonra Şubat 1950'de 10 milyon dolar için başvuru kredi görüşmeleri sonucunda Dünya Bankası'ndan 9 milyon dolarlık bir kredi vaadi alındığını söylemiştir.³³⁴

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası hemen faaliyete geçmiş ve ilk iş olarak Dünya Bankası'nca vaat edilen kredi için girişimlere başlamıştır. Dünya Bankası da kredinin finansmanı konusunda incelemelerde bulunmak üzere bir heyetin Türkiye'ye geleceği duyurmuştur.³³⁵

---

³³¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 1, s. 687. Tarih: 14.7.1950.

³³² Aynı yer. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre Liman inşaatı için verilen kredi İstanbul, İzmir ve İskenderun Limanları için planlanmıştır. Silolar için verilen 3,9 milyon doların 2,3 milyon doları İstanbul, İzmir ve İskenderun limanlarında birer silo, 715 bin doları Kadınban, Sarayönü, Konya, Çumra, Höyük, Pakılı, Akçakale, Bismil ve Erzurum da iç merkez siloları, 550 bin doları Borazan, Sarıkamış, Hasankale, Kars, Ceylanpınar, Berbesiye, Urfa, Tekirdağ, Çorlu, Lüleburgaz, Babaeski, Cinanleyli, Emirdağ, Borgun, Boğazlıyan, Yozgat, Yerköy, Aksaray, Kırşehir, Develi'de birer çelik hangarı inşası, 360 bin dolarıyla ise 2000 adet çadır bezi alınması için planlanmıştır. (BCA, Tarih: 22.6.1950, Fon Kodu: 030.18. Kutu No: 124. Dosya No: 79. Sıra No: 9.)

³³³ **Basın**, 5 Ağustos 1950.

³³⁴ **Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1950.

³³⁵ **Akşam**, 5 Ağustos 1950.

Dünya Bankası heyetinin olumlu raporu ile Türkiye Hükümeti Dünya Bankası ile kredi anlaşmasını imzalamak üzere Washington Büyükelçisi'ni görevlendirmiş³³⁶ ve 19 Ekim 1950 tarihinde Dünya Bankası ile Türkiye arasında özel sermayenin kalkınması için ithalatı finanse etmek üzere %3,75 faiz ile 9 milyon dolarlık kredi anlaşması yapılmıştır.³³⁷

Kredinin anlaşmasından sonra Dünya Bankası, Sınai Kalkınma Bankası Genel Müdürlüğü'ne Norman Tucker'ı tayin etmiştir.³³⁸ Tucker'ın bir gazeteciye verdiği demeç son derece dikkat çekicidir. Beyanatta Dünya Bankası'nın Türkiye ile yakından ilgilenmesinin Türkiye'nin yabancı sermayeye gösterdiği kolaylıklardan ve garantilerden kaynaklandığını, hatta başka hiçbir ülkede '*bu tarz kolaylıklarla*' karşılaşılmadığını söylemiştir.³³⁹

Kanımızca, Tucker TBMM tarafından onaylanacak Garanti Anlaşmaları ile ilgili Kanundan bahsetmektedir. Bu kanun ile verilen kredinin Türk hükümeti tarafından garanti altına alınması söz konusudur. Kanun Tasarısı'nın TBMM'deki görüşmelerinde Niğde milletvekili Necip Bilge tasarıda anlaşılmayan hususlar ile birlikte anlaşmanın içerisinde memleketin hürriyetini tehdit eden hükümler olduğunu savunmuş ve bu konuda açıklama yapılması gerektiğini söylemiştir.³⁴⁰

Fuad Köprülü ise bu anlaşmaların tüm ülkeler için aynı metinler ve aynı konular kapsamında hazırlandığını söylemiştir. Seyhan Milletvekili Cezmi Türk ise Köprülü'nün açıklamasına rağmen sözleşmelerin parti programına ve milli iktisada uymadığı gerekçesiyle Kanun taslağına karşı olduğunu söylemiştir.

“Arkadaşlar; ivedilikle görüşülmesi istenen kanun tasarısına muarızım. Hem de eşkâline değil esasına muarızım. Bu, bizim parti prensiplerimize uymadığı için muarızım. Programımıza aykırı olduğu için muarızım. Millî iktisadımıza aykırı gördüğüm için

---

³³⁶ **BCA**, Tarih: 22.6.1950, Fon Kodu: 030.10. Kutu No: 76. Dosya No: 479. Sıra No: 17.

³³⁷ **Akşam**, 20 Ekim 1950. Söz konusu kredi 15 yıl geri ödemeli ve 1957 senesinde ödemeye başlayacağını kabul etmiştir. Ancak, söz konusu kredi yeterli olmayacak ve 10 Eylül 1953 tarihinde ek 9 milyon dolarlık bir kredi daha verilecek ama bu kez faiz %4,8 olacaktır. (Yerasimos, **Dünya Savaşından 1971'e**, s. 181.)

³³⁸ **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1950.

³³⁹ **Basın**, 30 Kasım 1950.

³⁴⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, 12.1.1951.

muarızım... Bizim anladığımız manada, mazur görün, Gökaltçı ve Atatürkçü bir milliyetçilik prensibine ve bu manada millî iktisada inanmış bir insan olarak arz ediyorum, benim düşünceme aykırıdır.”³⁴¹

Türk, DP'nin ekonomik faaliyetlerini, parti ve hükümet programlarında verilen sözlerin yerine getirilmediğini itiraf edermişçesine önemli noktalara değinmiş ve sözleşmedeki faizin oldukça fazla olduğunu belirttikten sonra bu yatırımın kısa zamanda kar elde edebileceğine inanmadığını söylemiştir.³⁴²

Maliye Bakanı Hasan Polatkan ise tüm bu görüşlere istinaden bazı teknik veriler verdikten sonra Cezmi Türk'ün konuşmasının yabancı sermayenin ülkeye girmesini istemediği şeklinde algılandığını ancak Hükümet'in yabancı sermayeyi ülkeye '*mümkün olduğu kadar bol getirilmesine ve bol girmesine*' sokmak için elinden geleni yapacağını söylemiştir. Ayrıca, Hükümetin programında özel sermayeye gerekli özeninin gösterileceği konusunda hükümler olduğunu da belirtmiştir.³⁴³

Polatkan, sözlerine garantinin kime verileceği konusunda tereddütler olduğundan bahsederek devam etmiş ve bu konuda açıklamalarda bulunmuştur.

“Yanlış anlaşılmalı olacak Hükümet Sanayi Kalkınma Bankası'nın her hangi bir müesseseye veya şahsa açacağı krediyi garanti etmemektedir. Bununla bir alâkası yoktur. Hazine sadece alâkası yoktur. Hazine sadece bu işin dış garantisini bu kanunla temin etmekte. Sanayi kalkınma Bankası anonim şirket halinde kurulmuş bir bankadır. Kendi statüsü dâhilinde faaliyette bulunacaktır. Sanayi Kalkınma Bankası bir şahsa veya müesseseye sınıı kredi açacağı zaman, muhterem arkadaşımız; kendileri işin yabancıları olmadığı için bu mevzuu iyi bilirler, herhangi bir banka bir müesseseye veya şahsa kredi açacağı zaman nelere dikkat ve itina ederse Sanayi

---

³⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 9. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, s. 167-168. 12.1.1951.

³⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, 9. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, s. 170. 12.1.1951.

³⁴³ Aynı yer.

Kalkınma Bankası da aynı hususlara dikkat ve itina gösterecektir. Hükümet şahıslara veya şirketlere açılan bu kredileri garanti edecek değildir.”³⁴⁴

Bu tartışma ve çekincelerden sonra tasarı oylanarak bir ret oyuna karşılık 252 oy ile kabul edilmiştir.³⁴⁵

2.4.1. Dünya Bankası'nın Türkiye Ekonomisi İncelemeleri: BARKER (Misyonu) Raporu

Türkiye'nin mali ve iktisadi kalkınmasına yönelik heyet ziyaretleri kapsamında Dünya Bankası tarafından 1949 yılında Türkiye'ye gönderilen heyetlerin en önemlisi James Barker başkanlığındaki heyet olmuştur. James Barker 1950 yılının Haziran ayında Dünya Bankası tarafından Türkiye'de tetkikler yapmak üzere görevlendirilmiştir. Barker Misyonu adını alacak olan heyetin hazırladığı rapor Türkiye'nin batıya eklememesi ve Dünya Bankası'nın kredi vermeden önce Türkiye'de kurulmasını istediği mali, ekonomik ve siyasi alt yapının oluşturulması açısından son derece önemlidir.

Banka, heyetin ziyaret amacını, *“Türkiye'nin hali hazır ekonomik durumunun kıymetlendirilmesi, iç ve dış üretimin arttırılması için projelerin önceliklendirilmesi, mali ve iktisadi teşkilatın ıslahı ve ayrıca zirai ve sınai üretim seviyesinin yükseltilmesi için alınacak tedbirlerin belirlenmesi”* şeklinde açıklamıştır.³⁴⁶

On dört kişiden oluşan Barker Misyonu Heyeti 19 Haziran 1950 günü Türkiye'ye gelmiştir. Barker, Başbakanlık Milletlerarası İktisadi İşbirliği Genel Sekreterliği hususi kalem müdürü Hayrettin Ozansoy tarafından karşılanmıştır.³⁴⁷ Barker, basın mensuplarına verdiği demeçte, Bankanın esas faaliyetlerinden bir tanesi olan kredi vermenin yanında Banka üyelerinin bir arada toplanıp birbirlerine yardım etmek, yol göstermek, fikir vermek, işlerini planlamak

---

³⁴⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem, 2. Yasama Yılı, Cilt 4, s. 170. 12.1.1951.

³⁴⁵ Aynı yer.

³⁴⁶ **BCA**, Tarih: 9.6.1950, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 68. Dosya No: 413. Sıra No: 8. Banka, Washington Büyükelçiliğine heyetin geliş amacını ve gerçekleştireceği faaliyetleri söz konusu yazı ile göndermiştir. (**BCA**, Tarih: 9.6.1950, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 68. Dosya No: 413. Sıra No: 8.)

³⁴⁷ **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1950.

ve aynı zamanda ekonomik kalkınmalarını temin etmekten sorumlu olduğunu söylemiş ve heyetin bu sebeple Türkiye ziyaretini gerçekleştirdiklerini belirtmiştir.³⁴⁸ Ayrıca, heyet üyelerinin gelişi güzel değil titiz bir çalışma sonucu seçildiğini kaydetmiştir.³⁴⁹

Ziyaretin amacını da yerli ve yabancı sermayenin en iyi ne şekilde kullanılabilceği hakkında tavsiyelerde bulunmak, tarım ve endüstri üretimini arttırmak için takip edilecek metotlar hakkında tekliflerde bulunmak olduğunu söylemiştir. Ayrıca ekonomik gelişmeyi teşvik maksadıyla ekonomik ve mali teşkilatı ıslah etmek için raporların hazırlanacağını ve asıl görevlerinin ise şöyle olduğunu belirtmiştir.

“Misyonumuz mevcudiyeti hususi veya şahsi herhangi bir proje yahut derhal bir sermaye teklifi mahiyetinde olmayıp alakası doğrudan doğruya uzun vade ile memleketin ekonomik kalkınmasını sağlamaktır. Misyonun gayesi hiçbir zaman beynelmilel banka namına taahhüde girmek değildir.”³⁵⁰

Barker, yapacakları tetkikler tavsiyeler ve belki de yapısal değişiklik önerilerinin sonucunda somut adımlar atılmasını beklemiş ancak ne yapılsa yapılsın bu faaliyetlerin kredi garantisi olmadığını belirtmiştir.

Heyetin yapacağı tetkiklerin mahiyeti hakkında bilgi vermek maksadıyla Barker, Ratcford, Steward ve Mason’dan oluşan bir grup 20 Haziran akşamı Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ı ziyaret etmiştir. Barker, çalışmaların üç aşamada ele alınacağını belirterek ilkinin daha önce Türkiye’ye incelemelere gelmiş heyet raporlarının inceleneceğini, ikincisi devlet teşkilatı ile temas kurularak bilgi

---

³⁴⁸ **Yeni İstanbul**, 19 Haziran 1950.

³⁴⁹ Heyet 14 üyeden oluşmuştur. Heyet Başkanı James M. Barker, ikinci başkan iktisat profesörü B.U. Ratchford, endüstri ve elektrik enerjisi uzmanı Theodore Js. Rauffelb, ulaştırma uzmanı C.R. Hondelick, tarım uzmanı Lawrance C. Kirk, amme hizmetleri uzmanı MeryOlson, sağlık uzmanı William Lightbody, tarım ekonomisi uzmanı Nicholls, ekonomi uzmanı MurayRoss, banka ve kambiyo uzmanı Robert Ramio, kredi meseleleri uzmanı Steward Mason, yardımcı üyeler Robinson, Robert W. Rewin, EugeneTroy ve Rosalind Williams. (**Cumhuriyet**, 19 Haziran 1950)

³⁵⁰ **Yeni İstanbul**, 19 Haziran 1950.

edineceklerini ve son olarak da Türkiye içinde incelemeler yapacaklarını belirtmiştir.³⁵¹

Basın toplantısında projeler ile ilgilenilmeyeceği bildirmesine rağmen Bayar, Seyhan Barajı, limanlar ve Sanayi Kredi Bankası projeleri ile ilgili Banka'dan kredi açılıp açılmayacağını sormuş ve Mason projelerin finansmanı ile ilgili bazı bilgiler vermiştir. Görüşmedeki asıl dikkat çekici nokta Bayar'ın yabancı sermayenin Türkiye'ye nasıl gireceği konusunda telkin verilmesini istemesi olmuştur. Barker da Bayar'ı kırmayarak tetkikler sırasında bu konun da göz önünde bulundurulacağını söylemiştir. Mason ise Sanayi Kredi Bankası'nın yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekme konusunda önemli bir rol üstleneceğini belirtmiştir.³⁵²

Barker başkanlığındaki heyet bir dizi incelemelerde bulunmuş ve incelemeler sonucunda hazırladığı raporu Dünya Bankası'na göndermiş, Dünya Bankası da Barker Raporu'nu 2 Haziran 1951 tarihinde açıklamıştır.³⁵³

Banka İkinci Başkanı Garner, Barker Raporu ile Dünya Bankası Başkanı Eugene Black'in Cumhurbaşkanı'na hitaben yazdığı mektubu Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a göndermiştir. Söz konusu mektupta Black, Türkiye'nin başlıca ekonomik kalkınması için sağlam bir program hazırlandığını belirtmiş ve raporun tarafsız ve politik olmayan bir gözle izlenmesi gerektiğini söylemiştir.³⁵⁴

Mektupta, Türkiye'nin rapora istinaden hazırlayacağı '*program*' kapsamında Banka tarafından '*maddi*' ve manevi desteğin sağlanacağını belirtilmesi, mektubun çevirisini ve analizini yapan Cumhurbaşkanlığı genel katibi tarafından Başbakanlığa gönderdiği bilgilendirme notunda özellikle dikkat edilmesi gereken ifade olduğu notunu düşürtecektir.³⁵⁵

Barker Raporu incelendiğinde raporun amacı, Türk ekonomisi üzerinde geniş bir inceleme yapmak ve Banka'nın Türk hükümetine uzun vadeli politikalar konusunda önerilerde bulunmak olarak ifade edilmiştir. Raporun sunuş bölümünde

---

³⁵¹ **BCA**, Tarih: 21.6.1950, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 41. Dosya No: 242. Sıra No: 1.

³⁵² Aynı yer.

³⁵³ **Akşam**, 2 Haziran 1951.

³⁵⁴ **BCA**, Tarih: 2.6.1951, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 41. Dosya No: 243. Sıra No: 12.

³⁵⁵ Aynı yer.

Türkiye için daha önce hazırlanan raporlar eleştirilmiş ve Barker Raporu'nun üstün olan tarafları şöyle açıklanmıştır.

“Bu raporda eyleme dönük koordine edilmiş, ses getirecek bir çerçeve oluşturmaya büyük çaba gösterdik. Umarız ki, hükümet bu raporu uygulamada sorumluluk üstlenecek ehliyeti ve uzman bir kuruluşu görevlendirir. Eğer bu yapılmazsa, bizim raporumuz da başarısız olacaktır.”³⁵⁶

Barker Raporu'nda da Thornburg Raporu'nda olduğu gibi, Türkiye'nin bir tarım memleketi olduğu ve kalkınmasındaki önceliği tarıma vermesi gerektiği ayrıca Türkiye'nin ağır sanayiye ihtiyacı olmadığı bunun yerine mesainin hafif makine ve alet yapımına ayrılması gerektiği vurgulanmıştır.

“Raporun pek çok yerinde de yansıttığımız gibi, bizim inancımız Türkiye için dengeli bir iktisadi kalkınma programının başarısı için, tarımsal kalkınmaya verilecek ağırlığın bir alternatif şeklinde değil, fakat daha çok endüstrileşme için zorunlu bir temel olduğunun vurgulanmasıdır... Endüstriyel gelişmede, en zengin olanlar, gıda işleme, hafif metal işleri hafif makine ve alet üretimi, inşaat malzemeleri ve deri işleridir... Biz Türkiye'nin endüstrileşme hedefini terk etmesini önermiyoruz. Bizim önerimiz, bu hedefe gidilecek en hızlı yolun tarımsal kalkınmaya daha fazla ağırlık verilmesi olduğudur.”³⁵⁷

Türkiye'nin her çeşit lüks mallar, ağır makine ve metal işleri endüstrisi, ağır kimya endüstrisi ve selüloz ve kağıt sanayisinde gelişmesine raporun sunulduğu yıl itibariyle ihtiyacı olmadığı ifade edilmiştir.

“Bu endüstrilerin her birisi; ya yerli hammadde ya da gerekli teknik bilgi yokluğu, sermaye ihtiyacının yüksekliliği, ürünlerine

---

³⁵⁶ Güven, a.g.e., s. 109.

³⁵⁷ a.g.e., s. 110.

büyük bir talebin olmaması, ya da bunların her birinin kombinasyonu nedeniyle geliştirilmemesi gerekmektedir.”³⁵⁸

Rapordaki bu öneriler ile Türkiye'nin sanayileşmesine karşı çıkılmış ve Türkiye hammadde üreten yoksul bir ziraat memleketi olmaya mahkûm edilmiştir. Türkiye'nin madencilik politikasını değiştirmesi de Thornburg Raporu'nda olduğu gibi istenmiş ve devletin özel sektörü madencilik alanına çekerek yardım yapması ve özellikle de petrol alanında özel sektöre geniş yer vermesi gerektiği vurgulanmıştır.

Raporda yine Thornburg raporunda olduğu gibi Türkiye'nin demiryolları ağını daha fazla geliştirmemesi, bunun yerine karayolları yapımına öncelik vermesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'nin, Amerika'dan karayolu taşıma aracı ithal etmesi için yabancı kaynak kullanımının doğru olacağı vurgulanmıştır.

“Karayolu sistemi geliştikçe, özel kamyonculuk da gelişecektir. Bu, karayollarının etkin kullanımı için hem gerekli, hem de istenilen bir şeydir. Bundan dolayı biz, hükümetin uygun tip ve ağırlıktaki ticari araçları ithal etmesi için gerekli yabancı kaynakları sağlamasını öneriyoruz.”³⁵⁹

Bu çalışmanın giriş bölümünde belirtildiği gibi Dünya Bankası ve IMF, ABD güdümünde kurulan ve ABD öncülüğünde Batının çıkarları doğrultusunda kararlar alan örgütlerdir. Türkiye'yi tetkik için gelen bir Dünya Bankası temsilcisi Türkiye'ye ABD'den kara taşıtları almasını önermektedir. Kanımızca bu durum savımızın doğruluğu doğrultusunda iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Raporun son bölümü '*Ekonomik Bir Kalkınma Programı ve Finansmanı*' başlığını taşımaktadır. Raporun sonucunda özel yatırımların çoğunluğunu aldığı bir yatırım programı önerilmiştir.

“Ekonomik kalkınma ve yatırım tahsislerinde, bizim genel tavsiyelerimiz abide projelere gidilmemesidir. Bunlar bizim mantığımıza göre yanlıştır. Bizim programımızda böyle projelerin

---

³⁵⁸ Dünya Bankası, Barker Raporu, “*Türkiye'nin Ekonomisi-Bir Kalkınma Programı İçin Analiz ve Öneriler*”, 1951.

³⁵⁹ Aynı yer.

olmayışı, heyetimizin dikkate aldığı değerlendirmeye göre, Türkiye'nin şimdiki kalkınma aşamasında ve eldeki sınırlı kaynakları ile ekonomik kalkınmanın en iyi şekilde ülkeye yayılacak olan ve nispeten kısa sürede geniş toplum kesimlerinin yaşama düzeylerini yükseltmek için düzenlenmiş çeşitli küçük projelerle hızlandırılabilir... Türkiye'nin geçmişteki büyük projelere dayanması, raporumuzda da vurguladığımız gibi, nüfusunun sınırlı bir oranına yarar sağlamış, dengesiz bir ekonomi, yerel ve sporadic (düzensiz) kalkınmaya neden olmuştur. Bizim görüşümüze göre, halka bir bütün olarak doğrudan ve hemen etkisi olacak daha yaygın çabalar, hızlı ekonomik kalkınma için daha kalıcı temel oluşturacaktır.”³⁶⁰

Barker'ın Türkiye'ye sunduğu kalkınma reçetesi şu şekilde özetlenebilir. Türkiye kapsamlı bir planlamaya gitmemeli, kalkınmada önceliği ve ağırlığı tarıma ve hammadde üretimine vermelidir. Özel girişime her olanağı sağlamalı, yabancı sermaye girişimini engelleyen mevzuatı değiştirerek, yabancı sermaye getirmenin yollarını aramalıdır. Ayrıca, kalkınma hızını yüksek tutmamalıdır.³⁶¹

Barker Raporu'nda iki temel özellik sürekli dile getirmiştir. İlki, yardım zorunluluğu, ikincisi ise Türkiye'nin kalkınmasına ilişkin “sağlam bir program” hazırlandığıdır. Başbakan Menderes Barker Raporu ile Türkiye'nin tarım ülkesi yapılmak istendiği tespitinde bulunmuş ancak raporun uygulanması için gerekli adımların atılmasına izin vermiştir.³⁶²

Raporda büyük projelere yer verilmemesinin önerilmesi Menderes ve Hükümeti tarafından endişeyle karşılanmış ve bu sebeple Menderes Ağustos ayında Banka ikinci başkanı Garner'a bir mektup yazarak Barker Misyonu Raporu'nu incelemek üzere Hükümet tarafından bir heyetin oluşturulduğunu söylemiş ve bu heyetin gerçekleştireceği faaliyetleri anlatmıştır.³⁶³

---

³⁶⁰ Güven, **a.g.e.**, s. 120.

³⁶¹ Ekzen, **Türkiye Kısa İktisat Tarihi**, s. 30.

³⁶² Doğan, **a.g.e.**, s. 71.

³⁶³ **BCA**, Tarih: 8.1951, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 88. Dosya No: 551. Sıra No: 1.

Menderes, DP'nin muhalefet olarak mücadelesinde mühim rol oynamış iktisadi görüş ve ana fikirlerin Barker Raporu'nda mevcut olduğunu, Raporun DP'nin mali ve iktisadi görüşlerinin “ne kadar sağlam” planlandığını da bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır. Hatta, inceleme heyetinin sonucunu almadan Rapordaki tavsiyelerin ivedilikle tatbikine başlandığını, buna örnek olarak ise Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun TBMM'de kabul edildiğini söylemiştir.³⁶⁴

Menderes her ne kadar rapordan bahseder gibi olsa da iktidarının garantörü olarak gördüğü büyük projelerin finansmanı için çabalamış ve mektubunun asıl konusunu da Seyhan Projesi'nin finansmanı olarak belirlemiştir. Seyhan Barajı projesinin dış yardım alınmadan karşılanamayacağını bu sebeple Banka tarafından kredi sağlanması konusunun özellikle ele alınmasını Garner'dan rica etmiştir.

“Sanayi tesislerin geliştirilmesi için küçük sulama ve enerji projeleriyle birlikte Seyhan gibi hususi ehemmiyeti haiz çok maksatlı birkaç büyük projelerinde en kısa zamanda kuvveden fiile çıkarılması gerektiği kanaatindeyiz. Hükümetimizin küçük sulama ve enerji projeleri için hazırlamış bulunduğu program tatbik edilmektedir. Ancak, bu programın yalnız başına memleketimizi Barker Heyetinin raporunda çizilen hedeflere ulaştıramayacağı aşıkardır.”³⁶⁵

Menderes'in mektubuna cevap niteliğindeki Dünya Bankası görüşü Banka'nın direktörlerinden Cabir Selek tarafından Cumhurbaşkanı Bayar'a iletilmiştir. Söz konusu cevap çok dikkat çekici niteliktedir. Selek, hazırlanacak yeni bir kalkınma programı yapılması durumunda Seyhan Projesi'nin müzakere edilmesi düşünülürken Menderes'in mektubundaki Raporun inceleneceğini iletmesinden sonra Banka'nın tutumunun değiştiğini ve incelemenin iyi karşılanmadığını söylemiştir. Ancak, Garner ile yapmış olduğu görüşmelerde olumlu bir havanın daha ağır bastığını gördüğünü ve Seyhan Projesi için Banka tarafından bir heyetin Türkiye'ye

---

³⁶⁴ BCA, Tarih: 8. 1951, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 88. Dosya No: 551. Sıra No: 1.

³⁶⁵ Aynı yer.

gelmesinden önce gerekli çalışmaların tamamlanabilmesi durumunda kredinin alınabileceğini umduğunu iletmiştir.³⁶⁶

Menderes'in mektubunda bahsettiği inceleme heyeti raporu incelemek ve Bakanlıkların değerlendirmelerini belirlemek amacıyla Hükümet tarafından görevlendirilmiştir. İnceleme heyeti iki aylık bir çalışmadan sonra incelemelerini tamamlamış ve sonuçlarını 21 Ağustos 1951 tarihinde Başbakanlığa sunmuştur.³⁶⁷

İnceleme heyeti, Raporda Türkiye'deki teşkilatta birçok ıslahat yapılması yönündeki önerilere katıldığını belirtmiş ve önerilen ekonomik ıslahatların kredinin karşılanmasına bakılmaksızın yapılmasını ve hatta Misyonun ıslahat tekliflerinin ülkedeki idareciler tarafından da tespit edildiğini belirtmiştir. Raporun dış kredi alınması konusundaki tavsiyeleri konusunda inceleme heyeti de kendini ödeyen büyük projeler için hiç tereddüt edilmeden dış kredi sağlanmasını ancak bazı iktisadi teşebbüslerin ise tasarruf ve vergilerle finanse edilebileceğini vurgulamıştır. Bu sebeple de inceleme heyeti, Dünya Bankası'na küçük projeler yerine büyük finansman gerektiren ve tetkiki zaman alan projeler için başvurulmasını önermiştir.³⁶⁸

Misyonun iktisadi koordinasyon ve genel yatırım işlerinin Başbakanlıkta toplanması önerisini inceleme heyeti tüm otoritenin Başbakanlıkta toplanması bakımından çok faydalı olacağını savunmuştur. İnceleme heyeti, incelemesinin sonucunda önerilen ıslahatın yapılabilmesi için Misyonda hâkim olan ruh ve görüş çerçevesinde kararlar alınması gerektiğini savunmuştur.³⁶⁹

DP Hükümetleri Barker Raporu'ndaki önerileri iktidarları boyunca yerine getirmek konusunda çok hassas davranmışlar ve bu yönde Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Petrol Kanunu gibi somut adımları da hızla atmışlardır. Tarıma öncelik verilmiş ve bu yönde gerekli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Başta Seyhan Barajı Projesi olmak üzere birçok kalkınma planının finansmanı için krediler alınmış

---

³⁶⁶ **BCA**, Tarih: 17.10.1951, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 41. Dosya No: 243. Sıra No: 18.

³⁶⁷ **Akşam**, 18 Temmuz 1951. İnceleme Heyeti Üyeleri: Nizamettin Ali Sav, Bekir H. Onaran ve Şefik Bilkur. (**Akşam**, 18 Temmuz 1951.)

³⁶⁸ **BCA**, Tarih:21.8.1951, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 134. Dosya No: 873. Sıra No: 8.

³⁶⁹ Aynı yer.

ve projeler tamamlanmıştır. Ancak bu konuda atılan adımlar Türkiye’deki hayat pahalılığı ve ekonomik sorunların çözümüne tam olarak katkı sağlayamamıştır.

Barker Raporu büyük projelerinin finansmanı konusunda tereddütler doğursa da Hükümet için olmaz ise olmaz nitelikteki Seyhan Barajı projesi için girişimler 1952 yılı başında başlamıştır. Seyhan Barajı’nın finansmanı için Dünya Bankası ile yapılacak görüşmelere Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin, Büyükelçilik Müsteşarı Melih Esenbel, Maliye Bakanlığı’ndan Mehmet İzmen, Hazine Genel Müdür Muavini Münir Mostar ve Bayındırlık Bakanlığı’ndan Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Direktör Vekili Yüksek Mühendis Emin Yümer’den oluşan kalabalık bir ekip Hükümet tarafından görevlendirilmiştir.³⁷⁰

Görüşmeler Mart ayı boyunca devam etmiş ve Banka söz konusu projenin olabildiğince hızlı bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini söylemiş ve bazı incelemeler gerçekleştirmiştir.³⁷¹ İnceleme sonuçları ve Türk Heyetiyle yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlanması üzerine Türk Hükümeti kredi anlaşmasını imzalamak üzere Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin’i görevlendirmiştir.³⁷² Seyhan Barajı Projesi’nin inşası için Dünya Bankası ile %4,75 faizli 25 milyon dolarlık bir kredi anlaşması 18 Haziran 1952 tarihinde imzalanmıştır.³⁷³ Barajın bitişi dört yıl olarak planlanmış ve bu dört yılın sonundan başlamak üzere kredinin 25 yılda tamamlanması planlanmıştır.³⁷⁴

Kredi anlaşmasına dair kanun tasarısı “*Seyhan Barajı’nın finansmanı için Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ile akdedilen 18 Haziran 1952 tarihli Anlaşma ve Eklerinin Onanması Hakkında Kanun Tasarısı*” adı altında 20 Haziran 1952 tarihinde TBMM’de tartışılmış ve kanun hakkında aleyhte ne bir oy ne de bir konuşma olmaksızın 260 oy ile kabul edilmiştir.³⁷⁵

Türkiye’de tam anlamıyla bir kalkınma seferberliği ilan edildiği için Seyhan Barajı kredisi alındıktan sonra da Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın ihtiyacı olan

---

³⁷⁰ BCA, Tarih: 7.3.1952, Fon Kodu: 030.18.1.2 Kutu No: 128. Dosya No: 18. Sıra No: 10.

³⁷¹ BCA, Tarih: 22.3.1952, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 74. Dosya No: 469. Sıra No: 4.

³⁷² BCA, Tarih: 22.3.1952, Fon Kodu: 030.18.1.2 Kutu No: 129. Dosya No: 45. Sıra No: 18.

³⁷³ Yerasimos, *Dünya Savaşından 1971’e*, s. 181.

³⁷⁴ BCA, Tarih: 22.3.1952, Fon Kodu: 030.1 Kutu No: 74. Dosya No: 469. Sıra No: 4.

³⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 9. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt 16, s. 373-376. 20.6.1952

kredi finansmanı için de girişimlere başlamıştır. Dünya Bankası'nın bir numarası Başkan Eugene Black de Türkiye'de kurulması düşünülen kalkınma projelerinden finansmanının görüşülmesi maksadıyla Türkiye'ye gelmiştir.³⁷⁶

Black, kendisiyle yapılan bir röportajda Türkiye'ye devlet adamlarıyla tanışmak ve mali imkânlar hakkında bilgi almak maksadıyla geldiğini ve Türkiye'nin imar faaliyetleri, kalkınma imkanları ve finanse edilen projelerin durumunun inceleneceğini söylemiştir.³⁷⁷

Black'in hazır bulunduğu Bayındırlık Bakanlığı'nda gerçekleştirilen bir toplantıda Türkiye'nin imar faaliyetleri ve memleket kalkınmasının kısa bir sürede yapılabilmesi imkânları tartışılmış ve kalkınma kredileri için Dünya Bankası tarafından verilecek paranın değeri tespit edilmeye çalışılmıştır.³⁷⁸

Black'in ziyaretini takip eden Mayıs ayında Maliye Bakanlığı temsilcileri yapılan müzakerelerin olumlu sonuçlarının bir göstergesi olarak kredi müzakerelerinde bulunmak üzere ABD'ye gitmişlerdir. Banka yetkilileriyle yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlanmasıyla Dünya Bankası, Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası'na yeniden 9 milyon dolarlık bir kredi vermeyi kabul etmiştir. Ayrıca, Banka Seyhan Barajı'nda olduğu gibi Gediz Barajı inşası için kredi verebilmek maksadıyla Türkiye'de tetkikler yapacağını açıklamıştır. Liman inşası için açılmış ancak fiyat değişimleri nedeniyle yetersiz kalmış liman kredisine de takviye yapılacağı kararlaştırılmıştır.³⁷⁹

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası faaliyetleri için verilecek 9 milyonluk kredi ile ilgili müzakerelerde bulunmak maksadıyla Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin görevlendirilmiş³⁸⁰ ve 10 Eylül 1953 tarihinde ek 9 milyon dolarlık kredi için anlaşmaya varılmıştır. Ancak, kredi bir önceki krediden farklı olarak bu kez %4,8 faiz ile verilmiştir.³⁸¹

---

³⁷⁶ **Basın**, 25 Mart 1953

³⁷⁷ **Cumhuriyet**, 26 Mart 1953

³⁷⁸ **Akşam**, 26 Mart 1953

³⁷⁹ **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1953.

³⁸⁰ **BCA**, Tarih: 22.6.1950, Fon Kodu: 030.18.1.2 Kutu No: 133. Dosya No: 66. Sıra No: 10.

³⁸¹ Yerasimos, **Dünya Savaşından 1971'e**, s. 181.

Türk Heyetinin bu yüksek faiz oranına itiraz edip etmediği bilinmemekle birlikte imzalanan bu anlaşmada Dünya Bankası'nın ileride yeni krediler açmayı taahhüt etmesi Türk heyetinin itiraz etmemesine neden olmuştur. Aslında ilginç olan krediyle ilgili hiçbir taahhüt bilinmeden kredinin Hükümet tarafından kefalet edilmesi ve garanti verilmesi ile ilgili kanun görüşmelerinin mecliste onaylanması olmuştur. Anlaşılan faiz oranının ne olduğu Türkiye için önemli olmamıştır. Söz konusu garanti anlaşması kredi kararı verilmeden önce TBMM'de oylanmış ve kabul edilmiştir.³⁸²

Temmuz 1953 yılında liman inşası için ek bir kredi verileceği sözünü Türkiye almıştı, bu kredi için de görüşmeler yapmak üzere Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin ile Maliye Müşaviri Münir Mostar görevlendirilmiştir.³⁸³ Görüşmeler yaklaşık on beş gün kadar sürmüş ve nihayetinde 12,5 milyon dolarlık krediye ek 3,8 milyon dolarlık yeni bir kredi tutarında anlaşılmıştır.³⁸⁴

Türkiye, bu krediyle birlikte kalkınma projelerinin tümü için kredi almayı başarmıştır. Kredileri almanın koşulları Türkiye'de bazı zorluk ve sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. Bunun ilk belirtileri dış ticareti ile ilgili ödemelerinde döviz darlığı ile karşı karşıya kalması olmuştur.

Bu kez devrede olan Dünya Bankası değil IMF'dir. Türkiye söz konusu darlığı aşabilmek amacıyla 15 Temmuz 1952 tarihinde IMF'den 10 milyon dolar satın almıştır.³⁸⁵ Ancak, söz konusu kredi yeterli olmamış ve benzer sıkıntılar sebebiyle IMF'den alınan 10 milyon dolarlık krediye ilaveten Türk Lirası karşılığında ve iktisadi kalkınma programlarının desteklenmesi için 20 milyon dolarlık ek bir kredi anlaşmasına daha varılmıştır.³⁸⁶

Türkiye'ye verilen 20 milyon dolarlık kredi IMF tarihinde bir ilktir. Üye ülkelere açılan krediler ülkelerin fona iştirak hisseleri altında ödenen %25'lik kısmı için ödendiği halde Türkiye bu uygulamanın dışında tutarak % 46,5 nispetinde

---

³⁸² **TBMM Zabıt Ceridesi**, 9. Dönem, 4. Yasama Yılı, Cilt 24, 13.7.1953.

³⁸³ **BCA**, Tarih: 18.1.1954, Fon Kodu: 030.18.1.2. Kutu No: 134. Dosya No: 107. Sıra No: 16.

³⁸⁴ **BCA**, Tarih: 9.2.1954, Fon Kodu: 030.18.1.2. Kutu No: 134. Dosya No: 117. Sıra No: 8.

³⁸⁵ **Basın**, 15 Temmuz 1950. Aslında IMF'den ilk satın alma 1947 senesinde yapılmış ve 1952 senesi başına kadar 10 milyon lira geri ödemiştir. (Yerasimos, **Dünya Savaşından 1971'e**, s.181.)

³⁸⁶ **Zafer**, 10 Ağustos 1953.

krediden yararlandırılmıştır. Türkiye'nin 20 milyon doları aldığı tarihe kadar diğer üye ülkelerde bu tarz müracaatlarda bulunmuşlar ancak IMF bu müracaatların hepsini geri çevirmiştir.³⁸⁷

Basın söz konusu uygulama ile ilgili olarak Türkiye'nin iktisadi kalkınma gayreti ile ithalat ve ihracattaki görülen ilerleme göz önünde bulundurularak verildiğini savunmuştur.³⁸⁸ Aslında bu kredinin alınma nedeni Türkiye'nin uluslararası ticaret borçları olması ve bunları altın, dolar veya diğer dövizlerle ödemeye mecbur oluşudur. Türkiye söz konusu dövizleri elinde bulundurmadığı için döviz almak zorunda kalmıştır. IMF, dolar, mark ve İngiliz Sterlini vererek Türkiye'ye iktisadi münasebetlerden elde edemediği dövizleri temin etmiştir.

Kalkınma projelerinin finansmanı sağlanmış, IMF'den alınan borçlar dışında her şey yolunda giderken gerçekleşen başka bir olay dikkat çekicidir. 1949 yılında Türkiye'de bazı tetkiklerde bulunarak birçok eleştiride bulunan Max Thornburg 1954 Ocak ayında Türkiye'nin davetlisi olarak tekrar incelemelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Thornburg Türkiye'ye gelir gelmez gazetecilere verdiği demeçte şunları söylemiştir.

“Yalnız o zaman (1949) köylünün ve iş adamlarınızın henüz her şeyi hükümetten beklemesi dikkatimden kaçmamıştı. Artık vaziyetin tamamen değiştiğini öğrendim. Bunu bizzat görmem beni çok memnun edecektir. Her şeyi hükümetten beklemek büyük bir hatadır. İnsanların evvela kendi kendilerine kalkınmaya azmetmeleri lazımdır... Sırası gelmişken söyleyeyim ki, artık hangi parti iktidarda olursa olsun, birinin yaptığı diğerinin bozmaması şartıyla Türkiye'nin kalkınması süratle gerçekleşecektir.”³⁸⁹

Bir gazeteci Thornburg'a memlekette hayatın her gün daha pahalandığı ve iktisadi, mali zorlukların günden güne arttığını söylemesi üzerine Thornburg, bunların kendiliğinden çözüleceğini, 'iyi niyet' sahibi bir hükümet mevcut oldukça

---

³⁸⁷ **Cumhuriyet**, 11 Ağustos 1953.

³⁸⁸ **Basın**, 11-15 Ağustos 1953.

³⁸⁹ **Cumhuriyet**, 1 Ocak 1954.

telaş yapmaya gerek olmadığını fiyatların günden güne düşeceğini söylemiştir. Türkiye ihraç malları fiyatlarının dünya piyasasının üstünde olması sebebiyle bir devalüasyona ihtiyaç olup olmadığı sorusuna ise Thornburg, bu konunun ihtisas alanın dışında bir konu olduğunu belirtmiştir. Türkiye'ye yabancı sermayenin çekilmesi ve petrol kaynaklarımızın işletilmesi ile ilgili de cevabın basit olduğunu bu konuların yasal düzenlemeler ile çözülebileceğini söylemiştir.³⁹⁰

Thornburg yapmış olduğu tetkiklerini Ocak ayı içinde bitirmiş ve bir basın toplantısı yaparak Türkiye hakkındaki değerlendirmelerini aktarmıştır. Thornburg dört yıl önceki raporundaki değerlendirmelerinden çok uzaktadır. Ortadoğu ülkelerinin gelişmek istiyorlarsa Türkiye'yi örnek almaları gerektiğini söylemiş hatta daha da ileri giderek Türkiye'nin '*bir ders kitabı*' olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin inkılap hareketlerin Ortadoğu için bir model oluşturduğunu ve Ortadoğu ile Batı arasındaki boşluğu doldurduğunu vurgulamıştır. Thornburg sözlerini şu şekilde tamamlar. "*Netice itibariyle bugün Orta Şark'taki inkişafları takip etmek isteyenler için Türkiye tetkiki zaruri olan bir örnektir.*"³⁹¹

Görüldüğü üzere ABD'li iktisatçı Türkiye'nin çok değiştiğini ısrarla vurgulamıştır. Bu sözleri 1949 yılında hazırladığı rapor doğrultusunda Türkiye tarafından atılmış adımları görmesinden kaynaklanan memnuniyetle mi yoksa gerçek bilimsel verilere dayanarak mı söylediği bilinmemekle birlikte incelemeler sonrası söylemler olması nedeniyle bu tespitlerin bilimsel verilere dayandığını kabul etmek durumundayız. Thornburg'un önerilerinin çoğu gerçekte de 1954 yılında kuruluş felsefesi liberal olan DP tarafından kusursuz ve taviz vermeden gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu faaliyetlerin belirli bir plan dâhilinde yapılmadığı daha sonraki dönemde yaşanan ekonomik sıkıntılar ile ortaya çıkacaktır.

2.5. Dünya Bankası ile Kriz ve IMF Devrede: Dünya Bankası Türkiye Masasının Kapatılması

Dünya Bankası, Barker Raporu'nun uygulanması amacıyla Türkiye'ye Hollanda Maliye Bakanlarından Pietri Lieftink'i görevlendirmiştir. Lieftink, Barker

---

³⁹⁰ **Vatan**, 1 Ocak 1954.

³⁹¹ **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1954.

Raporu kapsamında alınan ekonomik kararlarda sürekli kendisine danışılmasını istemiş, Adnan Menderes ise bu yaklaşımlardan son derece rahatsız olmuştur.

Lieftink, Türkiye'nin Banka'dan kredi almak için yaptığı bir müracaatta hazırlanan planların daha dikkatle gözden geçirilerek planlı kalkınma yönünde icraatlarda bulunulmasını istemiş ve Türkiye'nin döviz sıkıntısı ve ticaret dengesi hakkında da tavsiyelerde bulunmuştur. Menderes ise Lieftink'in böyle bir hakkı olmadığını öne sürerek çok sinirlenmiştir. Yalçın Doğan bu olayı şöyle anlatır.

“Menderes ise, ne rapor dinlemektedir, ne plan, ne de program. Aklına esen yerde çimento ve şeker fabrikaları yapmaya başlamıştır. Bu fabrikalarda özel kesimin de payı var gibi gösterilmektedir. Ancak, finansman büyük ölçüde devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Yabancı firmalar anahtar teslim şeker ve çimento fabrikalarının temellerini atmaya başlarlar. Hollanda'nın eski Maliye Bakanı Lieftink bu işleri programlara ve planlara aykırı bulur. Konuyu Menderes'e anlatmak için Başbakanın odasına girer. Küstah bir tavır içinde düşündüklerini Menderes'e anlatmaya ve yatırımların derhal disiplin altına alınmasına, bundan da kendisine haber verilmesinde zorunluk duyduğunu söyler. Dünya Bankası Heyet Başkanının bu tavrı Menderes'i çileden çıkarır ve adama 'burasını derhal terk edin' diyerek bağırmağa başlar. Adamı Başbakanlıktan çıkarırlar.”³⁹²

Bu olay üzerine Menderes, 'Dünya Bankası Türkiye'nin içişlerine müdahale ediyor' gerekçesiyle Banka temsilcisinin geri çekilmesini istemiş, Banka da 20 Mart 1954 tarihinde Türkiye'deki daimi temsilciliğinin Türk Hükümeti'nin talebi ile kaldırıldığını duyurmuştur.³⁹³

Associated Press'e göre Menderes Türkiye'nin Banka'dan Gediz üzerinde yeni bir Baraj inşası için kredi istediğini ve Banka'nın bu hususta karar almakta yavaş davranmasının anlaşmazlığa sebep olduğunu duyurmuştur. Menderes söz

---

³⁹² Doğan, a.g.e., s. 73 .

³⁹³ **Basın**, 21 Mart 1954.

konusu kredinin sadece 6-9 milyon dolar olması karşısında Banka'nın bu gibi müdahalelere hakkı bulunmadığı gerekçesiyle böyle bir talepte bulunduğunu iddia etmiştir.³⁹⁴

New York Times göre ise bu olay Banka ile Türkiye arasındaki ilişkilerin hemen hemen kesilmesine sebep olacağını kaydetmiş ve bugüne kadar Türkiye'ye kredi verilmiş olsa dahi temsilciliğin geri alınması sebebiyle Banka'nın Türkiye'ye yeni krediler vermesinin mümkün olamayacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca, Amerika'nın Türkiye ile Banka arasındaki sorunun Türkiye'nin zengin tabii kaynaklarını işletmek üzere yabancı sermayeyi özellikle Amerikan sermayesini çekmek konusunda halen girişilen kampanya üzerinde de olumsuz etkileri olacağı konusunda tereddütlerin olacağını da belirtmiştir. New York Times değerlendirmesine şöyle devam eder;

*“Bununla beraber Banka'nın Menderes Hükümeti'nin enflasyon yaratmaya mütemayil olarak telakki ettiği politikası karşısında takınmış olduğu gayri müsaait tavır muvacehesinde münasebetlerin yakın bir zamanda ıslah edilmesi pek mümkün görünmemektedir. Hatta buradaki müşahitler Türkiye'nin Banka heyeti idaresindeki Türk azasını geri çekmesini dahi mümkün görmekteyler. Böyle bir hareket tamamen bir katı münasebet teşkil edecektir.”*³⁹⁵

New York Times'a göre Menderes, Lieftink'in Paris'te Avrupa Tediye Birliği memurlarıyla Türkiye'nin mali güçlüklerini müzakere etmek ve Türkiye'nin harp sırasındaki kredisi dolayısıyla İngiltere'ye olan borcunun kapatılması bahsinde nüfuzunu kullanmak suretiyle yetkisini aşmış olduğu iddiasında bulunmuştur. Ayrıca Menderes, Bankanın az gelişmiş memleketlere yardım ile vazifelendirilmiş olduğu halde Hollanda'ya 225 milyon dolarlık kredi sağlanırken Türkiye'ye 60 milyondan daha az yardımda bulunmuş olmasına da itiraz etmiştir. New York Times ayrıca Banka ile Türkiye arasındaki asıl sorunun ekonominin liberal gelişmesinden, banka

---

³⁹⁴ BCA, Tarih :24.3.1954, Fon Kodu: 030.1. Kutu No: 107. Dosya No: 673. Sıra No: 1.

³⁹⁵ Aynı yer.

kredileri ve enflasyon yaratıcı politikalardan kaynaklandığını belirtmiş ve problemin devam etmesi durumunda Türkiye'nin IMF'den bile çekilebileceğini duyurmuştur.³⁹⁶

Pietri Lieftinck, bu gelişmeler üzerine 22 Mart 1954 tarihinde Türkiye'yi terk etmiştir.³⁹⁷ Bu olaydan sonra Türkiye ile Dünya Bankası'nın arası açılmış, birkaç kredi isteğinin karşılanması dışında ilişkiler iyice soğumuştur. Banka'nın tutumunda da değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Örneğin Banka bilançosunda Türkiye'ye verdiği ilk krediden hiçbir ödeme almadığını bildirmiştir. Dünya Bankası sözcüsü Türkiye'ye ilk kredinin silolar inşası için verildiğini ve bunun taksitlerinin ödenmesinin icap ettiğini ve bu tarz gecikmelerin başka üyeler tarafından da gerçekleştirdiğini bu sebeple Türkiye'nin uyarılacağını söylemiştir. Sözü geçen ödeme 81.000 dolarlık bir ödemedir. Bu kadar küçük bir meblağ nedeniyle Türkiye'nin uyarılmasının Lieftinck'in gönderilmesi ile alakalı olduğu düşünülebilir. Lieftinck'in konuşmasından iki ay sonra ABD bütçesi görüşülürken de Türkiye'ye yardım % 54 azaltılmıştır.³⁹⁸

Menderes, Dünya Bankası ile yaşanan krizi Ordu'da basın mensuplarıyla yaptığı söyleşide dile getirerek Dünya Bankası ile Gediz Barajı konusunda bir münakaşa içinde olduklarını, Bankanın 'mahdut' (sınırlı) görüşleri olduğunu söylemiştir.

“İki senedir bu baraj hakkında kredi isteriz, şu veya bu sebebi ileri sürerek geciktirir. Dünya Kalkınma Bankası ile olan bu münakaşa hakkında bir Amerikan gazetesi bir yazı neşretti. Bu yazıyı burada hemen kapıştılar ve ‘İşte Dünya Bankası para vermiyor. Çünkü itibarımız düştü’ dediler. Halbuki Dünya Kalkınma Bankası kendi paralarını kasalarında saklayadursun Türkiye ile iş münasebetlerine girmek isteyen ve bunda fayda bulduğunu anlayan pek çok devlet vardır. Çünkü Türkiye'nin kuvvet ve kudretine ve istihsal kabiliyetine inanmaktadırlar. Türkiye'nin dünya siyasetindeki mevkiine de göz önünde tutarak katıyetle şunu söyleyebiliriz ki, Türkiye, Kanuni

---

³⁹⁶ **BCA**, Tarih :24.3.1954, Fon Kodu: 030.1. Kutu No: 107. Dosya No: 673. Sıra No: 1.

³⁹⁷ **Basın**, 22 Mart 1954.

³⁹⁸ **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1954.

devirlerinden beri bugünkü kadar büyük dış itibara hiçbir zaman sahip olamamıştır. „³⁹⁹

Aslında Lieftink eleştirilerinde haksız sayılmaz. Türkiye 1950-1953 yılları arasındaki dünya konjonktürünün ve hava şartlarının iyi olması ile tarım alanında kalkınmayı başarmış ancak liberal ekonomiye eklenme ve ticaret işlemlerindeki döviz darlığı gibi sebepler nedeniyle 1954 yılında kısmen de olsa iyi hava ortadan kalkmış ve bir duraklama dönemine girmiştir.

Türkiye'nin ödemelerinde yaşadığı dengesizliklerin en somut örneği Avrupa Ödeme Birliği'nin Eylül 1953 yılında Avrupa ülkelerinin iktisadi ve mali durumları ile ilgili hazırladığı bir raporda açığa çıkmıştır. Söz konusu rapora bakıldığında DP'nin Türkiye'de yapmak istediği iktisadi kalkınmanın pek başarılı olmadığı söylenebilir.

Raporda Türkiye'nin 1951 yılı Mart ay itibariyle borçlu vaziyete düştüğü, 1952 senesine gelindiğinde borçlarla kotasını aştığı ve bu borcun 40 milyon dolarlık kısmını altın ile teslim ettiği kaydedilmiştir. 1952-1953 devresinde ise Türkiye'nin 50 milyon dolar net bir açığı olduğu ve yine bunun 32 milyon dolarlık kısmının altın ile kapatıldığı bildirmiştir. Asıl noktayı en sona saklamış ve 30 Haziran 1953 itibariyle Türkiye'nin açığının 120 milyon dolara ulaştığını bildirmiştir. Rapor şu cümlelerle devam eder;

“1953 yılının Mart ayında Türkiye Birliğe müracaatla kotasının 125 milyon dolara iblağını istemiş, fakat siyaset divanı bu talebin isafını münasib görmemiştir. Filhakika, riyaset divanının kanaatine göre, Batı Avrupa endüstri iktisadiyatına mülhak imkanlar sağlayabilecek mütenevvi ve mebzul zenginliklere sahip bulunan Türkiye için en esaslı mesele, iktisadi inkişafını, dahili mali istikrarını muhafaza ve dış açığını yabancı, umumi veya hususi sermaye tarafından finanse

---

³⁹⁹ Cumhuriyet, 24 Nisan 1954.

*ettirebilecek bir seviyede bulundurmak sureti ile tahakkuk etmektedir.*⁴⁰⁰

Raporun yayımlanmasından on beş gün önce Maliye Bakanlığı Ulus gazetesinde çıkan bir haberi yalanlayarak, ödemeler ile ilgili rakamlar vermiş ve Tediye Birliği ile çelişkiye düşmüştür. Menderes, Merkez Bankası kayıtlarına göre son beş yıllık açığı açıklamış ve 1953 yılının ilk yedi ayı için 11 milyon Türk Liralık bir açığı olduğunu söylemiştir. Ancak, ödemelerdeki dövizlerde farklar olabileceğini çünkü eski yıllardan gelen borçların cari yıldaki tarihlerle çakıştığını belirtmiştir.⁴⁰¹

DP ilk dört yıllık iktidar döneminde kendisine destek veren yığınların beklediği yönde kararlar almış ve uygulamıştır. 1950-1954 dünya siyasi durumu görece başarılı ekonomik bir politikanın uygulanmasına uygun bir ortam yaratmıştır. Kore Savaşı'nın getirdiği ekonomik canlanma bunun doğrudan sebeplerindedir. Bu sebeple alım gücü yükselen tarım kesimi buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi gibi o güne kadar sahip olamadıkları dayanıklı tüketim mallarını alma olanağına kavuşmuşlardır. Ancak 1954 yılının başından itibaren ekonomik sıkıntılar baş göstermiş ve IMF de ilk devalüasyon önerisini 1954 yılı başında yapmıştır.⁴⁰²

IMF bu öneriyle birlikte bir takım istikrar önlemleri önermektedir. Bu istikrar paketi ile Türkiye borçlarını ertelemeye çalışarak yeni kredi kaynakları yaratmaya çalışacaktır. Ancak, bu konu Menderes'e iletilindiğinde bunu kabul etmeyecek ve şu sözleri aktaracaktır. *"Burada neredeyse Türkiye battı diyorsunuz. Hani nerede battık mı? Tamam, memlekette sıkıntı var. Ama, sıkıntıyla battık mı, biz şimdi yani?"*⁴⁰³ Menderes, haliyle böyle bir kararın seçim öncesi alınmasını istememiş ve devalüasyonun seçim sonrası konuşulmasında karar kılmıştır.

---

⁴⁰⁰ **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1953.

⁴⁰¹ **Akşam**, 9 Eylül 1953. Rakamlar ele alındığında Merkez Bankası verileri; 1948-219 milyon, 1949-119 milyon, 1950-62 milyon, 1951-246 milyon, 1952-540 milyon dolar. Menderese göre; 1948-176 milyon, 1949-127 milyon, 1950-420 milyon, 1951-185 milyon, 1952-320 milyon, 1953-11 milyon dolar. İstatistik Genel Müdürlüğü verileri: 1948-229 milyon, 1949-118 milyon, 1950-62 milyon, 1951-247 milyon, 1952-540 milyon, 1953-181 milyon dolardır. Verilen rakamlarda tutarsızlıklar mevcut ise de İstatistik Genel Müdürlüğü'nün verilerinin Avrupa Tediye Birliği rakamlarıyla az da olsa uyduğu görülmektedir. (**Akşam**, 9 Eylül 1953)

⁴⁰² Doğan, **a.g.e.**, 83.

⁴⁰³ **a.g.e.**, s. 84.

Batı'nın benimsettiği ve Türkiye'nin kabullendiği tarım yoluyla kalkınma başarısızlığa uğramış ve Batı ile IMF için ise bu başarısızlık yeni bir kazanç kapısını aralamıştır. Bu başarısızlığın sebebini sadece kötü hava şartlarına bağlamak mümkün olmamakla birlikte, 1950 yılı itibariyle Türkiye'ye yapılan dış yardımların 1954 yılına kadar düzenli bir şekilde azalması bu ekonomik durumun oluşmasına sebep olduğunu söyleyebiliriz. Hatta, olağanüstü iyi hava şartlarının göreceli bir refah sağladığı bile söylenebilir.

Dünya Bankası, anlaşmaya varılan tüm projelerin ülkede istihdam yaratarak ekonomik dönüşleri sağlayacağı düşüncesiyle Türkiye'ye kredi sağlamış ve Türkiye ile ilgili faaliyetlerini bu şekilde planlanmıştır. Örneğin, Seyhan Barajı Projesi kredisinin geri ödeme takvimine bakıldığında geri ödeme Barajın inşasının tamamlanmasından sonra planlanmış ve Barajın dolaylı ekonomik getiriler sağlayacağı düşünülmüştür. Ancak, DP hükümetleri iktidar kaygısıyla sadece kalkınma projelerini dış kredilerle finanse edip hayata geçirmişler ama öngörülen istihdam ve ekonomik dönütleri gerçekleştirememişlerdir. Bu durum 1955 sonrası Dünya Bankası, IMF ve ABD gibi Türkiye'ye kredi veren örgüt ve ülkeler tarafından sürekli gündeme getirilecek ve artık Türkiye'de kalkınma öncelikli bir ekonomi politikasından vazgeçilmesi önerilecektir. Ayrıca, öngörülen ekonomik kalkınma gerçekleştirilemediği için kredilerin geri ödemelerinde aksamalar oluşacak ve 1959 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk borç erteleme gerçekleştirilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1954-1960 YILLARI ARASI TÜRKİYE IMF İLİŞKİLERİ: LIBERAL EKONOMİK POLİTİKALARIN BAŞARISIZLIK ÖYKÜSÜ VE KURTARMA ÇABALARI

3.1. Demokrat Parti İktidarının Liberal Ekonomiden Ayrılışı

3.1.1. Ekonomide Durgunluk: 1954 Seçimleri ve 6/7 Eylül Olayları

DP iktidarının tarıma dayalı parlak yılları tarım alanındaki duraklama nedeniyle 1954 yılı itibariyle sona ermeye başlamış ve bu gerileme durmadan devam ederek 27 Mayıs'a dek sürmüştür. Ekonomik sıkıntılar yaşayan Türkiye, 2 Mayıs 1954 tarihinde sandığa gitmiş ve sonuçlar ekonomide düzensizliklere rağmen DP 1950 seçiminden daha büyük bir başarı sağlamıştır. Kayıtlı 10,2 milyon seçmenden 9 milyonu oy kullanmış, oyların 5,1 milyonunu DP, 3,1 milyonunu ise CHP almayı başarmıştır.⁴⁰⁴ Bu sonuçlara göre DP 504 milletvekili, CHP ise sadece 35 milletvekili çıkarabilmiştir.⁴⁰⁵ DP, 67 ilden sadece Ankara, Bingöl, Gümüşhane, Erzincan, Muş, Urfa, Adana ve Uşak'ta çoğunluğu kazanamamıştır.⁴⁰⁶

Genel seçimin sonuçları alındıktan sonra, TBMM 14 Mayıs 1954'te Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanı, Refik Koraltan'ı da Meclis Başkanı seçmiştir.⁴⁰⁷ Menderes, 24 Mayıs 1954 tarihinde bir önceki programından farklı olmayan üçüncü kabinesinin hükümet programını TBMM'de okumuştur.⁴⁰⁸

DP tekrar iktidar olmayı başarmış ancak ülkedeki ekonomik sıkıntıları gidermede yetersiz kalınca hızlı fiyat artışlarını engelleyememiş dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir. DP iktidarının ilk yıllarında da benzer sıkıntılar yaşanmış ancak iyi hava şartları ve tarımda gerçekleştirilen büyük hamle sayesinde bu olumsuz durum hissedilmemiştir. Ancak ekonomik kriz sadece havaların kötü gitmesine bağlanamayacağı gibi ithal edilmiş olan traktör ve makinelerin bakımsızlıktan yıpranması da tarım işlerinin aksamasına sebep olmuştur. Traktör ve makinelerin

---

⁴⁰⁴ Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze*, s. 48.

⁴⁰⁵ Başgil, *a.g.e.*, s. 97. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 434 bin oy alarak 5 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. (Başgil, *a.g.e.*, s. 97.)

⁴⁰⁶ Ahmad, *a.g.e.*, s. 75.

⁴⁰⁷ *Basın*, 15 Mayıs 1954.

⁴⁰⁸ Eroğul, *a.g.e.*, s. 160.

bakım ve idameleri için gerekli malzeme ve yedek parçaların ithal edilecek olması DP ileri gelenleri tarafından öngörülememiş ve ödemeler dengesinde de sıkıntılar baş göstermiştir.⁴⁰⁹

Dış açıkların artması dış kredi almayı zorlaştırmış ve Hükümet çevrelerinde panik havası esmeye başlamıştır.⁴¹⁰ Ekonomik kriz öylesine yükselmiştir ki Kore Savaşı'nda 'tarım ürünleri üreticisi' rolü ile müttefiklerini besleyen Türkiye 1954 yılı sonuna gelindiğinde kendi halkını besleyemeyen bir duruma gelmiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durumun başlıca sebebinin plansız ve programsız liberal ekonomik politikalar olduğu söylenebilir. Bu politikalar ile sürekli ve giderek büyüyen dış açık kronikleşmiş ve kredi almada yaşanan zorluklar DP iktidarını zor durumda bırakmıştır.

1954 Temmuz ayında, yükselen fiyatlar, artan enflasyon, mal kıtlığı ve karaborsacılık nedeniyle Hükümet mal stokçuluğunu önlemek için ticari kredileri kısımaya, enflasyon ve vurgunculukla mücadele için önlemler almaya yönelmiş ve liberal olan dış ticaret rejiminde kontrollere ve korumacılığa gidildiğini açıklamıştır.⁴¹¹ Temmuz 1956 tarihinde Milli Korunma Kanunu yürürlüğe girmiş ve 1958 Ağustos ayına kadar her yıl yeni Bakanlar Kurulu Kararlarıyla dış ticaret rejiminde kurallar ve sınırlamalara gidilmiştir.⁴¹²

Ekonomik bunalımın artmasıyla muhalefet daha etkili hale gelmeye başlamış, DP yöneticileri de içteki bu baskıdan kurtulmak umuduyla halkın dikkatini başka tarafa çekmeye çalışmıştır. DP'nin istediği fırsat Kıbrıs meselesi ile karşısına çıkmıştır. Yoğun bir propaganda ile bütün dikkatler Kıbrıs'a çevrilmiş ve Kıbrıs meselesi milli bir dava haline getirilmiştir.

İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğini açıklaması üzerine Yunanistan, Kıbrıs Adası'nın kendine ait olduğunu iddia etmiş bu istek üzerine Türkiye tepkisini

---

⁴⁰⁹ Başgil, a.g.e., s. 98-99.

⁴¹⁰ Haluk Gerger, **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası, Soğuk Savaş'tan Yeni Dünya Düzeni'ne**, Yordam Yayın, İstanbul, 2012, s. 88-90.

⁴¹¹ Ahmad, a.g.e., s. 79.

⁴¹² **Cumhuriyet**, 14 Temmuz 1955. Kanun ile karaborsacılar ve istifçiler için ağır para cezaları öngörülmüş, köyler dâhil karaborsayı önlemek ve fiyatları düşürmek amaçlı aramalar tutuklamalar yapılmıştır. (**Cumhuriyet**, 14 Temmuz 1955.)

göstermiştir. İlişkilerin gerginleştiği bu dönemde 6 Eylül 1955 tarihli İstanbul Express Gazetesi Selanik’te Atatürk’ün doğduğu evin bombalandığı şeklinde bir haber yayımlamıştır. Bu haberin yayımlanmasından sonra 6-7 Eylül tarihlerinde Beyoğlu, Karaköy’de Rumlara ait dükkânlar tahrip edilmeye başlanmıştır. Karışıklık bir anda büyümüş binlerce dükkân tahrip edilmiş, evlere saldırılmış ve kiliseler yakılmıştır.⁴¹³

Bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte gösterilerin kim tarafından tertiplendiği tam olarak bilinmemiş ve Hükümet suçu komünistlere yüklemiştir. Birçok yazara göre ise olayların hükümetin desteği ile başladığı ama sonra çığırından çıktığı yönündedir.

Hükümet olayları kontrol edemeyince İstanbul, Ankara ve İzmir’de sıkıyönetim ilan ederek, Aziz Nesin, Kemal Tahir, Asım Bezirci gibi sol düşünürler, gözaltına alınmıştır. Olaylar DP’ye ekonomik sıkıntıların unutulması konusunda yardım etmenin yanında İstanbul’un yüzyıllardır sürüp giden çok kültürlü mozağinin sona ermesine sebep olmuş ve olaylar sonunda başta Rumlar olmak üzere azınlıklar Türkiye’yi terk etmişlerdir.⁴¹⁴

6-7 Eylül olayları ile muhalefet baskısını biraz olsun azaltan Hükümet kendi içindeki muhalefeti engelleyememiş, iktisadi sıkıntılar arttıkça parti içindeki muhalefet eleştirilerini iyice arttırmıştır. 18 Ocak 1955’te dört DP milletvekili bir rapor hazırlayarak hükümetin iktisat politikasını şiddetli şekilde eleştirmişlerdir.⁴¹⁵ 15 Ekim 1955⁴¹⁶ tarihinde toplanan DP’nin Dördüncü büyük kongresinde iktisadi durum fazlasıyla eleştiriye uğramış ancak tüm bu eleştirilere rağmen Adnan Menderes yeniden genel başkan seçilmeyi başarmıştır.⁴¹⁷

Menderes tekrar genel başkan seçilmiş ancak parti içindeki huzursuzluk sona ermemiştir. Basına ispat hakkının verilmesi için on dokuz milletvekili tarafından

---

⁴¹³ Yavuz Ercan, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Azınlık Sorunu – İmparatorluktan Cumhuriyet’e Kalan Sorular**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011, s. 558.

⁴¹⁴ Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, 1950’den Günümüze**, s. 53.

⁴¹⁵ **Ulus**, 19 Ocak 1955. Eleştiride bulunan milletvekilleri şunlardır: Kenan Akmanlar, Haluk Timurtaş, Ekrem Cenani ve Feridun Ergin. (**Ulus**, 19 Ocak 1955.)

⁴¹⁶ **Vatan**, 16 Ekim 1955.

⁴¹⁷ **Cumhuriyet**, 16 Ekim 1955.

Meclise bir önerge verilmiştir. Bu gelişme üzerine 19'lar olarak adlandırılan on dokuz milletvekilinden dokuz tanesi partiden ihraç edilmiş on tanesi ise partiden istifa etmiştir. İstifa eden milletvekilleri 19 Kasım 1955 tarihinde de Hürriyet Partisi(HP)'ni kurmuşlardır.⁴¹⁸ Bu hoşnutsuzluk ortamı DP meclis grubunda da Hükümetin plansız iktisadi kararları nedeniyle gensoru açılmasına sebep olmuş ve Bakanlar ağır bir şekilde eleştirilmiştir.⁴¹⁹ Hükümet eleştirilere daha fazla dayanamayarak istifa etmiştir. Dikkat çekici nokta Menderes dışındaki Bakanlar istifa etmiş ancak Menderes güvenoyu almayı başarmıştır.⁴²⁰

Menderes, 29 Kasım 1955 tarihinde istifasını Cumhurbaşkanı'na sunduktan sonra hükümeti kurmakla tekrar görevlendirilmiştir. Bu seferki hükümet diğerleri gibi bir iki günde kurulmamış, on beş günlük bir çalışma sonrası kurularak 13 Aralık 1955 tarihinde gruptan güvenoyu alabilmiştir.⁴²¹ Menderes Dördüncü Hükümeti'nin programını çok kısa tutarak özellikle parti içindeki tüm eleştirileri düzelteceği konusunda söz vermiştir. Programda tarımın yine milli ekonominin temelini oluşturması, özel sermayeye kolaylıklar sağlanması ve devlet yatırımlarının bir plana bağlanması gibi konulara dikkat çekilmiştir.⁴²²

Ekonomik sıkıntılar arttıkça muhalefetin baskısı iyice artmış, bu baskı da DP'yi sert tedbirler almaya itmiştir. DP yaptıkları baskının kamuoyunda saklanması ve muhalif görüşlerin sindirilmesi amacıyla Haziran 1956 tarihinde basın hürriyetini engelleyen iki kanun çıkarmıştır.⁴²³ Basın aleyhine alınan bu kanunların anti-demokratik hükümler içermesi Kanun görüşmelerinin TBMM'de çok sert şekilde geçmesine neden olmuş, İsmet İnönü görüşmeler sırasında şu konuşmayı yapmıştır.

---

⁴¹⁸ **Basın**, 20 Kasım 1955. 19'lar olarak adlandırılan milletvekillerinden istifa eden on tanesi şöyledir: şunlardır: Fethi Çelikbaş, Enver Güreli, Dr. İbrahim Öktem, Raif Aybar, Şeref Kamil Mengü, Muhlis Bayramoğlu, Ekrem Alican, Turan Güneş, Mustafa Ekinci ve Kasım Küfrevi. İhraç Edilen Milletvekilleri: Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ, Safaettin Karanakçı, Ragıp Karaosmanoğlu, İsmail Hakkı Akyüz, Behçet Kayaalp, Ziyat Ebüzziya, Mustafa Timur ve Sabahaddin Çıracıoğlu. (Eroğul, **a.g.e.**, s. 181.)

⁴¹⁹ Eroğul, **a.g.e.**, s. 182.

⁴²⁰ Aynı yer.

⁴²¹ **Basın**, 14 Aralık 1955.

⁴²² **TBMM Zabıt Ceridesi**, 10. Dönem, 3. Yasama Yılı, Cilt 2, s. 251. Tarih : 14.12.1955.

⁴²³ 7 Haziran 1956 tarihli ve 6732 sayılı, "*Basın Kanununun Bazı Maddelerinin Tadiline ve Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun*" ile yine 7 Haziran 1956 tarih ve 6733 sayılı, "*Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki 6334 Sayılı Kanunun Adı ile Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun*". (**Basın**, 8-9 Haziran 1956.)

“İrtica rejimi ansızın gelmiyor, gözümüzün içine baka baka, adım adım, profesörler eliyle hazırlanarak geliyor. Basiretler bağlanmıştı... Mesuliyetlerin vicdanlar üzerindeki baskısı da o nispette ezici ve amansız olacaktır... Karanlıktan medet umanlar, elbette tarihimizin karanlık köşelerinde unutulacaklardır.”⁴²⁴

Haziran ayı içinde DP, toplantı ve gösteri haklarını düzenleyen bir Kanunu da 27 Haziran 1956 tarihinde TBMM’den geçirmiştir. DP iktidarı boyunca çıkarılan anti-demokratik kanunlar arasında bu kanun önemli bir yer teşkil eder. Kanun ile siyasi partilerin, seçim propaganda devresi dışında açık hava mitingleri yapmaları yasaklanmış ve kapalı alanlardaki toplantılar da mahallin en büyük mülkiye amirinin iznine bağlanmıştır.⁴²⁵

3.1.2. Ertelenen 1956 Devalüasyon Önerisi

1954-1958 yılları ekonomik olarak, liberal dış ticaret politikalarının son bulunduğu, ekonominin durgunluk içinde olduğu, ihracatın düştüğü ve ithalat sınırlamalarına gidildiği bir dönem olarak nitelendirilebilir.⁴²⁶ 1954 yılında, dış ödemelerdeki sıkıntı, üretim ve yatırımları ciddi ölçüde baskıya alan bir bunalım haline dönüşmüştür. Hatta, 1955 yılında devlet bir nal çivisi alamayacak duruma gelmiş ve tüm devlet örgütü dışarıdan kredi yardımı alma çabasına girişmiştir.⁴²⁷

Bu sıkıntılı ekonomik durum içinde dış kredi sağlamanın en uygun yollarından biri de Dünya Bankası ve IMF ile ilişkileri arttırmak olmuştur. IMF’nin 9. olağan yıllık toplantısına katılmış olan Feridun Cemal Erkin Fon’un 10. olağan yıllık toplantısının İstanbul’da yapılmasına karar verilmesi sebebiyle toplantının son gününde yaptığı konuşmada kıtaların kavşağı durumundaki İstanbul’un seçilmesinin çok uygun bir karar olduğunu söylemiş ve IMF yetkililerini Türkiye’ye çekme düşüncesiyle şu talihsiz açıklamayı yapmıştır. *“Milletlerarası Para Fonu idarecileri İstanbul’a gelmekle Türk mucizesini görmek imkânını da bulacaklardır.”⁴²⁸*

---

⁴²⁴ Eroğul, **a.g.e.**, s. 193.

⁴²⁵ 6761 sayılı *“Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun”*.

⁴²⁶ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 107.

⁴²⁷ Kemal Kurdaş, **Ekonomik Politikada Bilim ve Sağduyu**, ES Yayınları, İstanbul 1979, s. 10-11.

Dünya Bankası da dört gün sonra bir açıklama ile Türkiye'deki dış ticaretin arttığını söyleyerek, Türkiye'de atılan adımların özel sanayi in ilerlemesine önemli katkılar sağladığını açıklamıştır.⁴²⁹

F. Cemal Erkin'in ve Dünya Bankası'nın çizdiği ortamın gerçeği yansıtmadığı Meclis Bütçe Komisyonu'nda iktisadi siyasetin sert bir şekilde eleştirilmesinde görülmektedir. İktisat ve Ticaret Bakanlığı bütçesinin görüşülmesi sırasında Bakanlığın ıslahata ihtiyacı olduğu bazı Milletvekilleri tarafından belirtilerek, ihracatın durduğu, döviz darboğazı nedeniyle ithalatın azaldığı ve döviz açığınının 724 milyon Türk Liraya ulaştığı belirtilmiştir.⁴³⁰

Hükümet ise bu eleştirilere cevaben 1955 yılının ticari hayat için umut dolu olduğunu, iktisadi düzensizliğe sebep olan durumun 1955 yılı içerisinde çözülmesinin muhtemel görüldüğünü söylemiş ve dış krediye ihtiyacımızın zorunlu bir durum olduğunu belirtmiştir.⁴³¹

Hükümet dış kredinin ABD'den sağlanabileceğini düşünmüş olacak ki her ekonomik düzenleme öncesinde olduğu gibi ABD'li iktisatçı Max Thornburg'u Türkiye'ye davet etmiştir. Thornburg, 14 Mart 1955 tarihinde Türkiye'ye gelmiş⁴³² ve havalimanında gazetecilere verdiği beyanatta pek gerçeği yansıtmayan şu açıklamayı yapmıştır.

*“Türkiye’de bir müddet iktisadi müşavir olarak vazife göreceğim. Her gelişimde Türkiye’nin daha ilerlemekte ve yükselmekte olduğunu görmekten bahtiyarlık duyuyorum.”*⁴³³

---

⁴²⁸ **Akşam**, 2 Ekim 1954.

⁴²⁹ **Akşam**, 6 Ekim 1954.

⁴³⁰ **Ulus**, 10 Ocak 1955. Görüşmelerde Bursa Milletvekili Muhlis Erdener himayeci politikadan acilen vazgeçilmesini çünkü DP'nin de CHP'nin devamı gibi görülmeye başlandığını söylemiştir. (**Ulus**, 10 Ocak 1955.)

⁴³¹ **Zafer**, 22 Ocak 1955.

⁴³² **Basın**, 14 Mart 1955.

⁴³³ **Akşam**, 14 Mart 1955. Thornburg, Başbakanlığa bağlı iktisadi müşavir sıfatı ile görev yapmış ve Başbakan yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu'nun iktisadi işlerde koordinasyon temini etmesi sebebiyle sürekli Thornburg ile temas halinde olmuştur. Ayrıca, Thornburg'un Türkiye'de olduğu günlerde Merkez Bankası da haftalık dış ülkelere olan döviz borcunun 497 milyon lira olduğu duyurmuş ve ödemelerde herhangi bir sıkıntı yaşanmadığını belirtmiştir. Yapılan bu açıklama Thornburg'a bilgi veriyormuşçasına yapılmıştır. 19 Mart'ta da dış ticaret rejimine dair yeni karar alınmış ve zaruri

Thornburg'un ziyareti ile Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Mayıs ayında ABD'den 300 milyon dolarlık kredi sağlamak maksadıyla ABD'ye gitmiştir.⁴³⁴ Yaklaşık 20 gün ABD'de kalan Zorlu, ABD'li yetkililerle temaslarda bulunmuş ve Türkiye'nin ihtiyacı olan krediyi almaya çalışmıştır.⁴³⁵

Yapılan görüşmeler sonucunda ABD, Türkiye'nin istediği 300 milyon dolarlık krediyi vermeyi kabul etmemiştir.⁴³⁶ ABD'li yetkililer Türkiye'nin etkili ekonomik tedbirler almalarını tavsiye etmişler ve bu tedbirler alınmaz ise Ortadoğu'da Batı müdafaasının kilit taşı olan Türk Milletinin ekonomik temelinin tehlikeli bir şekilde zayıflayacağını belirtmişlerdir. ABD, Türkiye'ye enflasyonun durdurulması, kalkınma programının kısılması, bütçenin denkleştirilmesi, ihraç malları rekabetinin sağlanması ve ayrıca şiddetli iktisadi tedbirler alınmasını tavsiye etmiştir.⁴³⁷

ABD'li yetkililerden kısa bir süre sonra OEEC de Türkiye hakkında hazırladığı bir raporda ekonomik sıkıntının tarifini şöyle yapmaktadır. "*Türk ekonomisinin hızla gelişmesinde bir takım güçlükler meydana gelmiştir. Bu bilhassa dış ödemeler sahasında kendini göstermektedir.*"⁴³⁸

---

ihtiyaç maddeleri dışında kalan birçok eşyanın ithaline müsaade edilemeyeceği duyurulmuştur. Bu karar ile 500 milyon dolarlık tasarruf sağlayacağı düşünülmüştür. (**Akşam**, 14 Mart 1955.)

⁴³⁴ Cari işlemlerinde önemli açıklar vermeye başladığında Türkiye'nin döviz rezervleri kısa sürede tükenmiş, Türkiye malı ithal edildiği halde bedeli ödenmeyen ithalat sebebiyle de dışarıya 300 milyona yakın dış borç altına girilmiştir. Bu gönülsüz dış borçlara ARİYERE adı verilmiştir. (Kemal Kurdaş, **Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim Yayınları, Ankara, 2003, s. 19.) Bu borçların tasfiyesi için diğer ülkeler Türkiye'ye bir ödeme planı sunmuşlar ve bir dizi anlaşma yapmaya başlamışlardır. Buna göre, Türkiye'nin yaptığı herhangi bir ithalatın karşılığı belli oran haciz edilmiştir. Dışişleri Bakanlığında Numan Menemencioğlu başkanlığındaki bir heyetin imzaladığı bu anlaşmalar sonucunda, birikmiş borçlar için her ülkenin Merkez Bankasında bir özel hesap açılmış ve ihracat dövizleri burada mahsup edilmiştir. (Doğan, **a.g.e.**, s. 89.)

⁴³⁵ **Basın**, Mayıs 1955.

⁴³⁶ **Zafer**, 11 Haziran 1955.

⁴³⁷ **Akşam**, 11 Haziran 1955. Zorlu, ABD'deki temalarında ekonomik sıkıntılarının sebebinin kötü hava şartları nedeniyle mahsulün azlığı ve buğday ihracatının yapılmaması olduğunu söylemiş ancak ABD'li yetkililer ise sorunun Zorlu'nun iddia ettiği gibi geçici değil uzun vadeli olduğunu ve bu sıkıntının halkın hoşuna gitmeyecek sıkı ekonomik tedbirlerle halledilebileceğini söylemişlerdir. Yetkililere göre sorun, Türkiye'nin barajları, santralleri ve fabrikaları yabancı krediler ile inşa etmesinden kaynaklanmış ve mahsulün azlığı durum daha da kötüleştirmiştir. Ayrıca, daha sonra kredi konusunun Türkiye'nin alacağı tedbirlerin durumuna göre verileceğini bildirmişlerdir. (**Akşam**, 11 Haziran 1955.)

⁴³⁸ **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1955.

Dıştan kredi almak zorlaşırken, muhalefet de DP'nin ekonomik politikalarını eleştirmeye koyulmuş CHP'nin Denizli İl Kongresinde Kasım Gülek ekonomik sıkıntıların atlatılabilmesi için Suriye'de yapılan programı örnek göstererek, Türkiye'de de yapılacak bir ekonomik plan ile istenilen kredilerin alınabileceğini söylemiştir.⁴³⁹

Thornburg, ABD'den gelen olumsuz haber sonrasında çalışmalarını 15 Temmuz 1955 tarihinde tamamlamıştır.⁴⁴⁰ Thornburg, ekonomik sıkıntıların çözümü için beş kişiden oluşan bir koordinasyon heyeti⁴⁴¹ kurulmasını ve iktisadi bir kalkınma programı⁴⁴² hazırlanmasını önermiş ancak kredi konusuyla ilgili bir değerlendirmede bulunmamıştır.⁴⁴³

ABD ve Thornburg'tan da umduğunu bulamayan Türkiye IMF ve Dünya Bankası'nın 12 Eylül 1955 tarihinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde icra edilen 10. yıllık toplantısına ev sahipliği yapmıştır.⁴⁴⁴ Maliye Bakanı Hasan Polatkan Türk görüşünü belirttiği konuşmasında IMF ve Dünya Bankası'nın az gelişmiş ülkelerin üretim kaynaklarının süratle ve emin şekilde işletmeye açılması ve burada yaşayan insanların yaşam standartlarının arttırılması projesinin Türkiye tarafından desteklendiğini belirtmiştir. Bu yeni stratejinin yanı sıra kalkınma için büyük gayret sarf eden ve bu hususta iyi neticeler elde etmiş ülkelerin de (Türkiye) kredi ile destekleneceğini umut ettiğini söylemiştir.⁴⁴⁵ Ayrıca Polatkan, ekonomik sıkıntı yaşayan (Türkiye) memleketler için özel ilgi gösterilmesi gerektiğini de savunmuştur.⁴⁴⁶

Banka ikinci başkanı Garner da az gelişmiş ülkelerin ihtiyaç duyduğu özel sermayenin özellikle de yabancı özel sermayenin akışını engelleyen konuları bertaraf

---

⁴³⁹ **Akşam**, 20 Haziran 1955.

⁴⁴⁰ **Zafer**, 15 Temmuz 1955.

⁴⁴¹ Heyet'te dört vekil bir de genel müdür bulunacak ve heyet Başbakanlığa bağlı olacaktır. Heyet'te Başbakan Yardımcısı, Maliye ve Ticaret Bakanlıkları bulunacaktır. (**Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1955)

⁴⁴² Kalkınma programının on senelik iktisadi bir plan olması gerektiğini vurgulamış ve on yıl sonra Türkiye'nin çok güçlü bir devlet olacağını söylemiştir. (**Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1955)

⁴⁴³ **Zafer**, 15 Temmuz 1955.

⁴⁴⁴ **Basın**, 12 Eylül 1955. Toplantıya 26 devletin Maliye Bakanları ile birlikte 446 delege ve 40 yabancı gazeteci katılmıştır.

⁴⁴⁵ **Akşam**, 14 Eylül 1955.

⁴⁴⁶ **Zafer**, 15 Eylül 1955.

etmek ve sadece özel sermayeye kredi vermesi maksadıyla “*Milletlerarası Finans Korporasyonu*”nun kurulacağını açıklamıştır.⁴⁴⁷

Banka'nın yıllık faaliyetleri okunduktan sonra Milletlerarası Finans Korporasyonu'nun kurulmasının kararlaştırılması dışında önemli bir gelişme olmadan toplantı 16 Eylül 1955 tarihinde sona ermiştir.⁴⁴⁸ Kapanış konuşmasında Polatkan, Türkiye'de bulunan ‘*enerjik kalkınma gayretlerini*’ toplantıya katılan delegelerin yakından gördüğünü söylemiştir.⁴⁴⁹

Dış krediler ile ayakta duran Türkiye ekonomisi kredi istekleri olumsuz olunca mali ve iktisadi çevrelerde ve uluslararası piyasada Türkiye'nin satın alma gücünün düşmesi nedeniyle bazı yabancı firmaların ithalat taleplerinde sıkıntılar yaşanmış ve Türkiye'nin parasının değerinin düşürüleceği iktisadi piyasalarda konuşulmaya başlanmıştır. Bu söylentiler aksine 10 Ocak 1956 tarihli Cumhuriyet gazetesi Hükümete yakın kaynaklardan edindiği bilgiye göre Türk Lirasının bir devalüasyona tabii tutulmayacağını hatta Türk parasının her zamankinden sağlam bulunduğunu duyurmuştur.⁴⁵⁰

Cumhuriyet'in bu haberi gerçeği yansıtmamaktadır. Aslında 1956 bütçe görüşmelerinden önce Hazine Genel Müdürü Kemal Kurdaş Türkiye'de bulunan IMF yetkilileriyle görüşmüş ve IMF'nin Türkiye'ye önerdiği istikrar tedbirlerini Maliye Bakanı Nedim Ökmen'e aktarmıştır. Kurdaş, 1956 bütçesinin Meclise sunuş konuşmasına IMF'nin istikrar önerilerinin dahil edilmesini istemiş ve bu konunun Maliye Bakanı tarafından gizli tutmasını istemiştir. Bahsedilen öneriler arasında DP'nin en büyük korkusu devalüasyon yapılması önerisi de bulunmaktadır.⁴⁵¹ Kurdaş, planlarının nasıl bozulduğunu şöyle aktarmaktadır.

“Ökmen, bütün uyarılarına rağmen nutkun bir kopyasını Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürü'ne vermiş, 1950'de CHP'den seçime girmiş ve kaybetmiş olmasına rağmen, Polatkan'ın Bütçe ve Mali

---

⁴⁴⁷ **Ulus**, 16 Eylül 1955.

⁴⁴⁸ **Akşam**, 17 Eylül 1955.

⁴⁴⁹ **Zafer**, 17 Eylül 1955.

⁴⁵⁰ **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1956.

⁴⁵¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 94-95.

Kontrol Genel Müdürü, 1955-1956 yıllarında Menderes'in hayranı ve has adamı rolündeydi. Bir gün odasına girdiğimde, kendisinin hazırladığımız gizli nutku telefonda Menderes'in bir yakınına kelime kelime dikte etmekte olduğunu gördüm. Yani, hazırlanmış olan gizli nutuk, son sözcüğüne kadar Menderes'e intikal etti"⁴⁵²

Bu gelişme üzerine Menderes nutku kabul etmemiş ve yeni bir nutuk hazırlatıp onu okumuştur.⁴⁵³ Türkiye, yaşanan bu olay ile tarihinde ilk kez IMF'nin müdahalesiyle karşılaşmış, IMF'nin önerdiği bu istikrar tedbirleri 4 Ağustos 1958 tarihinde alınan kararlara kadar her ortamda Türkiye'ye dikte edilmiştir.⁴⁵⁴

Yeniden hazırlanan meclise sunuş konuşmasında Menderes kalkınma projelerinden ödeme dengesizliği yaratmayacak olanların seçileceğini, ülke genelinde tasarrufa gidileceğini, devlet teşekküllerinin işletme ve yatırım masraflarının kendi gelirleri ile karşılanacağını bildirmiş ayrıca zirai kredilerin arttırılmamasına dikkat edileceğini söylemiştir.⁴⁵⁵ Menderes IMF'nin istikrar tedbirlerini reddetmiş ama açıkladığı bu kararlar ile DP hükümet programlarının en önemli maddesi olan zirai kalkınma önceliğinden vazgeçmiştir.

OEEC de 18 Şubat 1956 yıllık raporunda Türkiye'nin dış ticaret açığının ve dış borçlarının artmaya devam ettiğini, ülkenin bazı kesimlerinde ithal malı darlığının yaşandığını ve kısa dönem içinde bir düzelmeye öngörülmediğini kaydetmiştir.⁴⁵⁶ Türk ekonomisinin bu durumdan kurtulması için ülke içinde daha uygun iktisadi ve mali siyasetin güdülmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁵⁷

Ekonomik sıkıntıların giderilmesi amacıyla ABD'li iktisatçı Max Thornburg, Menderes'in daveti üzerine 21 Mart 1956 tarihinde tekrar Türkiye'ye gelmiştir.⁴⁵⁸ Türkiye'ye ayak basar basmaz gazetecilerin "*Türk milletinin hayat*

---

⁴⁵² Kurdaş, **Ekonomik Politikada Bilim ve Sağduyu**, s. 14.

⁴⁵³ Doğan, **a.g.e.**, 95. Bu gelişme üzerine Kemal Kurdaş görevinden ayrılmış ve IMF'de çalışmaya başlamıştır. Kurdaş'ın IMF'de çalışmaya başlaması ile ilgili süreç için bakınız. Kemal Kurdaş, **Ekonomik Politikada Bilim ve Sağduyu**, Önsöz.

⁴⁵⁴ Ekzen, **Türkiye Kısa İktisat Tarihi**, s. 44.

⁴⁵⁵ **Basın**, 20 Ocak 1956.

⁴⁵⁶ **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1956.

⁴⁵⁷ **Akşam**, 18 Şubat 1956.

⁴⁵⁸ **Zafer**, 20 Mart 1956.

standardının yükseltilmesi için ne lazımdır?” sorusuna “daha ve daha iyi” hükümetlere sahip olmak şeklinde cevap vermiş⁴⁵⁹ ve Türkiye’ye neden davet edildiğini bilmediğini ancak Türk hükümetinin ileri süreceği her türlü meseleyi tetkike hazır olduğunu söylemiştir. Thornburg, her zamanki gibi Türkiye’nin ABD’nin mali ve teknik yardımına ihtiyacı olduğunu da neden geldiğini bilmediği bir ülkede araya sıkıştırılmayı ihmal etmemiştir.⁴⁶⁰

Thornburg, 23 Mart 1956 tarihinde bir basın toplantısı düzenlemiştir.⁴⁶¹ Türkiye’ye iktisadi sıkıntılarını gidermesi için hiçbir zaman devalüasyon önermediğini ancak *“iktisadi kalkınmanın bu safhasında Türkiye’de bir enflasyonun mevcudiyetini inkarın, bir gaflet”* olacağını söylemiştir. ABD’nin Türkiye’ye mutlaka yardım etmesi gerektiğini söylemiş ve bu rakamın da 300 milyon dolar olması gerektiğini kaydetmiştir. Ayrıca, ABD’nin gerekli yardımı sağlamaması durumunda Ortadoğu’da güvenmekte olduğu tek kaleyi elden kaçırmak tehlikesiyle karşılaşacağını belirtmiştir.⁴⁶²

“Türkiye süratli, büyük ölçüde ve uzun vadeli bir mali yardım görmelidir veya ‘Orta Şark’ta zaten artmakta olan istikrarsızlığı bir kat daha arttırmak gibi tehlikeli bir ihtimal ile karşılaşacaktır. Bunu yaparken de NATO programının ciddi suretle tenkisi, halkın batı dünyası gayelerini itimatsızlıkla karşılaması ve hiç olmazsa son birkaç sene zarfında Türkiye’nin batı esaslarına göre modernleştiğine dair en bariz bir delil teşkil eden içtimai ve iktisadi ıslahat programının kısmen çökmesi tehlikeleri de belirecektir. Türkiye’nin milli bütçesinin %36’sının NATO emniyet gayelerine

---

⁴⁵⁹ Thornburg, bir gün sonra başka bir demecinde ‘daha ve daha iyi’ bir hükümet ifadesinin yanlış anlaşıldığını ve böyle bir şey söylemediğini iddia ederek, o cümlenin “bugünkü gibi kuvvetli bir hükümete malik olmanız sayesinde” olduğunu söylemiştir. Thornburg, ayrıca İngilizcesi ‘by having beter and beter governments’ cümlesini söylediğini itiraf etmiş ancak muhteşem bir zeka örneği göstererek, İngilizcede ‘goverments’ büyük harfle başlarsa ‘hükümet’, küçük harfle başlarsa ise ‘genel idari mekanizma’ anlamına geldiğini söylemiş ve kendisinin küçük olanı yani ‘daha ve daha iyi genel idari mekanizmalara sahip olmakla’ dediğini söylemiştir. (**Cumhuriyet**, 21 Mart 1956)

⁴⁶⁰ **Cumhuriyet**, 21 Mart 1956.

⁴⁶¹ **Basın**, 24 Mart 1956.

⁴⁶² **Cumhuriyet**, 24 Mart 1956. OECE bir toplantısında da Türkiye’de enflasyon tehlikesi olduğunu bildirmiştir. Ayrıca üretimin artırılması için Avrupa ülkelerinin üretim kabiliyetlerini arttırarak yeni enerji kaynakları bulmalarına bağlı olduğu duyurulmuştur. (**Akşam**, 28 Şubat 1956.)

tahsis edildiğini şu veya bu sebeple milli ekonomiye henüz tam ölçüde yardım sağlayamayan lakin ileride müstahsil olacak olan teşebbüslere yüz milyonlarca liranın yatırıldığı ve tediyeleri gereken kısa vadeli vecibelerin cari kaynakları tükettiği şu sırada Türkiye'nin en kritik ihtiyacı dâhildeki iktisadi idaresini mükemmelleştirmek değil, lakin mevcut ekonomisinin ıslahını mümkün kılacak bir süre boyunca bu ekonomiyi korumaktır."⁴⁶³

IMF temsilcilerinden Goldfrey Clark, Ernest Sturc ve Earnest Withard da 21 Nisan 1956 tarihinde Türkiye'ye gelmişlerdir.⁴⁶⁴ Heyet, yaptığı ilk açıklamada Türkiye'ye paranın kıymeti veya kredi meseleleri için gelmediklerini bazı incelemeler yapacaklarını söylemiştir.⁴⁶⁵

Heyet yaptığı incelemeler sonrasında Türkiye'nin mutlaka yardım alması ve Türk Lirasının devalüasyondan geçmesinin zorunlu olduğuna karar vermiştir. Bu gelişme üzerine Hazine Genel Müdürü Memduh Aytür, Milletlerarası İktisadi İşbirliği Genel Sekreteri Melih Esenbel ve Emin Kalafat'tın bulunduğu bir toplantıda IMF'nin önerileri kabul edilmiş ve IMF ile resmi görüşmelere başlanması ancak görüşmelerin Türkiye dışında Viyana'da yapılması kararlaştırılmıştır.⁴⁶⁶

Viyana'da yapılan görüşmelerde Türkiye'yi Sait Naci Ergin ile Ziya Müezzinoğlu temsil etmiştir.⁴⁶⁷ Görüşmelerde Türk Lirasının 13 Temmuz 1956 tarihinden geçerli olmak üzere dolar karşısındaki fiyatının 280 kuruştan 520 kuruşa düşürülmesi, ayrıca OEEC üyelerine birikmiş olan borçların ertelenmesi ve Türkiye'ye 230 milyon dolarlık yardım yapılması karara bağlanmıştır.⁴⁶⁸

Viyana'da varılan anlaşmanın ardından hükümet yetkilileri Celal Bayar'ın başkanlığında Çankaya'da acil bir toplantı yapmışlardır. Menderes, kararları '*IMF ile başka çare kalmadı*' diyerek savunmuş ancak kararlara Ticaret ve Dışişleri

---

⁴⁶³ **Cumhuriyet**, 24 Mart 1956. Thornburg 29 Mart tarihinde Menderes ile bir görüşme yapmış ve görüşme sonrasında verdiği demeçte "*Türkiye'nin yaptığı iktisadi kalkınmanın hayranıyım*" demiştir. (**Cumhuriyet**, 24 Mart 1956)

⁴⁶⁴ **Basın**, 22 Nisan 1956.

⁴⁶⁵ **Cumhuriyet**, 22 Nisan 1956.

⁴⁶⁶ CDTA, **Dış İktisadi İlişkiler/IMF Cilt:II**, s. 495.

⁴⁶⁷ Doğan, **a.g.e.**, s. 96.

⁴⁶⁸ CDTA, **Dış İktisadi İlişkiler/IMF Cilt:II**, s. 495. ve Doğan, **a.g.e.**, 96-97.

Bakanlıkları özellikle de Ticaret Bakanı Zeyat Mandalinci ‘*gerekli incelemeler yapılmadan alınmış bir karar olur*’ gerekçesiyle kararlara karşı çıkmış ve kararların alınmaması yönünde baskı uygulamıştır. Mandalinci’nin karşı çıkması diğer bakanlarda da endişeye sebep olmuş ve kararların bir bilim kurulu tarafından incelenmesine karar verilmiştir. Bu gelişme üzerine acilen kurulan bilim kurulu devalüasyondan vazgeçilmesini ve bunun yerine Milli Korunma Kanunu’nu yürürlüğe sokulmasını önermiştir.⁴⁶⁹

Hükümetin Milli Korunma Kanunu’nu yürürlüğe sokma kararı Avusturya’daki heyete iletilerek devalüasyondan vazgeçilmesi IMF yetkililerinde bir şok etkisi yaratmış ve Ernest Sturc, ‘*Yakında 9 TL’ye razı olacaksınız*’ demiştir.⁴⁷⁰ Hükümet bilim kurulunun kararları sonucunda devalüasyondan vazgeçmiş ve 30 Haziran 1956 tarihinde Milli Korunma Kanunu’nu yürürlüğe koymuştur.⁴⁷¹ Bu karar ile 1950’den beri uygulanmakta olan dış ticaretin serbestleşmesi ile başlayan süreç Milli Koruma Kanun ile fiilen sona ermiştir.⁴⁷²

Liberal politikaların terki anlamına gelen ve IMF’nin önerisini reddeden bu karara rağmen 8 Haziran 1956 tarihinde Sait Naci Ergin imzası ile kambiyo sisteminde bazı değişikliklerin yapılması, ödeme dengesi üzerindeki baskının azaltılması ve fiyat istikrar programının kolaylaştırılması ve ayrıca iç ve dış fiyatlar arasındaki farkı azaltmak için IMF’den tekrar yardım istenmiştir.⁴⁷³

IMF de 29 Haziran 1956 tarihinde bir telgraf çekerek Türkiye’nin borç erteleme ve IMF’den döviz satın alabilmek için yapacaklarını Türkiye’ye tekrar aktarmıştır. IMF özellikle bazı kanunların⁴⁷⁴ Hükümet tarafından olabildiğince hızlı çıkarılmasını önermiş ve bu önerinin ABD’nin telkin ve tasvibi ile hazırlandığını iletmiştir. Türkiye’nin borç erteleme ve satın alınacak döviz konularının hayata geçirilmesi durumunda hızla 50 milyon dolarlık bir krediden yararlanabileceğini

---

⁴⁶⁹ Doğan, **a.g.e.**, 98-99.

⁴⁷⁰ CDTA, **Dış İktisadi İlişkiler/IMF Cilt:II**, s. 496. ve Doğan, **a.g.e.**, 96-97. Bilim kurulunda Melih Esenbel, Merkez Bankası Başkanı Nail Gidel, Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Mahmut Seyda, Şefik İnan, Memduh Aytür, Fazıl Hakkı Sur ve uzmanlardan oluşmuştur. (Doğan, **a.g.e.**, s.99.)

⁴⁷¹ **Basın**, 1 Temmuz 1956.

⁴⁷² Ekzen, **Türkiye Kısa İktisat Tarihi**, s. 34.

⁴⁷³ **BCA**, Tarih: 29.6.1956, Fon Kodu: 030.18. Kutu No: 88. Dosya No: 552. Sıra No: 5.

⁴⁷⁴ Gelir Vergisi Kanunu, Bankalar Muamele Vergisi, Kahve İstihlak Vergisi, Veraset Vergisi, Trafik Resmî. (**BCA**, Tarih: 29.6.1956, Fon Kodu: 030.18. Kutu No: 88. Dosya No: 552. Sıra No: 5.)

ancak plandan vazgeçilmesi durumunda da ABD ve ABD'nin tüm mali kurumları ile ekonomik ve mali ilişkilerin kötüye gideceğini belirtmiştir. Ayrıca, ABD'den ve Fon'dan alınacak yardımların bu plana bağlı olduğunu vurgulamıştır.⁴⁷⁵

Devalüasyonun reddi sonrası IMF'nin önerileri için bir yandan hazırlıklar sürerken Türkiye 1957 yılında dış ödemelerindeki açıkların kapatılması ve ihtiyacı olan dövizlerin karşılanması amacıyla IMF kotasından 13,5 milyon dolarlık bir kredi almayı da başarmıştır.⁴⁷⁶

3.1.3. Siyasi ve Ekonomik Sıkıntılar Gölgesinde 1957 Seçimleri

DP hükümetlerinin aldığı ekonomik ve anti-demokratik kararlar sadece muhalif görüşleri değil parti içinde de bazı milletvekillerini hatta bakanları bile rahatsız etmiştir. Parti içindeki bu hoşnutsuzluk ortamı sonucu DP'nin dört kurucusundan biri olan Fuat Köprülü 1956 Haziran'ında Dışişleri Bakanlığı'ndan, Eylül 1957 tarihinde de partiden istifa etmiştir.⁴⁷⁷ Fuat Köprülü gibi önemli bir devlet adamının istifası muhalif partileri DP'ye karşı birleşmeye itmiş ve partiler bu birleşmenin yollarını aramıştır.⁴⁷⁸

Muhaliflerin aynı çatı altında toplanma girişimleri üzerine DP karşı atak yaparak Seçim Kanunu'nda bazı değişiklikler yapmıştır.⁴⁷⁹ DP'nin buradaki amacı birleşen muhalif kanadın gücünü kırmak olmuş ve bu konuda başarı da sağlamıştır. 13 Eylül 1957 tarihinde kabul edilen Kanun⁴⁸⁰ ile bir partilinin diğer bir partiden aday gösterilmesi yasaklanmış, bir partiden altı ay içinde istif etmiş bir kişinin başka bir partiden aday olmasına izin verilmemiştir. Buradaki amaç Fuat Köprülü gibi güçlü ve halk tarafından sevilen bir devlet adamının bir partiden aday gösterilmesini engellemektir. Ayrıca muhalefet partilerinin artık devlet radyosundan yararlanması da engellenmiş ancak iktidarın yararlanması serbest bırakılmıştır. Bu gelişmeler

---

⁴⁷⁵ **BCA**, Tarih: 29.6.1956, Fon Kodu: 030.18. Kutu No: 88. Dosya No: 552. Sıra No: 5.

⁴⁷⁶ Bulutoğlu, **a.g.e.**, s. 118. Yerasimos, **Dünya Savaşından 1971'e**, s. 219.

⁴⁷⁷ **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1957.

⁴⁷⁸ **Vatan**, 8 Eylül 1957.

⁴⁷⁹ Eroğul, **a.g.e.**, s. 199.

⁴⁸⁰ **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1957.

üzerine muhalefet partileri *'birleşerek'* seçimlere katılamayacaklarını anlamışlar ve grubu dağıtma kararı almışlardır.⁴⁸¹

1956 ve 1957 yılları boyunca süren siyasi ve ekonomik sıkıntılarının bir genel seçim ile sonlanacağı hem Demokratlar hem de muhalefet tarafından düşünülmüş ve DP genel seçimlerin 27 Ekim 1957 tarihinde yapılacağını açıklamıştır.⁴⁸² Seçim tarihi açıklandıktan sonra seçim propagandası son derece şiddetli şekilde başlamıştır.

DP seçim kampanyasını bütünüyle kalkınma teması üzerine oturtmuş ve seçim propagandası boyunca temel atma ve açılış törenlerini seçim kozu olarak kullanmıştır.⁴⁸³ DP, muhalefetin saldırıları karşısında elinden gelen her şeyi yapmıştır. Trabzon'da yaptığı konuşma Menderes'in tavrına iyi bir örnek teşkil eder.

*"İsmet Paşa buhran var diyor. Buhran, İsmet Paşa'nın kendi kafasındadır. İsmet Paşa hastadır. Bir nevi hastalığa müpteladır. Bu hastalığın adı da iktidar hastalığıdır. Canım Trabzonlular; size hizmet etmek, size kul köle olmak hususunda elimizden gelen her şeyi yapmaya hazırız."*⁴⁸⁴

CHP, seçim bildirgesinde ise partizan idareye son verileceği, hukuk düzeninin kurulacağı, seçimlerde nispi temsil usulünün temin edileceği, TBMM altında iki meclis oluşturulacağı, Anayasa Mahkemesi kurulacağı, memurlara sendika hakkı verileceği, grev hakkının tanınacağı ve en önemli gördüğü konu olan *'iktisadi kalkınmanın'* plana bağlanacağını vaat etmiştir.⁴⁸⁵

Seçimler bu gergin hava içerisinde 27 Ekim 1957 tarihinde gerçekleştirilmiştir.⁴⁸⁶ Muhalefetin bütün çabasına rağmen seçim sonuçları üçüncü kez DP lehine sonuçlanmış fakat önceki seçimler gibi parlak ve ezici olmamıştır. 12 milyon kayıtlı seçmenden 9,3 milyon seçmen oy kullanmış, DP oyların 4,3 milyonunu, CHP ise 3,7 milyonunu almayı başarmıştır. HP ise aldığı 350 bin oy ile

---

⁴⁸¹ Ahmad, **a.g.e.**, s. 80.

⁴⁸² **Zafer**, 5 Eylül 1957.

⁴⁸³ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze**, s. 67.

⁴⁸⁴ **Cumhuriyet**, 14 Ekim 1957.

⁴⁸⁵ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze**, s. 67.

⁴⁸⁶ **Basın**, 28 Ekim 1957

büyük bir hüsrana yaşamıştır.⁴⁸⁷ CHP, %40,82 oy oranı ile iktidar kadar oy almayı başarmış ancak çoğunluk sistemi sayesinde Demokratlar 424 milletvekili çıkarmasına rağmen CHP 178 milletvekili ile yetinmiştir.⁴⁸⁸

Feroz Ahmad, seçim sonuçları ile ilgili yaptığı değerlendirmede Demokratların % 50 altında oy almasından çok, şaşırtıcı durumun seçime katılım oranı olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁹

Kanımızca bu düşüşün sebebi ekonomik sıkıntılarının yanı sıra 1950 ve özellikle 1954'teki DP imajının 1957 seçimlerinde olmayışıdır. DP seçmenleri partilerine küskünlüklerini muhalefet partilerine verdikleri oylar ile değil sandığa gitmeyerek göstermişlerdir. Ancak, kayıtlı seçmen sayısı göz önünde bulundurulmaz ise DP'nin oy sayısı 1954 seçimlerindeki oy sayısı ile aynıdır. CHP'nin oylarının % 36'dan % 41'e çıkardığı göz önünde bulundurulursa sandığa gitmeyen kesimin daha önceki seçimlerde DP lehine oy kullanan seçmenlerden oluştuğudur.

Seçim sonuçlarının DP lehine olmasıyla birlikte ülkenin her bölgesinde huzursuzluklar çıkmış ve muhalefetin seçimlere hile karıştırdığı iddiası üzerine olaylar yaşanmıştır.⁴⁹⁰ Bu karışıklıklar nedeniyle seçimden ancak yirmi beş gün sonra hükümet kurulabilmiştir.⁴⁹¹ Menderes'in yeni programının, iktisadi, dış ve iç politika alanlarında eski programlarından fazla bir farkı bulunmamakla birlikte Menderes '*manevi asayişini iade edecek tedbirlerin de alınmasının zaruret haline geldiğini*' programında özellikle vurgulamıştır.⁴⁹²

Hükümet programının açıklanmasından sonra DP meclis grubu, muhalefeti destekleyen memurlara karşı harekete geçmesini Hükümetten istemiş ve yasal önlemlerle birlikte zararlı yazı ve resimleri yasaklayan daha sert bir basın yasası önermiştir.⁴⁹³ Muhalefete ve basına karşı bu linç kampanyası 27 Aralık 1957'de yeni

---

⁴⁸⁷ Ahmad, **a.g.e.**, s. 87. Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze**, s. 69.

⁴⁸⁸ Eroğul, **a.g.e.**, s. 202.

⁴⁸⁹ Ahmad, **a.g.e.**, s. 87. 1950'de katılım oranı % 89,06, 1954'te % 88,75, 1957 seçimlerinde ise katılım oranı % 77,15 olmuştur. (Ahmad, **a.g.e.**, s. 87.)

⁴⁹⁰ **Basın**, Ekim ve Kasım 1957.

⁴⁹¹ Eroğul, **a.g.e.**, s. 217.

⁴⁹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, 11. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 1, s. 58. Tarih: 4.12.1957.

⁴⁹³ **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1957.

içtüzüğün kabul edilmesiyle devam etmiştir.⁴⁹⁴ Yeni İçtüzük ile TBMM’de dahi konuşma özgürlüğü son bulmuştur.⁴⁹⁵

3.2. Liberal Ekonominin Yeniden Tesis Edilme Çabaları

3.2.1. 23 Temmuz 1958 Memorandumu

Türkiye’nin içinde bulunduğu kötü ekonomik durum 1958 yılı bütçe görüşmelerinde hükümet kanadından gelen açıklamalar ile iyice gün yüzüne çıkmıştır. İktisat ve Ticaret Bakanı Abdullah Aker, ekonomik sıkıntıların giderilmesi için çalışmalar yapıldığını ve ‘*yeni kredi imkânları bulacağımızı ümit etmekteyim*’ diyerek ekonomik sıkıntıların dış yardım almaksızın giderilemeyeceğini belirtmiştir.⁴⁹⁶

Nisan ayında da altın fiyatlarında dalgalanmalar yaşanması Hükümete olan güveni iyice sarsmaya başlamış ve tam bu sırada TBMM de verilen bir önerge ile DP’nin korkulu rüyası Türk Lirasının devüle edilip edilmeyeceği sorulmuştur. Maliye Bakanı Hasan Polatkan söz konusu soruya ısrarla açıklanmasına rağmen yine bu tarz sorular ile karşılaşmasını halkın güvenini zedelemek amacıyla ‘*devalüasyon huzursuzluğu*’ yaratmaya çalışıldığını söylemiş ve devalüasyonun düşünülmediğini üstüne basarak belirtmiştir.⁴⁹⁷

Polatkan, devalüasyon yapılmayacağını ısrarla belirtmiş ancak bu talihsiz açıklamadan iki ay sonra IMF ve OEEC üyeleri ile Maliye Bakanlığı temsilcileri arasında yapılan görüşmelerde devalüasyon pazarlıkları yapılmıştır.⁴⁹⁸ Kanımızca Polatkan, kendi deyimiyle devalüasyon huzursuzluğu yaratmamak için Türk Lirasının devüle pazarlığı konusunu bilmesine rağmen devalüasyon yapılmayacağına

---

⁴⁹⁴ **Basın**, 12 Aralık 1957.

⁴⁹⁵ Ahmad, **a.g.e.**, s. 89. Yeni içtüzük ile sözlü sorular yalnız Cuma günleri ve en fazla bir saat müzakere olunacaktı, bakanlar bu sorulara, kamu çıkarı gerekçesiyle isterlerse cevap vermeyebileceklerdi. Dokunulmazlığın kaldırılması için eski metinde Anayasa’nın 12. ve 27. maddelerine gönderme yapılmış iken, şimdi basit bir suçlamayla dokunulmazlığın kaldırılması mümkün hale gelmişti. Ayrıca, meclisten çıkarma cezasının üst sınırı üç oturumdan on iki oturuma yükseltilmiş, bazı hallerde tüm maaşın kesilmesine kadar gidecek para cezaları konmuştur. Kürsüde konuşan milletvekillerinin hoşça gitmeyen sözleri lisan temizliğinden ayrıldıkları gerekçesiyle ve çoğunluğun kararıyla tutanaklardan çıkarılabilecekti. (Ahmad, **a.g.e.**, s. 89)

⁴⁹⁶ **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1958.

⁴⁹⁷ **Zafer**, 27 Nisan 1958.

⁴⁹⁸ **Cumhuriyet**, 24 Haziran 1958.

dair açıklama yapmamıştır. Polatkan'ın böyle hissetmesi normal karşılanabilir çünkü DP Hükümetleri paranın değerinin düşürülmesini sürekli olarak Türk milletine bir hakaret olarak algılamışlar ve devalüasyon yanlısı olmamışlardır.

Haziran ayı boyunca Ernest Sturc, Christophe Dupont ve Erik Elmholt'tan oluşan IMF heyeti ile Türk yetkililer arasında Türkiye için bir istikrar paketi üzerinde çalışmalar yürütülmüştür.⁴⁹⁹ Heyet hazırladığı raporu Türk yetkililerle paylaşmış ve Milli Korunma Kanunu'nun kaldırılması, yatırımların bir plana bağlanması ve Türk Lirasının devüle edilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.⁵⁰⁰

Türk hükümeti, yapılan görüşmelerin ve müzakerelerin sonucunda Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk istikrar programını (memorandum) 23 Temmuz 1958 tarihinde IMF'ye sunmuştur.⁵⁰¹ İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle kalkınmanın önderi ve öncüsü olduğu düşünülen DP'nin ekonomik politikaların iflası anlamına gelen 23 Temmuz 1958 Memorandumu (İstikrar Programı)⁵⁰² DP Hükümetleri tarafından uygulanan ekonomik politikaların sonunun başlangıcı niteliğini taşıması açısından oldukça önemlidir.

DP Hükümeti tarafından sunulan program bir memorandum ve üç ekten oluşmaktadır. Programda 1950-1958 yılları arasında izlenen ekonomi politikalarına ait veriler ile Türk yetkililerce hazırlanmış Türkiye'nin uygulamayı planladığı teklifler bulunmaktadır. Memorandum 31 maddeden oluşmakta olup amacı şu şekilde açıklanmıştır.

“Türk ekonomi politikasının başlıca amacı istikrarlı bir şekilde yaşam standartlarını arttırmak olmalıdır. Türkiye'nin nüfusu her yıl % 3 büyümektedir. Birçok OEEC ülkesiyle karşılaştırıldığında Türkiye'nin yaşam standartları ve verimliliği düşüktür ve Avrupa Birliğindeki rolünü tam olarak oynayabilmesi için bunlar önemli ölçüde arttırılmalıdır. Bu iki faktörün gelecek on yıllardaki ekonomik

---

⁴⁹⁹ Rıza Aslan ve Dilek Sürekçi, **Adnan Menderes Hükümeti'nin IMF'ye Sunduğu İlk Ekonomik İstikrar Programı**, Dora Yayınları, Bursa, 2009, s. 3.

⁵⁰⁰ **Ulus**, 19 Temmuz 1958.

⁵⁰¹ R.Aslan ve D.Sürekçi, **a.g.e.**, s. 4.

⁵⁰² 23 Temmuz 1958, **Turkish Memorandum**.

faaliyetlerle önemli oranda genişletilmesi gerekmektedir ve bu da önemli oranda yatırımlar yapılmadan başarılmaz. Türkiye'nin ekonomi politikası bu hedefe ulaşmaya yönelmiştir. Bunu yaparken üyesi olduğu OEEC ve IMF'nin prensipleri doğrultusunda dengeli fiyatlar ve uluslararası ticaret ve ödemelerdeki ilerleyici bir uygulamayla iç ve dış dengeyi sağlayacaktır.”⁵⁰³

Hükümetin bu amaçları gerçekleştirmek için V. Menderes Hükümetinin 4 Şubat 1957 tarihinde TBMM tarafından onaylanan programı kapsamında kararlar alınarak gerçekleştirileceği⁵⁰⁴ ve programın dikkatli bir şekilde uygulanması durumunda fiyat artışlarının, ulusal tasarruflar ve kamu gelirlerinin artacağı ve Türkiye'nin dünya ekonomisindeki hak ettiği yeri alacağı belirtilmiştir.⁵⁰⁵

Türkiye'nin son yıllardaki ekonomisinin şiddetli baskılara maruz kaldığı belirtilmiş⁵⁰⁶ ve Milli Koruma Kanunu ile uygulanan fiyat ayarlamalarının enflasyonu daha da yükselterek iç ve dış fiyatlar arasındaki dengesizliği arttırdığı kaydedilmiştir. Hükümetin enflasyona neden olan gelişmelerin bertaraf edilmesi için çalışılacağı açıklanmış ve döviz ayarlamaları yapılacağı vurgulanmıştır.⁵⁰⁷

Hükümet, ağır borç yüküne rağmen son on yılda bir yatırım programı gerçekleştirdiğini ve geniş çaplı yollar ve tesisler inşa edildiğini belirtmiş ve bundan sonraki yatırım planlarının gözden geçirileceğini, denetleneceğini ve uygulanmasında bazı kriterlerin dikkate alınacağını belirtmiştir. Söz konusu kriterler şöyle açıklanmıştır. (1) Önceliğin ödemeler dengesini iyileştirecek yatırımlara verilmesi, (2) Yatırım fonlarının sadece dünya pazarlarında rekabetçi olabilecek ürünlere ve bu ürünleri üreten sektörlerle tahsis edilmesi, (3) Nispeten küçük sermaye ile büyük getiri elde edilmesi, (4) Yeni yatırımların kısa süre içinde tamamlanması ve

⁵⁰³ **Turkish Memorandum, Madde 1:** Amaç.

⁵⁰⁴ **Turkish Memorandum, Madde 2:** Program. Programın şu ilkelere dayanacağı açıklanmıştır. (1) Bütçenin denkleştirilmesi, (2) Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kendilerine yetmeleri, (3) Kamu borçlarını düzenlemek, (4) Banka kredilerine denetim getirmek, (5) Yabancı ödeme araçlarının kaynaklarını arttırmak.

⁵⁰⁵ **Turkish Memorandum, Madde 3.**

⁵⁰⁶ Enflasyonun başlıca nedenleri şöyle açıklanmıştır: (1) Bütçe açığının Merkez Bankası tarafından finanse edilmesi, (2) Kamu İktisadi Teşekkülleri açıklarının Merkez Bankası tarafından finanse edilmesi, (3) Ticari kredilerin artırılması, (4) Sübvansiyonların büyük kısmının Merkez Bankası tarafından finanse edilmesi.

⁵⁰⁷ **Turkish Memorandum, Madde 5 – 14.** ve PART 1.

(5) en acil ihtiyaçların karşılanması hedeflenmiştir. Ayrıca Hükümet yatırım programları için ilk olarak Türkiye'nin öz kaynaklarından yararlanılacağını da bildirmiştir.⁵⁰⁸

Memorandumda ödemeler dengesi problemi ile ilgili hükümler de bulunmaktadır. Ticaret dengesindeki farkın azaltılabilmesi için ihracatın artırılması gerektiği ve bunun için ticaret dengesinin en kısa zamanda denkleştirilerek dış borcun ödenebileceğine inancın tam olduğu belirtilmiştir. Ancak, ticaret dengesinin tesis edilmesi zaman alacağından Türkiye'nin dış borçlarının ertelenmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır.⁵⁰⁹

Memorandumun sonuç bölümünde, Türk Hükümetinin programı uygulamada ısrarlı olacağı, Türk halkının ancak böyle bir planın uygulanmasıyla gelişmiş ülkelerdeki benzer yüksek hayat standartlarına sahip olabileceği belirtilmiştir. Ancak, Türkiye'nin sahip olduğu döviz kaynakları ile bu programı istikrarlı bir şekilde yerine getirmeyeceğinden hareketle ilk olarak dış yardıma ihtiyaç olduğu, uzun vadeli sermayenin ülkeye girmesi gerektiği ve 1958 – 1959 ve 1960 yıllarında ödenecek olan borçların ertelenmesi talep edilmiş ve bu konuda yardım beklenmiştir.⁵¹⁰ Program şu cümlelerle sona ermiştir.

“Hükümet uygun uluslararası kuruluşlardan ve dost ve müttefik hükümetlerden bu konuda tam bir destek istemektedir. Bu başvuruların boşuna yapılmadığı konusunda ikna olunmuştur. Hükümet, Türkiye'nin mali ve ekonomik ikliminde derin değişiklikler getirmesi için oluşturulan programın uygulanmasında bir gecikme olmaması için isteklerine en acil ve anlayışlı bir ehemmiyet verilmesini beklemektedir.”⁵¹¹

Türkiye bu istikrar programı ile borçlarını ödeyemediğini, imkânsızlıklar nedeniyle üretim yapamadığını ve müttefik ülkelerden ve kuruluşlardan gelecek yardımlara muhtaç olduğunu kabul etmiş ve Türk Lirasının da devalüe edileceği

---

⁵⁰⁸ Turkish Memorandum, Madde 22 – 27.

⁵⁰⁹ Turkish Memorandum, PART 1.

⁵¹⁰ Turkish Memorandum, Madde 28 – 30.

⁵¹¹ Turkish Memorandum, Madde 31.

sözünü vermiştir. I.S. Friedman ve E.Sturc tarafından onaylanan Memorandum hakkında Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve IMF ve OEEC arasında Paris'te anlaşmaya varılmıştır.⁵¹²

3.2.2. 4 Ağustos 1958 Kararları

23 Temmuz Memorandumu sonrası Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve beraberindeki heyet Memorandumda belirtilen tedbirler ve kredilerin finansmanı konusunda görüşmelerde bulunmak üzere Paris'e gitmiştir. Türk yetkililer Paris'te 23 Temmuz Memorandumu ile IMF'ye sundukları istikrar tedbirlerini OEEC, ABD, Almanya ve diğer OEEC üyelerine anlatmışlardır.⁵¹³

Dışişleri Bakanı Zorlu, Anadolu Ajansı ile 30 Temmuz 1958 tarihinde yaptığı bir röportajda uluslararası kuruluşların ve ülkelerin Türkiye'ye yardım konusunda anlaşıklarını belirtmiş⁵¹⁴ ve yardımın ekonominin kontrol altına alınması şartına bağlı tutulduğu yolunda çıkan haberlerin asılsız olduğunu söylemiştir.⁵¹⁵ Zafer gazetesi, görüşmelerin Batı'nın Türkiye'ye karşı gösterdiği samimi alakanın bir delili olduğu değerlendirmesini yapmış ve *'Türkiye sağlam bir iktisadi bünyeye sahiptir'* manşetini atmıştır.⁵¹⁶

Yapılan görüşmeler sonunda Türkiye, OEEC, IMF ve ABD arasında 1 Ağustos 1958 tarihinde yardım anlaşmaları imzalanmıştır.⁵¹⁷

---

⁵¹² R.Aslan ve D.Sürekcı, **a.g.e.**, s. 2.

⁵¹³ **Cumhuriyet**, 26 Temmuz 1958.

⁵¹⁴ **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1958.

⁵¹⁵ **Vatan**, 30 Temmuz 1958.

⁵¹⁶ **Zafer**, 31 Temmuz 1958.

⁵¹⁷ **Basın**, 1 Ağustos 1958. Anlaşmayı Türkiye adına Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan, ABD adına da Amerikan NATO ve OEEC baş delegesi Büyükelçi Burgess ve Amerikan Maliye Bakanı Vekili Robins imzalamıştır. Talleyrand sarayındaki imza töreninde Amerikan Yardım Heyeti Başkanı McCharthy ve muavinler ile Amerikan Leddy ve Kaplan ve Türkiye'yi temsilen de Dışişleri Bakanlığı İktisadi İbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri Harun Işık, Paris Türk Heyeti Başkanı Ali Tiney, Hazine Genel Müdürü Memduh Aytür, Dışişleri Bakanlığı Milletlerarası Ekonomi İşleri Genel Müdürü Semih Güner ve 4'üncü Daire Genel Müdürü Tepedelen hazır bulunmuşlardır. (**Cumhuriyet ve Zafer**, 1 Ağustos 1958.)

Anlaşmaların imzalanmasının ardından Hasan Polatkan Türkiye dönmüş ve havalimanında verdiği beyanatta Paris seyahatinden memnun döndüğünü belirterek⁵¹⁸ şu açıklamayı yapmıştır.

*“Hükümetimiz programında yer alan ve tatbik edilmekte olan tedbirlere inzimar edecek olan bu yardım sayesinde iktisadiyatımız muazzam bir hamle yapacaktır.”*⁵¹⁹

Polatkan, 3 Ağustos 1958 tarihinde, dış yardımların içerikleri ile ilgili bir açıklama yapmış ve görüşmelerin öncelikle ABD ve Federal Almanya hükümeti ile başladığını ve daha sonra OEEC ve IMF ile Paris ve Ankara’daki görüşmeler ile sonlandırıldığını söylemiştir. Hükümet tarafından hazırlanan Memorandumun OEEC ve IMF tarafından uygun bulunduğunu ve bu kapsamda programın uygulaması için gereken dış yardım konusunda anlaşmaya varıldığını belirtmiştir.⁵²⁰

Polatkan, ABD’den 234 milyon dolar,⁵²¹ OEEC’den 100 milyon dolar⁵²² ve IMF’den 25 milyon dolar olmak üzere toplam 359 milyon dolar yardım alındığını, ayrıca ikili anlaşmalar gereği OEEC üyelerine olan 400 milyon dolarlık gecikmiş borçların da ertelenmesine karar verildiğini belirtmiştir.⁵²³

Polatkan, söz konusu anlaşmalarla bir yıllık ithalatın Türkiye’nin ihtiyacına cevap verecek şekilde 630 milyon dolara çıkacağını iddia etmiştir. Anlaşmaların halk tarafından iyi karşılanacak iki özelliği olduğunu, bunlardan ilkinin Türkiye’nin dış itibarının zedelenmediği ikincisi ise Türkiye tarihinde görülmemiş bir dış kredi sağlandığı olduğunu söylemiş ve şu ilginç değerlendirmeyi yapmıştır.

---

⁵¹⁸ **Vatan**, 2 Ağustos 1958.

⁵¹⁹ **Zafer**, 2 Ağustos 1958.

⁵²⁰ **Zafer**, 4 Ağustos 1958.

⁵²¹ Bu tutarın 44 milyon dolarlık kısmı, 1948, 1949 ve 1952 senelerinde ABD’den alınan iktisadi yardımların bugüne kadar vadesi geçmiş ve henüz tediye edilmemiş olan 8,5 milyon dolarlık taksitlerle 1965 yılına kadar vadeleri gelecek olan 35,5 milyon dolarlık taksit tutarına ait bulunmaktadır. 44 milyon dolar tutarındaki bu taksitler, uzun vadeli bir ertelemeye tabii tutulmuştur. (**Basın**, 4 Ağustos 1958.)

⁵²² Yardımın 25 milyon doları kredi kotası kullanılması suretiyle, 75 milyon doları da bu teşekküle aza olan hükümetler tarafından verilmek sureti ile 100 milyondur. Bunun 50 milyon doları doğrudan doğruya Federal Almanya hükümeti, 10 milyon doları İngiltere’den 15 milyon doları da üye devletler tarafından verilmiştir. (**Basın**, 4 Ağustos 1958.)

⁵²³ **Basın**, 4 Ağustos 1958.

“Emin olmak lazım gelir ki, bu ölçüde bir yardımı mutabakatına varılmasının en başta gelen amilli, hatta yegane sebebi, senelerden beri iktisadi kalkınma yolunda milletçe sarf edegelmekte bulunduğumuz, eşine nadir rastlanan muazzam gayretlerdir... Milletçe sekiz yıldan beri durmadan ve dinlenmeden sarf etmekte olduğumuz gayretlerin bizi, hedeflere ne kadar yaklaştırdığını isabetle tespit eden müttefik ve dostlarımız, bu durumda yolun kalan kısmını süratle emniyetle almamızı temin için izah ettiğim kredi ve yardımları vermeği şayanı şükran bir anlayışla kabul etmişlerdir.”⁵²⁴

Hasan Polatkan’ın açıklamalarından sonra Türkiye Cumhuriyeti tarihine ‘4 Ağustos Kararları’ adıyla girecek olan ekonomik kararlar 4 Ağustos 1958 ve ileriki günlerde Resmi Gazete ve radyodan kamuoyuna duyurulmuştur.⁵²⁵ Aslında Türkiye, 4 Ağustos Kararları ile 23 Temmuz Memorandumunda sunduğu programı açıklamış ama aynı zamanda tüm ekonomiyi etkileyecek başka kararlar da almıştır. Alınan kararlar şöyledir:

i. Türk Lirası büyük çaplı bir devalüasyona tabi tutularak 1 dolar 9 TL, 1 Sterlin 25,20 TL, 100 Liret 1,92 TL’ye sabitlenmiştir.⁵²⁶ Ancak katlı kur sistemine geçilmesi nedeniyle ihraç malları cinsine göre 210, 280 ve 620 kuruş gibi farklı şekilde kurlar uygulanmıştır. Kısacası TL’nin değeri %320 azaltılarak doların değeri 280 kuruştan 900 kuruşa çıkarılmıştır.

ii. Merkez Bankası’nın kaynak kullanımına sınırlama getirilerek para arzı artışının kontrol altına alınması,

iii. Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin ürünlerine zam yapılarak bu kurumların zarar etmesinin engellenmesi,

iv. İthalatın yeniden düzenlenmesi ile ihtiyaçların üç aylık kotaları içeren bir programa bağlanması,

---

⁵²⁴ **Zafer**, 4 Ağustos 1958.

⁵²⁵ **Basın**, 5-10 Ağustos 1958.

⁵²⁶ **Ulus ve Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1958.

- v. Bütçenin denkleştirilmesi,
- vi. Yatırımlarda verimli ve kısa vadeli projelere yer verilmesi,
- vii. Gelir vergisinin arttırılması kararları alınmıştır.⁵²⁷

Kararların açıklanması ile birlikte muhalefet kararlara toplu ve yoğun bir şekilde tepki vermiştir. Kararların açıklandığı gün Kasımpaşa Kongresi'nde konuşan Kasım Gülek, ihracatın dış borçları ödeyemeyecek bir duruma geldiğini ve bu sebeple açılan kredilerin kalkınma değil bir '*kurtarma kredisi*' olduğunu belirtmiştir.⁵²⁸

Kasım Gülek, 5 Ağustos'ta yaptığı bir açıklamada ise yardım anlaşmalarının şartlarının açıklanmamasını eleştirerek Halk Partisi'nin kredilere sevindiğini ve ekonominin rahatlayacağını ancak siyasi ferahlığa da kavuşabilmesi için en kısa zamanda basın ve toplantı kanunlarının tadili ile ana hürriyetlerin millete iade edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵²⁹ CHP Meclis Başkan Vekili Faik Ahmet Barutçu da '*Acaba bu yardımlar da eskisi gibi çarçur edilecek mi, edilmeyecek mi? endişe buradadır*' açıklamasını yapmıştır.⁵³⁰

Ulus gazetesi 30 Temmuz tarihli Neu Zürcher isimli İsviçre gazetesinde Türkiye'ye açılan krediler hakkındaki kaleme alınan bir makaleyi yayımlamıştır. Söz konusu makalede Türkiye'de yıllardır bilim dışı ekonomi politikalar uygulandığı, yıllardan beri OEEC tavsiyelerine uymayan Türkiye'ye şu an kredi verilmesini OEEC tarafından Türkiye ekonomisini tesir altına alma fırsatının kaçırılmaması olduğunu belirtmiş ve alınan kredilerin '*karaya oturmuş bulunan Türk ekonomi gemisini tekrar harekete geçirme amacı*' ile verildiği değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵³¹

CHP'nin eski Maliye bakanı İsmail Rüştü Aksal ise düzgün bir hesaba dayanmayan ve birçok kez başta CHP olmak üzere muhalefetin eleştirilerini

---

⁵²⁷ **Basın**, 5-10 Ağustos 1958., Tokgöz, a.g.e., s. 144. ve CDTA, **Dış İktisadi İlişkiler/IMF Cilt:II**, s. 496.

⁵²⁸ **Vatan**, 4 Ağustos 1958.

⁵²⁹ **Ulus**, 5 Ağustos 1958.

⁵³⁰ **Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1958.

⁵³¹ **Ulus**, 4 Ağustos 1958.

dinlemeyen, düzensizlikleri her gün artan bir zihniyetin ülkeyi ekonomik çıkmaza götürmesinin normal olduğunu, ısrar edilen ekonomik politikaların Türkiye'ye zarar verdiğini ve Polatkan'ın verdiği demeçte Türkiye'nin ekonomik durumunun özellikle dış ödeme, taahhüt ve borçlar bakımından ne kadar vahim bir hale geldiğinin kanıtı olduğunu savunmuştur.

“Bu kredi ve yardımlar nefes boruları tıkanan bir hastaya muayyen bir müddet nefes aldirabilmek için dıştan yapılan fizik hareketleri gibidir. İktisadi bünyemiz düçar olduğu müzmin hastalığı kökünden ve tek başına tedavi edemez”⁵³²

Yakup Kadri Karaosmanoğlu da 7 Ağustos tarihli Ulus gazetesindeki başmakalesinde iktidarın barajlar gibi ekonomiye katkısı olmayan gereksiz yatırımlar ile ülkeyi de ardından sürükleyerek uçurumun kenarına geldiği bir sırada kolundan tutulup kurtarıldığını ama ne kadar zaman için ve ne dereceye kadar kurtulmuş sayılabileceği konusunun en önemli konu olduğunu vurgulamıştır.⁵³³

Yalçın Tuna da iktidarın alınan yardımları efsanevi bir şekilde millete anlatmaya çalıştığını ama artık Türkiye'nin yardımları mucizevi ve misli görülmemiş kalkınma uğruna feda etmemesi gerektiğini kaydetmiştir.

“Varsın bu kere kalkınmamız ‘tabii’ olsun da ‘mucizevi’ olmayı versin, bundan ne çıkar? Şimdiye kadar mucizevi kalkınmanın memleketimizde doğurmuş bulunduğu menfi ve zararlı neticeler çokça görülmüş, ziyadesiyle tecrübe olunmuştur. Bundan böyle artık biraz da ‘tabii’ kalkınmanın şartlarını memleketimizde uygulamaya çalışalım”⁵³⁴

İktidarın sözcüsü Zafer gazetesinde Hamdi İskit ise Türkiye'nin itibarına güvenmeden veya teminatlı bir karşılığa dayanmadan yardımların verilmeyeceğini, bu sebeple Türkiye'ye verilen yardımın Türk halkının istikbaline olan emniyetin ve itimadın sonucu olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Polatkan gibi İskit de anlaşmalarda

---

⁵³² **Ulus**, 6 Ağustos 1958.

⁵³³ **Ulus**, 7 Ağustos 1958.

⁵³⁴ **Ulus**, 9 Ağustos 1958.

Türkiye'nin hükümranlığını ihlal etmediğini ve Türk milletinin tarihinde bu kadar mükemmel ve iyi niyetle yapılmış başka bir anlaşma olmadığını belirtmiştir.⁵³⁵

Muhalefetin yoğun tepkisini azaltmak için olacak ki alınan kararlar ile ilgili Almanya'da çıkan 'Kieler Nachrichten' gazetesinde Menderes ile Atatürk'ün Türkiye halkı için önemini belirten makaleden parçaları yayımlamıştır.

*"Kemal Atatürk modern Türkiye'nin kurucusu ve Türklerin atası olarak tarihe geçmiştir... Başvekil Adnan Menderes ise belki de bir gün inşa edici Adnan menderes olarak anılacaktır."*⁵³⁶

Ulus gazetesi Zafer gazetesine cevap vermişçesine New York Times gazetesinde Harold Collender imzalı yazıda, Türkiye'ye verilen mali yardımı 'ameliyat' olarak nitelendirdiğini duyurmuştur.⁵³⁷

Ulus ve Zafer gazetesindeki savaşa Cumhuriyet gazetesi de New York Times'ın krediler ile ilgili değerlendirmesini yayımlayarak katılmış ve Türkiye'ye verilecek 359 milyon dolarlık krediyi hak edilmiş bir tutar olduğunu ve 234 milyon dolarının ABD tarafından kesilmesini de Times'ın şöyle açıkladığını duyurmuştur.

"Türkiye ve Amerika arasındaki dostluk, üzerinde düşünülemez derecede hayali bir bağdır. Türkiye, NATO'nun doğu kanadı olup, Batıyı Bağdat Paktı ile birleştirilmektedir. Ayrıca güneyde Arap milliyetçiliği ve kuzeyde Rus komünizmi arasında Batı'nın ana desteğini temin etmektedir. İşin doğrusunu söylemek icap ederse, Türkiye'nin halen içinde bulunduğu iktisadi sıkıntıları kısmen de bizim siyasetimiz ile stratejik taleplerimizin sebep olduğunu işaret etmek yerinde olur. Biz, Türkiye'nin askeri bakımdan kuvvetli olmasını istiyoruz ve bu memleket bütçesinin %40'ını askeri masraflara ayırmaktadır. Bunu söyledikten sonra şunu da işaret

---

⁵³⁵ **Zafer**, 7 Ağustos 1958.

⁵³⁶ **Zafer**, 11 Ağustos 1958.

⁵³⁷ **Ulus**, 13 Ağustos 1958.

*etmek icap eder ki, 1950'den beri hükümetler, Türkiye'nin iktisadiyatını yanlış bir şekilde idare etmişlerdir.*⁵³⁸

Basındaki çatışma sürerken temin edilen krediler hakkında görüşmeler yapmak üzere 21 Ağustos 1958 tarihinde TBMM de olağanüstü toplanmıştır.⁵³⁹ Görüşmeler DP'nin sekiz yıllık ekonomi politikaları ve kredilerin alınma nedenlerinin birinci ağızdan duyulması açısından önemlidir. Görüşmeler Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun sekiz yıl içinde Türkiye'de ekonomik alanda yapılan faaliyetlerin sayılmasıyla başlamıştır.⁵⁴⁰

Zorlu, Türkiye'nin, Kore Krizi ile birlikte üç sene üst üste kuraklık ve doğal afetler yaşaması nedeniyle zorluklar yaşadığını ve üretimin devam edebilmesi için uzun vade yerine orta ve kısa vadeli krediler alındığını ancak yatırımların sonuçları alınmadan kredilerin vadesinin gelmesi sebebiyle ekonomik sıkıntılar yaşandığını belirtmiştir.⁵⁴¹

Zorlu sonrası kürsüye çıkan Hasan Polatkan ise yapılan anlaşmaların halkın refahını daha ileri ve daha yüksek seviyelere ulaştıracağını söyleyerek sözlerine başlamış ve kredilerin ekonomik göstergelerinden bahsettikten sonra şu iki önemli sahanın önemli olduğundan belirtmiştir.

“Hükümetimiz, memleketin iktisadi hayatında tahakkuk ettirdiğimiz büyük gelişimin mahsul ve madde olarak fiili semerelerini muazzam nispetlere isal edecek olan ve memleket tarihinde bir benzeri daha bulunmayan bu büyük ve müessir dış kredi ve yardımları azimkâr

---

⁵³⁸ **Cumhuriyet**, 6 Ağustos 1958.

⁵³⁹ **Basın**, 22 Ağustos 1958.

⁵⁴⁰ Zorlu'nun ekonomik alanda yaptığı açıklaması şöyledir. “1950 yılında 7,5 milyon ton olan hububat istihali 1957 senesinde 14,5 milyon tona, pamuk istihali 118 bin tondan 145 bin tona çıkarılmış, bakır istihali 11,7 bin tondan 24,7 bin tona, demir istihali 422 bin tondan 833 bin tona, maden kömürü 4,36 milyon tondan 6 küsur milyon tona, linyit istihali 1,2 milyon tondan 3 milyon tona, ham petrol istihali 16 bin tondan 305 bin tona çıkarıldığı gibi, yılda 333 bin ton ham petrol tasfiye edecek bir rafineri kurularak 19 vilayetin petrol ihtiyacının memleket dahilinde karşılanması ve yılda 200 bin ton kömür tasarrufu temin edilmiştir... Sınai sahada şeker istihsal kapasitesi 119 bin tondan 365 bin tona, çimento istihali 395 bin tondan 1,8 milyon tona yükselmiştir. Yapılmakta olan fabrikalarla birlikte istihsal kapasitesi 2 milyar 750 bin tona çıkaracaktır.” (**TBMM Zabıt Ceridesi**, 11. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 4, s. 829. Tarih : 21.8.1958)

⁵⁴¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 11. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 4, s. 829 - 830. Tarih: 21.8.1958.

teşebbüsleriyle tahakkuk ettirerek içeride ve dışarıda mühim akisler yapan yeni ve büyük muvakkihat daha kazanmıştır."⁵⁴²

Görüşmelerde dış politika ve krediler hakkında CHP adına İsmet İnönü söz istemiş ve dış ilişkiler ile ilgili değerlendirmesini yaptıktan sonra kredi konusunda da görüş bildirmiştir. İnönü, alınan krediler için bir takım şartların kabul edildiğini bu şartların halkın refahını arttırmak yerine daha da ağırlaştıracağını söylemiş ve devalüasyon ile ilgili şu dikkat çekici değerlendirmeyi yapmıştır.

*"Senelerden beri kabul edilmeyen tedbirler şimdi kabul ediliyor. Niçin söylenmez? Biz şimdiye kabul ettiğimiz iktisadi, mali politikada esaslı olarak şu değişimlere karar verdik demeli! Hâlbuki aksi söyleniyor. Şimdiye kadar hiçbir şey aksamamış, her şey doğru yürümüş hiçbir hata olmamıştır. 1958'de büyük bir iktisadi muvaffakiyet kazanmışız! Böyle bir muvaffakiyet kazanırsak millet olarak yaşamamıza imkân kalmayacaktır. (Bravo sesleri.)"*⁵⁴³

İnönü alınan krediler için diğer devletlere teşekkür etmiş ve alınan kredilerin doğru yerde kullanılması amacıyla ellerinden gelen her şeyi 'denetleme' yoluyla yapacaklarını söylemiştir.⁵⁴⁴ İnönü mali konularla ilgili açıklamayı İsmail Rüştü Aksal'ın yapacağını söyleyerek konuşmasını sonlandırılmıştır.⁵⁴⁵

Kürsüye gelen İsmail Rüştü Aksal, DP'nin 1950-1953 yıllarındaki ekonomik politikalarının CHP tarafından onaylandığını ancak 1954 yılı itibariyle artık ekonominin iyi gitmediğini söylemiş ve alınan kredinin halkın refahını arttıracığı yönünde beyanatta bulunan Demokratların halkı kandırdıklarını savunmuştur.⁵⁴⁶ İyi giden ekonomi söylemini de şöyle eleştirmiştir.

"Sayın Maliye Vekili 'istikrar içinde gelişen bir ekonomiden bahsediyor. Hangi istikrar bunlar zaten varsa bunların yeniden tesisi için tedbir alınır mı, arkadaşlar? Bunu da mazur göstermek için

---

⁵⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 4, s. 842. Tarih: 21.8.1958.

⁵⁴³ Aynı yer.

⁵⁴⁴ Ulus, 22 Ağustos 1958.

⁵⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 4, s. 846-848. Tarih: 21.8.1958.

⁵⁴⁶ Aynı yer.

‘esasen müstakar olan ekonomimize yeni bir hız vermek için’ tedbirler alındığını ifade ediyorlar. Hastalık olmayan yerde deva aranır mı?... İktisadi kalkınma her şeyden evvel her geçen gün vatandaşın biraz daha bolluğa, biraz daha refaha kavuşmasını temin eder. Biz de öyle mi? Arkadaşlar kuyrukların altında saadet yatıyor iddiasına bu memlekette hiç kimseyi inandıramazsınız.’⁵⁴⁷

Aksal, 1952’den sonra liberasyonun sonlandırılması nedeniyle Türkiye’nin aldığı mal ve hizmet bedelini geri ödeyemediğini, DP’nin ekonomik politikası doğru ise bir takım yeni tedbirler almaya lüzum olmadığını ama Meclis’in bu konunun tartışmasını yaptığını ve devalüasyon ile Türk Lirasının ‘üçte ikisinin budandığını’ söylemiştir.⁵⁴⁸

3.2.3. 11 Mayıs 1959 Konsolidasyonu (Borç Ertelemesi)

TBMM’deki görüşmeler sonrası Hükümet alınan kararlar ile ilgili adımlar atmaya başlamış ve Hasan Polatkan Eylül ayında yardımların ‘gerçekleşme şekli’ni belirlemek ve Türkiye’nin ekonomik sıkıntılarının uzun vadeli planlama ile giderilebileceğini ABD’li yetkililere anlatmak maksadıyla Amerika’ya gitmiştir.⁵⁴⁹ Polatkan, Cumhuriyet gazetesine yaptığı açıklamada ABD’li yetkililer ile Türkiye ekonomisi ile ilgili meseleleri görüşmek üzere gittiğini söylemiştir.⁵⁵⁰

Polatkan ve beraberindeki Türk heyeti ABD’nin ilgili birimleriyle bir seri toplantılar düzenlemiş ve ziyaret dolayısıyla ABD Dışişleri Bakanlığında verilen yemekte ABD maliye bakanı yaptığı konuşmada alınan kararları ABD’nin onayladığını ve Türkiye’nin alınan kararları ‘azami dikkat ve azimle’ uygulayacağına dair ABD’nin emin olduğunu söylemiştir.⁵⁵¹ Polatkan ise cevaben yaptığı konuşmasında iki müttefikin dostluğundan bahsederek ABD gibi ekonomisi güçlü bir müttefikin doğuda barışı sağlamak için yıllardan beri çalıştığını söylemiştir.⁵⁵²

---

⁵⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 4, s. 861. Tarih: 21.8.1958.

⁵⁴⁸ Vatan, 22 Ağustos 1958.

⁵⁴⁹ Basın, 12 Eylül 1958.

⁵⁵⁰ Cumhuriyet, 12 Eylül 1958.

⁵⁵¹ Cumhuriyet, 13 Eylül 1958.

⁵⁵² Cumhuriyet, 13 Eylül 1958.

Polatkan'ın ABD ziyareti sonrası Paris'te anlaşmaya varılan OEEC üyelerine olan borçların ertelenerek taksite bağlanması konusunda ilgili görüşmeler Ocak 1959'da başlamış ve görüşmelere 16 Ocak 1959'da Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu katılmıştır.⁵⁵³

Yaklaşık on beş gün süren görüşmeler sonrasında borç erteleme görüşmelerinin 31 Ocak 1959 tarihi itibarıyla olumlu sonuçlandığı Dışişleri Bakanlığı tarafından duyurulmuştur.⁵⁵⁴ Anlaşmaya göre Türkiye'nin, OEEC üyesi ülkelere ve ABD'ye yaklaşık 440 milyon dolar olan birikmiş borçların %3 faizle 12 senelik bir takvime göre ödeneceği karara bağlanmıştır.⁵⁵⁵

Paris'te erteleme anlaşması ve şartlarının Dışişleri Bakanlığı'na açıklanması, beş ay önce imzalanan 359 milyon dolarlık kredi şartlarının bir türlü açıklanmaması üzerine CHP Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş kredinin şartları ile ilgili bir soruyu Maliye Bakanı Hasan Polatkan'a iletmiştir.⁵⁵⁶

Polatkan yaptığı açıklamada; OEEC'ye olan 100 milyon doların 25 milyon dolarının kotadan, yıllık %3,5 faizle ve teşkilatın feshinden sonraki 3 yıl içinde ödeneceğini, kalan 75 milyon dolarlık kısmın üye ülkeler tarafından verildiğini ve %5,75 faiz ile beş yıl sonra altı aylık arayla iki taksitte ödeneceğini söylemiştir. IMF'den alınan 25 milyon doların takvimi ise 1961 Kasım'da 2 Milyon dolar, 1962 Temmuz'unda 5,5 milyon dolar, 1963 Ocak'ında 8,5 milyon dolar ve 1963 Temmuz'unda 9 milyon dolar olacak şekilde faiz olmadan ancak komisyonla ödeneceğini söylemiştir.⁵⁵⁷

1955'de Ankara masasının kapanmasıyla Dünya Bankası ile soğuyan ilişkilerin de borç erteleme kararı sonrası Banka'nın ilgisinin Türkiye'ye dönmesine neden olmuştur. Dünya Bankası, üç kişilik bir heyeti İktisadi Devlet

---

⁵⁵³ **Basın**, 16 Ocak 1959. Zorlu'nun ayrılmasından bir gün sonra Türkiye'deki mali kuruluşlar üzerinde incelemelerde bulunan IMF yetkilisi Sturc da Türkiye'den ayrılmış ve ayrılırken, yapılan temaslara olumlu sonuçlandığını söylemiştir. (**Cumhuriyet**, 17 Ocak 1959)

⁵⁵⁴ **Basın**, 1 Şubat 1959.

⁵⁵⁵ **Zafer**, 1 Şubat 1959. Borç toplamı 440 milyondur. İlk sene 15 milyon dolar, devam eden 4 sene sırasıyla 20, 25, 30 ve 35 milyon dolar ödenmesi planlanmış ve geri kalanı da yedi sene içinde ödenmesi kararlaştırılmıştır. (**Zafer**, 1 Şubat 1959.)

⁵⁵⁶ **Basın**, 2 Şubat 1959.

⁵⁵⁷ **Ulus**, 2 Şubat 1959.

Teşekkülleri ve bunlara bağlı kuruluşların iş programlarını ve projelerini incelemek amacıyla Türkiye'ye göndermiştir.⁵⁵⁸ Ayrıca, kredi anlaşmaları için IMF tarafından olumlu rapor verilmesi sonrası Dünya Bankası tarafından sadece sihirli kelime '*kalkınma*' için Türkiye'ye kredi verilebileceği ve bu amaç için Banka Başkanı Eugene Black'in Türkiye'ye gideceği de duyurulmuştur.⁵⁵⁹

Dünya Bankası heyetinin Türkiye'ye gelişini New York Times, beş yıldan beri süre gelen gerginliğin sonlandığını ve Banka'nın son beş yılda neler olduğunu değil beş ay içinde Türkiye ekonomisinde neler olduğunla ilgileneceği değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵⁶⁰

Türkiye'de görece bu olumlu hava yaşanırken başka iyi bir haber IMF ve Dünya Bankası'nın 1958 olağan yıllık toplantısında IMF kotalarının %50, Dünya Bankası kotalarının %100 artırılması yönündeki kararı ile gelmiştir.⁵⁶¹ Türkiye'nin IMF kotası 43 milyon dolardan 86 milyon dolara, Dünya Bankası kotası ise 43 milyon dolardan 115 milyon dolara yükseltilmiştir.⁵⁶² Kotaların artması alınacak kredi tutarlarının da artmasına sebep olacağından kararlar Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Ayrıca, alınan kararın aksine kotaların belirlenenden fazla artmış olması Türkiye tarafından istikrar tedbirleri olarak ekonomisinin düzene sokulmasında aranabilir.

OEEC üyelerine ait borçların ertelenmesi kararı uyarınca OEEC ve ABD ile Paris'te 11 Mayıs 1959 tarihinde '*Türkiye'de Mukim Şahısların Ticari Borçlarına Müteallik Anlaşma*' imzalanmıştır.⁵⁶³ Böylece, Türkiye'nin ekonomi tarihine '*11 Mayıs 1959 Konsolidasyonu*' olarak geçen Türkiye'nin OEEC üyelerine ve ABD'ye olan borçlarının ertelenmesine ilişkin Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk konsolide anlaşması imza altına alınmıştır.⁵⁶⁴

---

⁵⁵⁸ **Akşam**, 31 Ocak 1959. Heyet; John Adler, Litcowitz D. Groenweld ve V. Wasserfs isimli iktisatçılardan oluşmuştur. (**Akşam**, 31 Ocak 1959)

⁵⁵⁹ **Zafer**, 1 Şubat 1959.

⁵⁶⁰ **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1959.

⁵⁶¹ **Basın**, 19 Nisan 1959.

⁵⁶² **BCA**, Tarih : Fon Kodu: 030.18. Kutu No: 156. Dosya No: 8. Sıra No: 10.

⁵⁶³ Ekzen, **Türkiye Kısa İktisat Tarihi**, s. 39. Anlaşmayı imzalayan ülkeler şöyledir. Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Portekiz, İngiltere, İsveç ve İsviçre'dir. ABD de, anlaşmaya mektup teatisi ile iştirak etmiştir. (**Basın**, 12 Mayıs 1959)

Yapılan anlaşma ile ilgili açıklamayı Dışişleri Bakanlığı İktisadi İşbirliği Dairesi Genel Müdürü Oğuz Gökmen yapmıştır. Gökmen, borçların 1962 yılına kadar eşit taksitler ile ödeneceğini,⁵⁶⁵ ithalat ve ihracatta yeni bir rejime geçildiğini ve Türkiye'nin kredi imkânlarının artacağını söylemiştir.⁵⁶⁶

Anlaşma ile Türkiye'nin ticari borçlarının ve kredili ithalat borçlarının yeni bir takvime bağlanması sağlanmıştır. 326 milyon doları anapara, 50,1 milyon doları da faiz olmak üzere ticari borçlar toplamı 376 milyon dolar; 72 milyon dolar kamu kesimine, 37,6 milyon doları da özel kesime ait olmak üzere toplam 109,7 milyon dolarlık kredili ithalat borcu olmak üzere toplam 487 milyon dolarlık dış borç, 11 Mayıs 1959'da konsolidasyona tabi tutulmuş⁵⁶⁷ ve 2001'e dek sürecek yeni taksitlere bağlanmıştır.⁵⁶⁸

Türkiye ile Ödeme Anlaşması bulunmayan ve konsolidasyon anlaşması yapılmayan ülkelere (Japonya, Kanada ve Pakistan) olan borçların ertelenmesi ile ilgili de Hükümet bazı kararlar almış ve bu kararlara göre de borçların 100 bin dolarlık taksitler halinde ödenmesi planlanmıştır.⁵⁶⁹

23 Temmuz Memorandumunda taahhüt edilen bir diğer konu da planlı bir kalkınma programı hazırlanması olmuştur. Türkiye anlaşmaları imzalamadan önce bu yönde adımlar atmış ve 10 Temmuz 1958 tarihinde '*Koordinasyon Bakanlığı*'nin kurulmasına karar vermiştir.⁵⁷⁰

---

⁵⁶⁴ **Basın**, 12 Mayıs 1959. Anlaşma gereği borçlu olan ülkelerle tek tek anlaşmalar imzalanacağı kararlaştırılmıştır. (**Basın**, 12 Mayıs 1959.)

⁵⁶⁵ **Yeni Gün**, 13 Mayıs 1959. Konsolidasyon faizinin %3 olduğu ve borçların kademeli bir şekilde ilk taksitin 1959 yılı 31 Temmuz'unda 15 milyon dolar, 1960'ta 20 milyon dolar, 1961'de 25 milyon dolar, 1965'de 30 milyon dolar, 1963 yılında 35 milyon dolar ve geri kalan kısmın ise yedi eşit taksitle ödeneceği açıklanmıştır. (**Yeni Gün**, 13 Mayıs 1959)

⁵⁶⁶ **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1959. Borçlar şöyle sınıflandırılmıştır. (1) 4 Ağustos 1958 tarihine kadar memleketimize fiilen gelmiş fakat karşılığı transfer edilmemiş mallara ait borçlar tamamen ilga edilmiştir (2) Taahhütlerden ibaret borçlar: 4 Ağustos tarihine kadar memleketimize fiilen mal olarak gelmiş fakat ödeme tarihleri henüz gelmemiş borçlardır. 12 yıl içinde ödeneceklerdir. (3) Üçüncü grup borçlar: Konsolidasyon anlaşmasının kapsamına girmemektedir. Bunların ödemesi için OEEC'ye bağlı memleketlerle Türkiye arasında 'ikili anlaşmalar' yapılacaktır. Ödeme bu anlaşmaya göre yapılacaktır. (**Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1959.)

⁵⁶⁷ Ekzen, **Türkiye Kısa İktisat Tarihi**, s. 39.

⁵⁶⁸ 1962 Mali Yılı Bütçe Tasarısına Ait Gerekçe, s. 61-62.

⁵⁶⁹ **Zafer**, 15 Mayıs 1958.

⁵⁷⁰ **Basın**, 11 Temmuz 1958. Bakanlığa Sebati Ataman getirilmiştir. (**Basın**, 11 Temmuz 1958.)

Hasan Polatkan 21 Ağustos 1958 tarihindeki olağanüstü oturumdaki konuşmasında Koordinasyon Bakanlığı ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur.

“Doğrudan doğruya ihracatın artırılmasını istihdaf eden yatırımlar yanında, Türk ekonomisinin, hâlâ enfrastrüktüre ve ithalâta karşı talebi azaltacak dâhilî sanayie, yeni yatırımlar yapılmasına ihtiyacı vardır. Bu nevi yatırımların iktisaden en verimli şekilde yapılmasını temin için çeşitli sanayi kollarında iktisadi tetkiklerde bulunulmuştur. Bu tetkikler, sanayiinin hali hazır mevkii, istihsal metotları, istihsal kapasitesi, cari istihsal, tâli maddeler imkânları, hammadde ve tâli teçhizat ihtiyaçları, idareci ve işçi vaziyeti, enerji ve su durumu, maliyet ve satış fiyatları, piyasa istihlâki, istihlâk maddelerinin ithalât ve ihracatına taallûk etmektedir. Türkiye'nin önümüzdeki on yıl zarfında yapacağı yatırımların plânlarının koordinasyonu ve rasyonalizasyonu bu tetkikler neticesine istinat eyleyecektir.”⁵⁷¹

Planlı ekonomiye geçişi yerine getirmek amacıyla Koordinasyon Bakanı Sebati Ataman bütün bakanlıklara, dairelere, belediyelere ve İktisadi Devlet Teşekkülleri'ne bir genelge göndererek, yeni yapılacak yatırım programını 'gelir getirici' şekilde yapılacağını duyurmuştur. Genelgede planın 1960 yılında başlayıp 1964 yılında sona ereceği, bu sebeple programın uygulanması için dış yardımların alınması da dahil hazırlık yapılması istenmiştir.⁵⁷²

Memorandum ve anlaşmalarda sözü verilen atılımların uygulanmasında bile dış kredi arayan Türkiye, 2 Temmuz 1959 tarihinde OEEC Genel Sekreter Yardımcısı J.Cahan'ın Dışişleri Bakanlığında yaptığı basın toplantısında “Kredi tahdidinde gevşeme olursa, istikrar programı zedelenir”⁵⁷³ değerlendirmesini yapmasıyla Hükümet dış kredi temini konusunda cesaretlenmiştir. 5 Temmuz tarihinde başka bir basın toplantısında ise Türkiye'nin ekonomik durumunda 4

---

⁵⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 11. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt 4, s. 839. Tarih : 21.8.1958.

⁵⁷² Cumhuriyet, 1 Temmuz 1959.

⁵⁷³ Vatan, 2 Temmuz 1959.

Ağustos 1958'den beri düzelmeler olduğunu ve artık ekonominin '*daha sağlam ve sıhhatli*' olduğunu belirtmiştir.⁵⁷⁴

Dış kredi temini için ilk belirti ise DP Fatih kongresinde konuşma yapan Hasan Polatkan'ın, OEEC'ye verilecek 3 yıllık bir raporla birlikte toplamı 600 milyon dolara varan bir dış yardım talep edileceğini açıklaması olmuştur. Polatkan konuşmasında Halk Partisine de çatarak Türkiye'nin kalkınması ile ilgili bilgiler vermiştir.

*“Dost ve müttefiklerimiz, muhalefetin bütün menfi propagandaların ve iddialarına rağmen bize yardımlarını esirgemediler. Biz de 9 yıllık çok müsbet bir faaliyetten sonra bazı istikrar tedbirlerini almak yoluna gittik. Onun için 4 Ağustos kararlarını aldık. Azim ve sabırla devam ettiğimiz bu istikrar tedbirleri için dostlarımız bize 350 milyon dolar yardım yaptılar. Bu tedbirler, yeni yatırımlara mani olmayacaktır, yeni yatırımlar yapmaya devam edeceğiz. Hem de daha da hızlı olarak.”*⁵⁷⁵

Polatkan'ın kongrede bahsettiği 600 milyon dolarlık yardımın karşılanabilmesi amacıyla OEEC ve IMF iktisatçılarından oluşan bir heyet incelemelerde bulunmak üzere 2 Eylül 1959 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir.⁵⁷⁶

OEEC heyeti bir hafta boyunca incelemelerde bulunmuş ve 8 Eylül 1959 tarihinde Türkiye'den ayrılmıştır. Heyet başkanı verdiği demeçte yapmış oldukları incelemeler sonucunda Türkiye ekonomisinin mali istikrara doğru yapılan gelişmenin '*iyi ve hayırlı*' olduğunu söylemiş ancak istenen 600 milyon dolarlık krediden bahsetmemiştir.⁵⁷⁷

Krediden bahsedilmemesi artık uluslararası kuruluşların da DP'den desteğini çektiğini göstermiş ve OEEC heyetinin bu ziyareti DP'nin, OEEC, IMF ve Dünya Bankası kuruluşlarıyla son münasebeti olmuştur. DP iktidarının son döneminin en

---

⁵⁷⁴ **Zafer**, 5 Temmuz 1959.

⁵⁷⁵ **Zafer**, 24 Ağustos 1959.

⁵⁷⁶ **Basın**, 1 Eylül 1959.

⁵⁷⁷ **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1959.

önemli faaliyetini oluşturan ekonomik istikrar tedbirlerinin sonuçları kısa zamanda önemli sonuçlar vermiş ancak bozulan ekonomik dengelerin düzelmesini sağlayamamıştır. Son kredi talebinin de olumsuz olmasının faturası Hazine Genel Müdürü Memduh Aytür'e kesilmiştir.⁵⁷⁸

İstikrar tedbirlerinin rakamsal analizi yapılırsa 1958 yılında 315 milyon dolar olan ithalat 1959-1960 yıllarında ortalama 470 milyon dolara çıkmış ancak 1953 yılında gerçekleşen 500 milyon dolar seviyesini yakalayamamıştır. İhracat ise 1958 yılında 247 milyon dolarken 1959-1960 ortalaması 330 milyon dolara çıkmış ancak ihracat da 1950-1953 yıllarındaki 370 milyon dolar ortalamasını yakalayamamıştır.⁵⁷⁹

Banka kredileri için getirilen limitler korunmuş, Temmuz 1958'de 9,2 milyar lira olan banka kredileri seviyesi 1959 yılı Aralık ayı sonunda 10,5 milyar liraya ulaşmıştır. Ayrıca, istikrar önlemleri içinde yer alan faiz oranlarına ilişkin düzenlemeler devalüasyon sonrasında gerçekleştirilmemiştir.⁵⁸⁰

Bütçenin denk olacağına dair kararlar da gerçekleştirilememiş 1958 yılında bütçe açığı 155 milyon lira, 1959 yılında ise 342 milyon liraya çıkmıştır. Halkın hayat seviyesinin yükseltilmesi ile ilgili konuda da başarı sağlanamamış 1958 yılında Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) %11'in üzerinde iken 1959 yılında bu değer %4,3 seviyesini inmiştir. Fiyatlar genel seviyesinde ise artışlar 1958 ve 1959 yılında devam etmiş ve 1960 yılından itibaren büyük bir durgunluğa girmiştir.⁵⁸¹

1958 yılındaki devalüasyon Türkiye'nin dış borç tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Nasıl Osmanlı Devleti de 1854'de borçlanmaya başlamış ve 1875'de borçlarını ödeyemez duruma gelmiş ise Türkiye'de 1947 yılında başladığı borçlanmaya 1958 yılında borçlarını ödeyemez duruma gelmesi sebebiyle son vermiş ve 4 Ağustos kararlarını almak zorunda kalmıştır.⁵⁸²

---

⁵⁷⁸ Tokgöz, **a.g.e.**, s. 145.

⁵⁷⁹ T.C. Başbakanlık, TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, s. 477.

⁵⁸⁰ Ekzen, **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, s. 84.

⁵⁸¹ Aynı yer.

Kanımızca bir doların 2,8 liradan 9 liraya çıkması ithalat için hemen, ihracat için ise kademeli şekilde uygulanması DP'nin Türkiye'ye bir hakaret olarak algıladığı devalüasyon kararını açık bir şekilde dile getirmek istememesinden kaynaklanmaktadır. DP, üç yıllık süre içinde kuru sabitlememiş, kuru sabitleme işi 27 Mayıs sonrası Milli Birlik Komitesi(MBK)'ne kalmıştır.

DP'nin istikrarsız uygulamalarının en önemli nedenlerinden biri olan plansız ekonomi ile ilgili Koordinasyon Bakanlığı'nın çabalarının yanı sıra 20 Eylül 1960 tarihinde yürürlüğe giren 91 sayılı Kanun ile kurulan Devlet Planlama Teşkilatı devletin planlama fonksiyonunu üstlenmiş, 1961 Anayasasına da "İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlanır" hükmü ile planlama garanti altına alınmıştır.⁵⁸³

3.3 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi, Milli Birlik Komitesi ve IMF

Yeni İktisat önemli tepkilere neden olmuş ve bu siyasi baskı ortamında HP kendisini fesih ederek CHP'ye katılmıştır.⁵⁸⁴ Muhalefetin birleşmesi sonrası CHP artık daha güçlü bir duruma gelmiş ve 14. CHP kongresine bu hava içerisinde gidilmiştir. Kongre, 12-15 Ocak 1959 tarihinde toplanmış⁵⁸⁵ ve CHP'nin 1957 seçim bildirgesindeki konuların bir tekrarı niteliğinde kararlar almıştır.⁵⁸⁶

CHP-HP birleşmesinden sonra DP, halkı bu 'yıkıcı' faaliyetlere karşı durmaya davet etmiş ve muhalefeti destekleyenlere ceza tehdidinde bile bulunmuştur. Hatta CHP'ye oy veren bir köyün elektriği bile kesilmiştir.⁵⁸⁷

Türkiye'nin iyice taraflara ayrıldığı bu ortamda gerçekleşen bir olay bu düşmanca havayı bir süre geriye bırakmıştır. 17 Şubat 1959 tarihinde Londra'ya Kıbrıs konusu ile ilgili bir toplantıya giden Türk heyetinin uçağı düşmüştür.⁵⁸⁸ Uçakta bulunanlardan on altı kişi ölmüş ama Menderes şans eseri hayatta kalmıştır.⁵⁸⁹

---

⁵⁸² Bulutoğlu, a.g.e., s. 122.

⁵⁸³ Alpago, a.g.e., s. 100.

⁵⁸⁴ Cumhuriyet, 25 Kasım 1958.

⁵⁸⁵ Ulus, 12-16 Ocak 1959.

⁵⁸⁶ Eroğul, a.g.e., s. 227.

⁵⁸⁷ Cumhuriyet, 12 Şubat 1959.

⁵⁸⁸ Basın, 18-22 Şubat 1959.

⁵⁸⁹ Basın, Şubat 1959. Ölenler arasında Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu ile Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinlioğlu vardır. (Basın, Şubat 1959.)

Başbakanın kazadan sağ kurtulması Türkiye’de bir mucize olarak algılanmış ve Menderes Allah’ın koruduğu biri olarak tasvir edilmiştir. Bu konuda Konya Milletvekili Himmet Ölçmen’in sözleri dikkat çekicidir. “*Bu milletin başında Peygamberin Allah’ın tayin ettiği bir lider var, bu da Menderes’tir.*”⁵⁹⁰Bu olay sonrası DP bir dindarlık imajı yansıtmış CHP ise halk tarafından ateist ve İslam karşıtı olmakla suçlanmıştır.⁵⁹¹

Uçak kazası sonrası kısıda olsa süren dostane hava dağılmaya başlayınca DP ve muhalefet arasındaki çekişmeler kaldığı yerden devam etmiş, CHP’lilerinin ‘*büyük taarruz*’ olarak adlandırdıkları propaganda seferi 29 Nisan 1959’da başlamıştır. CHP İnönü önderliğinde ülkenin çeşitli bölgelerinde mitingler düzenlemiş ancak gittikleri her ilde Demokratların müdahalelerine hatta bazı bölgelerde şiddetle bile karşı karşıya kalmışlardır.⁵⁹²

Olayların en şiddetli ve en önemlisi Nisan 1960 tarihinde Kayseri’de yaşanmıştır. İnönü, Kayseri İl Kongresi’ne katılmak amacıyla Kayseri’ye gitme kararı almış ancak Kayseri Valisinden Kayseri’ye gelmemesini söyleyen bir telgraf almıştır. Bu telgraf İnönü’yü durduramamış ve 2 Nisan 1960 tarihinde Kayseri’ye hareket etmiştir. Birkaç noktada durdurulmak istense de İnönü yoluna devam etmiş ve Yeşilhisar’a kadar varmıştır. Yenihisar yolunda askeri güçler Hükümetin emriyle İnönü’yü durdurmak için yolunu kesmiş ancak İnönü askeri birliğin içinden yürüyerek geçmiştir. Askerler müdahalede bulunmamış hatta karşı bile çıkmamışlardır.⁵⁹³ Bu olay manevi olarak DP iktidarının sonu olmuştur.⁵⁹⁴

Kayseri olaylarından sonra DP Meclis Grubu, 12 Nisan 1960 günü olağanüstü bir toplantı yaparak CHP hakkında Meclis tahkikatı açılmasına karar vermiştir.⁵⁹⁵ 15 Nisan’da yapılan ikinci bir toplantıda CHP’nin seçim dışı yollarla iktidara gelmek

---

⁵⁹⁰ **Cumhuriyet**, 9 Mart 1959.

⁵⁹¹ Ahmad, **a.g.e.**, s. 93.

⁵⁹² Eroğul, **a.g.e.**, s. 231.

⁵⁹³ **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1959.

⁵⁹⁴ **Ulus**, 3-4 Nisan 1960.

⁵⁹⁵ Eroğul, **a.g.e.**, s. 241.

için hücre örgütü kurduğu, silahlandığı, isyan hazırladığına yönelik suçlar ileri sürülmüş ve on beş kişilik bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁶

CHP bu gelişme üzerine karşı bir atak yaparak insan haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle Menderes hakkında Meclis tahkikatı açılmasını ve Başbakanın yüce divana sevk edilmesini istemiştir. Ancak, tahmin edileceği gibi CHP'nin önergesi reddedilmiş ve DP önergesi hızlı bir şekilde TBMM tarafından kabul edilmiştir.⁵⁹⁷

Önergenin kabulünden hemen sonra Tahkikat Komisyonu partilerin kongrelerini, toplantılarını, bütün siyasi faaliyetlerini, yeni örgütlenmeleri ve yayım ile ilgili bazı yasaklama kararları almıştır.⁵⁹⁸ 27 Nisan'da komisyona basını sansür etme, gazeteleri toplatma, celpname çıkartma ve Komisyonun çalışmasını engel olan ya da zorlaştıranlara üç yıla kadar hapis cezası yetkisi verme yetkisi veren bir kanun tasarısı meclisten geçmiştir.⁵⁹⁹

Görüşmeler sırasında İsmet İnönü bir ay sonra olacakların habercisi gibi şu tespitte bulunmuştur.

“Biz ihtilal metodları takip ederiz, seçimsiz iktidara gelmek isteriz, derler. Şimdi iktidarda bulunanların, milletleri ihtilale nasıl zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ihtilal beemeal olur. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. Şimdi arkadaşlar şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. İhtilal meşru bir hak olarak kullanılacaktır.”⁶⁰⁰

---

⁵⁹⁶ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze**, s. 75. Yassıada'da anayasayı çiğnemekle yargılanacak bu komisyonda bulunan üyeler şunlardır: Başkan Hamdi Sancar. Üyeler: Ekrem Anıt, Hilmi Dura, Kemal Özer, Turan Bahadır, Kemal Biberoglu, Nüzhet Ulusoy, Selami Dinçer, Sait Bilgiç, Nusret Kirişoğlu, Vacit Asena, Necmettin Önder, Bahadır Dülger, Himmet Ölçmen, Osman Kavuncu. (Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze**, s. 75.)

⁵⁹⁷ Eroğul, **a.g.e.**, s. 242.

⁵⁹⁸ **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1960.

⁵⁹⁹ **Resmi Gazete**, 28 Nisan 1960.

⁶⁰⁰ Tekin Erer, **On Yılın Mücadelesi**, Ticaret Postası Matbaası Yayınları, İstanbul, 1963, s. 396.

İnönü'nün bu konuşmasından hemen sonra halkı isyana ve kanunlara karşı gelmeye teşvik eden sözler sarf ettiği ve Türk milletine, orduya ve Büyük Millet Meclisi'nin birliğine açıkça saldırdığı için Meclis çalışmalarına on iki oturum katılmama cezası verilmiştir.⁶⁰¹ CHP'liler ise gençlik örgütlerini kullanıp Ankara ve İstanbul'da gösteriler düzenleyerek bu cezaya karşılık vermişlerdir.⁶⁰² Gösteriler, 2 Mayıs günü İstanbul'da toplanan NATO Bakanlar Konseyi'nin yapıldığı günde daha şiddetli olmak üzere 27 Mayıs'a kadar sürmüştü.⁶⁰³ 21 Mayıs'taki Harp Okulu öğrencilerinin gösterisi hükümetin prestijine ağır bir darbe vurmuştur.⁶⁰⁴

Bu gelişmelerden sonra 27 Mayıs 1960 sabahı saat 4:36'da İstanbul Radyosu'ndan Türk Silahlı Kuvvetleri(TSK)'nin yönetime el koyduğu duyurulmuştur.⁶⁰⁵ Sabahın ilk saatlerinden itibaren başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik olmak üzere DP milletvekillerinin tamamı bir iki gün içerisinde gözaltına alınmıştır.⁶⁰⁶

Yayımlanan ilk bildiriye Türk Silahlı Kuvvetleri imzası bulunurken daha sonra yayımlanan bildirilerde '*Milli Birlik Komitesi*' imzası yer almış ve MBK'ne de Orgeneral Cemal Gürsel başkanlık etmiştir.⁶⁰⁷

Hükümetin siyasi anlamda uyguladığı baskılar alınan hukuk dışı kararlar nedeniyle ülkeyi bir kargaşaya sürüklemesi ekonomik alanda uygulanmaya çalışılan programların da başarısız olmasına ve nihayetinde 27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasına sebep olmuştur. Menderes'in devrildiği o günden önce Türk ekonomisi çökmüş durumdadır. Bu sebeple MBK de ilk iş olarak ekonominin düzeltilmesi için adımlar atmıştır.

Ekonominin içinde bulunduğu durumu anlamak açısından 28 Mayıs günü Maliye Bakanlığı görevlilerinin hazinede altın ve para aradıkları ancak hazineyi

---

⁶⁰¹ Zafer, 28 Nisan 1960.

⁶⁰² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 232.

⁶⁰³ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze**, s. 79.

⁶⁰⁴ Ahmad, **a.g.e.**, s. 99.

⁶⁰⁵ **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1960.

⁶⁰⁶ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, 1950'den Günümüze**, s. 85.

⁶⁰⁷ **Basın**, 28 Mayıs 1960.

'*tamtakir boş*' buldukları yönünde demeçler vermeleri dikkat çekicidir.⁶⁰⁸ Ekonominin bu kadar kötü tarif edildiği bir ortamda IMF'nin olmaması kaçınılmazdır. 25 Haziran 1960 tarihinde IMF yetkilisi Sturc eşliğinde beş kişilik bir heyet incelemelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir.⁶⁰⁹

IMF heyeti yaklaşık on beş gün boyunca incelemelerde bulunmuş ve 17 Temmuz 1960 tarihinde Türkiye'den ayrılmıştır.⁶¹⁰ Türkiye'den ayrılırken Sturc, Ankara'daki temaslardan çok iyi intibalar aldığını belirterek yeni hükümetin IMF ile ilişkiler bakımından gerekli ekonomik tedbirleri aldığını, IMF ve Türkiye arasındaki gelişmelerin yeniden gözden geçirileceğini söylemiştir.⁶¹¹

22 Ağustos 1960 tarihinde de MBK tarafından yayımlanan 65 sayılı Kanun ile Türk Parasının fiili değeri 1 dolar 9 TL olarak tespit edilmiş ve ihracatta uygulanmakta olan farklı kur sistemi yürürlükten kaldırılmıştır.⁶¹²

MBK kısa bir süre içinde ekonomik alanda birçok karar almış ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik çıkmazın içinden çıkılabilmesi için gerekli adımlar atılmaya başlanmıştır. Türk lirasının değeri 900 kuruşa sabitlendikten sonra 15 Eylül 1960 tarihinde Milli Korunma Kanunu'nu yürürlükten kaldırmış ve bu Kanun kapsamındaki mahkûmiyetlerin hepsi iptal edilmiştir.⁶¹³ 6 Ekim'de Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı, her türlü kaynak ve imkânları tespit etmiş, bakanlıklar arası koordinasyonu sağlaması ve kısa uzun vadeli planlar hazırlaması amacıyla görevlendirilmiştir.⁶¹⁴

MBK tarafından alınan hızlı kararlar sonrası gerekli dış yardımın sağlanabilmesi için adımlar atılmaya çalışılmış ve alınacak ekonomik kararların tümü OEEC ve IMF heyetlerinin takdirine bırakılmıştır.

---

⁶⁰⁸ Yenal, **a.g.e.**, s. 106.

⁶⁰⁹ **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1960.

⁶¹⁰ **Vatan ve Ulus**, 18 Temmuz 1960.

⁶¹¹ **Zafer**, 17 Temmuz 1960.

⁶¹² Ekzen, **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, s. 95.

⁶¹³ **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1960.

⁶¹⁴ **Ulus**, 6 Ekim 1960.

Bir OEEC heyeti, Hükümet ile müzakerelerde bulunmak ve üye devletlere olan borçların geleceği hakkında temaslarda bulunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir.⁶¹⁵ Türkiye'de bulunan IMF heyeti ile birlikte Maliye Bakanı Ekrem Alican'ı ziyaret etmişler ve toplantıda Türkiye'nin ihtiyacı olan 200 milyon dolarlık borç üzerinde görüşmeler yapmışlardır.⁶¹⁶ Her iki heyet de 23 Kasım tarihinde Maliye Bakanlığı'nda çalışmalarına başlamışlar⁶¹⁷ ve yapılan bir dizi toplantı sonucunda 1961-1962 devresi ödeme bilançosu açıklarının kapatılması karar altına alınmıştır.⁶¹⁸

Kasım ayında hükümet programı da heyetler tarafından incelenmiş ve 15 Aralık 1960 tarihinde tescil edilmiştir. Onaylanan bu programa göre ekonomik istikrarın devam etmesi için tedbirler alınması ve diğer Avrupa ülkeleri vatandaşları ile Türkiye halkı arasındaki kişi başına düşen milli gelirin arttırılmasının sağlanması ana hedef alınmış ve bu konuda yapılması gerekenler (dış yardım) belirlenmiştir.⁶¹⁹

OEEC ve IMF heyetlerin önerileri sonucu ve 31 Aralık 1960 tarihinde Türkiye'ye beklendiği gibi 200 milyon dolar yerine 87,5 milyon dolar kredi verileceği IMF ve OEEC tarafından açıklanmıştır.⁶²⁰ Yardımın 50 milyon dolarını OEEC, geri kalan 37,5 milyon dolarlık kısmını ise IMF karşılamıştır.⁶²¹

1955-1960 dönemi, DP'nin ülkede ekonomik sıkıntıları gideremediği ve 1955 yılından itibaren IMF'nin sürekli devalüasyon önerdiği bir dönem olmuştur. Nihayet 4 Ağustos 1958 tarihinde bazı istikrar tedbirleri alınmış ve OEEC üyelerine olan borçların ertelenmesiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti tarihinin o zamana kadar ki aldığı en büyük kredi alınmıştır. Anlaşmalar 1947 yılında başlayan borçlanmanın 1958 yılında sona ermesinin somut göstergesini oluşturmuş hatta DP iktidarı sonrası bile MBK bu dönemin yıkıntılarını tekrar ayağa kaldırmakla uğraşmıştır.

Yaşanan döviz darboğazı nedeniyle DP, 1958 yılından itibaren SSCB bile ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır çünkü Doğu Bloku ülkeleri ticareti

---

⁶¹⁵ **Basın**, 21 Kasım 1960.

⁶¹⁶ **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1960.

⁶¹⁷ **Zafer**, 23 Kasım 1960.

⁶¹⁸ **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1960.

⁶¹⁹ Ekzen, **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, s. 95.

⁶²⁰ **Basın**, 31 Aralık 1960.

⁶²¹ **BCA**, Fon Kodu: 030.1. Kutu No: 64. Dosya No: 400. Sıra No: 9.

takas usulü ile gerçekleştirmişlerdir. Baskın Oran'a göre ticaret ilişkilerinin yanı sıra Türkiye SSCB ile ilişkilerini geliştirerek ABD'yi endişelendireceğini ve ABD'den daha fazla yardım alabileceğini düşünmüştür. Hatta 1960 yılının Temmuz ayında Başbakan Menderes'in SSCB'ye bir ziyarette bulunacağı bile açıklanmıştır. Ancak söz konusu ziyaret 27 Mayıs nedeniyle gerçekleşmemiş ve yönetime el koyan TSK ilk açıklamasında NATO'ya bağlı kalınacağını açıklamıştır.⁶²² TSK'nın yaptığı bu ilk açıklama 27 Mayıs'ın nedenlerinden birinin de SSCB'ye planlanan ziyaret olduğunu düşündürtebilir.

3.4. Yassıada Görüşmelerinde Ekonomik Nedenler ve Örtülü Ödenek Davası

TSK'nın yönetime el koyması sonrası DP'li Milletvekillerinin yargılanmalarına da 1960 sonunda Yassıada'da başlanmıştır. DP'nin on yıllık iktidarı boyunca Dünya Bankası ve IMF ile ilgili vermiş olduğu kararlar sebebiyle özelde herhangi bir suçlamada bulunulmamış ve bir dava açılmamıştır. Ancak, DP'nin bir plana bağlanmadığı ekonomisinin dolaylı olarak ülkede bir huzursuzluk havası yarattığı ve bu sebeple basın ve muhalefet üzerinde baskı rejimi oluşturduğu yargılamalarda bir gerekçe olarak sunulmuştur.

Ekim 1960'ta MBK tarafından Yassıada'ya gidecekler için hazırlanan '*Yassıada Broşürü*'nün '*Düşük İktidar Mensupları Neden Yargılanmaktadır?*' başlığı altında bu durum şöyle açıklanmıştır.

*“Hesapsız gidişlerin, ilme ve ihtisasa kıymet vermeden, istişare etmeden alınan şahsi, indi ve memleketin bünyesine uymayan yanlış kararların tatbikatı ile memleket iktisadiyatı ve sosyal hayatı günden güne bozulmuş; bunun neticesinde ferdi ve içtimai hayatta beliren huzursuzluklar sebebiyle gerek matbuatta ve gerek muhalefet saflarında sert tenkitler başlamıştır.”*⁶²³

---

⁶²² Erel Tellal, “SSCB'yle ilişkiler”, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (499-521) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 509-519.

⁶²³ T.C. Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, **Yassıada Broşürü**, İstanbul, 1960, s. 23.

Yüksek Adalet Divanı da Yassıada Yargılamalarında DP ile ilgili görüşünü açıklarken DP'nin tüm anayasaya aykırı davranışlarının ekonomik sıkıntılar sonucunda sertleşmesi sonucunda gerçekleştirildiğini kaydetmiştir.

“Celal Bayar, Adnan Menderes ve kendilerine tabi bir zümre, güdülen iktisadi politikanın memleketi badireye sürüklediğini ve sürüklemekte olduğunu anlayınca, bu politikanın muvaffakiyetsizliğini görüp bilen, tenkit eden aydın zümreye arka çevirerek, gericilerle bir olmuşlar, gericiliği teşvik etmişler, bu suretle memleketi devamlı ayakta tutacak ve çağdaş medeniyet seviyesine eriştirecek olan Atatürk ilkelerinden ayrılmışlardır. Bu cümleden olarak, dini istismardan çekinmemişlerdir. İktidara gelince, Türkçe ezan kaldırılmıştır. Atatürk'ün dil konusunda ne kadar hassas olduğu malum iken, Türkçeyi sadeleştirme cereyanı bırakılarak, Osmanlıcaya dönülmüştür.”⁶²⁴

DP'lilerin devlet kaynaklarını kendi menfaatlerine için kullandıkları gerekçesiyle 25 Kasım 1960 – 2 Şubat 1961 tarihinde yargılandıkları 'Örtülü Ödenek Davası'nda Dünya Bankası Başkanı Eugene Black'in 22-30 Mart 1953 tarihleri arasında yapmış olduğu bir Türkiye ziyareti masrafları⁶²⁵ Başvekalet Müsteşarı Ahmet Salih Korur'un odasında yapılan arama neticesinde bulunmuş davanın kapsamı içerisinde Korur'a sorulmuştur.

Mahkeme, örtülü ödenekten yapılan harcamaların örtülü ödenek maksadı dışında kullanıldığını iddia etmiştir. Ahmet Salih Korur ise verdiği cevapta örtülü ödeneğin harcama kapsamının olmaması nedeniyle bir hesabının tutulmadığını ve harcama tasarrufunun Başbakana ait olduğunu söyleyerek yapılan harcamalarda bir hukuksuzluk olmadığını savunmuştur.⁶²⁶ Mahkeme, Adnan Menderes ve Ahmet

---

⁶²⁴ Şevket Süreyya Aydemir, Menderes'in Dramı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 479.

⁶²⁵ **BCA**, Tarih: 1960, Fon Kodu: 109 Kutu No: 181. Dosya No: 553. Sıra No: 5. Masraflar; konaklama, yeme ve içme gibi bir diplomat ziyaretinde sarf edilebilecek kalemler mevcuttur. Söz konusu arşiv belgesi bir hayli hacimli olduğundan EK'lere konulmamıştır.

⁶²⁶ Emine Gürsoy Naskali, **Örtülü Ödenek Davası, Yassıada Zabıtları-1**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, Önsözünden.

Salih Korur hakkındaki bu davayı DP mensuplarının yargıldığı diğer bir dava olan '*Anayasayı İhlal Davası*' ile birleştirmiştir.⁶²⁷

Örtülü Ödenek Davası le ilgili yaptığımız araştırmada Black'in ziyareti kapsamındaki harcamalardan Menderes'in ve Korur'un yargıldığına ya da cezalandırıldığına dair bir bilgi bulunmamakla birlikte araştırmada farklı yer ve zamanlarda her iki sanığın da zimmetine para geçirdiği mahkeme tarafından iddia edilmiştir.

---

⁶²⁷ Naskali, **a.g.e.**, s. 370.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD, siyasi ve ekonomik olarak gücünü hissettirmeye başlamış ve savaş sırasında ticari ilişkilerde yaşanan sıkıntıların tekrar yaşanmaması için dolara endeksli yeni bir sistem kurmak için çalışmalar gerçekleştirmiş ve 1944 yılında Bretton Woods Sistemi'nin kurulmasının öncüsü olmuştur. Bretton Woods Anlaşması sonrası Dünya Bankası 1946'da, IMF ise 1947 de faaliyete geçmişlerdir.

IMF ve Dünya Bankası merkezlerinin ilk beş yıl için Washington'da olması kararlaştırılmış ancak günümüze dek merkezler ABD dışına hiç çıkamamıştır. Bununla beraber ABD kotasının IMF'nin toplam kotasının %20'sine yakın olması %85 oy çokluğu ile alınacak kararlarda ABD'nin Bretton Woods İkizleri üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Ayrıca, Bretton Woods Sistemi'nde doların altına sabitlenmesi ABD'nin Kapitalist Blok'un yeni lideri olma yönünde attığı önemli adımlardan biridir.

Türkiye de ABD'nin öncüsü olduğu Batı Blok'una ekonomik ve siyasi olarak entegre olmanın yolunu da Bretton Woods ikizleri ile Birleşmiş Milletler'e üye olmaktan geçtiğini düşünmüş ve bu yönde adımlar atmıştır. Ancak, Türkiye Bretton Woods Sistemi'ne imza atmadan önce stratejik bir karar ile Türk Lirasını devüle etmeye karar vermiştir. Çünkü Bretton Woods Sözleşmesi'nde üye ülkelerin paralarını devüle etmeleri IMF'nin izni olmadan mümkün değildir. Bu sebeple Türkiye sözleşmelerin imzalanması ile elinden alınacak bir yetkiyi kullanarak 7 Eylül devalüasyonunu gerçekleştirmiştir. Türkiye tarihine 7 Eylül Kararları adıyla geçen kararların savaşın ekonomik sıkıntılarını azaltması amacıyla yapıldığı belirtilse bile kanımızca kararlar, IMF üyeliği öncesi paranın değerini düşürmek için alınmıştır.

Kararlardan sonra IMF ve Dünya Bankası'na üye olabilmek için *“Milletlerarası Para Fonu ile Kalkınma ve İmar Bankası'na Katılmamız için Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanun”* TBMM tarafından kabul edilmiştir. Kanun görüşmelerinde üyelik, TBMM komisyonları tarafından dış politikanın gereği olarak görülmüş ve Türkiye'nin yenedünyada alacağı rol açısından önemli olacağı

vurgulanmıştır. Her iki partinin aynı ekonomik ve siyasi politikaları savunduğu DP Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk'in Bretton Woods'u tanıtan ve üyeliği halkın 'hürriyeti' saydığı kuruluşları öven konuşmasında görmekteyiz. Kanunun kabulünden sonra birkaç işlemden sonra Türkiye 11 Mart 1947 tarihinde IMF ve Dünya Bankası'na üye olmuştur.

Üyeliğin ilk yıllarında Türkiye'nin dış ödemelerinde bir dengesizlik olmaması sebebiyle Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan kendisinin de olumsuz etkilendiği gerekçesiyle ilişkileri öncelikle Dünya Bankası ile yoğunlaştırmıştır. Dünya Bankası da Türkiye'nin kalkınması amacıyla gerekli desteği sağlamaya özen göstermiş ve incelemelerde bulunmak üzere birçok heyeti Türkiye'ye göndermiştir.

Gerçekleştirilen bazı ziyaretlerde ağır kış şartları dolayısıyla inceleme yapılamadığının Bankaca açıklanması son derece ilginçtir. Ağır kış şartlarının yaşandığı söylenen şehirler İzmir, İskenderun gibi Akdeniz ikliminin görüldüğü ılıman bölgeler olması bu tarz bir gerekçenin doğruluğunu şüpheli bir hale getirmektedir. Kanımızca bu tarz bir gerekçenin sunulması ile Türkiye'nin liman ve sanayi haritası da çıkarılmış olabileceği gibi birkaç yıl sonra DP Hükümetleri tarafından çıkarılacak Petrol Kanunu gibi yabancı sermayedarlara imtiyazlar tanıyan kanunların alt yapı çalışmalarını gerçekleştirmek için de yapıldığı düşünülebilir. Gelen heyetler Türkiye'den ağır kış şartları nedeniyle ziyaretlerini tam anlamıyla gerçekleştireme bile tarım üretiminin arttırılmasını önermeyi ihmal etmemişler ve Türkiye tarafından kalkınma amaçlı hazırlanan projelerinden Seyhan Barajı, tarım siloları ve limanların inşası projelerini uygun değerlendirmişlerdir.

Bu heyetlerden en önemlileri ABD'li işadamı Max Weston Thornburg ile Dünya Bankası adına James Barker'ın gerçekleştirdiği ziyaretlerdir. ABD, Thornburg Raporu ile Türk ekonomisinin '*hasta*' olduğu mesajını vermiş ve tedavi edilmesi gerektiğini Türkiye'ye kabul ettirmiştir. Türk yetkililerinin kendisine bir kurtarıcı olarak görmesi bundan sonraki her ekonomik bunalımda Thornburg'un tekrar çağrılmasına sebep olmuştur. Ancak, Thornburg 1955 ve 1956 yıllarında yaptığı ziyaretlerde kendi önerdiği politikaların sonuçlarının iyi olmadığını gördüğü anda aynı eleştirel tavır kendisinde mevcut olmamakla birlikte Türk ekonomisinin

'mükemmel' olduğundan bahsetmiş ve Türk yetkililer de kendisini dikkate alıp yeterli saygıyı göstermeyi eksik etmemişlerdir.

Barker Raporu da Thornburg raporundaki önerilere benzeyen önerilerle doludur. Dünya Bankası da ABD çıkarlarını savunacak şekilde Türkiye'nin ABD'den kara taşıtları alması ve kalkınmada önceliğin tarıma verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Raporda iki temel özellik sürekli dile getirilmiştir. Bunlardan ilki dış yardım ihtiyacı diğeri ise rapor ile Türkiye'ye '*sağlam bir program*' hazırlandığıdır.

DP Hükümetleri Barker Raporu'ndaki önerileri iktidarları boyunca yerine getirmek konusunda ellerinden geleni yapmış ve öneriler kapsamında 1954 yılında çıkarılan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu gibi somut adımları hızla atmıştır.

Türkiye, Batı Blok'una askeri anlamda girmenin en önemli basmağı olarak gördüğü NATO'ya üye olmayı da başarmıştır. NATO üyeliği ile Kore Savaşı dönemi boyunca Türkiye'ye bir tarım ülkesi olması ve müttefiklerinin gıda ve hammadde deposu rolünü üstlenmesi görevi verilmiş ve bu görev tarım alanında hızlı ve başarılı bir kalkınma yaratmıştır. Bu durum DP'nin 1954 seçimlerindeki ezici başarısının temelini oluşturmuştur. Ancak bu dönemde alınan liberal ekonomik politikaların yanında hava koşullarının normalin üstünde iyi olmasının sebebi de göz ardı edilmemelidir.

DP hükümetleri iktidar kaygısıyla sadece kalkınma projelerini dış kredilerle finanse edip hayata geçirmişler ama öngörülen istihdam ve ekonomik dönütleri gerçekleştirememişlerdir. DP tarafından alınan her türlü yardımın nedeni bilinmeden halk kitleleri tarafından memnuniyetle karşılanmış, DP de sihirli bir formül bulmuşçasına bu tarz yardımları oy potansiyeli ve iktidarlarının garantörü olarak görmüştür. Ancak, alınan borçların karşılığında alınan ekonomik kararlar sonrası Türkiye dış ticaret ödemelerinde açıklar vermeye başlamıştır. Bu nedenle de Türk ekonomisi 1953 yılından itibaren sıkıntıya girmiş ve bu kez de devreye Bretton Woods İkizleri'nin diğeri ayağı IMF girmiştir.

Türkiye söz konusu ödeme sıkıntılarını aşabilmek amacıyla IMF'den Temmuz 1952'de 10 milyon dolar, Ağustos 1953'te ise 20 milyon dolarlık kredi

almıştır. 1953 yılında alınan 20 milyon dolarlık kredi IMF tarihinde bir ilktir çünkü fona iştirak hisselerinin üstünde bir krediden yararlandırılmıştır. Bu IMF tarafından Türkiye'nin ekonomik sıkıntılarının ciddi şekilde analiz edildiğinin göstergesidir. Türkiye'nin uluslararası ticaret borçlarının kotalar marifetiyle karşılanabilecek rakamın üzerinde olması ve bunları altın, dolar veya diğer dövizlerle ödemeye mecbur oluşudur. Türkiye söz konusu dövizleri elinde bulundurmadığı için döviz almak zorunda kalmış, IMF; dolar, mark ve İngiliz Sterlini vererek Türkiye'ye iktisadi münasebetlerden elde edemediği dövizleri temin etmiştir. Şaşırtıcıdır ki Türkiye dış ticaret ödemelerini yapamadığı için aldığı bu krediler basında büyük bir memnuniyetle karşılanmış ancak kredilerin neden alındığı sorgulanmamıştır.

Ekonomik sıkıntılar IMF'den alınan krediler ile iyice gün yüzüne çıkmış hatta devalüasyonu yasaklayan IMF, Türkiye'ye ilk devalüasyon önerisini 1954 yılında ikincisini ise 1956 bütçe görüşmelerinden önce sunmuştur. Ancak devalüasyonu Türk Lirasına hakaret olarak algılayan DP Hükümeti özellikle de Başbakan Menderes söz konusu öneriyi reddetmiştir. Hükümet liberal politikalarından vazgeçerek Milli Korunma Kanunu'nu devreye sokmuştur. Bu karar DP'nin 1950 yılından beri uyguladığı liberal ekonomik politikaların fiilen sona erdiğinin göstergesi olmuştur.

Milli Korunma Kanunu da gerekli iyileşmeyi sağlayamayınca Türkiye 23 Temmuz 1958'de tarihinde ilk istikrar programını IMF'ye sunmuştur. Türkiye bu istikrar programıyla borçlarını ödeyemediğini ve müttefik ülkelerden ve kuruluşlarından gelecek yardımlara muhtaç olduğunu kabul etmiş ve Türk Lirasını devüle edeceğinin sözünü vermiştir. OEEC, ABD, Almanya ve IMF ile yapılan bir takım anlaşmaların ardından Türkiye tarihine 4 Ağustos Kararları olarak geçecek kararlar alınmıştır. Kararlar ile Türk Lirasının 1 dolar karşısında 2,8 TL'den 9 TL'ye düşürülmesi, ekonominin bir programa bağlanması ve gelir vergisinin arttırılması gibi halkın yaşamına direk etki edecek kararlar alınmıştır. Burada dikkat çekici nokta DP devalüasyon sözcüğünü hiçbir açıklamasında dile getirmemiştir. Alınan yardımlar DP tarafından eşi benzeri olmayan bir hareket gibi aktarılmış ancak bu borçların alınma sebebi ya da ülkenin içinde bulunduğu ekonomik çıkmaz nedeniyle

bu tarz kararlar alındığı kesinlikle açıklanmamıştır. CHP ise kararların sebebini sürekli eleştirmiş ancak alınan borçların gerekliliğini de göz ardı etmemiştir.

Alınan kararlar kapsamında 11 Mayıs 1959 tarihinde de Türkiye'nin dış borç tarihinde bir dönüm noktası olan 440 milyon dolarlık borç erteleme si de gerçekleştirilmiştir. Türkiye 1947 yılında başladığı borçlanmaya, borçlarını ödeyemediği gerekçesiyle son vermiş ve 11 Mayıs erteleme si ni yapmak zorunda kalmıştır. Aslında anlaşma Türk ekonomisinin iflası anlamına gelmektedir.

4 Ağustos Kararlarının gerekli atılımları sağlayamaması DP'li yetkilileri huzursuzlaştırmış ve antidemokratik hukuk dışı kararlar almasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler üzerine 27 Mayıs 1960 tarihinde TSK yönetime el koymuştur.

Yönetimin el değiştirmesinden hemen sonra IMF yetkilileri Türkiye'yi ziyaret ederek Milli Birlik Komitesi ile ilişkilerin temellerini atmaya amaçlamışlardır. Milli Birlik Komitesi de ülkenin ihtiyaç duyduğu krediyi sağlayabilmek için ilişkileri sıcak tutmayı yeğlemiş ve alınacak tüm ekonomik kararları OEEC ve IMF heyetlerinin takdirine bırakmıştır.

Yassıada Mahkemeleri'nde de DP'nin uyguladığı plansız ekonomi fazlasıyla konu edinmiş hatta DP iktidarının anayasa ihlal suçlarının temelini ekonomik sıkıntıların giderilmemesi sonucunda alınan antidemokratik kararlar ile politika değiştirmesine bağlanmıştır. Ancak, mahkemelerde Türkiye'nin IMF ile ilgili aldığı kararlar sebebiyle bir yargılama bulunmamaktadır. Sadece Ahmet Salih Korur'un odasında bulunan evraklar arasında Dünya Bankası Başkanı Eugene Black'in ziyaret masrafları faturalarına el konulmuş ancak mahkemelerde özelde bir soru yöneltilmemiştir. MBK'nin, 27 Mayıs sonrası IMF ve OEEC ile ilişki kurma çabalarından anlaşılacağı üzere Bretton Woods İkizleri ve diğer kuruluşlar ile 1947-1960 yılları arasındaki ilişkiler MBK tarafından da olumlu karşılanmıştır.

Sonuç olarak, 1947-1960 yılları arasındaki liberal ekonomik kararlar Türkiye'yi hızlı bir kalkınma serüvenine itmiş ancak alınan kalkınma kredilerinden yeterli geri dönüşler sağlanamamıştır. Özellikle DP Hükümetleri iktidarda kalabilmek amacıyla kredilerin finansmanı için seferber olmuşlar ancak projelerin sonuçlarıyla ilgilenmemişlerdir. Ekonomi çıkmaza girdiğinde de oy kaygısı ile IMF

tarafından önerilen istikrar önerilerini şiddetle reddetmişler ve ülkeyi ekonomik anlamda bir çıkmaza götürmüşlerdir. Bu gidişte CHP'nin çoğu siyasi ve ekonomik kararda DP ile aynı safta yer alması CHP'yi de 2000'li yıllara dek sürecek IMF müdahalelerinde sorumlu yapmaktadır. Ayrıca, IMF tarafından önerilen 1956 yılındaki devalüasyon DP Hükümeti tarafından kabul edilmiş olsaydı 1959'da açıklanan Türkiye'nin iflası anlamına gelen borç erteleme anlaşmasının yapılmayacağı ya da etkilerinin daha az olacağı söylenebilir.

IMF ve Dünya Bankası ise Türkiye'den tarım ülkesi olmasını ve liberal politikalar uygulanmasını önererek Türkiye'nin daha sonraki dönemde yaşayacağı ekonomik ve siyasi sıkıntıların sebeplerinden biri olmasına sebep olmuştur.

Türkiye, Batı Bloku'na üye olabilmek için giriştiği çabaların sonucunda Duvun-u Umumiye'den altmış yıl sonra ekonomik anlamda iflas bayrağını çekmiştir. Söz konusu dönemde alınan siyasi ve ekonomik kararlar daha sonraki yılları da derinden etkilemiş ve Türkiye'nin ekonomik kararları IMF'den bağımsız alınamamış ve günümüze dek IMF ile 19 stand-by anlaşması imzalanmasına sebep olmuştur. Kanımızca günümüz Türkiye'sindeki temel ekonomik problemlerin bu dönemde plansız ve programsız şekilde uygulanan ekonomik tercihlerden kaynaklandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

I. BELGELER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

TBMM Zabıt Cerideleri

II. KİTAPLAR

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, Hil Yayın, Ankara, 2010.

Aksoy, Suat, **100 Soruda Türkiye’de Toprak Meselesi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1975.

Alpago, Hasan, **IMF Türkiye İlişkileri**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.

Alpar, Cem - Ongun, M.Tuba, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Evrim Yayınları, İstanbul, 1988.

Armağan, Servet, **Türk Esas Teşkilât Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt:1-2**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2001.

Aslan, Rıza ve Sürekçi, Dilek, **Adnan Menderes Hükümeti’nin IMF’ye Sunduğu İlk Ekonomik İstikrar Programı**, Dora Yayınları, Bursa, 2009.

Avcıoğlu, Doğan, **Türkiye’nin Düzeni**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1969.

Aydemir, Şevket Süreyya Menderes’in Dramı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.

Aydın, Mustafa *“İkinci Dünya Savaş ve Türkiye 1939-1945”*, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (399-476) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Başgil, Ali Fuad, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2011.

Binay, Şükrü, **Tarihsel Süreçte Uluslararası Para Fonu (IMF)**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, 2004.

Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.

Bulutoğlu, Kenan, **Türkiye’de Yabancı Sermaye**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, **Dış İktisadi İlişkiler/IMF Cilt:II**, İletişim Yayınları, İstanbul,1985.

Çarıklı, T. Hacim, **Bretton Woods Anlaşması ve Türkiye**, İstanbul, 1947.

Çavdar, Tefvik, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960**, İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara, 2003.

Çavdar, Tefvik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi – 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.

Doğan, Yalçın, **IMF Kısacasında Türkiye 1946-1980**, Toplum Yayınevi, Ankara, 1980.

Dünya Bankası, Barker Raporu, **“Türkiye'nin Ekonomisi-Bir Kalkınma Programı İçin Analiz ve Öneriler”**, 1951.

Eğilmez, Mahfi, **Hazine**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

Eğilmez, Mahfi, **Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası Grubu ve Türkiye**, Dünya Bankası Yayınları, İstanbul, 1996.

Ekzen, Nazif, **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını No: 1980/226, Ankara, 1980, s. 4-5.

Ekzen, Nazif, **Türkiye Kısa İktisat Tarihi**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009.

Ercan, Yavuz, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Azınlık Sorunu – İmparatorluktan Cumhuriyet'e Kalan Sorular**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011.

Erer, Tekin, **On Yılın Mücadelesi**, Ticaret Postası Matbaası Yayınları, İstanbul, 1963.

Erhan, Çağrı, *“ABD ve NATO'yla İlişkiler”*, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (522-575) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

Gerger, Haluk, **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politığı, Soğuk Savaş'tan Yeni Dünya Düzeni'ne**, Yordam Yayın, İstanbul, 2012.

Gönlübol, Mehmet, *“1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası”*, Mehmet Gönlübol (Ed.) **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

Güran, Nevzat ve Aktürk, İsmail **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Tuğra Ofset, Isparta, 1999.

Güven, Sami, **1950'li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerinde Amerikan Kalkınma Reçeteleri**, Ezgi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

- Hançerlioğlu, Orhan **Ekonomi Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Politikada 45 Yıl**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1968.
- Karluk, Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995.
- Karluk, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 1998.
- Karluk, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Tütünbank Yayınları, İstanbul, 1996.
- Karpat, Kemal H. **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kevenek, Yakup, **Türkiye Ekonomisi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984.
- Kurdaş, Kemal, **Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim Yayınları, Ankara, 2003.
- Kurdaş, Kemal, **Ekonomik Politikada Bilim ve Sağduyu**, ES Yayınları, İstanbul, 1979.
- Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009.
- Maliye Vekaleti Mali Tetkik Heyeti, **Bretton Woods Konferansı Mukarreratı**, Damga Matbaası, Ankara, 1944.
- Naskali, Emine Gürsoy **Örtülü Ödenek Davası, Yassıada Zabıtları-1**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Oran, Baskın, *"Batı Bloku Ekseninde Türkiye"*, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (479-498) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Oran, Baskın, *"Sevres Barış Antlaşması"*, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (113-138) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Pamuk, Şevket, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
- Payer, Cherl, **Borç Tuzağı IMF ve Üçüncü Dünya**, İstanbul, 1974.
- Salvatore, Dominick, **Uluslararası İktisat, Teori ve Problemler**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1986.
- Sander, Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri**, SBF Yayınları , Ankara, 1979.
- Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, İstanbul, 1998.

Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat, Teori ve Politika**, Güzem Yayınları, İstanbul, 1994.

Tellal, Erel, “SSCB’yle ilişkiler”, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (499-521) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Thornburg, Max Weston, (Çev. Nail Artuner), **Türkiye’nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi**, T.C. Ziraat Bankası Matbaası, Ankara, 1950.

Timur, Taner, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.

Tokgöz, Erdinç, **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi 1914-2001**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001.

Toprak, Zafer, **Türkiye’de Milli İktisat**, Yurt Yayınları, Ankara, 1982.

T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu, **İstatistiki Göstergeler 1923-2011**, Ankara, Aralık 2012.

T.C. Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, **Yassıada Broşürü**, İstanbul, 1960.

Turkish Memorandum, 23 Temmuz 1958.

Türkcan, Ergun, “IMF’nin Kökenleri”, Cevdet Erdost (Ed.) **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**, (1-54), Savaş Yayınları, Ankara, 1982.

Uysal, Doğan, **IMF Politikaları ve Türkiye**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2004.

Uzgel, İlhan, “Batı Avrupa’yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.) **Türk Dış Politikası**, (258-313) İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Yenal, Oktay, **Cumhuriyet’in İktisat Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Yerasimos, Stefanos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye - Tanzimat’tan 1. Dünya Savaşına, Cilt II**, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.

Yerasimos, Stefanos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye – Dünya Savaşından 1971’e**, Belge Yayınları, İstanbul, 1992.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

III. MAKALELER

Bulut, Sedef, “Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası.”, **Atatürk Yolu Dergisi**, c.11,S 41(Mayıs 2008), s.35-63.

Gürbüz, Özer, “Seçim Sistemleri ve Parti İçi Demokrasi”, **Türk Parlâmenterler Birliği Konferansları Yayın No. 3**,Ankara, 1998.

Okyar Osman, “Mr. Thorburg ve Türk Ekonomisi”,**İÜİF Dergisi**, C.9, S.4, 1948

Öztürk, Nazım, “IMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara, 2002.

Saka, Safiye, “Dünya Bankası ve Türkiye”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 46-47.

Siyasi İlimler Mecmuası,7 Eylül Kararları ve Akisleri, 1946, Sayı:186.

Tuna, Serkan, “Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946”,**Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:13, 2007, s. 96-97.

Ulagay, Osman, “IMF, Borç Tuzağı ve Türkiye”, **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1977.

Usal, Zeynep Oya, “Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları ve İnsan Hakları”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:39, Ekim 2008.

Ünay, Sadık, “IMF’nin Küresel Misyon Arayışı”, SETA Analiz, Sayı: 13, Ekim 2009.

IV. SÜRELİ YAYINLAR

Akşam,

Aydın Tarihi,

Cumhuriyet,

Resmi Gazete,

Tanin,

Ulus,

Vatan,

Yeni İstanbul,

Yeni Sabah,

Zafer

V. İNTERNET SİTELERİ

www.tcmb.gov.tr

www.imf.org

ekutup.dpt.gov.tr

www.tbmm.gov.tr

gazeteler.ankara.edu.tr

www.tuik.gov.tr

EK-I

T. C.
BAŞBAKANLIK
YAZI İŞLERİ VE SİCİL MÜDÜRLÜĞÜ

Ozel No :
G. No :
Eski :

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Tarım Bakanlığının 23/9/1948 tarih ve 582/50874 sayılı yazısı örneğidir.

Başbakanlık Yüksek Makamına

22/9/1948 Gün ve 76/1133 /-
6/3197 sayılı emirlerine

ERP Yardımından faydalanmak ve Milletlerarası Kalkınma ve İmar Bankasından sağlanacak krediler dolayısıyla mukavele aktetmek ve mübayaasında bulunmak , Bu konularla iligkin hususati kısa zamanda ikmal ve intağ etmek gayesiyle Vaşington'dan bir (Türk Ekonomi Heyeti) kurulmuş ve bu heyete Bakanlığımızı temsilen üye olarak ,halen, Amerika'da bulunan Ziraat İşleri Umum Müdürü Fuat Eren memur edilmiştir.

Bu husus gerek Amerikan Krediler Komitesi Başkanlığına ve gerekse Ziraat İşleri Umum Müdürü Fuat Eren'e bildirilmiştir.

Yüksek attilalarına saygı ile arz ederim.

Tarım Bakanı
Cavit Oral

Aslı gibidir.

Muamalat.U.Md.Dosya NO:
76/1133
76/768 ile ilgili

9 + 1 K. 030 10 268 806 16

Türkiye'nin talep edeceği kredileri ile ilgili gerekli koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulmuş Türk Ekonomi Heyeti'nin tayin edilmesi yazısı.

EK-II-1

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Uçakla DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

9/mayıs/1950

Sayın Başbakan,

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

23 mart tarihli mektubunuzu Cenubi Afrikaya kısa bir ziyaretten avdetimde aldım. Hükümetin, hususi bankacıların vesair hususi teşebbüslerin emeklerinin Türkiye Sanayi Kalkınma Bankasının tesisini tahakkuk ettirdiğini öğrenmek benim için ciddi memnuniyet oldu. Mr.Harold Johnson'un sebkeden yardımları hakkında buyurdularınızdan mütehasıs oldum. Ve kendisi Türkiyedeki ikametı esnasında temasa geldiği bütün zevattan gördüğü kooperasyondan dolayı son derece minnettar bulunduğumu size arz etmemi benden rica etti;

22 aralık tarihli mektubumda size bildirdiğim veçhile sanayi kalkınma Bankası Teşkilâtı ve idare usviyetini bizim Bankayı tatmin edecek surette tanzim ederse, bizim bankanın Türkiye Sanayi Kalkınma Bankasını ikrazlar suretiyle finanse etmek üzere iştirâke hazırlanmasını bankamızın idare meclisine tavsiye etmeğe müdürümüz ve ben âmae deyiz. Sanayi Kalkınma Bankasının İdare Meclisi tarafından Bankanın idaresinde rehberlik edebilecek tecrübeli ecnebi teknisiyenler aramakta kendilerine yardım etmemis rica edildi. Bu işle faâl surette meşğul bulunuyoruz ve aynı zamanda idaredeki teşkilât hakkında etraf-
lı malûmata intizar etmekteyiz.

Liman, silolar ve Seyhan Bendi projelerine dair istikraz mürecaatinizin yakın zamanda tatminkâr bir neticeye erişmesi hakkında izhar buyubduğunuz ümitler hususunda, şunu arz edebilirim ki liman ve silo projesini müzakere etmek üzere Washington'a yolladığınız heyet Bankamız ile bir nokta hariç olmak üzere mutabakata varmışlardır. Bu nokta istikraz edenin, bizimle başkaca bir anlaşması mevcût değil ise, Hükümetinizin herhangi bir vakit bir seneden daha uzun vadeli yapacağı istikrazlar için altın terhin ettiği takdirde Bankamızın yapacağı ikrazları da müsaveten ve mütenasiben teminat altına almasına mütedairdir. Böyle bir müsavı muameleyi teminatlamak Bankanın beynelmilel işbirliği esasındaki vasfının icaplarından olarak tezahür

030	01			5	24	6	1
-----	----	--	--	---	----	---	---

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 5 - Dosya No: 24 - Sıra No: 6

Dünya Bankası İkinci Başkanı Robert L. Garner'ın, üç proje ile ilgili Başbakan Şemsettin Günalatay'a yazdığı mektup.

EK-II-2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ -2-

etmesi aşikâr olduğu gibi banka ikrazlarının fidesinde banka ile beraber bütün azaların da mütekabilen menfaattar olduğu nazarı itibare alınırsa bu, bankanın nazarında kendisinin ve bütün azaların istihkak ettikleri bir teminatı temsil eder. Bütün istikraz mukavelelerinde seyyanen mevcüt bulunan bir şarttan ibaret olduğunu ve bu prensip istikraz akteden aza Hükümetlerce kabul edilmiş olduğunu ehemmiyetle nazarı dikkatânize ve bu suretle aramızdaki yegane mübâyenet noktasını bertaraf edeceğini samimi olarak ümit ederim. Aldığım mağûmata göre bu mevzu üzerinde Bankanın tek nokta' nazarını heyet size bildirmiş bulunmaktadır; fakat mütemmin malumat arzu ederseniz Bankanın siyaseti hakkında herhangi bir zaman mufassal izahat vermeğe hazırım.

Bu mektubun asıl maksadı Seyhan Bendi projesinin Bankaca finanse edilmesine müteallık Hükümetinizin teklifi hakkında bâzı tafsilatı arz etməktir. Malumunuz olacağı veçhile, bu projeyi son derece dikkatle tetkik ettik ve Türkiye'de bir kaç ay kalan müşavirliğimizin gayet ihtimamla hazırladığı pek mufassal rapor Mühendislik Şubemiz ve İdarece etüd edilmiştir. Bu raporda bir nokta teberüz etmektedir. ve o da projenin muhammen maliyetindeki büyük tezayüttür ki, bizim indimizde bunu iptidaen bankaya sunulan teklifden bir hayli farklı göstermektedir. Şüphesiz derhatır buyrulacağı veçhile bankaya 5/mart/1949 tarihli ilk mürecaatta mecmu sarfiyat 23.000.000 dolar muadilini iltizam ediyordu ki bunun Hükümetimizce bankamız vasıtasıyla finanse ettirilecek döviz tutarı 6.000.000 dolara baliğ oluyordu. Bizim şimdiki tahminimize göre (takriben 6.000.000 dolar muadiline baliğ olan bugüne kadar ikmal edilen mesai hariç) gereken sarfiyat 60.000.000 dolar veya muadili 168.000.000 Türk Lirası civarında bulunacaktır ki bunun icabettirdiği döviz miktarı yani bankadan beklenen ikraz dahil 27.570.000 dolar muadilidir. Bizim tahminlerimizin düktümü berveçhi atidirs:

(Bin dolar olarak)

030	01			5	24	6
-----	----	--	--	---	----	---

2

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 5 - Dosya No: 24 - Sıra No: 6

Dünya Bankası İkinci Başkanı Robert L. Garner'in, üç proje ile ilgili Başbakan Şemsettin Günalatay'a yazdığı mektup.

EK-II-3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

	Mahallî nakit	Döviz	Macnu
Bend ve kuvvet santrali	10,192	18,769	28,961
Yeni Peyzan Kontrolü tesisatı	2,473	-	2,475
Yeni irva iska tesisatı	14,116	3,570	17,686
Tevzi şebekeleri	1,690	2,830	4,720
İnşaat Müddetince faiz	3,400	2,400	5,800
	<u>32.071</u>	<u>27.569</u>	<u>59.640</u>

Zatiâlinize 27 şubatta yazdığım veçhile, E.C.A. fonları ile finanse edilenlerde dahil, eldeki bir çok projelerin tesri edilmesi lâzumu müdirik bulunmakla beraber yeni angajmanlara girişmeden evvel son derece ihtiyatlı davranılmasına ima etmiştim. Türkiye'nin disponsable kaynakları uzun seneler müddetince taahhüt altına girmiş bulunduğu takdirde yatırımların en şayan arzu istikametini tesbit etmek hususundaki Barker Misyonunun tavsiyelerinin pek az kıymeti olacağını tebarüz ettirmiştim. Washington'daki Sefirinize Bankanın üç projenin mufassal bir tetkikine başlamak arzusunda bulunduğunu bildirmek üzere kendisine 15/haziran/1949 da yazdığım mektubun yazıldığındanberi Türkiye Sanayi Kalkınma Bankasına da 9.000.000 dolarlık bir ikrazı tezekkürle mütemayil olduğumuzu iş'ar etmiş bulunduğumuzu ayrıca ilâve etmek isterim. Böylece, eğer banka, silo ve liman projeleri ile beraber Sanayi Kalkınma Bankasına da ikraz yaparsa, banka ikrazı 25.000.000 doları müteceviz bir yekûna baliğ olur ve aynı zamanda da Hükümetinizce ----- 113.000.000 Türk Liralık mahallî sarfiyatı iltizam ettirir. Binaenaleyh banka Seyhan Bendı projesinin liyaketini tamamen takdir eder ise de, bu projenin cidden birinci sınıf tekaddüm kalikiyeti hususunda delâil bulunmadan Türk Hükümetinin bu zamanda bir tek proje üzerinde 168.000.000 Türk Liralık (ki bunun 27.570.000 doları harice karşı zimmet teşkil eder) Munsam taahhüde girmesinin müdebbirane olmayacağı kanaatindeyiz. Bu anda bizim elimizde bu türlü delail mevcut bulunmadığı gibi bir iktisadi tetkik yapıлып itman edilinceye kadar Hükümetiniz de bu mevzuda esasî mutafakkardan mahrumdur. Barker Misyonunun

030 01 5 2 5 3

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 5 - Dosya No: 24 - Sıra No: 6

Dünya Bankası İkinci Başkanı Robert L. Garner'm, üç proje ile ilgili Başbakan Şemsettin Günalatay'a yazdığı mektup.

EK-II-4

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye'ye izama hususunda aramada hasıl olan mutabakatın saiklerinden biri yatırım tekaddümleri hususunda Hükümetinize tavsiyelerde bulunmaktır.

Buna tevfikan banka, Seyhan Bendii için şimdilik bir istikraz müzakeresine girmeyüp Barker Misyonunun yatırım tekaddümleri hakkındaki varacağı neticelere intizarı kararlaştırılmıştır. Elde rehber olarak Barker raporu bulunduğu vakit, banka, o zamanki ahval ve şeraitin ızzatları içinde, Türkiye'de mümkün olan munzam para yatırımının hasredileceği en isabetli projenin Seyhan Bendinin mi, yoksa sair daha muvafık projelerin mi olacağını tezekküre âmade olacaktır.

Her ne kadar Seyhan Bendii projesi hakkında banka, daha ziyade müşâhazaları tehir zaruretinde bulunuyorsa da bankanın mühendislik şubesinin musir mütelaalarına göre, girişilmiş bulunan fennî tetkiklerin ikmalî için, bend temelinin hafriyatının istilzam ettiği masrafları daha sıhhatle tayin etmek üzere bend mevziinde ergeç munzam sondajların yapılmasının lüzumunu bilmenizde fayda vardır. Bankanın mühendislik müşavirinin ifadesine göre tahmini fiyat hesaplarında kullandığı mevcüt tahminler esaslarına nazaran, muvafık bir temel elde etmek için takriben 3.000.000 metre mikabı hafriyat icabetmektedir. Mamafih yine kendisinin ilâve ettiğine göre bu hesaplar killi şabanın derinliğini tayinine kifayet edecek kadar derinlikte yapılmamış bulunan ve ancak 13 kadar olan sondajlara istinat etmiş bulunup tatbikatta bundan fazla hafriyata lüzum hasıl olursa bendin maliyeti bugünkü tahminlerin speyce üstüne çıkması varittir. Saygılarımla.
Robert L.Garner

Ekselans
Şemsettin Günaltay
Başbakan
Türkiye Cumhuriyeti
Ankara-Türkiye

030 01 5 24 6

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 5 - Dosya No: 24 - Sıra No: 6

Dünya Bankası İkinci Başkanı Robert L. Garner'ın, üç proje ile ilgili Başbakan Şemsettin Günaltay'a yazdığı mektup.

EK-III-1

TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANLIĞI
GENEL KATIPLIĞI

Ankara, 2 Haziran 1951.

Sayı: 4-326

Eki: 3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başbakanlığa

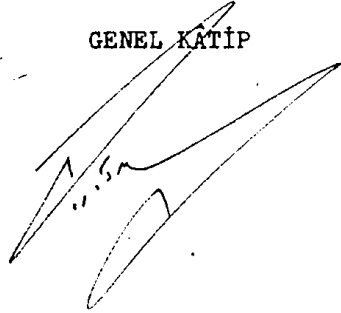
11 Mayıs 1951 tarih ve 4/286 sayılı yazımıza ektir:

31 Mayıs 1951 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından kabul edilmiş olan Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası İkinci Başkanı Mr. R. L. Garner, adı geçen banka namına Barker İktisadi Misyonu tarafından hazırlanmış bir Rapor ile aslı ve tercümesi ilişik 15 Mayıs 1951 tarihli mektubu kendilerine takdim etmiştir.

Mektubun: "Bankamız bu Rapora istinaden hazırlanacak programı tensip buyurulacak her anda Hükümet ile müzakere etmeğe ve bu programın tatbik mevkiine konulması için, ayrıca teknik veya mali yardımlar temini suretiyle veya herhangi başka bir şekilde, en muvafık yardım yollarını araştırmaya amadedir." cümlesinin şayanı dikkat görülmiş olduğunu da ayrıca derin saygılarımla arz ederim.

GENEL KATİP

özel. ka. elid.
3. II - 1951
ak.

030	01			41	243	12
-----	----	--	--	----	-----	----

5-3221

1951	37	85	4
------	----	----	---

Barker Raporu ile ilgili Dünya Bankası Başkanı Eugene Black'in Cumhurbaşkanını Celal Bayar'a yazdığı mektup.

EK-III-2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

MİLLETLERARASI İMAR VE KALKINMA BANKASI

Vaşington

15 Mayıs 1951

Sayın Cumhurbaşkanı,

Türkiye Hükûmeti ile işbirliği yapan Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası namına, geçen sene Türkiye'yi ziyaret etmiş olan, Mr. J.M. Barker'in başkanlığındaki İktisadî Misyon tarafından hazırlanan raporu Zatı Devletlerine takdim etmekle bahtiyarım.

Bankamız, bahis mevzuu raporun, Türkiye'nin başlıca ekonomik dâvalarını bitarafane ve objektif olarak tahlil ettiği ve iktisadî kalkınması için sağlam bir program temellerini hazırladığı kanaatindeyiz. Raporun ihtiva ettiği tavsiyeleri Bankamız, teferruatıyla tetkik ve mütalâaya henüz fırsat bulamamıştır. Bu itibarla bunlar Bankamız tarafından yapılmış tavsiyeler olarak değil, tetkik olunacak ve bilâhère Hükûmetinizle müzakereye beraber misyonun bahis mevzuu tahlil ve tavsiyelerinin, Türk millet ve Hükûmetinin son derece dikkatle mütalâa etmelerine lâyık olduğu ve bu suretle kendileri sağlam ve makul bir kalkınma programı hazırlıyabilecekleri kanaatindeyiz.

Raporun geniş bir kitle tarafından okunması ve politik mütalâazalar dışında objektif bir tarzda münakaşa edilmesi ve münderecatı esaslarının tamamen anlaşılması ve dolayısıyla

030	01			41	243	12
-----	----	--	--	----	-----	----

2

Barker Raporu ile ilgili Dünya Bankası Başkanı Eugene Black'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yazdığı mektup.

EK-III-3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

rapora istinaden alınacak tedbirlerin Türk milleti tarafından geniş mikyasa desteklenmesi hususunda Mr. Barker'in raporu takdim mektubunda izhar eylediği temennilere Bankamız da iştirâk etmektedir. Misyonun tavsiyelerinin bir Türk kalkınma programı haline intikali ancak böyle tam bir anlayış ve müzaheret ile kaabil olacaktır. Raporun tetkikinde ve Kalkınma programının hazırlanmasında Hükûmetce lüzum görülecek veya arzu edilecek başka yardımları da yapmağa veya temin eylemeğe Bankamız hazırdır.

Bu raporla ilgili olarak Hükûmetiniz tarafından alınacak tedbirleri tabii alâka ile tâkip edeceğiz. Bankamız bu rapora istinaden hazırlanacak programı tensip buyurulacak her anda Hükûmet ile müzakere etmeğe ve bu programın tatbik mevkiine konulması için, ayrıca teknik veya malî yardımlar temini suretiyle veya herhangi başka bir şekilde, en muvafık yardım yollarını araştırmağa amâdedir.

Raporun, Türkiye'nin iktisadî kalkınması ve Türk milletin hayat standardının yükseltilmesi hususlarında devamlı hizmetler ifa edeceğine samimiyetle kani bulunduğumu derin saygılarımla arz ederim.

Eugene R. Black

030	01			4124312
-----	----	--	--	---------

3

Barker Raporu ile ilgili Dünya Bankası Başkanı Eugene Black'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yazdığı mektup.

EK-III-4

BAŞBAKANLIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET BAKANLIĞI

INTERNATIONAL BANK FOR
RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT
WASHINGTON 25, D. C.

OFFICE OF THE PRESIDENT

May 15, 1951

His Excellency
Celal Bayar
President of the Republic of Turkey
Ankara

My dear Mr. President:

I take great pleasure in transmitting to you herewith the Report of the Economic Mission to Turkey, headed by Mr. J. M. Barker, which visited Turkey last year under the sponsorship of the International Bank for Reconstruction and Development in collaboration with the Government of Turkey.

In the opinion of the Bank, the Report provides an objective, unbiased analysis of Turkey's major economic problems and lays the foundation of a sound program for economic development. The Bank has not yet had the opportunity to study in detail the recommendations contained in the Report. They must therefore be regarded as matters for study and future discussion with your Government rather than recommendations of the Bank to your Government. We believe, however, that the analyses and recommendations of the Mission are deserving of the most careful consideration by the Government and people of Turkey so that they themselves may be able to work out a sound, well-balanced development program.

We share the hope expressed by Mr. Barker in his letter of transmittal that the Report will be widely studied and discussed from an objective, non-political viewpoint, so that its major implications may be fully understood and so that actions based on it can enlist broad support from the Turkish people. Only with such full understanding and support can the Mission's recommendations be translated into a Turkish national development program. The Bank is prepared to provide or to arrange for such other assistance as the Government might need or wish in studying the Report and working out a development program.

030	01			41	243	12
-----	----	--	--	----	-----	----

4

Barker Raporu ile ilgili Dünya Bankası Başkanı Eugene Black'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yazdığı mektup.

EK-III-5

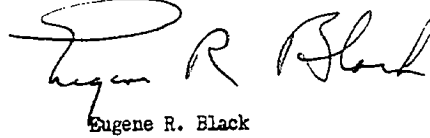
GEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

We will, of course, follow with interest the action taken by your Government in connection with the Report. At any appropriate time the Bank will be prepared to discuss with your Government the program that emerges from study of the Report and to consider the best ways in which the Bank can help in the execution of that program, through further technical or financial assistance or by other means.

It is my sincere hope that the Report will prove of lasting value in furthering the economic development of Turkey and in improving the standard of living of its people.

Sincerely yours,

Eugene R. Black

030	01			41	243	12
-----	----	--	--	----	-----	----

5

Barker Raporu ile ilgili Dünya Bankası Başkanı Eugene Black'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yazdığı mektup.

EK-IV-2

Küçük suişleri eski iktidar tarafından ele alınmamış ve adeta mevzu diyeti meçul bir mevzu olarak kalmıştı.

Vazifeye başladığımız zaman memleketin küçük suişleri mevzuuna dair hemen hiçbir etüd elde mevcüt degildi. Daha rapor elimize gelmezden çok evvel memleket ölçüsünde küçük suişlerinin etüd ve keşiflerinin süratle yapılmasına başlanmış ve memleketin muhtelif bölgelerinde yetmişe yakın küçük suişinin çokdan ihalesi yapılmış ve çalışmalara başlanmış bulunuluyor. Bu işlerin bir kısmı bu sene diğer kısmı gelecek sene bitirilmiş olacaktır.

Gelecek yıl bütçesinde küçük suişleri mevzuundaki çalışmalara bir misli artırılacak ve 1952 yılı bütçesinde 150 kadar iş yeniden ele alınacaktır. Evvelce ele alınmış olan orta ve büyük çapdaki su işlerimizin de daha büyük bir hızla bitirilmesine çalışılmaktadır.

030	01			88	551	1
-----	----	--	--	----	-----	---

2

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 88 - Dosya No: 551 - Sıra No: 1

Başbakan Adnan Menderes'in, Barker Raporunu incelemek üzere bir Türk İnceleme Heyeti'nin kurulduğun dair Dünya Bankası İkinci Başkanı Robert L. Garner'a yazdığı mektup.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
GİZLİLİK ALIŞI

- 2 -

vesikayı tetkik ettiğimiz zaman görürüz ki şimdiye kadar Demokrat Parti'nin muhalefet olarak mücadelesinde mühim rol oynamış iktisadî görüşleri ve ana fikirleri havidir. Bu raporla malî ve iktisadî görüşlerimizin ne dereceye kadar sağlam olduğunu bir kerre daha müşahede etmiş bulunuyoruz. Bu rapor bütün ana hatları itibariyle Demokrat Parti'nin ilk gündenberi müdafaa ettiği ve benim de şurada burada söylediğim nutuklarda ileri sürdüğüm mütalâalarla *şüphesiz* *definit olarak* *muayyenede* *anlaşılabilir* **tem intibak halindedir."**

Şu hususu da tebarüz ettirmek isterim ki rapor benim üzerinde olduğu gibi teknisyenler üzerinde de umumiyetle iyi bir intiba bırakmıştır. Burada, avdetinizden sonra, raporda ortaya atılan bazı tavsiyelerin daha şimdiden tatbik mevkiine konulmuş veya konulmak üzere olduğuna da işaret etmek isterim. Buna misal olarak ecnebi sermayenin Türkiye'ye celbedilmesini teminen Türkiye Büyük Millet Meclisinden çıkmış olan kanunu zikredebilirim. Tercümesini ilişik olarak gönderdiğim bu kanunla Türkiye'ye yabancı hususî sermayenin gelmesinin daha çok kolaylaşacağını ümit etmekteyiz.

Diğer taraftan ECA ile aktettiğimiz bir anlaşma gereğince 54,5 milyon Türk lirasını yine ilişik olarak gönderdiğim listedeki kıstaslar dahilinde ve ekonomik sektörler için hususî teşebbüs erbabının istifadesine arz edilmek üzere Sınaf Kalkınma Bankasına vermiş bulunuyoruz.

Sınaf Kalkınma Bankası bu suretle daha geniş imkânlarla malik olacaktır.

Bu kıstasların tetkikinden de görüleceği gibi, hususî teşebbüs bilhassa çabuk randıman alınacak sahalara teşvik edilmektedir. Bu da, çabuk randıman alınacak olan ve iptidai maddesi memleket dahilinde bulunan sahalara hususî teşebbüsün sevki hususunda raporda zikredilen ana fikirlerden birinin tatbik mevkiine konulmuş olduğunu göstermektedir.

Bundan maada küçük su işlerine sarfedilmek için Bayındırlık Bakanlığı bütçesine 25 milyon lira konulması derpiş edilmektedir ki bu da raporda zikredilen ana fikirlerden birinin tatbikine yol açacaktır.

İnönü su işleri için 25 milyon lira bütçeye...
bu alana göre ve adeta min. andi yeti mes. her bir mes...

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 88 - Dosya No: 551 - Sıra No: 1

Başbakan Adnan Menderes'in, Barker Raporunu incelemek üzere bir Türk İnceleme Heyeti'nin kurulduğu dair Dünya Bankası İkinci Başkanı Robert L. Garner'a yazdığı mektup.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kalmakta - Var fiye bağlanmaz zaman
mümkün olan Keaile m³ işleri meşruuane dair kama
hiç bir etimel et de mevuc değildir. Doha bu fiye
almış gelmez dem cül evvel memleket için müstak
Bütün bu işlerin yanında Türkiye Hükümetinin

büyük bir ehemmiyet verdiği ve burada iken vaki görüş-
melerimizde edindiğim intibalara göre sizin de alakanızı
celbetmiş olan Seyhan projesinden bahsetmek isterim. Tür-
kiye'nin kalkınma davasında pek büyük bir yer tutan bu
projenin Türkiye tarafından dış yardım görmeden başarılma-
sı oldukça büyük müşkülata ~~bağlanmaktadır~~. Bu sebeple Hük-
ümetimiz Seyhan projesinin Bankamızca ele alınması husu-
suna büyük ehemmiyet atfetmektedir.

1949 senesinde Seyhan projesinin finansmanı için
Hükümetimizce yapılan istikraz talebi, sabık Başbakan Şem-
settin Günaltay'a hitaben yazmış olduğunuz 9 Mayıs 1950 ta-
rihli mektubunuz üzerine Barker Hey'etinin hazırlayacağı
raporun ikmaline talik olunmuştur.

Bu mektubunuzda Seyhan Projesini Baraj, Elektrik
Santrali, Enerji taşıma tesisleri, sulama şebekesi ve taşkın
kontrol seddeleri ile birlikte mühim meblâğların yatırılma-
sını gerektireceği bildirilmekte ve bu ölçüde bir investis-
mana karar vermeden önce Barker Hey'etinin investisyon prio-
riteleri hakkında yapacağı tavsiyelere intizar edilmesi tav-
siye olunmakta idi.

Barker Hey'etinin enerji, sulama ve ıslâh projele-
rimiz hakkındaki tahlil, netice ve tavsiyelerinin ışığı al-
tında Seyhan projesini yeni baştan tetkik ettik. Hey'etin
zirai ve sanai kalkınmamız için tesbit ettiği hedeflere ula-
şabilmek ve tediyeye muvazenesimizi düzeltebilmek için bu pro-
jenin derhal ele alınmasının zaruri olduğu neticesine vardık.
Bu projenin başlıca tesislerini teşkil eden baraj, elektrik
santrali ve enerji taşıma şebekesinin, Hey'etin 1952-1956
devresinde enerji, sulama ve taşkın önleme sektörlerine tah-
sisini tavsiye ettiği investisyonlar dahilinde kalarak inşa
edilebileceğini de gördük.

Bizi bu neticelere ulaştıran sebepleri, Barker Hey'
tinin Türkiye'deki sulama, enerji projeleri ve hususıyla çok
maksatlı projeler ile ilgili tavsiyeleri hakkında mütalâala-

güvençle bir hitavate Keaile m³ işleri meşruuane dair kama
bu miki ortadarak 1951 yıla hitavate 150
kadar iş gücünü de almışlardır. Övüle de alması olan
1951 ve 1952 yılları içinde m³ işleri meşruuane dair kama

Bu mektubunuzda Seyhan Projesini Baraj, Elektrik
Santrali, Enerji taşıma tesisleri, sulama şebekesi ve taşkın
kontrol seddeleri ile birlikte mühim meblâğların yatırılma-
sını gerektireceği bildirilmekte ve bu ölçüde bir investis-
mana karar vermeden önce Barker Hey'etinin investisyon prio-
riteleri hakkında yapacağı tavsiyelere intizar edilmesi tav-
siye olunmakta idi.

Keaile m³ işleri meşruuane dair kama
bu miki ortadarak 1951 yıla hitavate 150
kadar iş gücünü de almışlardır. Övüle de alması olan
1951 ve 1952 yılları içinde m³ işleri meşruuane dair kama

Başbakan Adnan Menderes'in, Barker Raporunu incelemek üzere bir Türk İnceleme Heyeti'nin kurulduğu dair Dünya Bankası İkinci Başkanı Robert L. Garner'a yazdığı mektup.

EK-IV-6

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 5 -

gerekli dış kredi takriben 19 milyon dolardan ibaret olacak ve bunun tahminen 8 milyon doları Birleşik Amerika'da, 11 milyon doları Avrupa memleketlerinde sarfolunacaktır.

Adana muntakasında yaşayan halk Seyhan projesinden elde olunacak faydaları tamamiyle kavramış olup bu projenin finansmanına 14.500.000 Türk lirası ile iştirak etmeyi taahhüt etmişlerdir. İç finansmana lüzumlu mütebaki meblağlar Hazinece, umumî bütçeden temin edilecektir. Bu iş için bir karma şirket kurma yolundaki çalışmalarımız memnuniyet verici şekilde inkişaf etmektedir. Seyhan baraj ve enerji tesislerini inşa etmek ve işletmek üzere mustakil bir şirket kurulması ve bu şirkete bölgede enerji istihsal ve tevzi imtiyazı verilmesi tasarlanmaktadır. Hükümet icabında bu şirkete Banka tarafından yapılacak olan ikrazi garanti edecektir.

Bu şirket, enerjiyi toptan belediyelere ve büyük sanayi müesseselerine satacaktır. Enerji satış fiyatları sabit masrafları ve işletme masraflarını karşılayacak ve ayrıca enerji tesislerinin yenilenmesine ve tevsiine lüzumlu ihtiyat akçasını biriktirecek şekilde tesbit edilecektir. Hükümet, Belediyeler, Sanayi Müesseseleri, hususî şahıslar bu şirkete hem hissedar ve hem de müstehlik olacaklarından tasarlanan teşkilâtın umumin menfaatine en iyi şekilde hizmet edeceği şüphesizdir.

9 Mayıs 1950 tarihli mektubunuzda yapılması istenen munzam teknik efüdler evvelce ikmal edilerek size bildirilmişti. Banka'nın teknik müşaviri General Wheeler projeyi teknik bakımdan tatminkâr bulduğunu ifade etmiştir. Teknik hususatta herhangi yeni bir malûmat istendiği takdirde bu projenin hazırlanmasında müşavirimiz olarak hareket eden San Francisco'da kâin International Engineering Company firmasına müracaat etmenizi rica ederiz.

Taşkın önleme, enerji ve sulama maksatlarına istihdaf eden Seyhan projesinin rantabilitesi hakkında evvelce

030 01 88 551 11

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 88 - Dosya No: 551 - Sıra No: 1

Başbakan Adnan Menderes'in, Barker Raporunu incelemek üzere bir Türk İnceleme Heyeti'nin kurulduğun dair Dünya Bankası İkinci Başkanı Robert L. Garner'a yazdığı mektup.

EK-IV-7

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 6 -

Banka'ya mufassal bilgi verilmişti. Bu yazımıza ekli olarak yalnız taşkın önleme ve enerji maksatlarına hizmet eden baraj ve elektrik tesislerinin rantabilitesi hakkında bir rapor gönderilmektedir. Bu raporun incelenmesinden anlaşılacağı üzere Seyhan projesi, sulamadan elde olunacak istifade nazarı itibara alınmadan dahi, rantabilitesi yerinde olan bir tesistir. Bununla beraber baraj, sulamaya da hizmet edeceğinden ve sulama şebekesi barajın itmasını müteakip tevsi edileceğinden, bundan doğacak çok geniş ve çeşitli iktisadi faydaları da maliyeti ucuzlatıcı bir emil olarak kaydetmek yerinde olur.

Seyhan projesini, Barker Hey'etinin hazırladığı raporun ve sizinle yaptığımız konuşmaların ışığı altında mütalâa ettiğimizden Banka'nın bu proje ile ilgili isteklerinin tamamıyla karşılanmış olduğu neticesine varmaktayız. Bu itibarla baraj ve elektrik tesislerinin dış finansmanı için başlanmış bulunan kredi müzakerelerinin mümkün olan en kısa zamanda intaç edilmesini rica ederim.

Saygılarımla

Başbakan

030	01			88	551	1
-----	----	--	--	----	-----	---

7

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 88 - Dosya No: 551 - Sıra No: 1

Başbakan Adnan Menderes'in, Barker Raporunu incelemek üzere bbir Türk İnceleme Heyeti'nin kurulduğu dair Dünya Bankası İkinci Başkanı Robert L. Garner'a yazdığı mektup.

EK-V-1

TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANLIĞI
GENEL KÂTİPLİĞİ
Sayı: 3/12572
Eki: 1

ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVLERİ

Ankara, 17 Ekim 1951.

Yüksek Başbakanlığa

Milletlerarası Kalkınma Bankası direktörle-
rinden Cabir Selek tarafından Sayın Cumhurbaşkanımıza
gönderilmiş notun bir sureti emirleriyle ilişikte
sunulmuştur.

Derin saygılarımla

GENEL KÂTİP

özel kalem

*sureti. İsmailiye Bakanına verilecek
Soyunyan Konacak. 25-X-1951
ak.*

BAŞKANLIK	
Hus. İ. Genel Müdürlüğü	
Tarih: 17/10/51	EK

10/10/1951	14007/1
------------	---------

030	01			41	243	18
-----	----	--	--	----	-----	----

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 41 - Dosya No: 243 - Sıra No: 18

Dünya Bankası Direktörlerinden Cabir Selek'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderdiği not.

EK-V-2

DEVLET ARSİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

INTERNATIONAL BANK FOR
RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT
Washington 25, D.C.

Sayın Cumhurbaşkanına takdim edilecek not:

Başbakanlığımızın Milletlerarası Kalkınma Bankası Vice President'i Garner'e hitaben yazmış olduğu mektup benim Washington'a muvasalatından bir gün evvel Sefirimiz eliyle Banka'ya tevdi edilmiş bulunuyordu.

O zaman Banka:

Seyhan işinin yeniden tetkik ve müzakere mevzuu olabileceği için Türk Hükümeti Barker Raporu üzerindeki çalışmalarını bitirsin ve bise bu rapor işi altında hazırlanmış bir kalkınma planı ve investisyon programı getirsin onu tetkik edelim ve bu tetkikat neticesine göre Seyhan işini görüşürüz demekte idi. Sefir San-Fransisco'da iken Bankada da Umumi heyet toplantılarına telaşı olduğu için fazla bir şey yapamadım. Ancak, New York'a vardığım gün tesadüfen orada bulunan Umumi Müdür Black ile görüşürken, Garner'in Ankara'dan ayrılış tarzına üzüldüğünü ifade eden sözlerine karşı Ankara'da geçen günlerin tarihçesini yaptıktan sonra Hükümetimiz ile Banka arasında görüşülecek tek mevzu Barker Raporu imiş gibi temasiarın daima bu nokta üzerinde olmasının rapor ve bilhassa bunun kimler tarafından ve ne şekilde tetkik olunacağı noktasında vaki ısrarların tabii olarak bir reaksiyona vesile olduğunu, Bankanın Türkiye'ğin süratle kalkınma davası ile samimi olarak alakalanıp alakalanmadığı hususunda tereddütlere yer verdiğini söyledikten sonra Türkiye'de bugün mevcut tesislerden birçoğunun, hariçten hiçbir yardım görülmediği ve memleketin bugüne nazaran daha çok az teknik elemana sahip olduğu bir devrede başarılı işler olduğunu ve Bankanın memleketimize yapacağı yardımlar halen verilmiş avanslara ilave edilecek mahdud rakamlardan ibaret kalırsa Türk Hükümetinin haklı olarak hayal sukutuna uğrayacağını ilave ettim.

Kendisi bilakis Türkiye'ye devamlı yardımlar yapmak ve iktisadi kalkınmasında müsbet hizmet etmek arzusunda olduklarını Barker Raporunun hazırlanacak bir rapora yardımı olsun diye ortaya konduğunu, beğenmiyorsak bir tarafa bırakılabileceğini, fakat kendilerine finansman talepleriyle gelirken münferit proförlere değil toplu bir programla ortaya çıkmamızı beklediklerini ve avans verdikleri her memleketten aynı malumat ve hazırlıkları istemekte olduklarını söyledi.

Sefir Washington'a döndükten sonra Garner'i bir yemeğe çağırdı. Yemekte Seyhan mevzuunu tazelediği zaman müsbet bir cevap alamayınca kendi raporunda da tebarüz ettirdiği veçhile muhaverenin sonunu sol tarafında oturan Iliff'le yapmağa mecbur oldu.

Iliff, İngilizdir. Muhtelif İngiliz sefaretlerinde mali müşavir olarak vazife görmüş, Türkiye'den birkaç defa geçmiş, harici temaslarda uzun tecrübesi olan bir zattır. Beş altı ay evveline kadar Bankada İkrabat Departmanı Müdürü idi. Halen Black'ın yardımcısı olarak çalışmaktadır. Kendisini Sefaretteki

030 01 41 243 18

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 41 - Dosya No: 243 - Sıra No: 18

Dünya Bankası Direktörlerinden Cabir Selek'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderdiği not.

ziyafetten sonra Bankada gördüm. Kendisine yemekte kulak misafiri olduğum görüşmeden üzülmediğimi, bu kadar temastan ve bilhassa Başbakan'ın Garner'e yazdığı mektupla gösterilen hüsnüniyetten sonra Bankanın tıpkı Ankara'da Garner'in yaptığı gibi, evvela rapor neticesi diye ayak diremesinin Türkiye'de bir şahsı kapris şeklinde tefsir edileceğinden korktuğumu söyledim.

Bir Türk Müdür olarak değil, bu Bankanın İdare Meclisi Azası sıfatıyla böyle bir hareket tarzını katiyen tasvip etmediğimi, muhataplarımızın lalettayın müşteriler değil, Hükümetler olduğunu ve prestij meselelerinin Hükümetler için Bankaya nazaran çok daha büyük ehemmiyet arzedeceğini ve bilhassa muhatabımız olan hükümet Türkiye gibi millî şeref ve haysiyetini her şeyin fevkinde gören ve böyle olduğu için bütün dünyanın hürmetini taşımakta olan bir hükümet olunca onlarla münasebetlerde atılacak ters adımdan Banka için çok büyük zararlar doğabileceğini, idarenin bu hususu bütün ehemmiyetle idrak etmesi lazım geldiğini, işi böyle bir istikamette sevk ettikleri takdirde doğacak avakibin mesuliyetine İdare Meclisi Üyesi sıfatıyla hiçbir şekilde iştirak etmeyeceğim için kendilerini ikaz etmeği lüzumlu gördüğümü söyledim ve bu istikamette oldukça uzun görüştük.

Iliff benden ayrılınca Garner'le ve bilahere o günlerde New York'ta olan Umum Müdür Black ile de telefonla görüşerek ertesi gün Garner'in ofisinde o tarihte burada bulunan maliyeciler arkadaşlarla beraber yapılan toplantının bir gün evveline nazaran tamamen farklı bir hava içinde geçmesini sağlamış oldu.

Bunu takiben gerek Sefirimizin, gerekse benim yaptığımız temaslar bir miktar daha ileri gitmemize imkan verdi. Ve raporda arzolunan neticeye varıldı.

Bankanın Seyhan işini finanse edeceğine ve bunu takibeden taleplerimizi hüsnüniyetle tetkik edeceğine inanıyorum. Bilhassa, Umum Müdür Black ile ilk gün New York'ta yaptığım görüşmenin kendisi üzerinde üzücü bir tesir bıraktığı, her vesile ile gerek onun gerekse Garner'in, Bankanın Türkiye'ye olan alakasının devamlı olduğu, bütün arzularının bize bir mevzu da değil birçok mevzularda para verme imkanlarını sağlamak olduğunu tebarüz ettirecek sözlerinden anlaşılmaktadır. Black bu hususu son yaptığı görüşmede Sefirimize de tekrar etmiş ve böyle bir düşüncenin Türkiye'de doğmuş olmasından çok üzgün bulunduğunu ifade etmiştir.

Barker Raporunun (çesitli gayelere hizmet edecek büyük su projeleri geri bırakılmali) şeklinde tavsiyesinin pek sağlam bir teze dayanmadığı şimdiki halde kısmen dahi olsa Bankaca da anlaşılmış bulunmaktadır.

Bu satırları yazarken telefonla vâki olan davet üzerine Garner'le iki saat kadar konuştuk. Bana Sefirle olan son görüşmelerini hülasa ettikten sonra en büyük arzularının Türkiye'yi müreffeh görmek olduğunu, bunun haricinde başka hiçbir düşünce ve emelleri olmayacağını, Türkiye'de tanıdıkları herkese karşı yakınlık ve hürmet hisleri beslediklerini, bu böyle olmasa idi dahi dünya siyasetinde oynamakta olduğu rol itibariyle Türkiye'nin kalkınmasını birçok memleketlere tercihen arzu edeceklerini, memleketimizin sahip olduğu imkanları ve bu memlekette yaşayan insanların meziyetlerini gayet iyi bildiklerini ve çok takdir ettiklerini ve bütün gayemlerinin de müsbet hizmet ve yardımda

030	01			41	243	18
-----	----	--	--	----	-----	----

Dünya Bankası Direktörlerinden Cabir Seleğ'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderdiği not.

EK-V-4

CUMHURİYET ARŞİVİ

- 3 -

bulunmak olduğunu belirttikten sonra karşılıklı oturup müşkül-
lerimize beraber çare aramak hususundaki arzularının neden
dolayı suitefehhuñlere yol açtığını anlayamadıklarını ve çok
üzüldüklerini, samimi bir işbirliği tesis edebildiğimiz takdirde
Bankanın kendi sahası haricindeki mevzularda dahi müşkülâtımızı
bertaraf etmek için azami nisbette çalışmaya hazır olduğunu,
bugün dahi teferruatına lüzumu kadar vakıf olmadıkları bir takım
mevzular için ECA ve Amerikan Hariciyesi nezdinde muhtelif teşeb-
büslerde bulunmuş olduklarını ilave etti.

Cevaben Türk Hükümetinin karşılıklı anlayış ve emniyet
havası içinde Banka ile işbirliği etmekten hiçbir veçhile çekin-
meyeceğini, bugünkü Cumhur Başkanının bundan on yedi sene evvel
böyle bir işbirliğine kıymet veren , günün ağır şartlarına rağmen
bir sürü masraflar kabul ederek geniş bir Amerikan İktisatçılar
Heyetini Türkiye'ye getirterek İktisadi bünyemiz hakkında tetkikler
yaptıran ve işbaşında kaldığı müddet zarfında bu tetkikat netice-
lerinden memleket bünyesine en uygun gördüklerini tatbik mevkiine
koyduran, plan ve programla çalışmayı daha yirmi sene evvel Türki-
ye'de tatbik eden devlet adamı olduğunu, hal böyle iken Barker
Raporunun tetkiki mevzuunda bidayette izbahrettiği tereddüdün haklı
olarak Ankara'da bir takım reaksiyonlara sebep olduğunu, başlayacak
müzakerelerin ve işbirliğimizin her iki tarafta da en küçük bir
tereddüdün yaşamasına imkan bırakılmıyacak şekilde inkişaf edeceğine
inandığımı söyledim.

Seyhan Barajının teknik teferruatı, işin ne şekilde, hangi
vasıtalarla ve ne kadar zaman zarfında başarılabileceği hususunda
Washington'da görüşmeler cereyan ederken halen Avrupa'da bulunan
Iliff de Ankara'ya gelerek Hükümetimiz erkani ile temas edecek ve
İktisadi, mali politikamızla önümüzdeki beş, altı sene zarfında
tercihan başarmak istediğimiz işler, bunların kendi kendini ödeme
kabiliyetleri ve envestisman programımız hakkında izahat alacaktır.
Zerinde hassasiyetle durdukları noktalardan biri de kalkınma
faaliyetinin sevki idaresindeki ahengi nasıl temin ve tesis edece-
ğimize'dir. Geçen sene alınmış Liman ve silo avanslarının hala kul-
lanılmamış olması maalesef teşkilat ve hazırlık noksanlığının
paradan çok mühim olduğunu her vesile ile hatırlatmalarına sebep
olmaktadır.

Iliff gelmeden evvel Hükümet bu mevzuları gözden geçirerek
gerekli izahatı hazırlarsa, Ankara'da yapılacak temaslara Seyhan'
dan sonraki işler için de çok müsait bir zemin hazırlıyacağına
kaniim.

En derin hürmetlerimin kabulünü rica ederim.

Cabir Selek

030 61 41 243 18

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 41 - Dosya No: 243 - Sıra No: 18

Dünya Bankası Direktörlerinden Cabir Selek'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderdiği not.

EK-VI-1

MİLLİETLERARASI PARA FONU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MİLLİYET ARŞİVİ

Milletlerarası Para Fonu'ndan alınan 29/Haziran/1956
tarihli Şifre Tel tercümesi

NEDİM ÖKMEZ
Maliye Vekili
Ankara - Turkey

Hükümetinizle yapmış olduğumuz konsültasyona ait raporun
tamamlanmış olduğunu bildirmekte zevk duyarız.

Rapor, 2/Temmuz/1956 günü Direktörler Meclisi üyelerine
dağıtılacaktır. Bu raporun, 13/Temmuz/1956 tarihinde yapılacak olan
Direktörler Meclisi toplantısının ruznamesine dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Kambyo sisteminizde yapılması teklif olunan değişiklikler ve Milletlerarası Para Fonu'ndan döviz satın almak niyetiniz için müracaat bu raporda zikredilmemiştir. Kambyo sisteminizdeki değişiklik hakkında gizliliği temin etmek için, bu iki mevzu hakkında mümkün olan en geç tarihte ayrı raporlar vereceğiz. Fakat rapor taslaklarımızın 9/Temmuz/ da hazır olması lazımdır. Bu meseleleri, konsültasyon raporunda müzakere edileceği 13/Temmuz/ tarihinde yapılacak olan Direktörler Meclisi toplantısının gündemine koymak istiyoruz. Raporlarımızı tamamlamak üzere Müsteşar ERGİN ve BAY MÜEZZİNOĞLU ile yaptığımız son görüşmelerden beri hazırlanan veya mer'iyete konan istikrar programınızı teşkil eden malî ve kredi siyasetinize ait tedbirler hakkında tam malûmat vermenizi rica ederiz. Bu Viyana'yı terketmemizden önce kararlaştırılmıştır.

(Mr. ERGİN tarafından bana yazılan ve Kambyo sisteminizde düşünülen değişiklikler için Fon'un mukaddem tasvibini talep eden 8/Haziran/ 1956 tarihli mektup Direktörler Meclisinin bu tedbirler hakkında fikir yürütebilmesi için kâfi bir hukuki zemin teşkil etmektedir. Bununla beraber, Direktörler Meclisinin, münferit Prim ve Sürşarj tatbik edilecek olan muamelelere ait teferruatlı bir liste isteyeceğini ummaktayız. Öyle zannediyorum ki, şu anda salahiyetli memurlarınız bu listeleri hazırlamış bulunuyorlardır. Bu listelerin 7/Temmuz/ da elimizde bulunması, davanızı Direktörler Meclisine arz etmek vazifemizi büyük nisbette kolaylaştıracaktır.

Son olarak, Fon'dan döviz satın almak için müracaatınızı yapabilmek için sizden aşağıdaki telgrafi Milletlerarası Para Fonu şifresile 10/Temmuz/ da almamız gerekmektedir:

" Bu meblâğın mukabilini teşkil eden 70 milyon Türk lirası T.C. Merkez Bankası nezdindeki 1 Nolu hesabınıza göstereceğimiz valör tarihi itibarile yatırılacaktır. Bu dövizler halen Fon anlaşmasına uygun olan ve bu dövizle yapılması icabeden tediyeler için ihtiyaç bulunduğunu beyan ederiz.

Fon Ana sözleşmesinin maddesi V kısım 8 (a) sı gereğince ödenmesi icap eden faizlerin tediyesini teminen, Nev-york Federal Reserve Bankasına hesabımıza 3.571.429 onz altını transfer etmesi için talimat veriyoruz.

030	01			88	552	5
-----	----	--	--	----	-----	---

1956 yılında gerçekleşmeyen devalüasyon sonrası IMF tarafından Türkiye'de yapılması gerekenler ile ilgili yazısı.

EK-VI-2

MİLLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

(2)

Türkiye, 13/Şubat/1952 tarihli Milletlerarası Para Fonu kararının 2 nci paragrafının A,B,C, ve D maddelerinde konulan prensiplere riayet edecektir.

(Tediye müvazenemizde halen mevcut tazyığı azaltmak ve böylece fiatlarda istikrar programımızı kolaylaştırmak ve Mr. COCHRAN'a hitaben yazılan 8/Haziran/ tarihli mektubumuzla, hakkında Fon'un müttekaddim tasvibi talep edilmiş olan Kambiyo tedbirlerimizle İç ve Dış fiyatlar arasındaki farkı bertaraf etmek hususunda Fon'un yardımı rica olunur. Türk Hükümeti 8/Haziran/ tarihli mektupta arz edildiği üzere tedbirlere devam etmek arzusundadır. Bu husustaki müttekaddim tasvib için talebimizi tekrar teyit eyleriz.

Milletlerarası Para Fon'unun yardımı programımızın muvaffakiyetinin temininde bir ana rol oynıyacaktır. Bu en müsait bir zamanda, Millî para olan itimadı takviye edecektir. "

Saygılar ..

030	01			88	552	5.
-----	----	--	--	----	-----	----

2

1956 yılında gerçekleşmeyen devalüasyon sonrası IMF tarafından Türkiye'de yapılması gerekenler ile ilgili yazısı.

EK-VI-3

6.1.17 ARSIVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİNİ

MALİYE ANKARA

Washington : 4/7/1956

1 - Cochran ile daimi temas halindeyiz. Çok alâkadar olmakta ve Viyana'daki sözünü tutmaktadır. " Fon " da istikrara müteallik tedbirleri alacağı ve daimi surette tatbik edeceğimizden şüphe eden ( ) mevcudiyeti işleri güçleştirmek istidadında ..... olmamak ile beraber mutabık kalınan hususları temin etmekte muvaffak olacağını kuvvetle tahmin ediyoruz.

2 - Fon ile teknik temaslarımız devam etmektedir.

3 - Yarın Eximbank Umum Müdürü ile görüşeceğiz. Cochran ve büyük elçi de hazır bulunacaktır. Müteakiben diğer temaslara (Devam) edeceğiz.

4 - Fon Hey'eti Ankara'daki temaslarda üzerinde durulan kanun tasarılarının beklenen sür'at ile intaç edilmesi dolayısıyla sitemkâr görünmekte ve bu mevzuda malûmat celp etmektedir. En son durumun bildirilmesine müsaadelerini rica ederiz.

5 - Eximbank'a (Devir) edilecek projelerin bir kaç (gün) içinde burada bulundurulması zaruret kesş edebileceğinden bu husustaki mesainin tesri'i muktazidir. Vaziyet ayrıca arz edilecektir.

6 - Fon bütün .... hazırlığı malûm tarihe göre yapmış olduğundan değişiklik muvafık olamayacağı düşünülmektedir.

Hürmetlerimizle arz ederiz.

ERGIN

030	01			88	552	5
-----	----	--	--	----	-----	---

3

1956 yılında gerçekleşmeyen devalüasyon sonrası IMF tarafından Türkiye'de yapılması gerekenler ile ilgili yazısı.

EK-VI-4

RESMÎ KİMLİKLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

MALİYE ANKARA

Washington : 5/7/1956

Eximbank ile temaslar müsbet olarak inkişaf etmektedir.
Projelerin bir an evvel burada bulundurulması fevkalâde ehemmiyetlidir.

ERCİN

Washington'dan alınan 7/7/1956 tarihli Şifre Tel.

- 1 - Onüç tarihinin tehiri kabil olmadığından kararnameye merbut listelerle (EK İmbank projelerinin en geç Dokuz Temmuz akşamına kadar burada bulundurulması ve Fon'dan çekilen telgrafa cevap verilmesi zaruridir.
- 2 - İşin Fon Bor dunda (Genup?) ^{mişka ke} Kâre ve kabulü hususi bir nezaket arz etmektedir.
- 3 - Temaslarımıza devam ediyoruz.

ERCİN

030	01			88	552	5
-----	----	--	--	----	-----	---

4

1956 yılında gerçekleşmeyen devalüasyon sonrası IMF tarafından Türkiye'de yapılması gerekenler ile ilgili yazısı.

EK-VI-5

ERKAN ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

MALİYE ANKARA

Verildiği : 8/7

Alındığı : 9/7

Dün saat 16 da Cochran bizi oteline davet ederek Sefirin tebligatını bahis mevzu'u etti. Kendisi Fon'un Umum Müdürüne Vekâlet ettiği için Störkün de *Bu...*) mühim ve tehiri kabil (*olunması?*) işleri bulunduğu için Türkiye'ye şimdilik gitmelerinin mümkün olmadığını buna mukabil Sefir veya bizden birisinin Ankara'ya giderek vaziyetin nezaketini anlatması iktiza ettiğini bildirdi. Ve aynı şekilleri Sefirede tekrar edeceğini ilâve etti. Gerek Cochran ve gerek Störk ile yapılan muhtelif temaslarda bize açıkladıkları hususlar şunlardır :

1 - Girişilen teşebbüs ve teklif edilen plan Amerikan Hükümetinin telkin ve tasvibi ile hazırlanmıştır.

2 - Planın Fon Dordü tarafından kabulünde bazı Avrupa ( ) leri sert bir mukavemete teşebbüs etmiş isede Amerika Hükümetinin teşebbüsü bu mukavemeti durdurmuştur.

3 - Plan tatbik mevki'ine konulduğu takdirde arzu ( ) şeklindeki yardımlar artarak devam edecek maruz kalınacak müşkilât ( ) ileride muhtaç olacağımız yardım bakımından Amerika'ya müracaat hususunda bize geniş ( ) lar temin edecektir. Nitekim daha şimdiden bazı ( ) noktalarından konsolidasyon için elli ( ) dolarlık bir ( ) hususunda temaslarda bulduklarını gayet mahremane bildirmişlerdir.

4 - Plan'dan vaz geçilmesi Amerika ile ve Amerika'nın bütün malî Müesseseleri ile olan iktisadi ve malî münasebetlerimiz üzerine çok şumullü ( ) (Menfi) tesirleri (teraküm) edeceğindedir.

5 - Tatbik edilecek nisbet ve miktarlar esasen salahiyetli mercilere güçlülükle kabul ettirilmiş ( ) bu nisbet ve miktarlar üzerinde her hangi bir tadilat icrası mümkün değildir.

6 - Planın tatbiki ve Amerika yardımının genişletilmesi hususuna muarız olan Mehafilin ileri ^{hususları} bilhassa Türkiye'ye iktisadi tedbirler mevzu'unda itimat etmenin caiz olmadığı noktasında toplanmaktadır. Planın reddi bu menfi fikrin ^{valisini} temsil edecektir. Talimatlarına muntazır bulunduğumuz arz.

ERGİN

030 01 | 88 552 5

5

1956 yılında gerçekleşmeyen devalüasyon sonrası IMF tarafından Türkiye'de yapılması gerekenler ile ilgili yazısı.

EK-VI-6

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
GİZLİ

MALİYE ANKARA

Verildiği : 10/7

Alındığı : 11/7

Dün (Hazine), Hariciye Vekaleti ve ICA'nın salâhiyetli şahısları ile yapılan mülâkat neticeleri şöylece hülâsa edilebilir.
(Hazine ve ICA ile olan mülâkat daha evvel takarrür etmiş idi. Hariciye Vekâleti ise re'sen bizi davet etti. Bütün bu görüşmelerde Sefirimiz ve Sefaret Müsteğarı hazır bulundu.)

1 - (Hazine) yardımı olarak ICA tarafından verilmesi mukarrer 25 milyon, 957 ICA yardımının artırılması, Eximbank kredisi, Konvertibilite garantisi, Para Fonu kredisi ve buna benzer Amerika yardımlarının tahakkuku, devamı ve artırılması planının bir an tatbikına bağlıdır.

2 - Bu plan tatbik edilmediği takdirde ICA 957 yardımının miktarı azalacak, son defa verilen 25 milyon 957 yardımından tevkif mahsup olunacaktır.

3 - ICA yardımı senatoda kat'ileşmeden önce bu kararların alınması yardım miktarına müessir olduğu için hususi bir ehemmiyet arz etmektedir.

4 - Plan'dan vaz geçilmesi Fon ve diğer Amerika mahfilinde Türkiye'yi sevenler için çok şayanı teessüf bir vaziyet yaratacak ve Türkiye'ye itimat haiz olmadığını iddia eden menfi mehafili sevindirecek bir vaziyet taşımaktadır.

Arz olunur.

ERCİN

030	01			88	552	5
-----	----	--	--	----	-----	---

1956 yılında gerçekleşmeyen devalüasyon sonrası IMF tarafından Türkiye'de yapılması gerekenler ile ilgili yazısı.

EK-VI-7

BAKIR KÖRÜKÇÜLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
TELEGRAM MERKEZİ

T E L G R A F

NEDİM OKMEN MINISTER OF FINANCE ANKARA

5145 Washingtondc 115 31 11 1009

In Accordance your cablegram Will take no action on subject your
Letter of June eighth pending further communication from you
stop warmest regards = Cochran Interfund ++++++

T . C

MALİYE VEKALETİ

Hazine Umum Müdürlüğü

Muamelât : 5113-3

Ankara : 5/7/1956

Ergin

Gelir vergisi nisbetlerini artıran proje bütçe encüme-
ninde fasıla Bankalar muamele vergisi Mecliste konuşulmak üzere
fasıla Kahve istihlak vergisi Mecliste konuşulmak üzere (İstih-
lak vergisi kiloda üç liradan beş liraya çıkarılıyor) fasıla
Veraset vergisi , trafik resmi Meclise sevk edildi fasıla Exim-
bank'a devir edilecek projeler kuriye ile derdesti irsaldır
hürmetler

ÖRKEN

030	01				88	552	5
-----	----	--	--	--	----	-----	---

6

1956 yılında gerçekleşmeyen devalüasyon sonrası IMF tarafından Türkiye'de yapılması gerekenler ile ilgili yazısı.

EK-VI-8

ANKARA GELİRLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ERGİN

MALİYE

WASHINGTON

Şifrelerinizde tebarüz eden endişelere mahal yoktur. Plan tahakkuk edecektir. Ancak teknik bazı hususların tamiki icap etmiştir. Kısa sürecek bu çalışmalarında faydeli olmanız için sizin ve Müezzinoğlu'nun tekrar Vaşington'a dönmek üzere derhal Ankara'ya gelmeniz uygun görülmüştür. Tayyar irtibatın devamını teminen Vaşington'da kalacaktır.

Hazine'nin 28134 sayılıdır

MALİYE VEKİLİ

030	01			88	552	5
-----	----	--	--	----	-----	---

5
7

1956 yılında gerçekleşmeyen devalüasyon sonrası IMF tarafından Türkiye'de yapılması gerekenler ile ilgili yazısı.

EK-VII

Yıllara Göre Dış Ticaret (Bin \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	%
1923	50 790		86 872		- 36 082	137 662	58,5
1924	82 435	62,3	100 462	15,6	- 18 027	182 897	82,1
1925	102 700	24,6	128 953	28,4	- 26 253	231 653	79,6
1926	96 437	-6,1	121 411	-5,8	- 24 974	217 848	79,4
1927	80 749	-16,3	107 752	-11,3	- 27 003	188 501	74,9
1928	88 278	9,3	113 710	5,5	- 25 432	201 988	77,6
1929	74 827	-15,2	123 558	8,7	- 48 731	198 385	60,6
1930	71 380	-4,6	69 540	-43,7	1 840	140 920	102,6
1931	60 226	-15,6	59 935	-13,8	291	120 161	100,5
1932	47 972	-20,3	40 718	-32,1	7 254	88 690	117,8
1933	58 065	21,0	45 091	10,7	12 974	103 156	128,8
1934	73 007	25,7	68 761	52,5	4 246	141 768	106,2
1935	76 232	4,4	70 635	2,7	5 597	146 867	107,9
1936	93 670	22,9	73 619	4,2	20 051	167 289	127,2
1937	109 225	16,6	90 540	23,0	18 685	199 765	120,6
1938	115 019	5,3	118 899	31,3	- 3 880	233 918	96,7
1939	99 647	-13,4	92 498	-22,2	7 149	192 145	107,7
1940	80 904	-18,8	50 035	-45,9	30 869	130 939	161,7
1941	91 056	12,5	55 349	10,6	35 707	146 405	164,5
1942	126 115	38,5	112 879	103,9	13 236	238 994	111,7
1943	196 734	56,0	155 340	37,6	41 394	352 074	126,6
1944	177 952	-9,5	126 230	-18,7	51 722	304 182	141,0
1945	168 264	-5,4	96 969	-23,2	71 295	265 233	173,5
1946	214 580	27,5	118 889	22,6	95 691	333 469	180,5
1947	223 301	4,1	244 644	105,8	- 21 343	467 945	91,3

1948	196 799	-11,9	275 053	12,4	- 78 254	471 852	71,5
1949	247 825	25,9	290 220	5,5	- 42 395	538 045	85,4
1950	263 424	6,3	285 664	-1,6	- 22 240	549 088	92,2
1951	314 082	19,2	402 086	40,8	- 88 004	716 168	78,1
1952	362 914	15,5	555 920	38,3	- 193 006	918 834	65,3
1953	396 061	9,1	532 533	-4,2	- 136 472	928 594	74,4
1954	334 924	-15,4	478 359	-10,2	- 143 435	813 283	70,0
1955	313 346	-6,4	497 637	4,0	- 184 291	810 983	63,0
1956	304 990	-2,7	407 340	-18,1	- 102 350	712 330	74,9
1957	345 217	13,2	397 125	-2,5	- 51 908	742 342	86,9
1958	247 271	-28,4	315 098	-20,7	- 67 827	562 369	78,5
1959	353 799	43,1	469 982	49,2	- 116 183	823 781	75,3
1960	320 731	-9,3	468 186	-0,4	- 147 455	788 917	68,5
1961	346 740	8,1	507 205	8,3	- 160 465	853 945	68,4
1962	381 197	9,9	619 447	22,1	- 238 250	1 000 644	61,5
1963	368 087	-3,4	687 616	11,0	- 319 529	1 055 703	53,5
1964	410 771	11,6	537 229	-21,9	- 126 458	948 000	76,5
1965	463 738	12,9	571 953	6,5	- 108 215	1 035 691	81,1
1966	490 508	5,8	718 269	25,6	- 227 761	1 208 777	68,3
1967	522 334	6,5	684 669	-4,7	- 162 335	1 207 003	76,3
1968	496 419	-5,0	763 659	11,5	- 267 240	1 260 078	65,0
1969	536 834	8,1	801 236	4,9	- 264 403	1 338 070	67,0
1970	588 476	9,6	947 604	18,3	- 359 128	1 536 081	62,1
1971	676 602	15,0	1 170 840	23,6	- 494 239	1 847 442	57,8
1972	884 969	30,8	1 562 550	33,5	- 677 581	2 447 519	56,6
1973	1 317 083	48,8	2 086 216	33,5	- 769 133	3 403 299	63,1
1974	1 532 182	16,3	3 777 501	81,1	-2 245 319	5 309 683	40,6
1975	1 401 075	-8,6	4 738 558	25,4	-3 337 483	6 139 633	29,6
1976	1 960 214	39,9	5 128 647	8,2	-3 168 433	7 088 862	38,2
1977	1 753 026	-10,6	5 796 278	13,0	-4 043 252	7 549 304	30,2
1978	2 288 163	30,5	4 599 025	-20,7	-2 310 862	6 887 187	49,8

1979	2 261 195	-1,2	5 069 432	10,2	-2 808 236	7 330 627	44,6
1980	2 910 122	28,7	7 909 364	56,0	-4 999 242	10 819 486	36,8
1981	4 702 934	61,6	8 933 374	12,9	-4 230 439	13 636 308	52,6
1982	5 745 973	22,2	8 842 665	-1,0	-3 096 692	14 588 639	65,0
1983	5 727 834	-0,3	9 235 002	4,4	-3 507 168	14 962 836	62,0
1984	7 133 604	24,5	10 757 032	16,5	-3 623 429	17 890 636	66,3
1985	7 958 010	11,6	11 343 376	5,5	-3 385 367	19 301 386	70,2
1986	7 456 726	-6,3	11 104 771	-2,1	-3 648 046	18 561 497	67,1
1987	10 190 049	36,7	14 157 807	27,5	-3 967 757	24 347 856	72,0
1988	11 662 024	14,4	14 335 398	1,3	-2 673 374	25 997 422	81,4
1989	11 624 692	-0,3	15 792 143	10,2	-4 167 451	27 416 835	73,6
1990	12 959 288	11,5	22 302 126	41,2	-9 342 838	35 261 413	58,1
1991	13 593 462	4,9	21 047 014	-5,6	-7 453 552	34 640 476	64,6
1992	14 714 629	8,2	22 871 055	8,7	-8 156 426	37 585 684	64,3
1993	15 345 067	4,3	29 428 370	28,7	-14 083 303	44 773 436	52,1
1994	18 105 872	18,0	23 270 019	-20,9	-5 164 147	41 375 891	77,8
1995	21 637 041	19,5	35 709 011	53,5	-14 071 970	57 346 052	60,6
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	-20 402 178	66 851 107	53,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3	-22 297 649	74 819 792	54,1
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4	-18 947 440	72 895 344	58,7
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4	-14 084 047	67 258 497	65,4
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	-26 727 914	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	-10 064 867	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	-15 494 708	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	-22 086 856	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	-34 372 613	160 706 919	64,8
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	-43 297 743	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 498	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 965	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770	65,4
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2	-38 785 809	243 071 034	72,5

2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7	-71 661 113	299 427 551	61,4
2011	134 906 869	18,5	240 841 676	29,8	-105 934 807	375 748 545	56,0
2012	152 461 737	13,0	236 545 141	-1,8	-84 083 404	389 006 877	64,5
2013	151 802 637	-0,4	251 661 250	6,4	-99 858 613	403 463 887	60,3

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Dış Ticaret, Yıllara Göre Ticaret

EK-VIII

1946-1960 Dönemi Türkiye'nin Aldığı Dış Borçlar (Milyon Dolar)

	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
ABD: MARSHALL YARDIMI	10		24				11,2			20	25	25			
ABD: EXPORT-IMPORT BANK (1)									4,2	0,9		10,3	37,5		3,7
ABD DLF (AID) (2)													37,5		6
ABD: PL 480 (3)										26,6	15,1	68,8	52	34,7	35
OEEC													75		45
BATI ALMANYA															37
IMF		5					10	20				13,5	25,5		
IBRD (VE IDA)					25,4		25,2		3,8						
EPU (4)					55								25		
ARİYE BORÇLAR (5)															376,6
KAMU KESİMİ İTHALAT BORÇLARI (5)															72

(1) Export-Import Bank Amerikan kamu kesimi ödünçü vermiştir.

(2) Development Loan Fund (sonra Agency for International Development) tarafından verilen Amerikan kamu ödünçleri.

(3) Mahalli Para ile geri ödenebilen gıda fazlası yardımları

(4) EPU, Avrupa Ödemeler Birliği; EMA: Avrupa Para Anlaşması

(5) Bu kalemde borçlar alındığı yılı değil 1960'da geri kalan borçları gösterir. Bu borçlar daha çok 1951-1954 arasında birikmiş ve 1958 anlaşması ile taksitlere bağlanmıştır.

* Bu ödünç Ereğli Demir Çelik fabrikalarında kullanılmıştır.

Kaynak: Bulutoğlu, a.g.e., s. 118-119.

ÖZGEÇMİŞ

1 Temmuz 1983 tarihinde İzmir’de doğdum. İlk ve orta öğrenimimi İzmir Gaziemir’de tamamladıktan sonra 1997 yılında girdiğim Maltepe Askeri Lisesi’nden 2001 yılında, Hava Harp Okulu’ndan ise teğmen rütbesi ile 2005 yılında mezun oldum. İzmir’de subay temel eğitimimi tamamladıktan sonra 2007-2014 yılları arasında Hava Kuvvetleri Komutanlığı Karargahı’nda muhtelif kadrolarda çalıştıktan sonra 2014 yılının Mayıs ayında 10’ucu Tanker Üs K.lığı İncirlik/Adana’ya Maliye Şube Müdürü olarak tayin oldum. Halen aynı görevde çalışmaktayım. Evliyim.